

చెన్నపట్టణము జూన్ ౧౯౨౭

సంపుటము ౪ ప్రభవ సంవత్సరము జ్యేష్ఠమాసము సంఖ్య ౬

పోలి

పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతి గారు

వంగిననడుముతో వాడినయొడలితో గురుచలై నెరసిన కురులతోడ
ముడుతలనుదుటితో ముదుగుచెక్కిళ్లతో జెంపలవ్రేలాడు చెవులతోడ
నోరసినకనులతో నెరసినబొమలతో బొమలనడుమ చుక్కబొట్టుతోడ
తడబడునడకతో వడకెడునెలుగుతో నుసురుస్సురనియెడు నూర్పుతోడ
ముచికపట్టున నింబడి పోకయుండి-మిగుల ముగ్గినపండన దగినముసలి
పడతి యొక్కతె యొకయింట బాచిపనుల-జేయుచుండును కాకులుకూయువేళ.

గీ. వాడిపోయిన యాసతి వదనమందు-కమలిపోయిన యారెండు కనులనుండి
యెదిరిమదికెంతొ ప్రేగయి యెసక మెసగు-వింత తేజమొక్కటి వెల్లివిరియుచుండు.

గీ. బిడ్డలే లేరొ, రెక్కలు విరిచి ముసలి-వయసునందును పొట్టకై ప్రాకులాడు
సంఘదోషమొ, రాజ్యదోషంబొ, పూర్వ-కర్మదోషమొ, మరియేమి కారణంబొ?

ఉ. ఓపిక లేకయున్న గడు నోరిమి బూనుచు నాపడంతి యె
ట్లో పనిసేయుచుండు నటు లోపికతో బరిపాటియయ్యె, దా

నేపని జేసెనేని యొకయించుకయైనను లోప మందులో
దోపగనీద యాపడతి; తొంబదియేడుల తొక్కు చూచినన్.

గీ. నిష్ఠలను కడుగంజూచు నెలతలైన-నడుగులెత్తెత్తివేసెడు నతివలైన
నెట్టియాచారవతులైన నించుకేని-తప్పకనుగొనలేని విధమున జేయు.

క. "బ్రాహ్మణ్యము చెడె నయ్యో-బ్రాహ్మణులకు లేదు గౌరవం"బను కుహనా
బ్రాహ్మణు లెవ్వరు లేవని- బ్రాహ్మముహూర్తమున ముసలిపడతుక లేచున్

క. హోరుమనువర్షమున దన-చీర తడియుచున్న, జాగుసేయక వెస నే
తేరును పిలువకయే, తెల-వారకమును పనుదినంబు వరవుడుసేయున్.

క. స్నానము జేయని దిన మొక-టేనియు గనరా దొకించుకేనియు మలినం
బానాతి వస్త్రముల నే-నేనాడుం జూడ శౌచ మిట్టిది సతికిన్.

గీ. యజ్ఞముల జేయు నాసోమయాజులందు-లక్షవత్తులనోములు లక్షచేసి
నట్టివనితలయందు నరయరాని-కర్మదీక్షయు ధర్మాభికాంక్ష కలవు.

గీ. అంట్లుదోమి జీవించెడు నట్టివా ర-నేకు లాయూర గల రైన నెవ్వరైన
బోలికిని నింకనొక రెరు బోలికయను-మాటయే లేదంటచును జాటుచుంద్రు!

గీ. ఒరులు నీ కెట్లు సేయంగ నూహ జేతొ-యొరుల కటు నీవు సేయుటే యుత్తమమగు
నట్టిధర్మంబనుచు జాటునట్టినీతి-నబల యాచరణంబున నన్వయించు.

క. ఆయూర నెలకు నొకరూ-పాయకు నొకగవ్వ తక్కువకు బాచిపనుల్
జేయ రికెవ్వరు నొక్కత-యే యెనిమిదణాలతోడ దృప్తివహించున్.

గీ. కన్నులకు నద్దుకొని యధికముగ జీత-మిచ్చువా రెందరోయుండ నిష్టపడక
నమ్మియున్నవారల విడనాడ నోడు-విత్తవైరాగ్య మెట్టిసువృత్తి హూర!

గీ నీటికొలది తామరకద కోటులాది-ధనములు గడించువారి యంతరము లరసి
వెలయుత్యాగంబు దానికి విలువకలదె? త్యాగగుణముండదోటు నిర్ధనులయందు!

చ. తనపనిరీతిగా నియమితంబగు కార్యముచేయు, నెవ్వరుం
బనిచెడి పైన చూడ దగుబాధయు నీయక యెంతొవింత నే
ర్పున నొనరించు నమ్మకము పుట్టెడునట్టులు చేయు గాని తా
గనులను గప్పి కుత్సితపు గక్కురితిన్ ప్రకటింప దింతయున్.

గీ. హీనకులజుల కెందు నహీనబుద్ధి-సంపదలు కలుగునేయని సంశయింత్రు
పలువు, రది సత్యమైన గావచ్చునేమొ? గుణమె కలిగిన నది హీనకులము కాదు!

క. ఆయింటివారు పెట్టెద-రాయతివకు నొక్కపూటయన్నము సతి దా
నాయన్న మొకటి తిని, దీ-ర్ఘాయుర్దాయంబు బలము కలిగి తిరిగెడిన్.

గీ. గంజిలోనికి నుప్పు లేకను విచార-పడెడువారుండ, పాలలో పంచదార
లేదనుచు నేడ్చు రెందరో; లేరు లబ్ధ-విత్తముల దృప్తిజెందెడు వెఱ్ఱు లెందు.

గీ. ధర్మ మెద నెంచి, రాగలధనమురోసి-యున్నయునికిన సంతృప్తినొందునట్టి
వార లీకాలమున వెఱ్ఱివారె కాని-వారివర్తన భూమి కాధారమయ్యె.

గీ. అట్టిగుణఫలములు గల్గి యలరుచున్న-యట్టిముదికొమ్మ పోలి; యే నప్పుడపుడు
చూచి యొకనాడు చివరకు జోద్యమంది-వీథిగుమ్మము నలికెడువేళ జేరి.

ఉ. 'ఏమిది కొద్దిజీతమునకే పనిసేయుదువేమి? నీకు నీ
గ్రామములోన జీత మధికంబుగ నిచ్చెడువార లుండ, నీ
వామెయి బోక వీరలనె యంటినదాన విదేమి? నీకు వీ
రేమిట గొప్పలాభ మొనరించిరి నీకథ చెప్ప మంతయున్.'

క. అని ప్రశ్నించిన నామెయు-"బని యెంతయొ కలదు మిమ్ము బతిమాలెద నా
పని యైనవెనుక జెప్పెద-చను డంతకు గరుణతోడ క్షమియింపవలెన్."

చ. అన విని సిగ్గుదెచ్చికొని యావల బోయితి నట్టికార్యదీ
క్షను మఱియెందుచో గనుట సందియ మెంతటివేత్తలైన త
ప్పనుచు వచింత్రుగాని తమయాచరణంబున జూపజాల రా
వనిత యొకంతయుం జదువ వ్రాయను గూడ నెఱుంగ దింతకున్.

శా. ఆమధ్యాహ్నమె వచ్చి యాయతివ "యమ్మా." యంచు నన్ బిల్చి "మీ
రేమో నాకథ మీకు జెప్పుమనినారే! యిదుగో? మీకు నిం
కేమేనిన్ బనియున్నదా?" యనిన 'లేదింతైన నాకట్టిదే
నీమాటల్ వినగోరియుంటి చెపు'మంటిన్ వేడ్క దళ్కొత్తగన్.

క. చిన్నతనంబునయందే-నన్ను విడిచి పోయినారు నాతలిదండ్రుల్
కన్న కొమారిత యట్టులు-నన్నతిదయ మామ పెంచినాడటు పైనన్.

క. నాకర్మమేమొ యటువలె-సాకుచునుండంగ దా విషజ్వరవశుడై
నాకమునకు జనె నన్నీ-లోకంబునవిడిచి మాతులుండును నంతన్.

క. ఆయన గతించినంతనె-నాయత్తను జూడవచ్చి మాతయు బితయు
న్నాయమ దమతోడం గొం-పోయిన దిక్కొకరు లేకపోయిరి నాకున్.

గీ. ఆస్తి యేమైననుండిన నాదుకొందు-గేమొ, బందుగులము మేము మేమయనుచు;
దేవునకు దక్క మాబోటిదిక్కుమాలి-నట్టిపక్షులు బరువౌదు రందరకును.

గీ. ఐన దైపోయెనేదో, స న్నదిమొదలుగ-నిరుగుపొరుగుజనంబులు పరమకరుణ
కూడుగుడ్డయునిచ్చి సాకుచును తగిన-పనులొనర్పగ నపుడప్డు పనుచుచుండ్రి.

గీ. ఒకరిభారము నాకు నింకొకరి కేను-భార మనుమాట లేనట్టితీరుదోప
బ్రదుకుచుంటిని ఆభగవంతుకరుణ-నింతవరకును నికముందు నిట్లెనడచు."
ననిన నిట్లంటి నేను నా యవ్వతోడ.

గీ. 'ఎంత వెఱ్ఱిదానవొకదె యింతి! సేన-జేసినన్నాళ్లు దరిజేరదీసికొంద్రు
కాలుసేతులు నుడిగినకాలమందు-నెవ్వరుం జూడ రటులు కన్నత్రిమైన.

క. కడుపున బుట్టినబిడ్డలె-కడు నేస్తురు తల్లిదండ్రి గాపాడగ, నీ
చెడుదినములలో దాస్యపు-బడతుకలకు ముప్పుగడపువా రెవ' రనినన్.

గీ. "లేనిమాట సత్యమెనుడి యైన సామి! -వీర లటువంటివారలు కారటంచు
నమ్ముకొనియుంటి నిన్నిదినాలు తుదకు-నేమిచేసిన సరియె నా కిష్టమయ్య!

గీ. లాభమో నష్టమో లో దలంచకుండ-రెక్క లాడెడునందాక నిక్కరణినె
సేవచేసెద వేర నే చేయదగిన-దేది? మంచిచెడ్డలు వారిమీద నుండు!

గీ. అట్లుగాక వేరొక్కరియండ జేరి-ధనమును గడించి యెవరికి దాచి యిత్తు?
బిడ్డలా, పాపలా? కూడుగుడ్డ కొదువ-లేదుకద సామి! యిక లోటులేదు నాకు.

గీ. ఏదొ బ్రతుకుచునుంటి నేనింత కాల-మింకపై నెంతయైపోయె, నెట్లొ వీరి
పాదములచెంత దేహంబు వదలివైతు; నింతకంటెగావలసినదేది నాకు?

మ. నను గాపాడిరయేని 'యింక నొక జన్మంబెత్తియైనన్ ఋణం
బును నేదీర్చెద, బ్రోవకుందు రనినన్ బోనిండు లోకంబునం
దున మీబోంట్లు కలారు పుణ్యు లెవరో ద్రోయింతు రీపాడుక
ట్టెను, లేకుండిన మీద దైవమును లేడే, చూడడే యన్నియున్!"

శా. ఆపల్కుల్ విని యంటి వెండియు 'వివాహంబయ్యెనా నీకు, దా
నేపుణ్యాత్ముడు భర్తయయ్యె, మరి దా నెందున్నవాడిప్డు, ని
వీ పాట్లన్ బడుచుండ చూడ డిదియేమీ? పెద్దకాలంబు ని
న్గాపాడంగలవారె వీర లిటులైనన్ జెప్పుమీ' నావుడున్.

గీ. "పెండ్లియనుకొనబడునట్టి వింతకూడ-జరిగినది లోటులేకుండ సామి ! నాకు
భర్తయయ్యెను నొకమోటువాఁ డతండు-కలడు నేఁడును, నేమన గలుగుదాన !

క. ననుబెండ్లి జేసికొని యా-వనుఁడాతఁడు కామపాశవశుఁడై యొకకాం
తను నవ్యయౌవనాఢ్యను-గని చేకొనె నెండికొంతకాలంబునకున్.

గీ. మించుజవ్వనమునఁ దనమించునన్ను-కూడ జేకొందునని వచ్చి కోరియుండ
రాను పొమ్మంటి పెద్ద పోరాటయయ్యె"-ననుచుజెప్పిన, దొక కథ యగును వ్రాయ.

ఉ. అంతయుజెప్పనేల సతి యాగతి నెంతయు ధూర్తుఁడైన యా
కాంతుని ద్రోసిపుచ్చెను "మగండవుకా"వని యేమిచెప్ప దా
నంతటినుండి "యాత్మసముపార్జిత పావన విత్తమొప్ప, జీ
వింతు"న టంచు. జెప్పె గడు వింతగదోచెను నాకు నంతయున్.

గీ. నిప్పుజెదలంటదని వేరచెప్పనేల ? యప్పడాదిగ నాసతి యతులభీష్మ
మైనశౌచంబు, బ్రహ్మచర్యంబునడపె-సాక్షి యాచూపె, నేర పరీక్షయేల ?

గీ. అవల నేను ప్రశ్నించితి 'నతివ! తప్పు-కాదెయట్టులుచేయ? మగండు చెడ్డ
వాఁడయైనను భార్యకు వీడఁజనద టంచుజెప్పరే?' యన నాకు ననియె నామె

క. "మగఁడన గానుకుఁడా ? పో ! మగవారలమాటకేమి? మగువయు నిల్లే
తగవువిడువ నేమందురో?-మగవానికి గలుగుస్వేచ్ఛ మగువకు లేదో ?

క. నను విడిచిపెట్టి నేరొక-వనితంజేపట్టినపుడె వానికి నాతో
డను పనితీరెంగద విను-వనితను గైకొనుటయే వివాహంబగునా?

గీ. పనులయందును నుద్యోగబాధ్యతలను-వేషములయం దికెంతైన భేదమున్న
నుండవచ్చు భర్తకు భార్య కొండొరులకు-బాధ్యతసమంబె పరిణయబంధమందు.

క. సామియగునరుఁడు, భోగ-స్వామికదా భార్య వాని పౌరుషమున ! ని
స్సీ ! మమతవిడుచు భోగపు-సామియు భోగంపుసాని సములే యరయన్.

గీ. నాకొరకెనీవుకాని యేనీకుగాన-టంచునీభేదబుద్ధి జూపించు, తొలు
బొమ్మపెనిమిటితోడ గాపురముజేయు-మనెదు, దైవమొ యతఁడు దయ్యంబొయనుడు."

గీ. 'మారుమను వనగబడెడు నాచారమొకటి-కలదుకద నీకొలంబునగాంత ! వేర
యొకనిబెండ్లాడ కిల్లాల యూరకుంటి-వతఁడు సేసినదానికి బ్రతిగ నీవు? '

చ. అనవిని యామె నాకనియె "నన్నియు మీర లెరింగియుండి యి
ట్లనియెదరేల ? మారు మను వన్నద మాకులమందు ధర్మమై

నను నది యేను పాపమని నమ్మెద; మీరలుచెప్పినట్ల యా
తని నొకసాటిగా గొని యధర్మము నేనును జేయనేటికిన్?

క. మగనికిమగువయు మగువకు-మగడొక్కడు కుదిరినంతమాత్రంబుననే
సుగతులుకల్గునె? యిక ధ-ర్మగతి తలంపంగవలదె, మనుజుల కెందున్?

క. ఏమీ మగడుండినగా-కీమేదిని బ్రదుకజాలరే స్త్రీలయ్యో!
యీమెత్తనయేకద మ-మ్మీమెయి నడపించి యతి నికృష్టతదెచ్చెన్!"

క. అని యాగతి నేమేమో-విన నద్భుతమా నుదాత్తవిషయంబుల దా
ననుభవదృష్టింగనినవి-వనిత వచింపంగ వినుచు బైనిట్లంటిన్.

గీ. 'ధర్మమొ! యధర్మమో! సృష్టితంత్రమెట్లు-నడచునోయవ్వ! సతి మగనాలుకాక
యున్న? నటుగాక పెనిమిటి యొకడులేక-బ్రదుకుటయె కష్టమగు నాడువారలకును.

క. మగవానిని కాదని యే-మగువయు నీభూమిమీద మనగలిగెనె యే
యుగములనైనను పోలీ! తగవువిడిచి మాటలాడుదానవొ నీవున్?

గీ. అంత రాజనమేటికోయవ్వ! భర్త-మంచివాడైననే సతి మంచితనము
జూపవలెనందు విది కడు చోద్యమహహా! రాజకీయమొ, లేక న ర్తకమొ ప్రేమ?

గీ. దివ్యరాగిణులైన పతివ్రతలకు-బుట్టినిల్లైన యీప్రేమభూమి యందు
నా, యథోచితసహకార హేయమార్గ-నిష్ఠపావనదాంపత్య నియమమునకు?'

గీ. బొమలు ముడివైచి కనులరమోడ్చి లక్ష్య-మును విభేదించు విలుకాడుపోలె పోలి
ముదిమిముడుతలువడిన కన్బొమలదొలచి పొడుచుకొనివచ్చు చూపుతూపులనుబరపి.

గీ. చిక్కనగు మొగిలుముసుగును జింపివైచి-కరడుకట్టిన కటికచీకటి బగుల్చు
సూర్యకిరణంపుచూపుల జూచు పోలి-చూపులకె యోహటించి యే జూచుచుండ.

గీ. ముసలిసింగము గర్జించుపోల్కి, మేటి-యనుభవము సానదీరి యనల్పశక్తి
జేవదేరినయట్టి సజీవవాక్కు-లగ్నికణములు వెలువడునట్టులనియె.

క. "కనులైన విప్ప వింకన్-గనుగొనజాలుదువె యీజగంబు రహస్యం
బును పెద్దపెద్దమాటం-బనికలదే? యైన దెలియబలికెద వినుమా!

ఉ. భర్తలు భార్యలంచు బలుపల్కులు పల్కెదు వెఱ్ఱితండ్రి! యా
భర్తకు భార్యకుం గలుగు బంధమెఱుంగవు, భూతలంబునన్
భర్తలు భర్తలంచు బహుభంగుల జెప్పెడువార లెవ్వరున్
భర్తలుకారు, భార్య లల భర్త యొకండె జగజ్జనాళికిన్.

గీ. గోపికాకృష్ణు డలవాఁడె! గోపికలును-మీజగంబున గలయట్టి మేటిమగలు
ఐన నిటుచెప్ప వెఱ్ఱివేదాంతమనుచు-గొట్టివేతురు నిజమును బట్టుకొనరు.

గీ. రాజకీయముకాదు, నర్తకముకాదు, ప్రేమయన నే నెఱుంగని వెఱ్ఱిదాన
కాను, నీకేల యీవెఱ్ఱి? కామమునకు,బ్రేమమునకును సంబంధ మేమికలదు?

గీ. వెలుగుచీకటు లొక్కచో నిలువజాల-వనుచు బల్కెద నా పతివ్రతల చరిత
లేనెఱుంగనిదానను కాను వారి-కథలతో నేటికథకు నైక్యంబులేదు.

గీ. వారు దివ్యచారిత్రలు వారిపాద-రజము సద్భక్తి దాల్తు శిరంబుపైన
వారిడాకాలి కొనవ్రేలి గోరునైన-పోల దీపోలి, పలుమాట లేల చెపుము!

గీ. ఆడుదానికి మగవాని యండజేర-కున్న బ్రదు కింక లేదను చుంటి వహహా!
గుణ మొకటిలేని పురుషుని గూడినట్టి-యాడుదాని కర్మఫలంబ యంతయు నిది.

గీ. పురుషుఁడొక్కఁడు మెడలోన పుస్తెకట్టి-గట్టిగా బట్టుకొనకున్న యట్టె పట్టు
వదలి పాతాళలోకాన బడునొ యేమొ! యేమిగతి యింక స్త్రీకి నా కెఱుగ జెపుమ!

క. లేదా స్త్రీకి శరీరము? లేదా మానసము? బుద్ధిలేదా? జగమే
లే దామెలేక, యాకెం-గాదని యటు పురుషుఁ డడుగు కదపం గలడే?

గీ. సత్యమే, భర్త దైవమే, సగముదైవ-మగును భార్యయు భర్తలో సగము కాన
సగము భర్తయు దక్కినసగము భార్య-యైన యానందమూర్తి రాజ్యంబె యిదియు.

గీ. ఆమిథునమూర్తి పూజ్యరాజ్యంబు కాదె-యఖిలజగమును? దీనిలో నాఁడుదనము
మగతనము తుల్యములును,సమంబులును,స-దృశములు, సమానములును బరీక్ష జేయ!

గీ. విషమె కంఠస్థమగుగాక విషధరంబు-లలమికొనుగాక జమిలిదేహంబు నిండ
సదియు నవియును భూషలై యమరు మిథున-రాగరస పూరితాంగ సామ్రాజ్యమునకు.

గీ. ఆమిథునమూర్తిదేహంబు నంటియుండు-ఫాలతలమధ్యమున శిరోభాగమునను
అఖిలకామనాశనమైన యగ్నిహోత్ర-మమితతాపనివారిణి యైన గంగ!

గీ. మగతనము కలుగు మగువలు మగువతనము-కలుగు మగవారు జగమున గలరు కాదె
భావరూపప్రకృతుల సంబంధ మర్మ-మరయజాలెడువేత్త లెందైనగలరె?

గీ. మగతనములేని మగడును మగువమీద-మగతనము చూపుచుంట ధర్మంబయుంట
మొదటినుండియు నిది చెల్లిపోయె గాక-నీనిరంకుశత్వమునకు హేతు వేది?

గీ. అయ్య, యెంతటివారు కారయ్య, మీరు-పురుషమూర్తులు! మీర లేకరణివ్రాసి
రేని యది చెల్లు స్త్రీలు నోరెత్తరాదు-న్యాయమిటు తగులబడియె నేమందు నేను?

గీ. పురుషునకు బంధనంబంట తరుణి, స్త్రీని-వదలకుండిన జ్ఞానము కుదురదంట,
నిక్కమరయుము చెప్పెద నొక్కమాట-బుద్ధికలపురుషు నెవతె నిబద్ధు జేసె?

గీ. ఐన నాడుది యనిసంత నంశచుల్క-దనముతో చూచుటకు నిమిత్తంబు కలదె?
సర్వశక్తిస్వరూపిణి సర్వకామ-దాయినియునైనసతి పూజనీయ కాదె?

గీ. నమ్మియున్న భార్యను విడనాడి లేచి-పోయె బైరాగి యగుచు మీపురుషు, డింక
సచ్చిపోయిన మగనితో సహగమనము-జేసి మసియయ్యె స్త్రీ, శ్రేష్ఠు లెవరొ యిందు

గీ. క్షాత్రమని శౌర్యమని పౌరుషం బటంచు-మగతనమె తెచ్చె నాశంబు జగతికెపుడు;
తల్లియై స్తన్యమిచ్చి వత్సలత బెంచె-నాడుదన మిందులోనేది యధికమగునొ?

గీ. అబ్ధి తనగర్భమున బడబాగ్ని దాల్చు-నట్లు జగముల నల్లలనాడ జేయు
నట్టి చైతన్యమును గుప్తియం దిముడ్చు-తరుణియట యబల! యేమి యథార్థ వాక్కు

గీ. ఎన్నటికినైన నున్నదే యింత కింత-కర్మమెప్పటికైనను కట్టికుడుపు
స్త్రీలు రాణులు మగవారు సేవకులుగ-నౌదు, రానాడు రా రాణి నగుదు నేను.

గీ. కట్టిపెట్టితి నీనాటకంబు నాడె-పాపపుణ్యము లానాడె పాసిపోయె;
భస్మమయమూర్తియు శ్మశాన భాగవర్తి-యైన యాయేకమూర్తియం నైక్యమౌదు.

గీ. అనుచు జెప్పి యనంతరం బామె తనదు-పనుల వెంటను బోయె, నప్పలుకులెల్ల
నమృతబీజములట్లు నాయంతరంగ-క్షేత్రమున నంకురించు, విచిత్ర రీతి.

చ. అదిమొదలామెయున్నయెడ కప్పటికప్పటి కేగుచుండి చే
యుదును ప్రసంగమాకెయు సదుత్తరముల్ వచియించుచుండు నె
మ్మది ననుకొందు నేను "నిసుమంతయు విద్దె నెరుంగ దెట్టులీ
సుదతి వచింపగల్గె విన చోద్యములైన విశేషవాక్యముల్."

గీ. అటులు జరుగుచునుండ గ్రామాంతరమున-కొక్కపనిమెయి నేగి, యే నొక్కవార
మునకు నింటికివచ్చితి పోలి కెదియొ-జబ్బుచేసినదని విని సత్వరంబ
యామె జూచుకోరిక జేసి యరిగి తటకు.

గీ. అచటిజనముల నడిగితి 'నతిన కేమి-జబ్బుచేసిన'దని, వారు "సామి! జబ్బ
కేమి? ముసలిదం డామె, యదృష్టవంతు-రాలు! నూరేండ్లునిండె, నెక్కైన లెస్స."

క. అని యనిరి "దైవ మెద్దియు-దనపైనం బెట్టుకొనునె? తండ్రి! యెదో చూ
పును హేతువొకటి; యొకజ్వర-మనుమిష గల్పించినాడు మానిని యందున్."

గీ. అనినవిని యేను వడవడి డాయంగ బోయి-యవనిపై బండిరాలిన యాకువోలె
నచట బడియున్నదాని గన్నార గాంచి-"పోలి! ఓపోలి!" యనెడు సంబోధ మొప్ప.

చ. పిలిచినయంత గన్నులరవిచ్చి ననుం బొడగాంచి యంత ను
జ్జ్వలమగు లోచనద్వయము జక్కఁగ విచ్చి యపూర్వలాఘవం
బొలయఁగ లేచినిల్చి "యొహరోహో ! చనుదెంచినవారె సామి ! నే
సెలవు నొసంగుడయ్య" యని చేతులు రెండును జక్కఁ జేర్చినన్.

గీ. ఏను నాసతిమోముపై దృష్టి నిలిపి-కనుఁగొనుచు నుండ నెట్టి యాకర్షణంబొ?
నన్ను నే మరచిపోయి యనంతకాంతి- ధామ మొక్కటిఁ గంటి తత్క్షణమునంద.

గీ. కనఁబడకపోయె పోలి నాకనుల యెదుట-కనఁబడకపోయె నిఖిలజగంబుగూడ
కనఁబడిన దేదొ యద్దాని గాంచువార-లెవ్వరో తోఁచ దయ్యొ నయ్యెడను నాకు.

గీ. అయ్యఖండకాంతి ప్రవాహాంతరమున-మునిఁగిపోయి యొక్కింతసేపునకు బైకి
దేలి, బాహ్యప్రపంచము దిరిగిచూడ-గంటి, నద్భుతములు చూడఁగంటి నంటి.

గీ. కనులుమిరుమిట్లు గొలుపు నక్కాంతి పూర-మును గనుంగొని తనిసిన కనులతోడ
బాహ్యవిశ్వముపై దృష్టి బరపునంత-నంతయును నంధకారమయంబ యయ్యె!

క. "ఎందరు సూర్యులు చందురు-లెందరు మఱి యగ్నులెంద రెన్ని మెరుములా
సుందరతేజము జగమున-కందింపఁగలారలొక్కొ?" యని యనిపించెన్.

గీ. అంత ధన్యోస్మి ధన్యోస్మి యనుచు నామె-ముఖముపై దృష్టినిలుప నప్పోలతి తనదు
చూపుత్రేల సూర్యునిదెస జూపు చనియె-"నయ్య! నేనిప్పుడచ్చటి కరుగుదాన."

గీ. అనుచు నాక్షణమందె యయ్యబల పుడమి-పైన నట్టులె పడియె తద్భావమేను
తెలిసికొని 'యెంతదాన వోపోలతి' యంటి-విస్మయానందములు ముంచివేసె నన్ను.

ఉపసంహారము

గీ. ఏది లేకున్న జదివిన దెల్ల దా ని-రర్థకంబౌనొ, యట్టి సదాచరణము
కలిగెనేసియు, జదువనక్కఱయె లేదు-కరతలామలకమగు మోక్షంబు దాన.

గీ. నీతివిరహితముగ విద్య నెత్తికెక్క-జేయు గురులేల? ముక్తిని జెంద జేయు
హృదయవిద్యకు నీముదిముదిత యొజ్జ-యనిన సందియమానంతయైన గలదె?

గీ. వందిమాగధసంస్తుతుల్, పండితప్ర-కాండనుతులును గలుగు భూకాంతులకు, ధ
నాఢ్యులకు;—నిట్టివారల నరసియరసి-వారి గుణరత్నములు గాంచువారు లేరు.

గీ. పరమసత్త్వసమేతయౌ భరతమాత-పరమపావని! యీతల్లి పాలు త్రాగి
నట్టిబిడ్డలలోపల నెట్టిఘనులు-పుట్టిరో! పుట్టుచున్నారో! పుట్టగలరొ!

క. పూవులు కాయలు కలుగని-తీవల విలసిల్లు నోషధీ నిచయంబుల్
గా వీరి నెన్నదగు స-ద్భావుల హృద్గ్రంథిరోగభంజకుల నిలన్.

నన్నయ యతులు

చిలుకూరి నారాయణరావు గారు,
యమ్. ఏ., యల్. టి.

తొలుత యతు లాంధ్రభాషలో కొద్దిగనే ఉండేవి. రానురాను వాటిసంఖ్య హెచ్చినది. ఈవిషయమునే అప్పకవి ఈక్రింది పద్యములలో చెప్పినాడు:—

"భీమన పదిచెప్పె ననం [పది నా
తామాత్యుఁడు చేసె వెనుక యతు లిరు
ల్గామీఁదఁ గొందఱు కవి
గ్రామణు లిరువదియు నేడు గావించిరొగిన్."

"ప్రాగ్వకవుల లక్ష్యములుగూర్చి సత్కవి
జనము లవునటంచు సమ్మతింప
విశ్రమంబు లేను విరచింతు నాలుగు
పదులమీఁద నొకటి విదితముగను."

మనకున్న ఛందోగ్రంథములలో భీమన రచించిన కవిజనాశ్రయమే అత్యంత ప్రాచీనమైనది. అందు చెప్పబడ్డ యతులు:

౧. స్వరయతులు

అ, ఆ, ఐ, ఔ; ఇ, ఈ, ఋ, ౠ, ఎ, ఏ; ఉ, ఊ, ఒ, ఓ. (విశేషము: హల్లుల మీఁద ఈస్వరగుణము కూడిఉన్నా స్వరమే ప్రధానము; హల్లు కాదు.)

౨. వర్గయతులు

తుది అనునాసికములు తప్ప తక్కిన ఒక్కొక్క వర్గములోని అక్షరములు వరుసగా తమలో తాము మైత్రి గలిగి ఉంటవి.

3. అఖండయతి

"భానుసహస్రభాసి వృష
భాధిపుఁ డన్నటు లర్థయుక్తిమై."

ఇట్టి అఖండపదులు భారతములో లేవని లాక్షణికుల అభిప్రాయము. మ. రా. రా. గిడుగు సీతాపతిగారు 'తెలుఁగు' పత్రికలో "నన్నయ సీసపద్యభేదము" అనేశీర్షికతుదను అఖండవడిని గురించి ముచ్చటిస్తూ భారతములో అఖండవడి ఉన్నదనిన్నీ, ముద్రాపకులు దానిని సవరించినారనిన్నీ, ఆది. ౮. ౧౨౮. స్వరయతి నీస మవుతుండగా నన్నయనియమమును గ్రహింపలేక,

"కొని నాగపురమున -కొనరంగఁ జని-"

అనే చతుర్థపాదమున ప్రాసయతి అని భ్రమించి, దానిని దిద్దక విడిచినారనిన్నీ,

"..........నందియాం,
బీరమణీయకాంతి నుప-మింపఁగ,"
—ఆది. ౫. ౧౫౫.

"లక్ష్మియుతో యుష్ట నిన్ననుగ-మింపఁగ"
—అర. ౨. ౩౦౨.

అనేచోట్ల ఒకదానిలో తప్పితే ఇంకొకదానిలో అఖండయతి ఉన్నదని ఒప్పుకొనవలసిన దనిన్నీ వ్రాసి ఉన్నారు. నన్నయప్రయోగములలో

"ఉప - మింపఁగ" మొదలైన స్థలములలో అచ్చుతో మైత్రి ఎచ్చటా లేదు. వైపద్యములో మరి ఒకపాదము—

"వీరలు దైవశక్తిఁ బ్రభ
వించిన వారను శేమి సందియం
బీరమణీయకాంతి నుప
మింపఁగ........."

ఇచ్చట 'కాకుస్వరయతి' కావున హల్లుతోనే యతి. ఇఁక,

"కొని నాగపురమున-కొనరంగ"

అనేచోట పాఠాంతర మున్నదేమో చూచి కొనవలయును. ఇదమిత్థమని చెప్ప వీలు లేదు. ఈ యఖండవళులు తరువాతి కవులయందు బహుళముగా కానవస్తున్నవి. తిమ్మకవి తన "సర్వలక్షణసారసంగ్రహము"లో,

"అక్కఱ, తమ్మెర, రూపఱ
గ్రక్కదలగ, నోలమాస, క్రచ్చఱ, యనుని
పెక్కుపదము లిరుదెఱఁగుల
నిక్కముగ నఖండవడి గణించిరి సుకవుల్."

అని చెప్పినాడు.

అప్పకవి వీటికి "దేశ్యనిత్యసమాసవిశ్రాంతు"లని పేరు పెట్టినాడు.

ఇచ్చట యతి అచ్చునకును హల్లునకును చెల్లు ననినాడు.

ఇట్టి అఖండవళులే భారతములో కనిపిస్తున్నవి.

౪. ప్రాదియతులు

ఉపసర్గలతోఁ గూడిన పదములందు అచ్చుకున్నూ హల్లుకున్నూ యతిచెల్లుతుంది.

౫. బిందుయతులు

ఙ, క, ఖ, గ, ఘ; ఞ, చ, ఛ, జ, ఝ; ణ, ట, ఠ, డ, ఢ; న, త, థ, ద, ధ; మ, ప, ఫ, బ, భ. —ఆర. ౧. ౧౮౫.

౬. ప్లుతియతులు

దూరాహ్వానము, రోదనము, గానము, సంశయార్థములయం దుభయమునకున్నూ వడి చెల్లుతుంది.

౭. సంయుక్తాక్షరయతులు

సంయుక్తవర్ణములలో దేనికైనా యతిచెల్లుతుంది.

౮. ఎక్కటివడి

మ, ర, య, ల, న (పాఠా. మ, ర, వ, న, ల)-వీటిలో వీటికేయతి.

వీటినన్నిటినీ అప్పకవి చెప్పలేదు. ఒక్క "రేఫము" నకే విధించి దానికి "ఏకతరయతి" అని పేరుపెట్టినాడు.

౯. పోలికవడి

ము, పు, బు, భు; ఇట్టివిలేవని శేషాద్రి రమణకవులు ఆంధ్రపత్రికలో వ్రాసినారు. ఇది అపూర్వవాదము. వీరు వనము, ధనము, ఇత్యాది సంస్కృత నపుంసక శబ్దములు తెలుగులోనికి వచ్చి "మ్ము" అనియేకాని "ంబు" అని యుండవనిరి. ఈ క్రింది యుదాహరణములు చూడవలెను.—

(౧) "...తీర్థం
బునకరిగెనగంబులొక్క-మొగిగ్రక్కదలన్."
—ఆది. ౨. ౯౮.

(౨) "భువనంబులయందు సర్వ-ములు
ద్రిమ్మరుటన్." ఆది. ౨. ౧౧౪.

(౩) "ఎట్టి విశిష్ట కులంబునఁ
బుట్టినసదసద్వివేక-ములు గల్గిన-"

పై వానిలో వీరు (౧) తీర్థమ్మున, అని యుండవచ్చునని తప్పించుకోవచ్చును. కాని, (౨) (౩) లో, "సర్వంబులు" "వివేకంబులు" అని ఉన్నవని ఒప్పుకొనకతప్పదు. ఇట్టి సిద్ధాంతములకు మూలమేదీలేదు. తాటాకు ప్రతులలో ఎట్లున్నదో వీరు గమనింపలేదు.

౧౦. సరసయతి

అ, య, హ; చ,ఛ,జ, ఝ,శ,ష,స;న, ణ;

ఈరీతిగా ఉన్న ౧౦ యతులను తక్కినవారు పెంచుతూరాగా అప్పకవి వాటికి గుడికట్టినాడు. అతడు పెంచిన కొన్నియతు లితరయతులక్రిందికిని వచ్చును. ఆతని ౪ ; యతులను ఈరీతిగాక్లప్తము చేయవచ్చును:—

(౧) స్వరమైత్రివళి, స్వరప్రధానవళి: ఈ రెండును నొకేయతి; పేళ్లు మాత్రము వేరు. (౨) లుప్తవిసర్గస్వరవళి. (౩) వృద్ధివళి. ఈమూడున్ను ప్రత్యేకముగానే ఉండవలెను. ఈమూడున్ను స్వరయతులు. ప్రాణివిరామమని వేరే చెప్పనక్కరలేదు. తక్కిన వ్యంజనాక్షరవిరతు లన్నీ దీనిలోని భేదములే.

(౪) వర్గయతులున్ను; బిందుయతులున్ను కలిసి ఒకే యతివర్గముక్రింద వచ్చును. భేదము చేయుటకు కారణము లేదు.

(౫) తద్భవవ్యాజవిశ్రమములు. (౬) విశేషవళులు. (౭) అనుస్వారసంబంధ యతులు. (౮) అనునాసికాక్షర యతులు. (౯) మువిభక్తియతులు, ముకారయతులు. (౧౦) మవర్ణ విరామములు. (౧౧) ఏకతరయతులు. (౧౨) అభేదయతులు. (౧౩) అభేదవర్గయతులు. (౧౪) ఊష్మ, సరసవళులు (ఋజుయతి, సరసవళి క్రిందకే వచ్చును). (౧౫) సంయుక్తవిశ్రామము. ఈపన్నెండున్ను వ్యంజనాక్షర విరతులు.

(౧౬) యుష్మదస్మచ్ఛబ్దవిరతులు. (౧౭) పరరూపయతులు, నిత్యసమాసయతులు. (౧౮) ప్రాదియతులు. (౧౯) దేశ్యనిత్యసమాస విశ్రాంతులు, లేక, దేశ్యాఖండయతులు. (౨౦) నిత్యయతులు, రాగమసంధియతులు, విభాగవళులు, నామాఖండయతులు. (౨౧) పంచమీవిభక్తివిరామము. (౨౨) కాకుస్వరవళులు, ప్లుతయుగవిశ్రామములు. (౨౩) ఋవళి, ఋత్వసంబంధవళి, ఋత్వసామ్యవళి, అని స్వరవళులకింద చెప్పబడినవి. (౨౪) అంత్యోష్మసంధివిరమణము, వికల్పసంధి విరమణము. వీటి నప్పకవి వ్యంజనాక్షర విరతులక్రింద చెప్పినాడు. ఈ ౯ యతులున్ను ఉభయవళులు.

ప్రత్యేకయతులు, భిన్నయతులు అని అప్పకవి చెప్పినవి యతిభేదములని చెప్పుటకు వీలులేదు. కనుక, అప్పకవి ఊరకే యతులను పెంచినాడనిన్నీ, అనంతామాత్యుని మతమున ౨౪ యతులే ఉన్నవనిన్నీ అప్పకవి చెప్పుట చేత యతులసంఖ్య ౨౪ అనియే గ్రహింపవలెను.

అయినా యతులవిషయమున సంపూర్ణముగా చర్చించిన వాడగుటచేత ఆవిభాగమునే అనుసరించి భారతమునందలి యతుల నేర్పరించడానికి ప్రయత్నిస్తాను.

౧ స్వరవళులు

(౧) స్వరమైత్రీవళులు:

"అమలసువర్ణ శృంగఖుర
మై కపిలంబగు గోశతంబు."
—ఆది. ౧. ౧౫.

"అతనికి మద భ్రూణహత్య
యగునండ్రు బుధుల్."
—ఆది. 3. ౧౮౭.

(౨) స్వరప్రధానవళులు:

"లో,కాశ్రయుఁ డాదిరాజనిభుఁ
డత్యకలంక చరిత్రనుండఁగన్."
—ఆది. ౧. -.

"లో,కాంచితుఁ డైనవాఁడు నిఖి
లాగమపుంజము నేర్పడన్విభా,
గించె." —ఆది. 3. ౪౬.

(3) లుప్తవిసర్గవళులకు భారతమున నా కుదాహరణములు కనబడలేదు.

(౪) ఋవళి:

"ఋత్విజుండని విచా-రించి పూజించితే
ద్వైపాయనుండుండ-ధర్మయుక్తి."
—సభా. ౨.

(౫) ఋత్వసంబంధవళి:

"కృతవీర్యధనమెల్ల-క్షప్తిచేసి."—ఆది. ౭.

(౬) ఋత్వసామ్యవళి
(౭) వృద్ధివళి
} వీటికి నా కుదాహరణములు భారతమున కానరాలేదు.

౨. వ్యంజనాక్షరవిరతులు

(౧) ప్రాణివిరామము:

"విముఁవిచారుఁడు కుమార-విద్యాధరుఁ డు
త్తమ చాళుక్యుఁడు." —ఆది. ౧. ౪.

(౨) వర్గయతులు:

"వివిధా, గమవిజితశ్రముఁడు తుహిన
కరుఁ డురుకాంతిన్."—ఆది. ౧. ౪.

"ఘనదురితానుబంధకలి
కాలజదోషతుషార సంహతిన్."
—ఆది. ౧. ౫.

(3) బిందుయతులు:

"శా,ర్ఙ్గ వినిర్ముక్తనిశాతసాయక శతా
గ్రచ్ఛిన్నమై దైత్యదా,నవ......"
—అర. ౧. ౧౮౫.

"వాం,ఛిత మియ్యది దానిఁ జెపుమ-చేయు
దు ననినన్." —ఆది. ౧. ౧౦౯.

వీథిం, బఱచె వియచ్చరవిమాన
పంక్తులు దూలన్." —ఆది. ౨. ౬౭.

(౪) తద్భవవ్యాజవిశ్రమములు
(౫) విశేషవళులు
(౬) అనుస్వారసంబంధయతులు
(౭) అనునాసికాక్షరయతులు
} ఈ నాల్గింటికిన్ని భారతములో ప్రయోగములు నాకు కానరాలేదు.

(౮) మువిభక్తియతులు:

"వంశం,బునను భరద్వాజుకలశ
మునఁ బుట్టె శరా,సనవిద్యాచార్యుఁడు."
—ఆది. 3. ౭౭.

(౯) ముకారయతులు:

"భువనంబులయందు సర్వ
ములు ద్రిమ్మరుటన్."—ఆది. ౨. ౧౧౪

"ఎట్టి విశిష్టకులంబున
బుట్టెన సదసద్వివేక-ములు గల్గిన."

(౧౦) మవర్ణవిరామములు:

ఇవి భారతమున నాకుఁ గన్పడలేదు.

(౧౧) ఋజుయతులు:

"కృష్ణద్వైపా, యనమునివృషభాభిహిత మ
హాభారత బ,ద్ధనిరూపితార్థమేర్పడ."
—ఆది. ౧. ౧౯.

"మనో,హర సుచరిత్ర పావన ప
యః పరిపూర్ణములైన."
—ఆది. ౨. ౨౩.

"హృదయ సముద్భవుఁడు వాఁడ
యిన మద్వచనం, బది."
—ఆది. ౩. ౧౯౭.

(౧౨) ప్రత్యేకయతి:

"దా, నిది కలదా పెఱుఁగ నప
నీపతి యుత్తునకుఁ డయ్యె నాత్మలోన్."
—ఆది. ౪. ౨౯.

"ఘోరా,హవమునకును వెఱచుచున్న
యది కుంతి."
—ఆది. ౭. ౪౧.

"అనపాయతఁ బొంది చేయు
నది ధర్మంబుల్."—ఆది. ౮. ౧౦౪.

(౧౩) భిన్నయతి:

"పవళుల్, శేలును నేమఱక పరిచ
రించుచునుండెన్."—ఆది. ౨.౧౫౨.

"ఏన యెల్లకాలము భరి-
యింతుఁగాన." —ఆది. ౨. ౨౨౭.

"ఇ,చ్చిననదియును గరము సంత
సిల్లి కుమారుం,గని."—ఆది.౫.౩౨.

(౧౪) ఏకతరయతి:

"రాజకులైక భూషణుఁడు
రాజమనోహరుఁ డన్యరాజ తే
జోజయశాలి." —ఆది. ౧. ౩.

(౧౫) అభేదయతులు:

"లలిత కృశోదరంబు తర
ళత్రివళీయుతరోమరాజియున్."
—ఆది. ౪.౭౨.

"జ,ల్లిననంతటఁ జెదరియవియ-ప్రకరనిషే
వన ముప్ప నున్న యవి."
—అర. ౩. ౧౦౯.

"ఆడనో,డుదురుసన్మును లిందఁ గోల్మస
మల్ గొన న్వాడిఁజొచ్చినన్."
—ఆది. ౮. ౧౪౮.

"సూన్యృత,స్రో యుక బావి మేలు మఱి
బావులు నూఱిటికంటె." ఆది.౪.౯౧.

ఆదేశ 'వ' కారమునకున్న 'బ' కున్న మాత్రమే భారతములో ఉదాహరణములు కనబడుతున్న వని ఒకరన్నారు. అది నిరాకరణీయము.

(౧౬) అభేదవర్గయతులు:

"మహీ,వల్లభ తనుకాంతము నె-వంబున."
—ఆది. ౧. ౧౨౫.

"నానాభరణవిభూషిత
పీనోన్నతకుచముఁబోలె-వెలిఁగెడుదా
నిన్."—అర. ౩. ౨౯౨.

"పేరువారనునట్టి బుద్ధివి
భేదమెన్నఁడు లేదు." —ఆది.

"ధ్యానా, పరతేంద్రియవృత్తినున్న
వాని శమీకున్." —ఆది.

"కోరి యనేకయుగంబు ల
పార తపోయుక్తులయిన - వారికిఁ బడ
యుఁగా." —ఆర.

(౧౭) ఊష్మయతులు:
"ఘ్రాజామహో,త్సవము న్సంతత దానశీలత
యుశశ్వత్సాధుసాంగత్యమున్."
—ఆది.౧.౧౨.

"మదీయవం,శమునఁ బ్రసిద్ధులై విమల
సద్గుణశోభితులైన." —ఆది. ౧. ౧౪.

(౧౮) సరసవళులు:
"అమలిన తారకాసముద
యంబుల నెన్నను." —ఆది. ౧. ౧౯.

"వర్ణాశ్రమ ధర్మరక్షణ మ
హామహిమఁగా." —ఆది. ౧. ౬.

"హిమకరుదొట్టి పూరుభర
తేశ." —ఆది. ౧. ౪.

"జంబూషండవినిర్మా
ణంబాదిగ హృదయరోచ-నము లగు."
—ఆది. ౧. ౪౫.

"విబుధశ్రే,ణినుతంబై యానుశాస
నికపర్వము..." —ఆది. ౧. ౫౯.

"దుర్నిమిత్తముల్ పుట్టిన-నిర్ణయించి."
—ఆర. ౧. ౪౯.

"పం,చదివసంబులు గర్ణుఁడుఁగా దివ
సద్వయంబు." —ఆది.౧.౬౭.

"స్రోతోమార్గవినిర్గతోగ్రదహనా-ర్చుల్."
—ఆది. ౧.

"సం,జాతప్రోద్ధత బాడబానల శిఖా
శంకాధికాతంకమై." —ఆది. ౧.

(౧౯) సంయుక్తవిశ్రామము:
"వి-ద్యాశ్రమతత్త్వవిత్త్వమున
దానగుణాభిరతిఁగా." —ఆది.౧.౬.

(౨౦) అంత్యోష్మసంధివిరమణము: దీనికి భార
తమున నాకుదాహరణములు కానరాలేదు.

(౨౧) వికల్పసంధివిరమణము: ఈప్రయోగ
ములలో కేవలము సంధికాగా వచ్చిన హల్లు
తోనే మైత్రి కానవచ్చుచున్నది.

"మహో, న్నతులేకత్రికపంచసప్తనవనా
నామస్థకుల్ పల్వు రు
ద్ధతనాగేంద్రులు బ్రహ్మదండహతినా
ర్తధ్యానులై వహ్నిలోఁగా."
—ఆది.౨.౧౦౦.

"జగ, న్నుతసుమహాతపోధను ల
నుగ్రహనిగ్రహ శక్తియుక్తులఁగా."
—అది. ౨. ౨౨3.

"రయో,ద్ధతినుద్ధూత వివర్ధితాయతబృహ
ద్దావాగ్నివోలెఁగా." —ఆది. ౨. ౨3౦.

3. ఉభయవళులు

(౧) యుష్మదస్మచ్ఛబ్దవిరతులు:
"భయ,త్రస్తాత్ములమైనయస్మ
దాదులకెల్లఁగా." —ఆది. ౨. ౨౧౫.

(౨) పరరూపయతి:
"నే,దండగండపిదారిఘోరత
రాసిభాసిభుజార్గళా." —ఆది. 3. ౨౨౭.

(3) ప్రాదియతులు:
"కుండలము ల,పేక్షించుచు నున్నవాఁడ
భేద్యుఁడు." —ఆది. ౧. ౯౮.

"సురా, మ్నాయము నాహుతాహుతిస
మంచిత." —ఆది. ౧. ౮౯.

"మడవక చేయు మీవని స
మర్పణ సేసె ప్రభుత్వమేర్పడన్."
—ఆది. ౨. ౪౦.

ఉగ్రమయూఖుసాక్షిగ స
మున్నత దక్షిణపాణిఁ జేసి..."
—ఆది. 3.౧౪౯.

"ఆవిపినాంతరంబున ని
రంతర నిష్ఠ..." —సభా.౧.౧3౮.

"అతులరణాంతరంబున ని
రంతర మప్పటుబాణ దారితో
చ్ఛ్రిత..." —అర.3.౬౫.

(౪) నిత్యసమాసయతులు, లేక, అఖండయ
తులు:—

"ఆశ్రితపోషణంబున స
నంతవిలాసమునన్..." —ఆది.౧.౬.

శా,స్త్రములతెఱం గెఱింగితి ను
దాత్తరణాన్విత..." —ఆది. ౧. ౧౦.

"నా,రాయణునట్లు దానును ధ
రామరవంశవిభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధు
రంధరుఁడు." —ఆది. ౧. ౨౪.

"అధ్యాత్మవిదులు వే-దాంతమనియు."
—ఆది. ౧. 3౧.

"పర్వంబుల నేనిటఁ గృ-పాయిత్తమై."
—ఆది. ౧. ౫౫.

"అహిపతిదుష్కృతాంతకుఁడ - నంతుఁడు."
—ఆది. ౧. ౧౦౪.

"కా,కోదరసంహతిన్ హుతవ
హోగ్రసమగ్ర శిఖాచయంబులన్."
—ఆది. ౧. ౧౨౪.

" ...అజితశక్తియుతు ల
నాయున నెడుదాని-కజరు లధిక..."
—ఆది. 3. ౬3.

(౫) దేశ్యనిత్యసమాస విశ్రాంతులు:

"బో,రనఁ గీర్తించిరి సంతతస్తుతిపదా
రావంబురమ్యంబుగన్."ఆది.౨. ౨3౨.

"బో,రనఁగీర్తించిన శంతనుం డతిమనో
రాగంబునంబొంద."—ఆది.౪.౧౯౦.

"అవనీచక్రము పాదఘాతహతి న
ల్లాడంగ." —ఆది. ౬. ౧3.

"గ్ర,క్కదల సైన్యపాద-ఘట్టనమున..."
—ఆది. ౭. ౧౬౫.

"కదలెఁ దద్వనమెల్ల గ్ర
క్కదలుచుండ..."—అర. ౧. 3౧౧.

"ఆయంబునందు నా
లవభాగ మొండె మూఁ
డవభాగ మొండె నం
దర్ధమొండె..." —సభా. ౧. ౪౬.

(౬) నిత్యయతులు: లాక్షణికు లందరూ 'ఏని' శబ్దమునే కాని 'నేని' శబ్దమును గ్రహించలేదు. అందుచేతనే అప్పకవి ఈయతిని ప్రత్యేకముగా చెప్పినాడు. కావుననే

"ఎన్నఁడు,న్నేని మోఘముకాదు దిగ్గర
ణీరవీంద్రు లెఱుంగఁగాన్."

అనేదానిలో ఆంధ్రశబ్ద చింతామణిలో ని

సూత్రమున కీప్రయోగము విరుద్ధమైనదని చెప్పవలసివచ్చినది. 'నేని' శబ్దమును గ్రహిస్తే ఈచిక్కులు వదలి పోవునుగాని, ఆవిషయమై ఇంకా ఆలోచించవలసిఉన్నది.

"ఇద్ధయశోర్థు లెం-దేనిబుట్టి
రట్టి..." —ఆది. 3. ౮౪.

"ఈతఁ డనిసేయఁగాఁ దగఁ
డేని వీని..." —ఆది. ౬. ౪౭.

"నీవును జూచి తట్టిసభ
నేని వినంబడ దేయుగంబునన్..."
—సభా. ౨. ౯౫.

(౭) రాగమసంధి: దీనికి భారతములో నా కుదాహరణము కానరాలేదు.

(౮) విభాగవళులు: 'ఏసి' కి మారుగా పరిమాణార్థమున సాధారణముగా 'నేసి' యనియే కాన్పించుచున్నది. ఇట్టివడులకు భారతమున నా కుదాహరణము కాన్పించ లేదు.

(౯) నామాఖండయతి: ఇట్టియతికిని ఉదాహరణములు లేవు.

(౧౦) పంచమీవిభక్తి విరామములు: అచ్చు కెక్కడను యతిలేదు.

(౧౧) కాకుస్వరవళులు:

"......తపోమహి
మాయిన్ని దినంబులేల-మసలితి చెపుమా."
—ఆది. ౧. ౧౧౬.

"మాయిద్దఱిలో నం దెవ్వరి వలతు సెప్పు
మా యనవుఁడు." ఆది. ౮. ౧౧౦.

"అ,య్యిరువుర పేర్మియును వింత
యో దివిజేంద్రా!" —ఆది. ౮. ౨౮౫.

"వీరలు దైవశక్తిఁ బ్రభ
వించినవా రను శేముషి సందియం
బే రమణీయకాంతి నుప
మింపఁగ..." —ఆది. ౫. ౧౫౫.

(౨) ప్లుతయతులు: దీనికి భారతములో నా కుదాహరణములు కానరాలేదు.

౪. ప్రాసయతులు

వీటి కుదాహరణము లసంఖ్యాకములుగా ఉన్నవి గనుక చూపలేదు.

ఈరీతిగా అప్పకవిచెప్పిన ౮౧ యతిభేదములలోను ౧౫ యతులు భారతములో కానరావు. అందుచేత భారతమును రచించినవారి కవి ఇష్టములో కావో చెప్పవీలులేదు. ఇవిగాక కొన్నివిశేషము లీయతుల సందర్భమున భారతములో కానవచ్చుచున్నవి.

(౧) "జ్ఞానము సర్వభూతహిత
సంహితబుద్ధియు..."-ఆది. ౧. ౧౫౭.

"అమ్మనుజేంద్రుఁ డైన నలు
యజ్ఞము ధర్మజు రాజసూయ య.
జ్ఞమ్ముఁ బ్రయాగఁ జేసిన ప్ర
జాపతియజ్ఞముఁ బాశపాణి య
జ్ఞమ్మునుఁ గృష్ణుయజ్ఞము ని
శాకరుయజ్ఞము నీమనోజ్ఞ య
జ్ఞమ్మును నొక్కరూప విల
సన్మహిమం గురువంశవర్ధనా!"
—ఆది. ౨. ౨౨౨.

"కావించున,జ్ఞులు భూనాథుల
కాప్తులున్ సఖులునై-శోభింతు రత్యం
తమున్." —ఆది. ౮. 3౫.

"ధృతరాష్ట్రునను
జ్ఞానముఁ బడయుఁడును మనకు సమకూ
రు..."—సభా. ౨. ౧౦౦.

"జామదగ్న్యుండు నిర్మల-జ్ఞానదృష్టి."
—ఆర. ౩. ౧౨౮.

అప్పకవి 'తద్భవవ్యాజవిశ్రమము' లని 'జ్ఞ, నణ'లకును, 'విశేషవళు'లని 'జ్ఞ, కఖ, గఘ'లకును యతులు చెప్పినాడు. భారతమును బట్టి యీయతులను సమర్థింపలేము. భీమన యీయతులను చెప్పలేదు. భారతమునుబట్టి 'జ్ఞ'కును 'చఛజఝశషస'లకే యతిచెల్లును గాని 'కఖగఘ'ల కెంతమాత్రమును చెల్లదు. దీని యుచ్చారణము తరువాతికాలములో 'గ్య' యని మారినది. భారతకాలమున ఇది 'జ్ ఞ' అనియే ఉచ్చరింపబడి ఉండవలెను.

(౨) "క్షేత్రమునం బ్రకామగతి
ఖేలన నొప్పి..." —ఆది. ౧. ౧౦౭.

"క్షమాదమ సమన్వితుం గనియెఁ
గాననాంతంబునన్." —ఆది. ౨.౧౬౩.

"అవిచ్ఛలిత రక్షా,క్షముఁడై రక్షించుకొని సు
ఖస్థితి నుండెన్." —ఆది. ౨. ౧౧౮.

"క్షత్త్రియవంశ్యులై ధరణిఁ-గావఁగఁబుట్టిన...
క్షత్త్రియవైశ్యశూద్రులనఁ-గాఁదగు..."
—ఆది. ౨. ౧౭౩.

"త,క్షకకోటుల్ పనిసేయఁగా ఘనతరై
కస్తంభ..." —ఆది. ౨. ౧౭౯.

"త,క్షకభీతిన్ రచియింపఁ బంచి దృఢర
క్షన్..." —ఆది. ౨.

సా,క్షాద్విష్ణుండవు నీవు భూపతులలోఁ
గౌరవ్యవంశోత్తమా."-ఆది.౨.౨౨౪.

"క్షితి భృత్క్షంబగుదాని భూరిభుజ శ
క్తిం జేసి..." —ఆది. ౩. ౯౨.

"క్షేమంబున నడుపుచున్న
కృష్ణునియోగం..."—సభా.౧.౧౦౩.

"క్షత్త్రియుండు పూజ్యుండు వి
క్రమ సమృద్ధి..." —సభా. ౨. ౨౫.

"క్షేమవృద్ధియనువాని న
కృత్రిమసాహస..."—సభా.౨.౧౫౫.

"క్షత్త్రియధర్మముల్ గుగతి
కారణముల్..." —ఆర. ౧. ౨౪౭.

"విక్రమ, క్షణదానం బొసరింపు మీక్షణ
మవి-ఖ్యాతంబుగా..."
—ఆర. ౧. ౨౫౩.

"క్షత్త్రవధనైన పాపంబుఁ
గ్రాఁగ వలయు..."—ఆర. ౧. ౨౬౨.

"క్షత్త్రియుఁ డుద్భవిల్లియు న
ఘక్షయ కారణుఁడున్..."
—ఆర. ౩. ౧౩౬.

పై యుదాహరణములందు 'క్ష' కును 'కఖగఘ'లకు మాత్రమే యతి కనబడు చున్నది. దీనికపవాదముగా:

పాఠాంతరములు

"క్షమయ తాల్చియుండఁ
జనదెల్లప్రొద్దు..." —ఆర. ౧. ౨౧౭.

"క్షమయ తాల్చియుండఁ
గాదెల్లపొద్దు..." (పా.)

క్షత్త్ర చరిత్రుండై పరంగు
సత్త్వమునన్..." —ఆర. 3. ౧3౮.

"క్షత్త్ర చరిత్రుండై పరంగు
గర్భమునన్, గర్వమునన్." (పా.)

అని కాన్పించుచున్నవి కాని వానికి పాఠాంతరముల జూచినచో భారతకర్త మతమున 'క్ష' కును 'చఛజఝ, శషస' లకును మైత్రి లేదని చెప్పవలెను.

(3) భావించు, సేవించు, మొదలగు 'ఇంచు' గల క్రియారూపములయం దచ్చుకు మైత్రి లేదు. 'ఈరమణీయకాంతి నుపమింపంగ వచ్చు'-అనే ప్రయోగ మఖండవడిన్నీ కాదు; స్వరయతిన్నీ కాదు. పాఠాంతరములో చూపబడ్డప్రకారము 'కాకుస్వరయతి.' ఇట్లే 'ఎడు' అనేది పరమైనప్పుడు కూడా హల్లుకే కాని అచ్చుకు యతి చెల్లదు.

"ఉడుగక మేనుహితముం బలి
కెడువారమునీవుహితవు-క్రియంగొనంగా."
—ఆది. ౮. ౪౦.

"నెలకొని యతనికి నశ్వహృదయ మ
నెడి విద్యనిచ్చి..." — ఆది. ౨.౧.౨౮.

(४) ఃఖ, హ, లకు యతి చెల్లును.

"దుఃఖంబునై నెడ విమో
హమును బొంద..."—ఆర.४.౧.౨౦.

(५) మ, వ, లకు యతి చెల్లునా?

"ఆస్త్రీకుని ముద
మునం దలంచిన నురగభయము
వొందదు జనులన్."—ఆది.౨. ౨33.

నహుషు భ్రష్టత

దొంతరాజు వెంకట్రామయ్యగారు

సురలోక రాజ్యపదవీ-గరిమంబున మించి ముజ్జగంబుల నెల్లన్
బరిపాలించియుం దుద కిటు-లురగమ వైపోతి వేలనోయీ, నహుషా!

సీ. చింతామణీ భద్రసింహాసనంబున నుజ్జ్వలస్థితిఁ గొలువుండవేల?
నందనోద్యాన వనప్రదేశంబులఁ జారువిహారంబు సలుపవేల?
తుంబురు నారదాదుల వినోదైక సంగీతారవము లాలకింపవేల?
నిర్జరకామినీ నికురుంబముల నృత్యకౌశల విస్ఫూర్తి గాంచవేల?
కటకటా! నేడు భవదీయ కర్మ మిటులు-పరిణమించె నిదేలయ్యా పార్థివేంద్ర!
రెండు మూన్నాళ్ల ముచ్చటై నిండెనొక్కొ-భవ్య సురలోక శాసన భాగ్యరేఖ!!

మ. శమన స్పర్శన పావకాది సుమనస్సంఘుంబు లొక్కుమ్మడిన్
తమతేజంబు లొసంగి దైవతసభాధ్యక్షాసనం బిచ్చి, ని
న్నమితైశ్వర్యసమేతుఁ జేయ మద గర్వాంధీకృతాత్ముండవై
యమరశ్రేణికి నెగ్గుగూర్చి నహుషా! వ్యాళాకృతిన్ బొందితే!!

ఉ. కైవసమైన యుష్మదధికార మదోద్ధతిమై "వినాశకా
లేవిపరీతబుద్ధి" యను లీల నెటుల్ భగవత్స్వరూపులౌ
పావన సంయమీశ్వరుల పైన నిరంకుశ శాసన ప్రయో
గావసరంబు కల్గెనె! యహో! విబుధవ్యథ రిత్తవోవునే?

క. అందలము మోవఁ దాపస-బృందము శాసింతురయ్య? త్రిజగంబులలో
నెందైనఁ దద్రుషాగ్నికి-నింధనమవు కావటంచు నెంచితె చెపుమా!

గీ. పూర్వ సుకృతంబున మహీవిభుత్వమునకుఁ-దోడు సంక్రందనపదంబు దొరకినంత
కండకావరమునఁ గన్ను గాన కీవు-బేలవయి కోలుపోయి తిదేలనయ్య!

క. యతివరుఁ డగస్త్యునకు నప-కృతిఁ జేసియ రెంటఁ జెడ్డ రేవడి పగిదిన్
శతమఖు పదవిశ్లేషము-క్షితిరాజ్యచ్యుతియుఁ బొంది చేడ్పడితి నృపా!

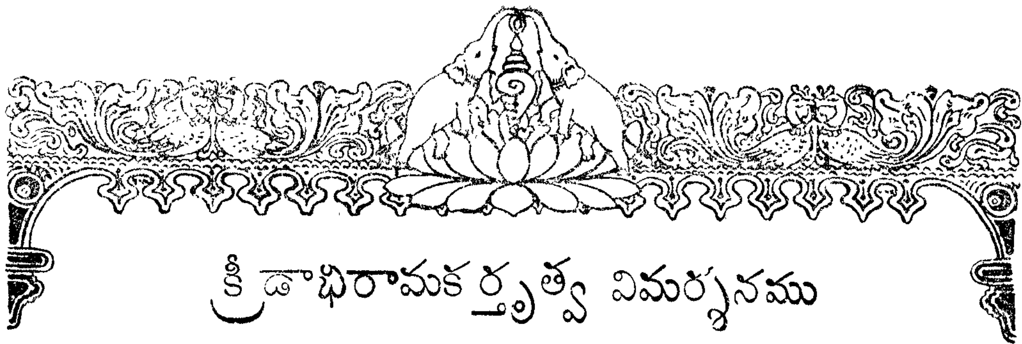
శా. కూలాతీత విభూతిసాగర నిమగ్నుండయ్యు నేఁ డీగతిన్
వ్యాళం బౌట స్వయంకృతంబు; పరితాపం బేల నీ కక్కటా!
యాలోచింప నవశ్యమైన యనుభవ్యం బొంద కెవ్వారి కే
లీలన్ దీరునె, పాపపుణ్యఫలముల్ చేసేఁతఁ గావించినన్?

మ. మహితంబౌ నధికారవైభవము సంప్రాప్తించినన్ సత్ప్రథ
స్పృహ దూరుండయి లోకకంటకములౌ కృత్యంబులెల్లన్ దయా
రహితుండై పొనరించునట్టి మదగర్వస్ఫారుఁ డెం దేనియున్
నహుషభ్రష్టతఁ బొంది కష్టతతికిన్ బాత్రుండు గాకుండునే!!!

పున్నమ వెన్నెల

వెదురుమూడి వేంకటకృష్ణారావు గారు

నిండు పున్నమరేయి వెన్నెలకు సాటి, యేదటంచు నన్నడుగంగ నేల? చెలువ!
లేదు లేదెందు, భువనావళిని వెదకిన, నవవయో విలాసినుల లేనగవుకంటె!

క్రీడాభిరామకర్తృత్వ విమర్శనము

కె. రాఘవాచార్యులు గారు

క్రీడాభిరామము శ్రీనాథవిరచిత మగునా కాదా యనునది భాషాభిమానుల కొకక్లిష్టసమస్యయై యున్నది. ఏతద్గ్రంథమును ప్రకటించిన మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు తమయుపోద్ఘాతమున శ్రీనాథరచితమే మోయని సందేహింపుచుంటిమని వ్రాసియున్నారు. శ్రీయుత వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారీగ్రంథమును విమర్శించి శ్రీనాథవిరచిత మనుట కెట్టిసందేహమును లేదనియు, వల్లభామాత్యుని పేర శ్రీనాథుడు రచించినాడనియు దెల్పియున్నారు. శాస్త్రిగారివాదమును ఖండింపుచు వేమూరి విశ్వనాథశర్మగారు భారతి సం. ౪, సంచిక ౪ యందు శ్రీనాథు డట్టిగ్రంథమును రచింపలేదనియు, గ్రంథములందలి భావపదపద్యసామ్యములవలన గ్రంథకర్తను నిర్ణయింప వీలులేదనియు విపులముగ జర్చించియున్నారు. ఏతద్గ్రంథకర్తృత్వవిషయమున నాకుగల సంశయములను దెల్పుచు, భాషాభిమానులును, పండితులును నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నిర్ణయింతురని నమ్ముచున్నాను.

శ్రీనాథుడును వల్లభరాయలును సమకాలికులా ?

క్రీడాభిరామమున గ్రంథకర్తనామము వల్లభరాయలని యున్నది. ఇతనితండ్రి తిప్పన; తాత మల్లన; ముత్తాత చంద్రామాత్యునికుమారుడగు మంచన. చంద్రామాత్యుడు పెదబుక్కక్ష్మాపదేవేంద్రుని యమాత్యుడని కవి వర్ణించియున్నాడు (క్రీడా. ప. ౭). ఇం దుదాహరించిన పెదబుక్కరాయలు విద్యానగరనిర్మాత యగు హరిహర బుక్కరాయలని తోచుచున్నది. విద్యానగరము క్రీ. శ. ౧౩౩౬ సంవత్సరమున నిర్మింపబడెను. చంద్రామాత్యుని మునిమనుమడగు వల్లభరాయలు నాల్గవతరమువాడగుటచే క్రీ. శ. ౧౪౩౬ ప్రాంతమున నుండియుండును. (తరమునకు జాతిత్రపరిశోధకు లిచ్చిన ౨౫ సం.ల పరిమితి యిచట గైకొనబడినది). కవికి పెదతండ్రియగు లింగనయు, తండ్రియగు తిప్పనయు హరిహరరాయల యాస్థానమున నుండినటు లవతారికలో వర్ణింపబడియున్నారు (ప. ౧౬, ౧౯). ప్రథమ దేవరాయ లనబడు హరిహరరాయలు క్రీ. శ. ౧౪౨౫నకు బూర్వమునను, ద్వితీయ హరిహరరాయలు క్రీ. శ. ౧౪౨౫–౧౪౪౯ సంవత్సరములలోను రాజ్య మొనర్చినట్లు కర్ణాటరాజ్యచారిత్ర పరిశోధకులు వ్రాసియున్నారు. ఇందు వల్లభరాయల తండ్రి ప్రథమ హరిహరరాయల యాస్థానమున రత్నభాండాగారాధ్యక్షుడైన యీ కవియు క్రీ. శ. ౧౪౫౦ ప్రాంతమువాడగును. ద్వితీయ హరిహరరాయ లైనచో కవి క్రీ. శ. ౧౪౮౫ సం. ప్రాంతమువాడగును. ఆళియ రామరాజు ముత్తాతయగు సోమభూపాలున కంకితమీయబడిన శ్రీధరచ్ఛందమున 'మంచనవింటివో' యను క్రీడాభిరామములోనిపద్య ముదాహరింపబడినది. ఆళియ రామరాజు సదాశివరాయలకాలములో కర్ణాటరాజ్యమును బాలించుచుండెను. సదాశివరాయలు క్రీ. శ. ౧౫౪౦ ప్రాంతమువాడు. సోమభూపాలునకు రామరాజునకు మూడుతరముల యంతరముండుటచే, శ్రీధరుడును, సోమభూపాలుడును క్రీ. శ. ౧౪౬౫ ప్రాంతమువా రగుదురు. శ్రీధరునకు బూర్వపువాడగుటచే వల్లభరాయలు క్రీ. శ. ౧౪౫౦ సంవత్సరప్రాంతమున నుండియుండును. కవితండ్రియగు తిప్పనయు ప్రథమ హరిహరరాయల యాస్థానమునం దుండనోప్పు.

శ్రీనాథుడు అల్లాడవీరభద్రారెడ్డికి (క్రీ. శ. ౧౪౨౬–౪౦) గాశీఖండమును గృతినొసంగి, వేమ వీరభద్రారెడ్ల యనంతరమున రాజమహేంద్రవరపు రెడ్డి రాజ్యము క్షీణింపగా, కొన్నివత్సరములు కష్టదశ నొంది నటులు గన్పడుచున్నది. ఆకాలములోనే శ్రీనాథుడు శివరాత్రిమాహాత్మ్య మనుగ్రంథమును రచించెను. శ్రీనాథుడు క్రీ. శ. ౧౪౭౦ వరకు జీవించియుండుటచే వల్లభరాయలకు సమకాలికుడని తోచుచున్నది. అట్టి సమకాలికులగు వల్లభరాయ శ్రీనాథులలో క్రీడాభిరామమును రచించిన దెవరో నిర్ణయింపవలసి యున్నది. శ్రీనాథ విరచిత గ్రంథములందును, క్రీడాభిరామమునందును గల పదపద్యభావసామ్యములను గొలుత విమర్శించి, తరువాత నితరయుక్తులను విమర్శింపదలచితిని.

పదపద్యభావసామ్యములు

ఈవిషయము చర్చింపకముందు తెలుగుభాష లోని యనుకరణము లెట్టివో విమర్శింపవలసి యున్నది. సంస్కృతవాఙ్మయమునందును, తెలుగుభాషయందును బూర్వకవుల పద్యములయందలి భావములను, బదముల కూర్పును నర్వాచీనకవు లనుకరించుట సనాతన సాంప్రదాయమై యున్నది. అట్టి యనుకరణము గ్రంథచౌర్యమన రాదు. పూర్వకవిప్రయోగములను మెలుగలబెట్టుచు, సందర్భానుసారముగ బదములకూర్పును మార్చుచు దరువాతికవులు వాడియున్నారు. పెద్దన మొదలగువారి యనుకరణము లిట్టివే. అంతియకాని పద్యములను, రెండు మూడు పాదములను, బదములకూర్పునం దొకించుకయు భేదము లేకుండ నెట్టిప్రసిద్ధాంధ్రకవులును సుజ్ఞానచౌర్య మొనర్చి యుండలేదు.

శ్రీనాథునిభీమఖండమునందును, క్రీడాభిరామమునందును

గీ. గార్గ్యసిద్ధాంతమున నుషఃకాలకలన
శకునమూనుట యది బృహస్పతిమతంబు
విప్రజనవాక్య మరయంగ విష్ణుమతము–

అను గీతపద్యమునందలి మూడుపాదములును సమానములు. హరవిలాసమునందు (ఆ. ౭, ప. ౧౦౯)

శా. ప్రాలేయాహిత సంప్రదీప్తకిరణ
ప్రక్రీడ దర్కోపల
జ్వాలాజాలజటాలజాంగలతటీ
వాచాలకోయష్టియై–

యను పద్యమునందలి సమాసము క్రీడాభిరామమున (ప. ౧౭౩)

శా. ప్రాలేయాదిక్కుల భానుభావ్యతికర
ప్రక్రీడదర్కోపల
జ్వాలాజాలజటాలజాంగలతటీ
వాచాలకోయష్టులై–

అని కొలదిమార్పులతో గానవచ్చుచున్నది. భట్టుమూర్తి ప్రణీతమగు వసుచరిత్రమునందలి

"ఉద్దామద్యుమణిద్యుతివ్యతికర
ప్రక్రీడదర్కోపల
జ్వాలాజాలజటాలజాంగలతి
వాచాలకోయష్టయః"

అనుసమాస మిరువురు కవులును ననుసరించిరని శర్మగారు వ్రాసియున్నారు: ఇది సమంజసము కాదు. 'లోకో భిన్నరుచిః' యనునటులు భిన్నప్రకృతులచే నలరారు కవులొక్కటియే సమాసమును, నొకేపదసంవిధానమును గూర్చి పద్యముల రచించిరనుట వివాదాంశము. ఇటులు సమర్థించుటకు వీలులేక శర్మగారు భీమఖండములోని పైనుదాహరించిన 'గార్గ్యసిద్ధాంత......'యను పద్యము వల్లభరాయలు శ్రీనాథునిగ్రంథమునుండి గైకొనెననియు, నట్లుకానిచో నిరువురకుబూర్వము శకునశాస్త్రమున నట్టి పద్య ముండనోపుననియు నేమేమో వ్రాసియున్నారు. ఇట్టిపద్య మొక్కటియే అయినచో నట్టియూహల కవకాశ ముండును. నే నీక్రింద గనపఱుపబోవు పదభావసామ్యములను బాగుగ బరిశీలించి శర్మగారును, భాషాభిమానులగు పండితులును సత్య మరయుదురుగాక!

౧. పదభావసామ్యములు

పదములయందును, భావములయందును గల పోలికను విమర్శించుచు, శర్మగారు కొన్నిటిని శ్రీహర్షుని నైషధమున నుండవచ్చుననిరి. మఱికొన్నిటిని సామాన్యముగ వాడుకలో నున్నవని నిరసించిరి. శ్రీనాథుని భీమఖండమును, గాశీఖండమును, శృంగారనైషధమును సంస్కృతగ్రంథముల కాంధ్రీకరణములే. అయినను శ్రీనా

ఘని యాంధ్రీకరణము మక్కికి మక్కిగ నొనర్పబడి యుండలేదు. మూలమునందలి భావమును గైకొనుచు గొంచె మెక్కు వతక్కువగ స్వతంత్రరచనముల నొనర్చి యున్నాడు. హరవిలాసమును, శివరాత్రిమాహాత్మ్యమును శ్రీనాథునిస్వతంత్రరచనలని పండితు లెల్లరకును విశదమే. మరియు శైలివలన మహాకవులగ్రంథములను గుర్తెఱుగ వచ్చుననుట నిర్వివాదాంశము. కాని యిది ప్రమాణముగ గైకొనక విమర్శింపనగును. నేనిట జూపబోవు నుదాహరణములలో కొన్ని శ్రీనాథుని స్వతంత్రరచన యనఁనొప్పు గ్రంథములలోనివియు, సర్వసామాన్యములు గానివియు, హర్షనైషధాదుల గానరానివియు నై యున్నవి.

(౧)వీణాక్వాణపాణింధమంబైన —క్రీ. రా.ప.౧౦౦

పాణింధమంబనుపదము శ్రీనాథునికవనమున బెక్కు సారులు గన్పడుచున్నది.

కలమధురవీణాక్వాణపాణింధమంబై– భీ. ఖం. ౨–౧౧౧
గంధసారతుషారపాణింధమంబు– ,, ౧– ౫3
ప్రవాహధారాగంధపాణింధమంబైన– కాశీఖం. ౨– ౪౪
నీహారక్షీరధారాశ్రేణిపాణింధమంబైన– ,, 3–౧౧3
మాణిబంధపార్శ్వలపాణింధమములు– ,, ౪–౧౧౯
కాలకూటచ్ఛాయాపాణింధమంబై– ,, ౪–౧౧౮
కేసరపరాగగంధపాణింధమంబై– ,, ౪–౨౭౨
నిశ్వాసాగ్నిపాణింధమంబేలా– శృం. నై. ౨– 3౨
కోదండనారాచధారాపాణింధమంబు– ,, ౮– ౫౭

శృంగారనైషధమునందలి 'నిశ్వాసాగ్నిపాణింధమంబేలా' యనుపద్యమునకు మూలమునందు 'పాణింధమం'బను పదము గానరాదు. హర్షనైషధమున మూలమిట్లున్నది:—

౨–౫౭ "శ్లో. విమమో మలయాహిమండలీ
విమఫూత్కారమయో మయోహితః,
బత కాలకళత్రదిగ్భవః
పవన స్తద్విరహాన లైధసా."

(౨) గన్నేరు పూఁజాయ కరమొప్ప నీర్కావి
మడుఁగుదోవతిపింజె విడచికట్టి
గొజ్జంగిపూనీరు కలికి మేదించిన
గంగమట్టి లలాటకమునఁ దీర్చి

....
....
చరిగొన్నసమకట్టు జన్నిదంబులలుంగ
యంటువాయంగదానకుతమైచి
క్రీ. రా. ౪3.

సీ. సరిగొన్న వెలిపట్టుజన్నిదంబులతోడ
రత్నాలతారహారము ధరించి
పలిపనీర్కావిదోవతిపైఁబదార్వన్నె
కళ్యైన పసిఁడిమేఖల ఘటించి
గంగమట్టియమీఁదఁ గస్తూరిరసమునఁ
బుండ్రకంబు లలాటమునను దీర్చి
శి. మా. ౨–౯౦.

(3) పై క్రీడాభిరామమునందలి సీసపద్య ప్రథమపాదముతో నీక్రింది సీసపద్యపాదమును బోల్చనగును.

గన్నేరుపూఁచాయ గనుపట్టు జిలుగైన
సలిలకాషాయవస్త్రంబు గట్టి
శృం. నై. ౮–౧౦3.

శృంగారనైషధమునకు మూలమగు హర్షునిగ్రంథమున నిది గానరాదు.

(౪) మరియు,
గొజ్జంగిపూదేనె కలికి మేదించిన
కమ్మకస్తురి మేనఁ గలయనలఁదు
కాశీఖం. 3–౧౧౮.

గొజ్జంగిపూనీరు కలికి మేదించిన
గంగమట్టి లలాటకమునఁ దీర్చి
క్రీడా. ౪3.

(౫) శ్రీడాకూన్యకటీరమండలము దే
వీశంభళీవ్రాతముక్.
క్రీ. రా. ౧33.

కట్టి శ్రీడాకూన్యకటిగోపురద్వార
పరిరక్షకుడు...—కాశీఖం. ౧–౨.

లజ్జయెఱుఁగనికటిమండలంబుమీఁద–కాశీఖం. 3–౨౪౦

(౬) మధుకైటభారాతిమడుఁగుఁబొన్న– క్రీ. రా. ౨౨౧
మధుకైటభారాతిమడుఁగుఁబొన్న–కాశీఖం. 3.౧౬౯

(౭)తోఁకచుక్కలఁబోలుదృక్తోయజముల–శృం. నై. ౮–౬౦

తోఁకచుక్కలఁబోలు తోరంపుఁదెలికన్ను
లావైశమున సిగ్గు నతకరింప
క్రీ. రా. ౧౩౮.

హర్షనైషధమునఁ గానవచ్చు శ్లోకమున 'తోఁక చుక్కలఁబోలు' అనుదానికి మూలము గన్పడదు.

"శ్లో. పూర్ణయైవ ద్విలోచనాభ్యా నైషాలి రసలోకతే
ద్రాఘ్రుగంతాణునా మాంతు మంతమంత మిపే
[శ్రు తే. ౨౧-౩౧.

(౮) నిద్దంపువెలిపట్టునెఱికమూఁగినయప్డు
తొడలమించులు వెలిదొంగిలింప
క్రీ. రా. ౧౩౮.

అచ్చవెన్నెలచాయనవఘళింపఁగఁజాలు
నిద్దంపువెలిపట్టునెఱికగట్టి
శృం. నై. ౬-౨౨.

ఈసీసపద్యపాదమునకు సరిఅయినమూలము హర్షనైషధమున లేదు. గీతమునందలి భావమునకే సంస్కృతమున మూలము గలదు:

శ్లో. పుష్పై రభ్యర్చ్య గంధాదిభి రపి సుభగై శ్చారుహంసేన మాంచే, న్యస్యాంతీం మంత్రమూర్తిం జపతి మయి మతిం న్యస్య మయ్యేవ భక్తః— ౧౪-౯౦.

(౯) ఆలీఢపాదవిన్యాసమొప్పఁగఁగ్రాలి— క్రీ.రా. ౧౧౮.
ఆలీఢపాదవిన్యాసంబు శృంగార
వీరాద్భుతములకు విందుసేయ—
—శృం. నై. ౬-౨౨.

మూలమున జనసమూహముముంగట స్మరుండు వచ్చెననియుండ శ్రీనాథుడు స్మరవర్ణనమునకు సీసపద్య మొకదానిని నియోగించియున్నాడు.

శ్లో. అద్రాక్షీ ద్రాజిహోనంతే స్మర మగ్రేసరం సురైః;
అక్షౌ వినయశిక్షార్థం కలినేవ పురస్కృతమ్.
[౧౪-౧౮.

(౧౦) వ్యాఘ్రమగ్రాహ్యనితంబబింబమువహో
రాభీలభద్రాకృతుల్— క్రీ. రా. ౨౦౯.
వ్యాఘ్రమగ్రాహ్యకుచంబులంటియిదెనా
ప్రాణంబురక్షించెదక్— శి.మా. ౩-౮౮.

వ్యాఘ్రమగ్రాహ్యపయోధరల్— కాశీఖం. ౩-౫౩.
వ్యాఘ్రమగ్రాహ్యపయోధరల్— హరవిలా. ౫-౨౩.
వ్యాఘ్రమగ్రాహ్యస్తనులగు, భామలు మనుజులకమర్చ—
—శృం. నై. ౮-౯౭.

మూలగ్రంథమగు హర్షనైషధమున నిది మృగ్యంబు.

(౧౧) నింగియింగిలీకంబునంబెట్టి క్రీ రా. ౨౮౩.
నింగి యింగిలికాన నభ్యంగమార్చి—కాశీఖం.౧-౧౨౮

(౧౨) రోలంబంబులుమూతిముట్టవెఱచెక్
గ్రొవ్వేఁడిబీరెండలక్—క్రీ.రా. ౧౫౩.
మొకరితుమ్మెపమూతి
ముట్టనోడెడి— శివ.మాహా. ౨-౧౦౮.
కోమలినిట్టూర్పుగ్రొవ్వేఁడినెత్తావి
మొకరితేఁటులును మూతిముట్టవెఱచె.
—శృం. నై. ౨-౧౧౩.

శృంగారనైషధమునందలి పై పద్యభాగము హర్షనైషధమునుండి ఆంధ్రీకరింపబడియుండలేదు. శ్రీనాథుని స్వకపోలకల్పితము.

(౧౩) కోయిలలుకొసరుట శ్రీనాథునకుగడునింపుగూర్చు వర్ణనమని తోఁచుచున్నది.
కోకిలముపంచమశ్రుతిఁగొసరినట్లు— క్రీ. రా. ౧౦౧.
కొసరివసంతకాలమున
కోయిలక్రోల్చినభంగి—
—కాశీఖం. ౫-౧౬౮.
కొసరెనుద్యానపుంస్కోకిలములు—హరవిలా. ౮-౧[illegible].
కోయిలపంచమస్వరముక్రోల్చినభంగి— క్రీ.రా. ౧[illegible].
కోకిలంబె పుష్పయునోకొసరియనుచు—శృం.నై. ౪-౨౦
హర్షనైషధమున నిదియు గానరాదు.

(౧౪) కంఠగ్రైవేయఘంటికాటంకారంబులును—
—క్రీ. రా. ౨౨౮.

కరిఘటాకంఠగ్రైవేయ ఘంటికా టంకారంబులఁ బ్రోదిసేయుచు— శృం. నై. ౬-౮౧.
(హర్షనైషధమున నిది లేదు).
గంధదంతావళగ్రైవేయఘంటికా
టంకారముఖరఘంటాపథంబు
—భీ. ఖం. ౧-౮౨.

మహిషగ్రైవేయఘంటాధ్వనుల్ - కాశీఖం. ౫-౨౮.

(౧౫) కలకంఠకామినీకోమలకుహూకారంబు-

—శ్రీనాథుని స్వతంత్రకవనము.

కలకంఠీకలకంఠకోమలకుహూ

కారంబుతోరంబుగన్-క్రీ.రా. ౧౩౧.

ఈపదసంవిధానమే భీమఖండము (౩-౧౭) నందును, కాశీఖండము (౧-౫౯; ౧-౯౩; ౬-౭౨)నందును, హరవిలాసమున (౬-౧౨౦) నందును, గానవచ్చుచున్నది. శృంగారనైషధమునందలి (౧-౮౭); 'కలకంఠ కామినీకంఠ కోమలకుహూకారకోలాహలకరంబిత కకుబంతంబు లగు వసంతంబులును' అను సమాసమునకు హర్షనైషధమున మూలము గానరాదు.

(౧౬) అడెముద్దరాల్మొసానమ్మనివాసమ్ము-క్రీ.రా.౧౮౯.

మోసపోకుముసానమ్మముద్దరాలు- కా ఖం.

(౧౮) ఘ్రాణపుటీకుటీరములఁ

గాఁపురముండఁదోడంగెనిష్ఫు.

—క్రీ. రా. ౧౬౧.

పౌరనాసికాపుటకుటీరంబులకుఁగుటుంబకంబుగా-

—కాశీఖం. ౮-౧౭౫.

నాసికాపుటకుటీకుటుంబినియగు పక్వాన్నగంధంబు-

(౧౭) కలమధురఝణా

త్కారముల్ తోరముల్ గాన్- క్రీ. రా. ౧౧౧.

ఇట్టి పదములకూర్పు శివరాత్రిమాహాత్మ్యము (౨-౭౧; ౨-౭౮; ౩-౭౭) నందును, హరవిలాసము (౬-౨౦;౮-౧౨౪) నందును, కాశీఖండము (౬-౨౮) నందును, భీమఖండము (౨-౧౧౦) నందును, శృంగార నైషధము (౬-౩౫; ౬-౭౦) నందును పెక్కుసారులు గానవచ్చుచున్నది. క్రీడాభిరామమునందలి ప్రయోగము ప్రమాదజనితమని కాని, సామాన్యపదసంకలనమని కాని చెప్పుటకు వలనుపడదు.

(౧౯) కెంజిగురాకుమోవినిశిధాత్వర్థంబనుష్ఠింతునో-

—క్రీ. రా. ౯౦.

శిసిధాత్వర్థమనుగ్రహింపఁదగవే నీరేజపత్రేక్షణా!

—శృం. నై. ౭-౫౨.

హర్షనైషధమున నిది గానరాదు. 'శిసిచుంబనే' యను ధాత్వర్థము ననుసరించి రచించిన యపూర్వ ప్రయోగమైయున్నది.

(౨౦) చరణాంగుళీకుటిలనఖశిఖాకోటికుట్టనంబున-

—క్రీ. రా. ౨౩౫.

కుటిలపాటలజటాంకురకుట్టనంబున- కాశీ.

కుటిలచంచూపుటకోటికుట్టనమున- శృం.నై. ౭-౫.

హర్షనైషధమున నీశ్లోకము గానవచ్చుచున్నది.

శ్లో. నగరున్వనదుర్గదుర్గ్రహాన్

కటుకీటాన్ దశతి స్వతః క్వచిత్;

నునుదే తనుకండుపండితః

పటుచంచూపుటకోటికుట్టనైః.

(౨౧)చాంపేయకుసుమచ్ఛదచ్ఛాయాదాయాదంబులైన-

—క్రీ. రా. ౭౧.

కశేరపాకీనచ్ఛాయాదాయాదంబులైన- భీమఖం.

సుకుమారశుకచ్ఛదచ్ఛటాదాయాదంబులైన- కాశీఖం.

(౨౨) ద్యావాపృథ్వ్యంతరాళముల- క్రీ. రా. ౫.

ద్యావాపృథ్వ్యవకాశపేశలయశోధారానభస్సింధువై -

—కాశీఖం. ౧-౨౩.

ద్యావాపృథ్వ్యవకాశముల్ - కాశీ. ౬-౨౪౦.

ద్యావాభూమ్యంతరమట్టహాసడమరుధ్వానంబులన్-

—కాశీఖం. ౮-౩౨.

శర్మగారు దీనినిగురించి వ్రాయుచు సంధ్యావందనమున 'ఆప్రాద్యావాపృథివీ' అనుప్రయోగముండుటచే నిది సామాన్యప్రయోగ మనిరి. సర్వసామాన్య ప్రయోగములని వారువ్రాసిన ప్రయోగములును, పైన నుదాహరించిన పదపద్య సామ్యములును శ్రీనాథవల్లభరాయల కవిత్వమునందుమాత్రమే కానబడుటచే నవి యపూర్వ పద సంవిధానము లనియు, శ్రీనాథవల్లభరాయలలో నొకరు వేఱొకరిగ్రంథమునుండి గ్రంథచౌర్యమొనర్చిరనియు, (ఇట్టివి యనుకరణములు గానేరవు గాని లేనిచో) క్రీడాభిరామమును శ్రీనాథుడు రచియించియుండుననియు గాని స్ఫురించుట నిశ్చయము. ఇక భావములపోలిక నాలోచించినచో నదియు నట్టి సందేహమునే కల్గించుచున్నది.

(౨౩) వరుణరాజ వారాంగనా విలాసదర్పణాను
కారియై యహర్పతి గ్రుంకఁబోయె- శ్రీ. రా. ౨౫౪.

వరుణరాజ శుద్ధాంత కాంతానివాసమాణిక్యదర్ప
ణంబై- శ్రీ. రా. ౨౪౩.

వరుణుని శుద్ధాంతంబున
నరవిందాక్షులకు మించుటద్దం బగుచున్.

—భీ. ఖం. ౨-౨౪.

ఇది సుప్రసిద్ధమగు పోలికయట. సమానపదసం
విధానమును, భావమును గల ప్రయోగములను శర్మగారు
చూపించినచో నది నమ్ముటకు వీలుండును.

(౨౪) నెఱసంజయు మసమసకని చీఁకటియుఁ
గలసి దిక్స్నానవాటీ నికరంబుల వ్రేలవిడిచిన గురువింద
పూసల పేరునుం బోలెఁ బొలుపు మిగిలె. శ్రీ.రా. ౨౪౩.

క. పసిపాప యెండకొనలును
మసమసకని యిరులు గలసి మనమలరించెన్
దెసల నలుగడల గుంజా
విసరంబుల సరులు వ్రేలవిడిచిన భంగిన్.

—శృం. నై. ౭-౧౨.

ఇందు సంపూర్ణభావైక్యము మాత్రమేకాక పద
సామ్యముకూడ గలదు.

హర్ష నైషధమున నిట్లున్నది.—

శ్లో. ఘుసృణసుమనః శ్రేణీశ్రీణా మనాదరిభిః సరః
పరిసరచరై ర్యాసాం భర్తుః కుమారతరైః కరైః,
అజని జలజామోదానందోత్పతిష్ణుమధువ్రతా
వళిశబలనా గ్గుంజాపుంజాశ్రియం గృహయాలుభిః.

—స. ౧౯-శ్లో. ౩౭.

దీనికి సరియయిన యాంధ్రీకరణము శృం. నై.
౭-౧౪ నందు గలదు. 'గ్రొత్త విరియునెత్తమ్మివిరుల
కేసరంబుల వాసనఁ గ్రోలి మత్తిల్లి యుల్లాసంబునం దూలి
యాడు కొదమతుమ్మెదకదుపులు ఘుసృణసుమన
శ్శ్రేణిశోణంబగు పొదుపుసంజకెంజాయయుం గలయఁ
దొరసి గురువిందపేరుల యందంబు వహించుటయును'—
శ్రీనాథున కిట్టి రచనయందుగల యభిమానముతో శృం.
నై. ౭-౧౨ పద్యమునుగూడ నిట్టిభావముతోడనే రచి
యించియున్నాడు. 'మసమసకని యిరులు' అనుదానికి
మూలమేమి? ఇట్టి ప్రయోగసామ్యములవలననే గ్రంథ
కర్తృత్వ మరయవలసి యున్నది.

మరియు నీయపూర్వభావసామ్యమును గనుడు:—

(౨౫) ఉ. తియ్యనివింటిజోదు రతి
దేవిదనుంగవనొత్తగిల్లయి
య్యొయ్యనవంకచక్కఁబడ
నొత్తెడుఁ జూచితె పుష్పబాణముల్
మయ్యొగ వ్రాసెఁజిత్తరువు
మాఁగిలిమాఁగిలి చిత్రకారుఁడా
దయ్యముగాక వీనిపస
దావము టిట్టిభ, వీనికిందగున్.

—శ్రీ. రా. ౧౯౨.

తే. గీ. కోరగించినకడకంటికొంకికిఁజూచి
వాఁడివాలికపూఁదూపువంకఁదీర్చి
చేరగిరతిదేవిపాలిండ్లనొత్తగిలిన
యించువిలుకానివ్రాసినారిమపునందు.

—శృం. నై. ౪-౧౫౦.

ఈపద్యమునకు మూలము నైషధమున నెచ్చటను
గానరాదు. ఇట్టి యపూర్వకల్పనలే శ్రీనాథుని ప్రతిభా
విశేషమును జాటుచు, నాతని యాంధ్రీకరణపద్ధతిని
వివరణ మొనర్చుచున్నవి. హర్ష నైషధమునలేని యీ
భావసామ్యము గతియేమి?

(౨౬) చండాలుసలవరారోహ వాహకుం డెక్కి విడిచిన
వారువంపుఁ గొదమయుంబోలె- శివ.మాహా. ౩-౯౬.

వాహకుం డెక్కివిడిచినవారువంపుఁ
గొదమయునుబోలి- శ్రీ. రా. ౭౪.

ఇందలి పదభావసామ్యమును గనుగొనుడు.

పద్యసామ్యము గాని భావైక్యము గాని లేక
కేవలము సమానమగు పోకడగల పద్యముల నిచట వదలి
వైచితిని. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నింతటితో విరమించుచుంటిని
గాని యింక ననేకప్రయోగముల గన్పఱుపవచ్చును.
శ్రీనాథుని రచనను దెలుపు 'వీథీవిటంకము' 'బీరెండవేఁడి'
'దాసనపుఁబువ్వుచాయ' 'కప్పురభోగివంటకము' 'ఆఁకొ

న్నాఁడవు' 'కుసుమంబెట్టిన' యిత్యాది ప్రయోగము లెన్నియేని గలవు. ఇట్టిప్రయోగములు సర్వసామాన్య ప్రయోగము లనుటకు వీలులేదు. శర్మగారిట్టి ప్రయోగములను గురించి వ్రాయుచు 'నిట్టివి పద్యములు వ్రాయు వారికి నాల్కచివర నుండు'ననిరి. ఈవ్యాసమున శ్రీనాథ వల్లభరాయుల గ్రంథములలోనివనిచూపిన ప్రయోగములు విశేషముగ నితరకవుల గ్రంథములలో బ్రయోగింపబడిన వని చూపినగాని యట్టివాదము సమ్మతముగానేరదు.

మరియు గ్రీడాభిరామము త్రిపురాంతకుని ప్రేమాభిరామమున కాంధ్రీకరణమనిన, బైనజూపిన భావ విశేషములు త్రిపురాంతకుని వనియు, నటులు గాక పోయినచో నసలుకవి యగు త్రిపురాంతకునికే మోసము వచ్చెననియు శర్మగారు వ్రాసిరి. త్రిపురాంతకుని ప్రేమాభిరామము మనకు లభింప లేదు. 'ప్రేమాభిరామరూపకంబు ననుసరించి క్రీడాభిరామంబను వీథీరూపకంబును రచించితి'నని కవియే తెల్పియుండెను గదా! క్రీడాభిరామము మాతృకకు సరి యయిన యాంధ్రీకరణముగాదనియు, గ్రంథకర్త మూల మునందలి వర్ణనములను బెంచి యున్నాఁడనియు శర్మగారు ఒప్పుకొనియున్నారు. అటులయినచో గవ ప్రయోగములన్నియు త్రిపురాంతకునివి కానేరవు. ఈ సందర్భమున శ్రీనాథుని యాంధ్రీకరణమును గూర్చి ముచ్చటింపవలసియున్నది. శ్రీనాథుని యాంధ్రీకరణము మక్కికి మక్కిగా రచియింపబడియుండ లేదు. భావము లను విస్తరించి వర్ణించుటయు, గొన్నితావుల దనసొంత కల్పనల జేర్చి పద్యముల నల్లుటయు గలదు. శృంగార నైషధమును మూలముతో బోల్చిచూచినచో నిందలి నిజము బోధపడగలదు. శృంగారనైషధములోని శ్రీనాథుని యపూర్వకల్పనలను, హర్షనైషధమున గానరాని వానిని గొన్నింటిని బైనజూపియే యుంటిని. మరియు వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారి శృంగారనైషధటీక యందలి ౧౩, ౧౪ పుట లరసినచో నిట్టి ప్రయోగములు మరికొన్ని చూపబడినవి. పైన జర్చించిన పద్యపదభావ సామ్యములవలన క్రీడాభిరామము శ్రీనాథవిరచితమని సందేహించుటకు బ్రబలకారణము కలదని తోచుచున్నది. ఈభాగము నింతటితో ముగించి మిగిలిన విషయముల జర్చింపుచున్నాను.

౨. గ్రంథాంతమున మూర్తిత్రయమునం దెవ్వరినో వర్ణించి గ్రంథమును ముగించుట కొన్నిగ్రంథముల గలదు. కాని శీతకిరణుని వర్ణించి, విశ్వమున కాతడు కల్యాణపరంపర లొసగుగాత యని ప్రబంధముల ముగించుట శ్రీనాథవిరచితనైషధమునందును, గ్రీడాభిరామమునను దక్క మరెందును గానరాదు. నైషధమునందలి గ్రంథాంత చంద్రవర్ణనమునకును (ఆ. ౮ ప. ౨౦౧), గ్రీడాభిరామము నందలి (౧౯౨ వ) పద్యమునకును బోలిక కలదు. హర్షనైషధమున నిట్టి గ్రంథాంతచంద్ర వర్ణనము మంగళార్థ మొనరింపబడియున్నది. (స. ౨౨ శ్లో. ౨౫౦.) క్రీడాభిరామము శ్రీనాథకృతమనుట కిది ప్రబలకారణము కాదు. అయినను పండితులు సహృదయులై యాలోచింతురని యిందు గనబఱిచితిని.

౩. మరియు గ్రీడాభిరామమున (ప. ౪౩) ఋతుస్నానార్థమై యేగుదెంచిన చండాలాంగనవర్ణనముం జూడ 'జిలుబంతి పసుపాడ' జనుదెంచి సుకుమారుని మనంబు గొల్లగొనిన చండాలాంగనను దలపించుచున్నయది. ఈసందర్భమున శివరాత్రిమాహాత్మ్యమున (తృతీయాశ్వాసము) ౩౧, ౩౨ పద్యముల జూడనగు.

౪. శ్రీనాథుడు ద్రాక్షారామమునందలి వేశ్యల దనకావ్యముల ననేకస్థలముల వర్ణించియున్నాడు (భీమ ఖం. ౧-౮౪; ౧-౯౨ మొ. కాశీఖం. ౧-౧౪; ౧-౧౪౦; ౫-౩౩౬......శివ.మాహా. ౩-౯౩). దాక్షారామ భీమేశ్వరునికి సైతము దక్షపురిసానికూతుల తగులాటమును గల్పించినాడు. క్రీడాభిరామమున (ప.౨౪౨) మధుమావతియను వేశ్యను వర్ణించు నవసరమున నొక యోగి యామె భూతభవిష్యజ్జన్మముల నొకపద్యమున లిఖించెనని చెప్పుచు, నాసుందరాంగి దాక్షారామమున 'చిన్నిపోతి' యను భువనమోహినియై జన్మించునని వ్రాసియున్నాడు. ఇట్టి దక్షారామవేశ్యావర్ణనము క్రీడాభిరామము శ్రీనాథకృతమేమోయను సందేహమును బలపఱుచుచున్నది.

౫. క్రీడాభిరామమున (౧౧౬-౧౨౫) పల్నాటి వీరచరితము నొకవనిత 'యాంతరాళిక యతిప్రాసాభిరామంబుగా, యతిగూడం ద్విపదప్రబంధమున వీరానీకముం బాడె' నని వర్ణింపుచు, 'గుఱముదైవతంబు గురిజాల

గంగాంబను,' 'మాచెర్ల చెన్నుని' పేర్కొనుటచే దాను రచించిన పల్నాటివీరచరిత్రకథాభాగమును సూచించెనని మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసియున్నారు. పల్నాటి వీరచరితము శ్రీనాథకృతమగునా కాదా యని పండితులు సంశయించుచునుండ, దీనివలన శ్రీనాథుడే క్రీడాభిరామమును రచియించె ననుటకు వలనుపడదు. అయినను క్రీడాభిరామకర్త రెడ్డిరాజుల యాస్థానమున వసించుచు పల్నాటివీరచరిత్రమును వినియుండు ననుటకు సందియము లేదు.

౬. క్రీడాభిరామము శ్రీనాథకృతము గాదనియు, వల్లభరాయనిచే రచియింపబడె ననియు నిర్ణయించుటకు శర్మగారు గ్రంథమునగల కవిస్తుతిని గైకొనిరి. ప్రథమమున క్రీడాభిరామ మసంపూర్తిగ నున్నదనియు, ప్రస్తావనలోని పద్యములు గ్రంథాదిని గానరావనియు పాఠకు లెఱుంగుదురుగాక! నన్నయ, తిక్కన, భాస్కరాచార్యాదులతో రావిపాటి త్రిపురాంతకునకు సమానకవితాప్రాగల్భ్యము గలదని కవి సూచించి యున్నాడు (ప. ౩౮). గ్రంథాదిని గవి యేకవులను స్తుతించెనో తెలియరాదు. మరియు నిట్టి కవిస్తుతిచే గ్రంథకర్తృత్వము నిర్ణయింప వీలులేదు. పాఠకులు పింగళిసూరన, పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుడు, శ్రీనాథుడు మొదలగు కవుల గ్రంథములను గాంచినచో సత్యము తెలియగలదు. పింగళి సూరన కళాపూర్ణోదయమున 'నన్నయ బుధోత్తము దిక్కన ప్రాజ్ఞసత్కవిన్' అని స్తుతించి, రాఘవపాండవీయమున 'జగద్గేయుల నన్నపార్యునిని దిక్కన ప్రాజ్ఞన భాస్కరాహ్వయుఙ్' అని స్తుతించియున్నాడు. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమున దెలుగుకవుల బ్రశంసించియుండలేదు. 'ఆదికవుల(బ్రాచేతసవ్యాసమునుల' అను పద్యమును జూడుడు.

పిన వీరభద్రకవి శృంగారశాకుంతలమున నన్నయ తిక్కనల బ్రస్తుతించి, జైమినీభారతమున 'నన్నయభట్టు తిక్కకవి నెఱ్ఱాప్రెగ్గడన్ సోమునిన్'అని పేర్కొనియున్నాడు. వేయేల? శృంగారనైషధమున నన్నపార్యుని దిక్కయజ్వ శంభుదాసుల సన్నుతించిన శ్రీనాథుడు హరవిలాసమున సంస్కృతాంధ్రకవుల వినుతించియుండలేదు. ఇట్టి కవిస్తుతులవలన గ్రంథకర్తృత్వనిర్ణయ మొనర్పరాదు.

౭. ఇక లాక్షణికప్రమాణము నాలోచింతము. పైప్రమాణములవలన గాని, యితర సందర్భములవలన గాని క్రీడాభిరామకర్త శ్రీనాథుడేయని స్థిరపడినచో లాక్షణికుల గ్రంథములు గ్రంథకర్తృత్వవిషయమున కడ్డము రానేరవు. ఏకారణములచేతనో శ్రీనాథుడు తనగ్రంథమును వల్లభరాయల గ్రంథమని ప్రకటించె నన్నచో, లాక్షణికులు వల్లభరాయల గ్రంథములోనివని యుదాహరింతురుగాని శ్రీనాథునివని యుదాహరింపరు. గ్రంథకర్తృత్వనిర్ణయము వారిపనిగాదు. గ్రంథస్థప్రయోగముల నుదాహరణములుగ గైకొనుటయే వారివృత్తి. క్రీడాభిరామము శ్రీనాథకృతమా, వల్లభరాయకృతమా యను చర్చ వారి కవసరమేమి? ఒకవేళ శ్రీనాథకృతమని వారంగీకరించినను, ప్రజాసామాన్యమునకు వల్లభరాయని గ్రంథమని ప్రచురింపబడిన క్రీడాభిరామమును శ్రీనాథకృతమని యేలయుదాహరింతురు? 'వల్లభరాయల క్రీడాభిరామ'మని వారు వ్రాసినచో వల్లభరాయనిదని లోకమున బ్రచురింపబడిన గ్రంథమని వారియర్థము. అప్పకవి కాలమునాటికి క్రీడాభిరామకర్తృత్వము చర్చనీయాంశమైయుండె, అప్పకవి కేతద్గ్రంథము శ్రీనాథవిరచితమని నమ్మకముండుటచేత నప్పకవి శ్రీనాథుని వీథినాటకములోనివని కొన్ని పద్యము లుదాహరించియుండవచ్చును. అంతియకాని శ్రీనాథునకు(గ్రీడాభిరామము నంటగట్టుటకై యప్పకవి ప్రయత్నించినాడనియు, కవులవిషయమున గట్టుకథలు వ్రాయుటయం దాతనికి అభిరుచియనియు వ్రాయుట సమంజసము కాదు. లాక్షణికులకు గ్రంథకర్తృత్వనిర్ణయ మనవసరమనియు, లాక్షణికప్రమాణముల నట్టి నిర్ణయముల శిలాక్షరములుగ గైకొనరాదనియు నాయభిప్రాయము. లక్షణకవు లుదాహరించిన గ్రంథములు మనకు గొన్ని లభించుటలేదు. ప్రసిద్ధకవులగు నన్నయ, పెద్దన, శ్రీనాథాదులచే రచియింపబడిన కొన్నిగ్రంథములనుండి వారుదాహరణముల నిచ్చియున్నారు. ఆగ్రంథముల ప్రశంస, ఆ కవుల యితరగ్రంథముల గన్పడదు.

ఆ గ్రంథము లాకవులు రచియించిరని కాని రచియింపలేదని కాని చెప్ప వలనుపడదు. ధనంజయవిజయమును శ్రీనాథుడు రచియించెనని మూర్తిత్రయో

పాఖ్యానకర్త చెప్పియున్నాడు. రంగరాట్ఛందమున శ్రీనాథుని నందనచరిత్రము (సునందనచరిత్రము) లోనివని కొన్ని పద్యపాదము లుదాహరింపబడినవి. గ్రంథకర్తృత్వ విషయమున లాక్షణికగ్రంథములు బలమైన ప్రమాణములుగావని తెల్పుచు నీచర్చ నింతటితో ముగించుచున్నాను.

౮. మరియు శ్రీనాథుడు వల్లభాభ్యుదయ మను గ్రంథమున నాంధ్రవల్లభుని తిరునాళ్లలోని విటవాటదుర్వర్తనముల విశదముగ వర్ణించెననియు, 'గరుడస్తంభప్రతిష్ఠాకలన' యను పద్యమున నట్టివర్తనముల గేలిచేసెననియు మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసియున్నారు. వల్లభాభ్యుదయము నిదివర కెవరును బ్రకటించి యుండలేదు. కవిగారిపేరికనుబట్టి యీగ్రంథము వారియొద్ద సమగ్రముగ నున్నట్లూహింపవలసియున్నది. వారాగ్రంథమును దామ బ్రకటించుటయో, లేక పరిషత్పత్రికయందుగాని, యితరపత్రికలందు గాని దానిని బ్రకటింప నిచ్చుటయో జరిగించిన, క్రీడాభిరామకర్తృత్వము తేటపడగలదని నా నమ్మకము.

పైన వ్రాసిన కొన్ని యాధారములను బట్టి శ్రీనాథుడే క్రీడాభిరామమును విరచించెననుటకు బ్రబలసంశయము గలుగుచున్నది. నావ్యాసమునందలి తప్పులను మన్నించుచు బండితవర్యులు సహృదయులై, ఏతద్గ్రంథకర్తృత్వనిర్ణయ మొనరింతురని నమ్ముచు నింతటితో విరమించుచున్నాను.

తీవ

పువ్వాడ శేషగిరిరావు, చోడవరపు జానకిరామయ్య గార్లు

తొలకరి చిన్కులం గలుగు తోయముతోడఁ బిపాస నార్చి, మం
జులము రసార్ద్రమై ప్రకృతి సుందరతావిభవంబు నూని పు
వ్వుల తెలిచీరఁగట్టి సొలపుం గనుదోయి మిటారిచూపులన్
గలకల నవ్వుచున్న తరుణంబునఁ జిత్తము పల్లవింపఁగన్.

ఉ. పేశలమున్ మనోజ్ఞమయి వీచు సమీరకుమారమందని
శ్వాసములన్ మొగంబునఁ బ్రసన్నత నృత్యమునల్పఁ గ్రొత్తసొం
పాసలఁ బెంప, రక్తరుచు లల్లిన నెల్లెడలందుఁ బర్వ శో
భాసముపేత యొక్కరిత పాపము! లోకముఁ గేలిసేసెడిన్.

మ. "ఇదె పుష్పించెను మాలతాతరుణి రారే!" యంచు మాధుర్యసం
పద రూపైన విధానఁ బిల్చుఁ గలకంఠంబుల్ స్వజాతీయులన్
వదనమ్ముల్ జలమూరఁ బక్షులు రాపాడంగ నేతెంచెడిన్
బదనైరుచ్యములౌ చివుళ్ల భుజియింపం బేరటాండ్రద్దిరా!

చ. తరుణములైన లేఁ జివురుతళ్కులు పైపయి సందడింప, సుం
దరమగు రూపుఁ దాల్చిన తదాకృతి కన్నుల విందుగా వనేం
దిరకన, "మే" లటంచు నవనీజము లొందలలూచి మెచ్చఁ గా
తరనయనమ్ములం గవివతంసుఁడు తీవనె చూపునిల్పెడిన్.

శ్రీనాథుని యింటిపేరు పాకనాటివారా?

కందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. యె.

శ్రీ టేకుమళ్ల అచ్యుతరావు గారు భారతీ పత్రిక పుష్యమాస సంచికలో 'దగ్గుబల్లి దుగ్గనకవి- నాసికేతోపాఖ్యానము' అను వ్యాసమునందుఁ దమకుఁగల్గిన రెండు ధర్మసందేహముల నాంధ్రదేశమునకు వెలిపుచ్చిరి. రెండును సుప్రసిద్ధాంధ్రకవులకు సంబంధించినవే. అందు మొదటిది: శ్రీనాథుని యింటిపేరును గుఱించినదియై యున్నది. 'పాకనాటింటివాఁడవు బాంధవుఁడవు' అని బెండపూఁడి అన్నమంత్రి చెప్పినట్లు శ్రీనాథుఁడు వ్రాసికొనెను. 'పాకనాటింటివాఁడవు' అనువాక్యము పాకనాటిదేశస్థుఁడని యర్థమిచ్చునని బ్ర.శ్రీ వే. ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాసినారు. ఇంటివాఁడవు అనిచెప్పటలో గృహనామము చెప్పబడెనని నే నూహించుచున్నాను-" అనునది. రెండవది: దుగ్గనకవి "బహుశః ఇతఁడు నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు" అని వక్కాణించుట. ఆంధ్రసారస్వతమునం దభిలాషగలిగి దానిని గృషిచేసిన శ్రీ అచ్యుతరావుగారు శ్రీనాథుని యింటిపేరు పాకనాటివారని యూహించుటయు, దుగ్గనకవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడేమో యని తలఁచుటయుఁ జూడ 'పిచ్చికుదిరినది తలకు రోఁకలిని జుట్టు'మన్నట్లున్నది.

శ్రీనాథుఁడు భీమేశ్వరపురాణమునందుఁ గృతిభర్త తన్నిట్లు సంబోధించినట్లు వ్రాసికొనెను:—

సీ. వినుపించినాఁడవు వేమభూపాలున
కఖిలపురాణ విద్యాగమములు
కల్పించినాఁడవు గాఢపాకంబైన
హర్షనైషధకావ్య మాంధ్రభాష
భాషించినాఁడవు బహుదేశబుధులతో
విద్యాపరీక్షణ వేళలందు
వెదచల్లినాఁడవు విశదకీర్తిస్ఫూర్తి
కర్పూరములు దిశాంగణములందుఁ
బాకనాటింటివాఁడవు బాంధవుఁడవు
కమలనాభునిమనుమఁడ వమలమతివి
నాకుఁ గృపసేయు మొకప్రబంధంబు నీవు
కలితగుణగణ్య, శ్రీనాథకవివరేణ్య!

శ్రీనాథుఁడు పెదకోమటి వేమభూపాలుని మరణానంతరము రాజమహేంద్రవర రాజ్యమునకు వచ్చుటకుఁ గారణము లేమి? అచ్చట వేమవీరభద్రనరపాలకులకు సచివగ్రామణియై, పండితపోషకుఁడై, బాంధవుఁడైయున్న బెండపూఁడి అన్నమంత్రి తన కర్హసత్కారము లొసంగుననియే. అన్నమంత్రి కృతిభర్తయై శ్రీనాథుని 'పాకనాటింటివాఁడవు బాంధవుఁడవు'అని హెచ్చరించుటఁ గనినచో ఆపద్యపాదమున కిట్లర్థముచేసుకోవలెను:—

'నేను కృతిభర్తను, నీవు కృతికర్తవు; మనమిరువురము ఒక్కటియే శాఖవారము;

మీఁదుమిక్కిలి బంధువులము.' ఇచ్చట వారి వారి స్వశాఖాభిమానమును ప్రస్ఫుటముచేయుచున్న వాక్యరత్నములే కాని 'మీయింటిపేరు పాకనాటివారు, మీరును మేమును బంధువులము' అని యర్థమిచ్చుమాట లెంతమాత్రమును గావు. దూరదేశమునఁ గలుసుకొన్న శాఖాభిమానమువలన గలిగినలాభమే శ్రీనాథునినట్లు వ్రాయుటకుఁ బురికొల్పినది.

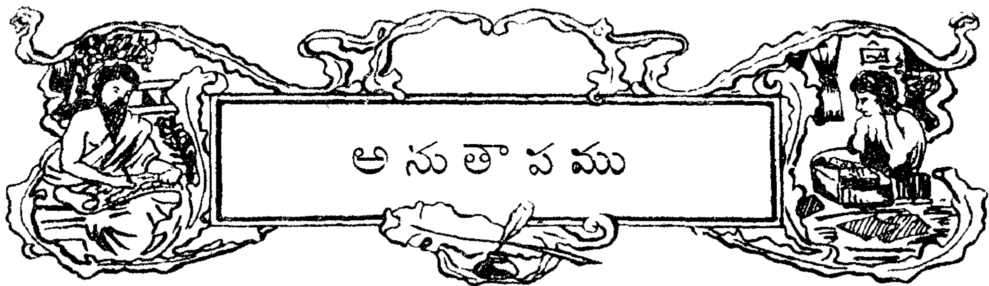
అదియునుగాక ఆంధ్రదేశమునఁ గల ఆర్వేల నియోగులలో పాకనాటినియోగిశాఖ కూడ కలదని మనవాఙ్మయమే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. కృష్ణరాయవిజయమును రచించిన కుమారధూర్జటి పాకనాటినియోగిశాఖా బ్రాహ్మణుఁడు. తద్గ్రంథమునందలి యీక్రిందిపద్యమును జూడుఁడు:—

సీ. ననుభరద్వాజగోత్రుని సదాపస్తంబ
సూత్రుని బాంధవస్తోత్రపాత్రు
పాకనాట్యార్వేలవంశప్రసిద్ధుని
ధూర్జటిపౌత్రుని బంధురచరిత్రు
సద్గురుకారుణ్యసంప్రాప్తవిద్యావి
హారుని శ్రీకాళహస్తినిలయు
చిత్ప్రసూనాంబికా శ్రీకరానుగ్రహా
సాదితకవితారసజ్ఞహృదయు
సారరచనాధురీణుఁ గుమారధూర్జ
టిప్రధానాగ్రగణ్యుఁ బటీరహీర
మహితసత్కీర్తి కాళయామాత్యపుత్త్రు
వెంకటార్యుని బిలిపించి వేడ్కననియె.

కావున 'పాకనాటింటివాఁడవు' అను వాక్యమునకు 'పాకనాటి నియోగిశాఖా బ్రాహ్మణుఁడవు' అను నర్థమే చేసుకోవలెను. సుప్రసిద్ధాంధ్రచరిత్రకారుఁ డట్లే వ్రాసెను. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రులవా రట్లే వ్రాసిరి. దీనికి వేఱొకయర్థము సందర్భశుద్ధిలేక కల్పించుట పరిహాసాస్పద మైనపని.

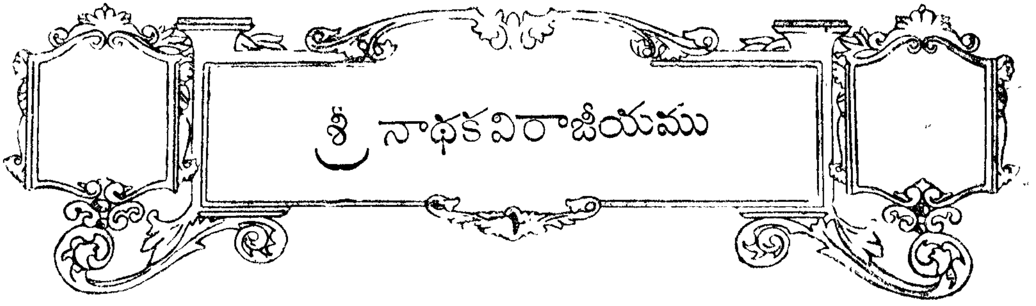
శ్రీనాథుఁడు పాకనాటియార్వేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. అతని మఱఁదియైన దుగ్గనకవి కూడ నియోగిబ్రాహ్మణుఁడే కావలెను గదా! శ్రీ అచ్యుతరావుగారి 'బహుశః' అనుశంకకింక తావులేదు.

శ్రీనాథుని యింటిపేరు తెలిసికొనుటకు రెండేపద్ధతు లున్నవి. అందు మొదటిది: శ్రీనాథుఁడురచించిన మరుత్తరాట్చరిత్రగాని సప్తశతిగాని సంపాదించి, యందు కృతికర్తవంశవర్ణనము గాంచుటయే. బాల్యమునందు రచించిన గ్రంథము లగుటచే గ్రంథకర్తయుఁ గొంచెము గొప్పగా తనవంశాభివర్ణనము గావించియుండును. రెండవది: 'కమలనాభామాత్యునియుదంతము'. ఇతఁడు కరణమో, లేక రెండవప్రతాపరుద్రునికడ గొప్పయుద్యోగమునందే యుండెనో తెలిసికొనవలెను. అతనిశాసనములు, అతఁడురచించిన పద్మపురాణాదిగ్రంథములు మొదలగునవి సంపాదించవలెను. వానిలో శ్రీనాథుని యింటిపేరు దొరకక మానదు.

అనంతపంతుల రామలింగస్వామిగారు

మానవ జీవకాల మణుమాత్రము మృత్యువు కుద్యమించు నెం
దైనను దానిఁ బోనిడక యంతట నాఁపునో, లేక ద్వారమై
యేనవసీమఁ జేరుటకు సిద్ధపథంబును జూపునేమొ య
ద్దానికి,—నే నెఱింగిన యథార్థ మొకండగు—చావు జీవసం
తానమునుం దటాలునఁ గొనంగను నెన్నఁడు—దాని వెన్క నే
మౌనో యెఱుంగ, నేపథికుఁడైనను గ్రమ్మఱ రాఁడు పోయి—యీ
జానగు జీవితంబును నిజంబని యెంచెదఁ గాని—కష్టసం
తానము దీనఁ గల్గు—మరుధాత్రివలె న్గనుపట్టుచున్న ని
ద్దాన జలాశయా లమరుఁ, దామరతంపరగాఁగ నుండు ను
ద్యానవనాలు,—విద్య సతతంబును నేర్పెను నాకు "పాంథుఁడా !
కానిపథంబుల న్విడువఁగాఁ దగు, సత్పథగామివై సదా
యానము సల్పఁగాఁ దగు, హృదంబురుహంబున మోదతుష్టులన్
బూనుచుఁ గన్నులన్ దెఱచి పోఁదగు" నంచుఁ—దదీయబోధనన్
నానయనాలు విచ్చెఁ,-గఠినంబగు త్యాగధరాధరేంద్రమొం
డుం నడుదారినుండుటయు, నాగరికావలిచోట నిత్యసౌ
ఖ్యానుభవైకయోగ్య మగునట్టి, దనన్యసుసాధ్యమైన, దా
నానగు మోక్షదుగ్ధరససాగరమొం డలరారుచుండుటన్
నేనెఱుఁగంగఁ జాలితిని—నేర్వఁగ నన్నిటికన్న మిన్నయౌ
దాని నరించు నొప్పనుగదా—వరియించితి నేను—త్రోవ న
ద్దానికిఁ గంటి నక్కట సదా యిటుఁ గ్గెడు నొక్క—చిక్కు—నే
నానగ మెక్కి పోవలయు నానలితట్టున, కెన్నఁ డీదెసన్
నే నిలువంగఁ దృప్తిమెయి నేర్చితి నయ్యో!—నగంబు చిన్నదౌ
టే నొకవేళఁ గన్గొనియు నెక్కక జాగొనరించుచుంటి,-నీ
లోనన నాదు జీవనపురోజులు నేఁగఁగసాగె—నాఁడు నాఁ
డేనును మృత్యువున్ దరియు చేగుచునుంటి—నిదెంత ఘోరభా
వానుభవంబు, దీన దురవస్థ, తలంచి కనంగ నక్కటా !!

శ్రీనాథకవిరాజీయము

కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

స్థలము—శ్రీనాథునిగృహము

[శ్రీనాథుఁడు, భార్య దుర్గాంబ ప్రవేశము]

శ్రీనాథుఁడు

ప్రేయసీ! మాయక్క జాబువ్రాసినది చూచితివా?

దుర్గాంబ

ఏమి వ్రాసినదియో వినఁ గోరుచున్నాను.

శ్రీనాథుఁడు

(జాబు చూచుచు) "సహోదరా! మీబావ యేరాజును ఆశ్రయింపక నిరంతర గ్రంథకార్యమంద యుండి గృహకృత్యంబు లరయకున్నవారు. ఇంట నున్నదని కాని, లేదని కాని యెప్పుడును విచారింపరు. కుటుంబపోషణము చేసికొనుట మిక్కిలి కష్టముగా నున్నది. ప్రతిదినంబు నగ్నిప్రతిష్ఠాపనమే మాయింట లేకయున్నది. పిల్లలాఁకట మటమట మాఁడుచున్నవారు. దీనికి నీ వేమిసాధనము చేయుదువో చేసి మాకుటుంబమున కింతయన్నము పెట్టఁ దలంపు మని మీయక్క ప్రార్థించుచున్నది." అని వ్రాసినది.

(కంట నీరుపెట్టుకొనును.)

దుర్గాంబ

(కంట నీరు పెట్టుచు) మావదిన యిట్లు కూటికి పేదయై తానుం దనసంతానంబును నితాంత చింతాసాగరంబున మునింగి యుండ మన మిట్లుండుట ధర్మంబు గాదు. దీనికి మీ రెట్లాలోచింతురో యాలోచింపుఁడు.

శ్రీనాథుఁడు

మాబావ పోతనామాత్యుఁడు సకలజగజ్జేగీయమానకవిత్వము చెప్పఁ గలవాఁడు. శ్రీమద్భాగవతమును మూలమునకు మెఱుంగు వెట్టునట్లు తెలుంగు గావించి యున్నవాఁడు. అతని కృతి కర్ణాటభూపతికిఁగాని సింగభూపతికిఁ గాని మఱి యేభూపతికేని గాని కృతి యిప్పించి పసదనం బర్పింప నే నెంతయో ప్రయత్నించి విఫలమనోరథుండ నైతి. ఆతఁడు ప్రాణము నైన విడుచుట కంగీకరించును గాని నరకృతి యిచ్చుట కంగీకరింపఁడు. అందునం జేసి తత్కుటుంబ మిట్లు నిరుపేదయై యుండవలసి వచ్చినది. తాను వ్యవసాయము చేసి జీవింతు నని నాతోఁ జెప్పి యిట్లు చేయుచున్నాఁడు. కాలము కలిసిరానప్పు డేవ్యవసాయమును ఫలింపదు. దీనికి నే నేమి చేయవలసియున్నదో

తెలియకున్నది. (ఆలోచించి) కాంతా! నే నిప్పు డోరుఁగంటికిం బోయి సామదానాదు లుపయోగించి మఱియు నాపోతరాజుం బోధించి యేదే నొకదారింబెట్టి వచ్చెద. దీనికి నీ వేమి చెప్పెదవు?

దుర్గాంబ

ఇది మంచిదిగనే. నేనును మీవెంట వచ్చి మావదినం జూచి చేతనైన సాయము చేసి వచ్చెద.

శ్రీనాథుఁడు

సరే. మనము సకుటుంబముగా నందలంబు లెక్కి మహావైభవంబున నోరుఁగంటికిం బోవుదము. మన కాతఁ డెట్లు సత్కారము గావించునో పరీక్షించి పిదపఁ జేయవలసినపని చేసి వత్తము. ఆతఁడు నామాట వినకున్న నిర్బంధించి యైన నరకృతి యిచ్చునట్లు ప్రయత్నించెద. నేఁడే ప్రయాణము. సంభారంబులు సమకట్టుము. నే నీవృత్తాంతము మహారాజునకెఱింగించి సెలవు పుచ్చుకొని వచ్చెదను. (నిష్క్రమించును.)

స్థలము-ఓరుగంటిలో పోతన కుటీరము

[పోతనామాత్యుఁ డొకచోఁ గూర్చుండి గ్రంథరచన చేయుచుండును.]

పోతనామాత్యుఁడు

(పల్లకీబోయీల శబ్ద మాలకించి) కుమారా! మనయింటిచెంతఁ బల్లకిశబ్ద మగుచున్నది. అది యేమో విచారింపుము.

మల్లన

(వడివడిం బ్రవేశించి) తండ్రీ, మామామ శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు భార్యాపుత్త్రపరివారసహితుండై యందలంబు లెక్కి మనయింటికే వచ్చుచున్నాఁడు.

పోతనామాత్యుఁడు

వత్సా! నీవు పోయి వాని నెదుర్కొని తోడితెమ్ము.

(మల్లన నిష్క్రమించును).

పోతనామాత్యుఁడు

ఈతఁడు నన్ను నరకృతి యిమ్మని నిర్బంధించుటకే వచ్చినాఁడు. నేనుమాత్ర మట్లు చేయను. అతండు నన్నెట్లు చేసినను జేయుఁగాక.

"ఉ. ఇమ్మనుజేశ్వరాధముల
కిచ్చి పురంబులు వాహనంబులున్
సొమ్ములు కొన్ని పుచ్చుకొని
సొక్కి శరీరము వాసి కాలుచే
సమ్మెటవ్రేటులం బడక
సమ్మతి శ్రీహరి కిచ్చి చెప్పె నీ
బమ్మెరపోతరా జొకఁడు
భాగవతంబు జగద్ధితంబుగన్."

అనునాపద్యమునకు నేను భిన్నముగాఁ బ్రవర్తింపను. ఎట్లు కానున్నదో అట్లు కాక మానదు. సర్వమునకు దైవమే ప్రమాణము.

శ్రీనాథుఁడు

(పల్లకి దిగి మహావైభవముతోఁ బరివారపరివృతుండై పోతరాజుకడకు వచ్చి నమస్కరించి)

హాలికులు కుశలముగా నున్నారా?

పోతనామాత్యుఁడు

"ఉ. బాలరసాలసాలనవ
పల్లవకోమల కావ్యకన్యకం

గూళ్ళల కిచ్చి యప్పడపుఁ
　　గూడు భుజించుటకంటె సత్కవుల్
హాళికు లైన నేమి గహ
　　నాంతరసీమలఁ గందమూల కు
ద్దాలికు లైన నేమి నిజ
　　దారసుతోదరపోషణార్థమై."

శ్రీనాథుఁడు

బావా! మేలమాట కినిన నామాట కింతకో పింపఁ జెల్లునా?

పోతనామాత్యుఁడు

నీమాటకు నామాట ప్రత్యుత్తరము కాని కోప మెట్లగును?

శ్రీనాథుఁడు

నే నిపుడు రాజమహేంద్రవరమున వీరభద్ర రెడ్డియాస్థానమున నున్నవాఁడ. అతఁడు నా చేతఁ గాశీఖండము కృతినొంది నన్ను మిగుల మన్నించుచున్నవాఁడు. నిన్నుఁ జూచి పో వచ్చితిని.

పోతనామాత్యుఁడు

మిక్కిలి సంతోషము. నాయందు నీకు దయ యెండనుట కిదియే తార్కాణము. నీరాక మాకు రాక.

శ్రీనాథుఁడు

బావా! మన మందఱము నేకగ్రీవముగా మార్కండేయక్షేత్రమున నుండ నాచిత్త మభిలషించుచున్నది.

పోతనామాత్యుఁడు

సంతోషమే కాని రాజాశ్రయ మపేక్షింపని నా కట నుంట సమ్మతము కాదు.

శ్రీనాథుఁడు

నీవును రాజాశ్రయంబు నొంది సంపన్నుఁడవై వేసివేయక యుండవచ్చును.

పోతనామాత్యుఁడు

ఎంతకాలు ముండవచ్చును? భూమి యున్నం తకాల ముండవచ్చునా? ఓయి వెఱ్ఱివాఁడా! నే నెంతకాల ముందును? ఈనాలుగునాళ్లలో కనులు మూసికొని కాలక్షేపము సేయ నొప్పదా? వినుము—

ఆ. బ్రదుకు తరఁగలాట పసిజవ్వనము కొన్ని
　నాళ్లమాట బ్రదుకు నీళ్లమూట
　బోఁటి సొమ్ము కొడుకు మేటిమెఱపుఁ దేట
　యేటికయ్య, యిట్టిపాటిబాట.

చ. తెలియఁగ నెంతవారు నిలఁ
　　దెల్లిర కాని యొకండు మిత్తిక
　న్నుల మసిఁ బ్రామి పోల్చుట క
　　నుంగొనియే వినియే యెఱుంగ మీ
　పోలిసెడునంతయుం గనియు
　　బూమె లెఱింగియు నట్టిగట్టి యు
　య్యేల లిటు లూఁగు చుందుమని
　　యెంచుట వెఱ్ఱితనంబు కాదొకో.

శ్రీనాథుఁడు

ఈమెట్టవేదాంతముల కేమిలే. పొట్టకు లేక మలమలమాఁడుచు, ఏమో ధర్మపన్నములు చదువ వచ్చినావు. సుఖమైనను, కష్టమైనను బ్రదికియున్ననాళ్లలోనే కాని యవ్వల నేమి యున్నది? మట్టి యున్నది.

పోతనామాత్యుఁడు

నీ విట్టిభావము కలవాఁడవు గనుకనే త్రిలోక రక్షకుం డైనపరమేశ్వరునిం గాదని నీకవితా

కన్యక రాజులకు రెడ్లకుఁ గాఁపులకుం గమ్మ
లకు జంగాలకు లింగాలకు నమ్ముకొని బ్రదు
కుచు నాది యుత్తమజీవనం బనుచున్న వాఁడ
వు. నీ వెట్లనుకొన్న ననుకొన వచ్చును. నేను
మాత్ర మది యుత్తమజీవనం బనను.

శ్రీనాథుఁడు

సరే కాని మ్మా విషయ మిప్పు డేమిటికి? మఱి
యొకప్పుడు ప్రసంగించుకొందము. నే నిప్పుడు
లోనికిం బోయి మాయక్కగారిం దర్శించి
కాలకృత్యంబులు నెరవేర్చుకొనియెదం గాక.
(నిష్క్రమించును.)

పోతనామాత్యుఁడు

ఈ శ్రీనాథుఁడు నన్ను వంచించుటకే యింత
పరివారముతో వచ్చియున్నాఁడు. సన్న్యాసిపెం
డ్లికి జుట్టు మొదలుకొని యెర వనునట్లు నా
యింట నిప్పు డుప్పుతో నాఱింటికిని లాఁ కేత్వ
మే. నా కప్పిచ్చువాఁ డీయూర లేఁడు. నే నొ
రుల యాచించువాఁడఁ గాను. ఇంట వస్తువా
హానాదు లేని కుదువఁ బెట్టి కొంతసొమ్ము
తెత్తు మన్న నవియును సర్వమంగళమే. నా
మగువకు మంగళసూత్రమే మామిడాకు.
ఇట్టిచో నెట్లు చేసి వీరికి నేఁ డాతిథ్య మిత్తునో
తెలియకున్నది. (కొంచె మాలోచించి) మల్ల
నా! మల్లన్న ! (బిగ్గఱగాఁ బిలుచును.)

మల్లనామాత్యుఁడు

(ప్రవేశించి) నాయనగారూ! నా కేమియాజ్ఞ?

పోతనామాత్యుఁడు

నాయనా! నేఁడు మీమామ పరివారముతో
వచ్చియున్నాఁడు గదా! వారిభోజనవిషయ
మేమి యాలోచించితివి?

మల్లనామాత్యుఁడు

నేను మీరు చెప్పకమున్నే నాస్నేహితుల
యిండ్లకు వెళ్లి అప్పడిగినాను. అందఱు లేదు
లే దని చెప్పినవారే. బచ్చునింటికిఁ బోయినఁ
దాకట్టు తెమ్మనినాఁడు. అమ్మ నడుగఁగా
నామెయొద్ద నేమియు లే దని చెప్పినది.

పోతనామాత్యుఁడు

(ఆలోచించి) మనయింటిలో నిత్తడిబిందె యొ
కటి యున్నది కదా! అది తీసికొనిరమ్ము.
దానిం గుదువఁ బెట్టి కొంత ద్రవ్యము తెచ్చె
దను.

(మల్లనామాత్యుఁడు లోనికిఁ బోయి నూఱు
మాట్లు వేసి మయిన మతికించిన ప్రాఁతసొట్టల
బిందె తెచ్చి తండ్రి కిచ్చును.)

(పోతనామాత్యుఁడు పుచ్చుకొని నిష్క్రమించును.)

(మల్లనామాత్యుఁడు అటఁగూరుచుండి చింతించును.)

(అంత బియ్యము, పప్పు, నెయ్యి,
కూరలు, ఆకులు లోనగుభోజనసామగ్రిం
గొని యిద్దఱు సేవకులు, ఒక సేవకురాలును
బ్రవేశింతురు.)

సేవకుడు

మల్లనగారూ! మీతండ్రిగా రంగడిలోన సా
మగ్రిం గొని మాచేతి కిచ్చి పంపించినారు.
స్వీకరింపుఁడు. (అని వలసినంత వస్తుసముదా
యమును వాకిటిలోఁ బెట్టి నిష్క్రమింతురు.)

(మల్లనామాత్యుఁడు సంతసించుచు నవి య న్నియు లోనికిం గొనిపోవును).

పోతనామాత్యుఁడు

(దీనవదనుఁడై బిందె చేతం గొని ప్రవేశించి) కుమారా! ఈబిందె నెవ్వఁడును దాఁకట్టు వట్టి నవాఁడు కాఁడు. కానిమైనను జేతఁ జిక్కి నది కాదు. ఎట్లు చేయుదునో యేమియుం దెలి యకున్నది.

మల్లనామాత్యుఁడు

(సమీపించి) తండ్రీ! వలసినంతసామగ్రి వచ్చి నది. ఇట్లనుచుంటి రేమి?

పోతనామాత్యుఁడు

(ఆశ్చర్య మభినయించి) ఏమీ? ఎట్లు వచ్చినది?

మల్లనామాత్యుఁడు

అంగడిలోఁ గొని మీరు పంపితి రని చెప్పి యెవ్వరో సేవకు లిద్దఱు పురుషు లొక స్త్రీ యును వలసినన్ని భోజనపదార్థము లిచ్చి పోయినారు. ఇంటిలో వంటకంబును సిద్ధ మయినది.

పోతనామాత్యుఁడు

(కుమారుం గౌఁగిలించుకొని) నాయనా! నీవు పుణ్యాత్ముఁడవు. సీతారాముల దర్శనము చేయఁ గలిగితివి. మనవంశమును ధన్యమైనది. (అని కన్నులు మూసికొని ధ్యానించి)

శా. చేతోమోదముతోడ నా బ్రదిమికిం
జేయూఁత వాయూఁతయై
ప్రీతిం గూర్చుచుఁ దోడునీడ యగుచుం
బ్రేమించి కామించి నా
చేతోజాతమునందు నిల్చి సతముం
జేకొంచు రక్షించు మా
సీతారాముల లక్ష్మణాగ్రజుల నే
సేవింతు నశ్రాంతమున్.

(ప్రార్థించి లోపలికిం బోవును.)

మల్లనామాత్యుఁడు

(తండ్రితో లోనికిం బోవును.)

స్థలము—పోతన్నగృహము

[భోజనానంతరము తాంబూలచర్వణము చేయుచుఁ బోతనయు, శ్రీనాథుఁడు నాసీనులై యుందురు.]

శ్రీనాథుఁడు

బావా! నీవు శ్రీమద్భాగవతము నాంధ్రీకరిం చితి వని వింటిని. నా కందు రెండుపద్యములు వినిపింతువా?

పోతనామాత్యుఁడు

నీకు వినవలయునను నభిప్రాయమేని, అట్లే విని పింతును. (అని తాళపత్రగ్రంథముం దీసి విప్పి) ఇదియే నాభాగవతము. ఇం దేభాగమునఁ జదు వు మనియెదవు?

శ్రీనాథుఁడు

గజేంద్రమోక్షములో గజేంద్రుని మొఱ్ఱయును, శ్రీమహావిష్ణువు దర్శన మిచ్చుటయు నెట్లు వ్రాసితివో విందు నాఘట్టము చదువుము.

(పోతనామాత్యుఁడు ఆభాగముందీసి చదువును. చదువుచుండఁ బోతన కూఁతు రొకమూల నిలిచి వినుచుండును.)

"శా. లా వొక్కింతయు లేదు ధైర్యము విలో
లం బయ్యెఁ బ్రాణంబులున్
ఠావుల్ దప్పెను మూర్ఛ వచ్చెఁ దనువుం
డస్సెన్ శ్రమం బయ్యెడిన్
నీవే తప్ప నితఃపరం బెఱుఁగ మ
న్నింపం దగున్ దీనునిన్
రావే యీశ్వర, కావవే వరద, సం
రక్షించు భద్రాత్మకా!"

అని గజేంద్రుఁడు ప్రార్థించెను; ప్రార్థింపఁగా శ్రీమహావిష్ణువు:

"మ. సిరికిం జెప్పఁడు శంఖచక్రయుగముం
జేదోయి సంధింపఁ డే
పరివారంబును జీరఁ డభ్రగపతిం
బన్నింపఁ డాకర్ణికాం
తరధమ్మిల్లముఁ జక్కనొత్తఁడు వివా
దప్రోత్థిత శ్రీకుచో
పరి చేలాంచల మైన వీడఁడు గజ
ప్రాణావనోత్సాహియై."

శ్రీనాథుఁడు

కవిత్వమున కేమిగాని బావా! గజప్రాణావనోత్సాహి యైనవిష్ణువు మకరిని సంహరించి కరిని బ్రోవ నెంచి నప్పుడు చక్రాద్యాయుధంబులు పూని పరివారపరివృతుండై పోవలయును గాని "సిరికిం జెప్పఁడు శంఖచక్రయుగముం జేదోయి సంధింపఁడు" అని వ్రాసితివి. ఇట్లు పోవునా? కలవఁ బోయెనా? గిల్లఁబోయెనా? వేడుకఁ జూడఁ బోయెనా?

(పోతనామాత్యుఁడు ఉత్తరము చెప్పక పుస్తకము గట్టిపెట్టెను).

(శ్రీనాథుఁడు కనకఘంటముం గొని యేదో వ్రాసికొనుచుండును.)

పోతరాజుకూఁతురు

(చాటునుండి శ్రీనాథునియాక్షేపణము విని లోనికిం జని దొడ్డినూతిలో నొకబండఱాయి పెద్దధ్వని యగునట్లు పడవైచి అమ్మొ గొట్టుకొనుచు వడివడి వచ్చి) నాయనగారూ! మా మగారికొడుకు నూఁతిలోఁ బడిపోయినాఁడు. అయ్యో! అయ్యో!

(శ్రీనాథుఁడు వ్రాయుచు నామాట విని తత్తఱపడి హాహాకారము సేయుచు వ్రాయునలేఖముతో ఘంటముతోఁ బఱచిపోయి నూతిలో నుఱుకును.)

(అందఱు నూతియొద్దకు వచ్చి మోకులు వేసి శ్రీనాథుని లేవ నెత్తుదురు.)

పోతరాజుకూఁతురు

(అక్కడకు వచ్చి) మామా! నీకొడుకు నూఁతిలోఁ బడె ననినమాత్రానఁ జేతిలోనిపుస్తకమును ఘంటమును విడువకయే యిందు వచ్చి పడితివి. నూతఁ బడినవాని లేవనెత్తుటకు మోకు లేవి? నిచ్చెన యేది? ఏమిచేయ వచ్చితివి? నూతిచుట్టును గంతులు వేయ వచ్చితివా? వేడుకఁ జూడ వచ్చితివా? నూతిలో నుఱికి ప్రాణము పోఁ గొట్టుకొన వచ్చితివా? భక్తపరతంత్రు లెప్పుడు నిట్లు చేయువారే కాని సాధనములు సేకరించుకొని పోవునంత వ్యవకాశము గలిగించుకొనరు. మానాయన గారిపద్యము నిప్పు డాక్షేపింతువా? అది

స్వభావసిద్ధము కాదా? శ్రీమహావిష్ణు వట్లు శంఖచక్రాదులు ధరింపక పోయినను బై నేమి జరిగినదో ఆవలిపద్యము వినుము.

మ. "తన వెంటన్ సిరి లచ్చి వెంట నవరో
ధవ్రాతమున్ దాని వె
న్కను బక్షీంద్రుఁడు వానిచెంతను ధనుః
కౌమోదకీశంఖచ
క్రనికాయంబును నారదుండు ధ్వజినీ
కాంతుండుఁ దా వచ్చి రో
య్యన వైకుంఠపురంబునం గలుగువా
రా బాలగోపాలమున్."

పోతనామాత్యుఁడు

(కూఁతును వారించును.)

శ్రీనాథుఁడు

(సిగ్గుపడి మాటాడక తనలో) నా కిట్లు పరాభవము జరిగినది. నే నీపోతన కెట్టినిర్బంధ మేని గలిగించి వీనిచే నరాంకితము చేయించి పడపుకూఁడు భుజించుచుంటి వని నన్నెవ్వఁడు చెప్పకుండఁ జేసెదం గాక. (నిష్క్రమించును.)

స్థలము — కారాగృహము

[భటు లాయుధపాణులై ద్వారముఖమున నిలువ లోన పోతనామాత్యుఁడును, వానియెదుట దుఃఖించు సరస్వతి యు నగపడును.]

పోతనామాత్యుడు

తల్లీ ! సరస్వతీ !

"ఉ. కాటుకకంటినీరు చను
కట్టుపయిం బడ నేల యేడ్చెదో
కైటభదైత్యమర్దనుని
గాదిలికోడల యోమదంబ యో
హాటకగర్భురాణి నిను
నాఁకటికిం గొనిపోయి యల్ల క
ర్ణాటకిరాటకీచకుల
కమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ!"

తల్లీ! దుఃఖింపకుము దుఃఖింపకుము. (ఓదార్చును).

భటుఁడు

(రెండవవానితోఁ జే యద్దుపెట్టి) హాహా! యేమి యీవింత! ఈయన మహానుభావుఁడు. ఆమె సరస్వతీదేవి. ప్రత్యక్ష మైనది చూడుము. నేను పోయి శ్రీనాథునిం దోడ్కొనివచ్చి చూపెదను. (అని నిష్క్రమించి శ్రీనాథునితో వడివడిఁ బ్రవేశించును).

(శ్రీనాథుఁడు చూచి భయకంపితహృదయుండై మ్రొక్కుచుండును).

సరస్వతి

(శ్రీనాథునిదిక్కు మొగంబై) ఓరీ మూర్ఖా! పరమభక్తాగ్రేసరుఁ డైన యీకవిశిఖామణి నిట్లు నిర్బంధించితివి. ఇది నీకుఁ గీడున కగు. ఇపు డైన వీని విడిచిపుచ్చుము. (అని యంతర్ధాన మగును).

శ్రీనాథుఁడు

మహాత్మా! మూర్ఖుండనై నిరపరాధుండవగు నిన్నిట్లు నిర్బంధించిన నాతప్పు సైపుము. (అని తలుపు తెఱచి వానిం బయటికిం దెచ్చి పాదంబుల సాగిలిపడును.)

పోతనామాత్యుఁడు

(శ్రీనాధుని లేవనెత్తి) శ్రీనాధా! చింతింప కుము. నన్ను నీవు నిర్బంధించితివనుట వట్టిది. ఇది నాకర్మపరిపాకము. దీన నా కింతయు నీపై ద్వేషంబు గాని కినుక గాని లేదు. లెమ్ము ప్రకృతిం బొందుము.

శ్రీనాధుఁడు

నీవు దరిద్రుండ వై బాధపడుచుంటి వని విని ని న్నేవిధంబున నైన బోధించి రాజదర్శనంబు చేయించి ధనవంతునిఁ జేయ నెంచి యిటవచ్చి తిని. వచ్చినకార్య మంతయు ని ట్లయినది. నే నింకఁ బోయివచ్చెదను. నా కాజ్ఞయొసం గుము.

(అని భటులతో నిష్క్రమించును, పోతన వానితో ననుసరించును. తెరపడును.)

అంకాంతము

స్థలము—రాజమహేంద్రపురవీథి

[ఎల్లన మల్లన అనునిద్దఱు బ్రాహ్మణులు ప్రవేశము]

ఎల్లన

మల్లనా! మన శ్రీనాధకవిసార్వభౌముఁ డోరు గంటినుండి యిట వచ్చి వచ్చినకొన్నినాళ్లకే బయలుదేరి పోయినాఁడు గదా! ఎక్కడకుఁ బోయెను? ఏమివృత్తాంతము?

మల్లన

ఈరాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చినకొన్నినాళ్లకే పురాకృతకర్మపరిపాకంబునం జేసియో, నిరపరాధి యైనపోతరాజును నిర్బధించి బాధించినకారణంబుననో కాని అతనికుమారుఁడు సుదర్శనుఁడు కాలధర్మము నొందినాఁడు. అతం డాదుఃఖసాగరంబున మునింగి యుండునంతనే రాజమహేంద్రవర పురాధినాథులును రాజ్యము వీడిపోయిరి. కవిరాజునకుఁ గలిగినపుత్త్రశోకకష్టంబునకుఁ దోడు భోజనకష్టంబును దటస్థించినది. అందుచేత అతం డిటనుండి మరలఁ గొండవీటికి తనకాపురమును మార్చుకొనినాఁడు.

ఎల్లన

ఆసార్వభౌముఁ డిప్పుడు కొండవీటిలోనున్నాఁడా? ఎందేని ప్రభుదర్శనార్థము పోయినాఁడా? ఇప్పు డాతనిస్థితిగతు లెట్లున్నవి?

మల్లన

కొండవీటిలోఁ గొంతకాల మెట్లో కాలక్షేపము చేసి తాను మున్నాశ్రయించినరాజు లందఱును గాలధర్మ మందుటంజేసి కుటుంబ పోషణార్థ మెంతయు వంత నొంది నానాదేశములు తిరిగి నానాకష్టములు పడి పట్టరాని వాండ్ర కాళ్లు పట్టి యెట్టును ధనార్జనము చేయం జాలక జాలింబడినాఁడు. కన్నడదేశమునకు వెళ్లి తిన్ననియన్న మైన దొరకక యటఁ దాను బడినకష్టము లిట్లు వర్ణించినాఁడట. వినుము:

శా. "కుల్లాయుంచితిఁ గోక చుట్టితి మహా
కూర్పాసముం దొడ్గితిన్
వెల్లుల్లిం దిలపిష్టముం దినవితిన్
స్వాశ్వాస్త వడ్డింపఁగాఁ

జల్లా యంబలిఁ ద్రావితిన్ గుచుల దో
సం బంచుఁ బో నాడితిం
దల్లీ ! కన్నడరాజ్యలక్ష్మి ! దయలే
దా, నేను శ్రీనాథుఁడన్."

మఱియు నాతండు పల్నాటి సీమకుఁ బోయి యట నొకయింట బచ్చలియాకు పులుసుకూరతో జొన్నన్నము పెట్టఁగా దినలేక యిట్లు చెప్పినాఁడట విను...

ఉ. "ఫుల్లసరోజనేత్ర! యల
పూతనచన్నులచేఁదు ద్రావి నాఁ
డల్లదవాగ్ని మ్రింగితి న
టంచును నిక్కెద వేల తింత్రిణీ
పల్లవయుక్తమై యుడుకు
బచ్చలిశాకము జొన్నకూఁటితో
మెల్లన నొక్కముద్ద దిగ
మ్రింగుము నీపస గాన నయ్యెడిన్."

ఎల్లన

మఱియుఁ బల్నాటిలోఁ గొన్నినాళ్లుండి యప్పుడు కొన్నిపద్యములు చెప్పినాఁడట! నీ కాపద్యములు ముఖస్థములా?

మల్లన

కొన్ని ముఖస్థములు; చదివెద వినుము—

ఉ. "అంగడి యూర లేదు వరి
యన్నము లేదు శుచిత్వ మేమి లే
దంగన లింపు లేరు ప్రియ
మైనవనంబులు లేవు నీటికై
భంగపడంగఁ బాల్పడు కృ
పాపరు లెవ్వరు లేరు దాత లె
న్నంగను సున్న గానఁ బలి
నాటికి మాటికిఁ బోవ నేటికిన్.

మనకవిరా జొకనాఁడు పల్నాటిసీమలో నొక పురోహితునియింటికి భోజనమునకుఁ బోయి వానియి ల్లిట్లు వర్ణించెను.

"ఉ. దోసెడుకొంపలోఁ బసుల
త్రొక్కుడి, మంచము దూడరేణముల్
పాసినవంటకంబు, పసి
బాలురశౌచము, విస్తరాకులున్,
మాసినగుడ్డలున్, దలకు
మాసినముండలు, వంటకుండలున్,
రాసెడుకట్టెలుం, దలఁప
రాదు పురోహితునింటికృత్యముల్.

మఱియు నాతం డొకప్పుడు మొసరరాజ్యంబునకుఁ బోయి కొన్ని పద్దెములు చెప్పినాఁడట! చదివెద వినుము.—

"ఉ. గొంగడి, మేలుపచ్చడము,
కుంపటి, నల్లులకుక్కిమంచమున్,
జెంగట వాయుతైలము, ల
జీర్ణపుమందులు, నుల్లిపాయలున్,
ముంగిట వంటకట్టెయల
మోపులు, దోమలు, చీఱపోతులున్
రంగ! వివేకికీ మొసర
రాజ్యము కాపుర మెంత రోఁతరా."

ఇట్లు మనకవిరాజు నానాదేశంబులు తిరిగి నానాశ్రమలం బడి తుదకుఁ గృషి చేసి జీవనము కల్పించుకొన నెంచి కృష్ణాతీరమునందలి బొడ్డుపల్లెను గుత్తచేసి యట నాఁగలిగట్టి వ్యవసాయము సాగించుచున్నాఁడట! మన కత్యం

తప్రియుం డైన యక్క-విసార్వభౌము నొక్క-మారు సందర్శించి వత్తము; నీవు వత్తువా ?

ఎల్లన

తప్పక వత్తును. పోవుదము, పద.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు).

ఇది ప్రవేశకము.

స్థలము — బొద్దుపల్లెలోని లంకాక్షేత్రము

[కట్టె నేలఁ గొని శ్రీనాథుఁడు, వ్యవసాయదారులును ప్రవేశము.]

శ్రీనాథుఁడు

కాపులారా! ఇదియే నేను గుత్తగొన్న చేను. మీరు దీనిం బదను తప్పకుండ దున్ని తిలలు, పెసలునుం జల్లుఁడు.

సేద్యగాండ్రు

దొరా! ఇది మాదొడ్డసేనండి. యిందులో యి త్తేశామంటే నిల్చుపోడు గవుద్దండి. పన్ను బందులు మోను మీకెంత లేదన్నా మెయ్యి రూపాలు మిగుల్తయండి. చరిగా మా కూలి మాత్తరం ఇవ్వాలండి. ఇచ్చాక మా పని సూడండి. బాబోయి! మీరు బాపనెగ సాయం సెయ్యాక రేత్తిళ్లు పొగుళ్లూ వుండి పని బాగా సేయిచ్చుకోండి బాబూ!

శ్రీనాథుఁడు

మీ రుత్సాహముతోఁ బనిచేయుఁడు. మిమ్ము సంతోషపెట్టెదను. దుక్కి- సాగింపుఁడు.

సేద్యగాండ్రు

(ఒకఁడు పాడగా సితరులు దాని ననువదించుచుఁ బాడుచు దున్నుట నభినయింతురు).

“హరి హరీ! నారాయణాదినారాయణో!
కరుణించావైై మమ్మూ కమలలోశనుడ. హ.
చరణుచీతారామ చరణు పావనరామ
చరణు జానికిరామ చరణజయరామా. హరి.
నీయందు గురినుంచి నీజబ్బపూనితిమి
ధర్మంబు నిరతంబు—

(శ్రీనాథుఁడు ఒకచోఁగూర్చుండి చూచుచుండును).

సేద్యగాండ్రు

(వెనుకటివలెనే పాడుచు విత్తనములు చల్లుట నభినయింతురు).

“సీరామా రామారా, మోరామా రామయ్యా
హరిరామా రామారా మైవోద్రిరామారా. సీ.
మాదవుడీ యాదవుడూగాయంగ,
మాదవుడూ మచ్చావాతాగా మైనాడు. సీ.
మేమెద్దూకొమ్ములూ, మేకాదివిటీలు,
మేమాటికోనేరు వేపాదోనేరు. సీ.

శ్రీనాథుఁడు

కాపులారా! మీరు చేలు చక్కఁగా సంరక్షించుచుండుఁడు. నే నెక్కడికే నేగి కొంత సొమ్ము తెచ్చెదను. పెట్టుబడికిఁ గావలయును.

సేద్యగాండ్రు

నీవు పోయినకాడే కూకుడుండక బాబో! చెబుతుండాము మామాటినుకోని బేగిరా బాబో!

శ్రీనాథుఁడు

సరే! అట్లే వచ్చెదను. (నిష్క్రమించును).

సేద్యగాండ్రు

(పొలము తిరిగి చూచుచు) ఓర్రోయ్! నీడ మట్టుకుందర్రోయ్! చేలు మాడవకుండా సూసు

కోవాల. పురు గేరిమాకేదారి బదంశర్రా! (అందు పురుగు లేరుట నభినయింతురు.)

పాట

"ఏమిసిత్తర మేమిసిత్తర మింతలోనే పుట్టెరా
శన మంతలోనే పుట్టెరా. ఏమి.
సీడపురుగులు గావు రియ్యా
సెడ్డపురుగులు బాబురో
సేను సేనూ మింగియేస్తయి
సెనములోనే తండిరో. ఏమి.
కంటసూసూ సుండగానే
కాయ లంకులు గాకనే,
కాడ లేల్లో గూడ మింగీ
పాడుసేస్తుండాయి రా. ఏమి.

శ్రీనాథుఁడు

(ప్రవేశించి) కాపులారా! ఏమి చేయుచున్నారు? చేలి ట్లున్న వేమి?

సేద్యగాండ్రు

నిన్న సందేళకాడనుండి సేలకి సీడపురు గట్టింది దొరా! మే మయన్నీ యిల్లా కట్టమడి యే లేత్తున్నాం జియ్యా!

(శ్రీనాథుఁడు నలుగడఁ దిరిగి పరీక్షించుచున్నాఁడు).

సేద్యగాండ్రు

(ఆకర్ణించి) ఆహాలేటో? (ఆలోచించి) దొర గోరూ!కుట్టలో కేదో ఆగొచ్చి పడ్డట్టుందండి. ఏరు పొంగుద్దండి. సూడండి. సూత్తుండేనే నిలువు మై కొచ్చిందండి. మన సేలో మడి మాడు సేసేలాగుంది తండీ!

(అందఱు అటు చూచుచున్నారు. నిమేష మాత్రములోఁ దాటిపొడవున నీరువచ్చి చేలన్నియు మునిఁగిపోవును).

స్థలము—శ్రీనాథుని గృహము

శ్రీనాథుఁడు

(దుఃఖాక్రాంతచిత్తుండై తల వంచుకొని)

మ. కృతులం గొన్న మహానుభావు లగు పృ
థ్వీశుల్ పరం బంది రీ
క్షితి జీవించుట కష్టసాధ్య మగుటం
జిత్తంబునం దెంచి భూ
పతి నోడ్డీశ్వరు వేఁడి గుత్తఁ గొని స
స్యం బేను జేయింప నా
ప్రతికూలం బగు దైవ మిట్లు తలఁచెం
బా డయ్యె సర్వం బయో!

ఇంక నే నెట్లు జీవించువాఁడ? గుత్తచేసిన విత్తం బెక్కడ తెచ్చి తీర్చెదను? ప న్నీకున్న న న్నారాజు నిలువనిచ్చుట యెట్లు?కటకటా! దైవమా! నా కెన్నియిక్కట్టులం దెచ్చిపెట్టితివి? నాప్రాణం బేల నిలిపితివి? నా కెంతచింత సంప్రాప్తమయినది? హాహా! కొండవీటిరాజుల కడ శాసనాధికారినిగా నున్నకాలమునఁ గొన్నియగ్రహారములు సంపాదించుకొనుట కనువు కలదు గదా! అట్లు చేసినవాఁడం గాను. ఎప్పటికి నా కప్పదవియే శాశ్వత మనుకొంటిని. అది పోనిమ్ము. సర్వజ్ఞభూపాలునిమ్రోలఁ గనకాభిషేకంబు సేసిననాఁడు నే నెంత కనకంబు సంపాదించుకొనవచ్చును. అపుడును నేను విరక్తుండ నైతి. ఆవల వీరభద్రారెడ్డి

నన్నుఁ దనకన్నకొడుకుంబలె నాదరించె. అప్పు డైన ముప్పుకాలంబున కగు నని దొప్పెడు భూమి సంపాదించుకొననైతి. ఆరాజులు పోయినను మునుమున్న కూటికిం గుడ్డకుం గఱవై యున్నయప్పుడు నాచేతఁ బోషింపంబ డిన నామిత్రులు గోత్రాకళత్రులు గల రనుకొంటి. వారు ధనమదాంధులై నన్ను నిరాకరించి నారు. అయ్యో! మహారాజుల నాశ్రయించిన నే నలంతుల నాశ్రయింపఁగూడకున్నను బలి నాటి భూస్వామిని బొట్టకూటి కాశ్రయించితిని. అతండు పరమమూర్ఖుండై నా యాశీర్వ చనంబు నొందఁజాలక నన్నుఁ ద్రోసిరాజని తనవాసికి వంక దెచ్చుకొనినాఁడు. ఎచ్చట నెట్టిగతియుం గానక తుద కీయొడ్డెరాజు బొడ్డుపల్లె గొడ్డేరి ప్రాణగొడ్డంబు దెచ్చుకొంటి నే నేమి సేయుదు? ఎటు చొత్తు? ఏది దిక్కు? అయ్యో! అయ్యో!

(అని విచారించుచుండఁగా నిద్దఱు తురకజవానులు ప్రవేశించి కవిరాజు రెండుచేతులు నిద్దఱు పట్టుకొందురు.)

(శ్రీనాథుఁడు గడగడ వడంకుచుండును).

మొదటివాఁడు

సర్కార్హుకుం దేఖో.

(తాఖీదు చూపును)

(శ్రీనాథుఁడు పుచ్చుకొని చేతివడఁకునఁజదువ లేకవిడుచును).

రెండవవాఁడు

అరే! మియా! పైసా దేవు. నైతో ఆవు.

శ్రీనాథుఁడు

(వణంకుచు) అ-య్యా-లా-రా! ఇప్పుడు నా చేతిలో నొక్క-గవ్వయైనను లేదు. సర్కారు పైక మెట్లు చెల్లింపఁగలను?

మొదటివాఁడు

నైతో చలో- జల్దీ చలో-(అని త్రోయును.)

రెండవవాఁడు

ఆవ్ బొమ్మర్! జల్దీ ఆవ్——(అని లాగును.)

శ్రీనాథుఁడు

నాభార్యతోఁ జెప్పివత్తును. క్షణమాత్రము వేగిరింపకుఁడు. నన్ను నిర్బంధించుట మీకు న్యాయముగాదు. నేను గొండవీటను, రాజమహేంద్రవరమునందు, మఱికొన్ని మహారాజ సంస్థానములయందు మన్ననలఁ గొన్న మహాకవిని. నే నెన్నో గ్రంథములు చేసియున్నాను. నన్ను మీరు నిర్బంధింపకుఁడు. మీకుఁ బాపము వచ్చును. నేను దొంగను ముచ్చును గాను. నే నేమియుఁ దప్పు సేయలేదు. పంట పోయినది. పన్నియ లేకపోయినాను. ఇదియే నాతప్పు. మీ రిట్లు బాధింపకుఁడు. బ్రాహ్మణుఁడను. బాధింపకుఁడు.

మొదటివాఁడు

భార్యా గీర్యా మై జాంతం నై. జల్దీ చలో- నీకీ మేం మెహర్బానీ సేసీమాటా నై. చలో.

రెండవవాఁడు

నువ్వు పాయిూరు సెప్తావు. గీయూరు సెప్తావు. నీరాజుల్ మాటా, నీపోథీలమాటా, వేడికీహోయ్! ఆవు బోలేతో పాపం గీపం బోల్తావు,

మాకూ పాపం నై. గీపం నై. సర్కార్కా-హుకుం. భీమడు గీమడూ మై జాంతం నై. చలో- జల్దీ చలో. (అని చేతులకుఁ ద్రాళ్లు కట్టి లాఁగుకొని పోవుచున్నారు).

స్థలము—ఆస్థానమంటపము

[ఓఢ్రరాజు, మంత్రి, భటులు ప్రవేశము.]

రాజు

మంత్రివర్యా! కోశాగారం బెట్లున్నది? మన తాలూకావ్యవహారము లన్నియుఁ జక్కఁగా నెరవేఱినవా? దస్తు శిస్తులు బాకీలు సాకీలు లేకుండ వసూలయినవా, లేదా? సంగతి సందర్భము లన్నియు నెట్లున్నవి?

మంత్రి

కోశాగారము సురక్షితముగా నున్నది. దస్తు శిస్తు లన్నియు వసూలయినవి. కాని బొడ్డుపల్లి గుత్తదారునివలన నొక్కపయిసయును రాలేదు.

రాజు

మీ రావిషయమున నేమిచేసితిరి?

మంత్రి

లోఁగడ రెండుతాఖీదులు పంపితిమి. ఒక్కదానికిని సమాధానము రాలేదు. ఆకారణంబున వానిం బట్టితేర హర్కారాలం బంపియుంటి. వారు నేఁడో రేపో కార్యంబు సాధించుకొని రాఁగలరు.

రాజు

ఆగుత్తదారుఁ డెవ్వఁడు?

మంత్రి

దిగంతవిశ్రాంతకీర్తివిస్తారుం డగు శ్రీనాథకవిసార్వభౌముండు.

రాజు

ఆతఁడు రాజాస్థానంబులం దుండి కడుంగడు ధనంబు సంపాదించినవాఁ డని చెప్పుదురు. మనపన్నికుంట మొండితనమా?

మంత్రి

ఆతం డేనాఁడు సంపాదించినవిత్త మానాఁడే వ్యయముచేసియున్నాఁడు. ఇపుడు నిరుపాధికుఁడు. కావుననే బొడ్డుపల్లె గొడ్డేరినాఁడు.

రాజు

వానిం గరుణించిపుచ్చుట నామతంబు గాదు. కట్టి కొట్టి వేధించి బాధించియైన టంకంబులు కొంకక సంపాదింపవలయు నని శాసించుచున్నవాఁడ.

మంత్రి

దేవరచిత్తము.

దౌవారికుఁడు

(ప్రవేశించి) జయము. జయము. మహారాజ! మన హర్కారా లెవ్వరినో కట్టి తీసికొని వచ్చుచున్నారు.

మంత్రి

సరే! రానిమ్ము. పొమ్ము.

(దౌవారికుఁడు నిష్క్రమించును).

(చెప్పినట్లు తురకబంటురౌతులు శ్రీనాథుని ప్రవేశపెట్టుదురు).

మొదటివాఁడు

మహారాజ్! వీడు బొడుపల్లే గుత్తేదారు వుండాడు హుజూర్!

రెండవవాఁడు

షాయిరు చెప్పి తంటాలుపెట్టాఁడు సర్కార్! మేము వీడికీ కట్టీతెచ్చినాం మహారాజ్!

మంత్రి

గుత్తేదార్! మా పయికముమాట యేమి చెప్పినావు? కిస్తీ లన్నియు దాఁటినవి. నీవు వచ్చి దస్తు దాఖలుచేసియుండ లేదు. ఏమిచెప్పెదవు?

శ్రీనాథుఁడు

మంత్రివర్యా! క్షేత్రము పండలేదు. పండిన దింతయున్న నది చీడపురువులపా లైనది. శేషము కృష్ణవేణమ్మపా లైనది. అనుగ్రహించి మాఫీ దయచేయుఁడని ప్రార్థించుచున్నాను.

రాజు

నే నీరాజ్యమునకు వచ్చినదిమొదలు పండనీ పండకపోనీ మాఫీ యనఁగ నేమో యెఱుఁగను. నీయింట నున్నసొమ్ముల నమ్మి యైనఁ గుదువఁబెట్టియైన మాపన్ను మాకుఁ జెల్లింపక తప్పదు. అట్లు చెల్లింపకుంటివేని నీకు నిర్బంధమును దప్పదు.

మంత్రి

మీయింటఁ గలవస్తువుల నమ్మి సొమ్ము చెల్లింపుమని రాజాజ్ఞ. ఏ మందువు?

శ్రీనాథుఁడు

ఇంటఁ గలసర్వస్వమ్ము నమ్మియే యీ వ్యవసాయము చేసితి. ఇఁక మాయింట నొకపూచికపుల్ల యైనను శేషించి లేదు. ఇల్లు మున్నే పోయినది. నాభార్య యరుంధతి యైనది.

మంత్రి

నీకుఁ గొన్నినాళ్లు గడు విప్పించెదను. ఏరాజునైన నాశ్రయించి ధనము సంపాదించుకొని రాఁగలవా?

శ్రీనాథుఁడు

నన్నుఁ బ్రేమించురాజు లందఱును లోకాంతర గమనంబు చేసియున్నవారు. నాకవిత్వం బాదరించి నాకు ధనం బొసంగఁగల రాజొక్కఁడును లేఁడని విన్నవించుచున్నాను.

మంత్రి

అట్లయిన నీవు మఱియొక్కసంవత్సరము సేద్యము చేయించి యీ ఋణము తీర్చుకోఁగలవా?

శ్రీనాథుఁడు

పెట్టుబడికిఁ దెచ్చుకొనంజాల. చాలనష్టపుసేద్య మెట్లు చేయింపఁగలను? ఎట్లు ఋణము తీర్పఁగలను. అనుగ్రహించి నన్ను ఋణవిముక్తునిఁ జేయుఁడనియే కోరుచున్నాను.

రాజు

ఈతండు మొండి శిఖండి బండ. వీనిని దగునట్లు నిర్బంధించిన మనసొమ్ము మనకు రాకపోదు. అట్లు చేయ నాజ్ఞాపింపుము.

మంత్రి

భటులారా! ఈబ్రాహ్మణునిం గొనిపోయి దండింపుఁడు.

(భటులు శ్రీనాథునిఁ గొనిపోవుదురు).

(రాజు మంత్రితో లేచి నిష్క్రమించును).

స్థలము — పురవీథి

[భటులు శ్రీనాథునితోఁ బ్రవేశము.]

(భటులు ఎదురెండలో శ్రీనాథుని నిలిపి,

కాళ్లకు గొలుసుగట్టి, చేతులకు బేడీలు వేసి, నల్లగుండు మెడలమీఁదఁ బెట్టుదురు).

శ్రీనాథుఁడు

(అశ్రుపూర్ణనయనుండై) అక్కటకటా! విధి విధానము దాఁట నెవ్వరికినిశక్యంబుగాదుగదా! సర్వజ్ఞసింగభూపాలుని ముత్యాల శాలలోఁ గనకాభిషేకమహోత్సవము నందఁగలిగిన నా కీపాట్లు వచ్చినవి. ఏకాలంబున నెట్టిగతి పట్టునో యెవ్వరికిం దెలియఁబోదు. ఇది నేను జేసికొన్న కర్మపరిపాకము గాని మఱియొక్కటి గాదు. నాకర్మమే న న్నింతకుఁ దెచ్చినది. "అవశ్య మనుభోక్తవ్యం కృతం కర్మ శుభాశుభమ్" హా! హా!

"సీ. కవిరాజుకంఠంబు కౌఁగిలించెను గదా
పురవీధి నెదురెండ పొగడదండ
ఆంధ్రనైషధకర్త యంఘ్రియుగ్మమునందుఁ
దగిలియుండెనుగదా నిగళయుగము
వీరభద్రారెడ్డి విద్వాంసు ముంజేత
వియ్యమందెనుగదా వెదురుగొడియ
సార్వభౌమునిభుజాస్తంభ మెక్కెను గదా
నగరివాకిట నుండు నల్లగుండు
కృష్ణవేణమ్మ గొనిపోయె నింతఫలము
బిలబిలాక్షులు దినిపోయెఁ దిలలు పెసలు
బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేరి మోసపోతి
నెట్లు చెల్లింతు టంకంబు లేడునూర్లు."

(అని విచారించి ధైర్యం బవలంబించి కన్నులు మూసికొని కొంతసేపు ధ్యానించి)

"సీ. కాశికావిశ్వేశుఁ గలసె వీరారెడ్డి
రత్నాంబరంబు లేరాయఁ డిచ్చుఁ?
కైలాసగిరిఁ బంటమైలారువిభుఁ డుండె,
దినవెచ్చ మేరాజు తీర్పఁగలఁడు?
రంభఁగూడెఁ దెనుంగురాయరాహుత్తుండు,
కస్తూరి కేరాజుఁ బ్రస్తుతింతు?
స్వర్గస్థుఁ డయ్యె విస్సనమంత్రి, మఱి హేమ
పాత్రాన్న మెవ్వానిపంక్తిఁ గలదు?
భాస్కరుఁడు మున్నె దేవునిపాలి కరిగెఁ,
గలియుగంబున నింక నుండఁ గష్టమనుచు
దివిజకవివరుగుండియల్ దిగ్గు రనఁగ
నరుగుచున్నాఁడు శ్రీనాథుఁ డమరపురికి."

(అని చదివి క్రిందఁబడి యంతర్ధాన మగును. అంతలోఁ జతుర్భుజములతో శంఖచక్రాద్యాయుధములతో మణికిరీటకౌస్తుభాదులతో గరుడవాహనారూఢుఁడై శ్రీమహావిష్ణువిగ్రహము పాదసూపి దేదీప్యమాన కాంతులు దిక్కులు వెదఁజల్లుచు మీఁదికిఁ బోవుచున్న ట్లెల్లవారికిం గానుపించును.)

ఇది సమాప్తము

—

పీఠిక

శ్రీనాథకవిసార్వభౌమునియందు నాకుఁ జిన్నటి నాఁటినుండియుం గలిగియుండిన గౌరవంబునంజేసి వాని గ్రంథములే చదివి వానినే యనుసరించి వానియందే నా చిత్త మైక్యమగునట్లుచేసి ప్రవర్తించుచుండినవాఁడ నగుటంజేసి యమ్మహాకవిశిఖామణి పవిత్రచరిత్రమంతయు నొక్క శ్రవ్యప్రబంధముగాఁ వ్రాయనెంచియు నాకన్న మున్నె కొందఱు కవులు గద్యప్రబంధములు కొన్ని విరచించి తచ్చరిత్రము విస్తరించి ప్రకటించుటం జేసి ఆయుద్యమము మానుకొని దృశ్యప్రబంధమైనను నమ్మహానుభావుఁడు సర్వలోకలోచన గోచరుండగుచుం

డుననియు, ఇక్కాలమున దృశ్యకావ్యములకు వ్యాప్తి యెక్కువయుండుననియుఁ దలంచి యిట్లుద్యమించి యెట్లో కృతకృత్యుఁడ నైతిని.

ఈనాటకములో నాటకోచితేతివృత్త మంతగా సరిపడియుండలేదు. శ్రీనాథునిజీవితము మాత్రమే యిందలి కథాంశముగా గ్రహించితిని. దానంజేసి సంవిధానము చక్కనిమార్గముం బొందియుండదేమో యని సందేహము మాత్రము నాచిత్తమున లేకపోలేదు. అయినను రాఁబోవుకాలమునఁ జక్కని సంవిధానముతో నీనాటకము వ్రాయువారికిది యించుకంత చేయూఁత యీఁగలదనియు, నీలో నాటకప్రదర్శకు లనుగ్రహించి దీనిం బ్రదర్శించినచో శ్రీనాథదర్శనభాగ్య మబ్బఁగలదనియు, తచ్చరిత్రము జగన్నేత్రపర్వముఁ జేయఁగలదనియు నా నిశ్చయము.

మహాకవి నాటకములో నతనిపద్యములే హృద్యములుగాని ననుఁబోంట్ల పద్యములు హృద్యముగావని యెక్కడెక్కడనో కొన్ని తక్కఁ దక్కినవన్నియు నతని పద్యములే చొప్పించితిని. పోతరాజు పద్యములు కొన్ని మాత్రము గలవు. శ్రీనాథునకును బోతరాజునకును గల సంబంధము మృగ్యమయినను లోకప్రవాదమును బట్టి తద్వృత్తాంత మించుక స్పృశించితిని. శ్రీనాథుఁడు శృంగారాగ్రేసరుఁడు, విటుఁడు నని వ్రాసిన వారివ్రాఁత నాకిష్టముకాదు. అతఁడు పరమపవిత్రుఁడని నాయభిప్రాయము. మహానాటకములో శృంగారమునకుఁ గొంచెము చోఁటీయవలయును గావున వీథినాటక మొకవిధముగా మార్చి వ్రాసి తత్కాలమున నాయభిప్రాయమును జెల్లడించితిని. ఇందు నాటకనియమము పాటింపలేకపోవుటయేకాక దీనిని విషాదాంతముగా ముగించితిని. దీనికి నన్నెవ రేమి యన్నను సహించుకొని యుండవలసినవాఁడ నగుచున్నాను.

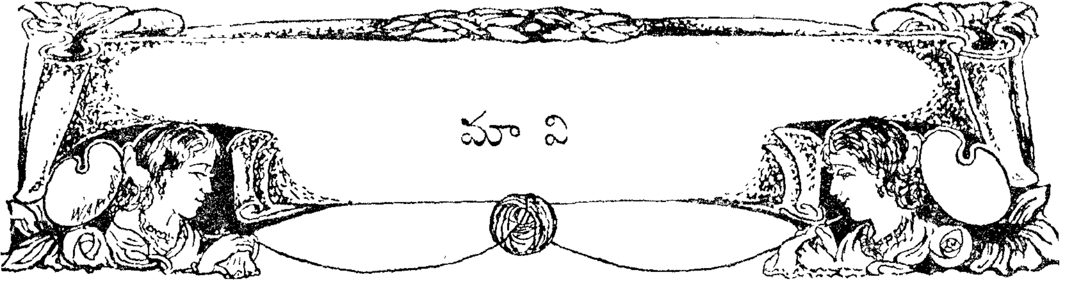
ఈరూపకము నే నెప్పుడో వ్రాసియుంచితిని. ఈలోఁ జెన్నపురికిఁ బోయినప్పుడు దేశోద్ధారక శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారితోఁ బ్రసంగించుచు దీనివృత్తాంతముం దెచ్చి, భారతిలోఁ బ్రకటింతురా యని యడిగితిని. వారు గ్రంథములోఁ గొంతభాగము విని ప్రకటించుట కంగీకరించి తమపత్రికారాజమునఁ జోటిచ్చి దీనికి లేనిగౌరవముం గలిగించినారు. ఇట్లనుట నాప్రమాదము: నాకవిత్వములో గౌరవము లేకపోయిన లేకపోవునుగాని శ్రీనాథుని కవిత్వమందును వానిచరిత్రమందును గౌరవము లేనివా రుండరు. అక్కారణంబుననే పంతులుగారీగ్రంథమును స్వీకరించినారు. వారు స్వీకరించినగ్రంథమే కావునఁ గృతికూడ వారిపేరనే సమర్పించుట సమంజసమని తలంచి లోకోపకారపరాయణులైన పంతులుగారికే దీని నంకితముచేసి శ్రీనాథచరిత్రమునకు మఱింతపవిత్రతను గలిగించితినని సంతసించుచున్నాఁడను. శ్రీనాథునియందును, నాగేశ్వరరావుగారియందును గల గౌరవంబునం జేసియైనఁ బండితలోక మీనాటకము నాదరించి నన్ను మన్నించుఁగాక యని విన్నవించుచున్నాను.

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి
రాజమహేంద్రవరము 1-3-27

వేఁడుకోలు

శంకర నారాయణ కవులు

శ్రీకరాంచితదివ్య శేముషీవిభవంబుఁ దులకించు నీకనుదోయిఁ ద్రిప్పి
రమణీయతమభవ్య రచయితృపటిమంబు నొలయించు నీకరయుగముఁ జాఁచి
సుకుమారతరనవ్య సుకవితాభాగ్యంబుఁ బ్రభవించు నీపదద్వయము నిలిపి
పరమపావనధన్య వాక్సుధాసారంబు నొలికించు నీయోష్ఠయుగళిఁ గదపి
కరుణ నొకమారు నీచిన్నికవులఁ గాంచి-యభయదానంబు నిచ్చి దాస్యంబు నొసఁగి
లీల వెలయింప దీవించి మేలు గూర్చి-దేవి! మముఁ బ్రోవు మోభారతీమతల్లి!

మావి

మిన్నికంటి గురునాథ కవి

ఎన్ని లతలు గొమ్మలు లేవు క్రొన్ననలను - గుసుమవిసరములను ముద్దుగొలుపునవి; మ
నోజ్ఞకళికాళికావాల నుతవిశాల - ఘనరసాలసాలమునవలెఁ గావుగాక.

క. విరితేనెయు నెఱితావియు, నరవిప్పం బొరయుతమ్మి నచటవిడిచి నీ
సరసంగనెఁ గ్రొమ్మావీ! పరికింపుము భృంగము నుపవాసముదీరన్.

మ. పువులంబూయుటకంటెఁ బూర్వము మొదల్ పూజించు భృంగంబు ని
న్నవురా యిష్టఫలాభివృద్ధిఁగని డాయన్ రాఁగ మాటాడఁ బూ
నవు; కీటంబులు నీమొగం బెఱుఁగ నైనం బండ్లలోఁ జేర్ప జం
కవు ఛీ మాతమ! తారతమ్య సువివేకంబేది? నీ కాత్మలోన్.

చ. మిన్నుం సుధారసోపమసమృద్ధఫలంబులఁ దొప్పఁదోఁగి పో
ల్చువు ఫలమేమి? తద్గ్రహణలోలురదండ శిలాభిఘాతముల్
దవిలెదు బిడ్డలంగనిన లాభమొకో? యిది మావిగున్న! యీ
భువి నెవరైన సౌఖ్యములఁ బొందరె బిడ్డలకారణంబునన్.

ఉ. కమ్మనిపండ్లచాగమునఁ గ్రాలెదు తీయనిమావిప్రోఁక! భృం
గమ్ములు గోయిలల్ విరివిగా భవదీయయశంబుఁ జాటుచో
నమ్మకచెల్లి! తాలము తనంతనె గాలికి నూఁగులాడు ప
ర్ణమ్ముల గల్గలార్భటి నిరంతర మాత్మ యశంబుఁజాటెడిన్.

ఉ. దిక్కులనెల్ల నింపితివి తీరుగ సౌరభసారపూరముం
జక్కదనాలకిక్కవయి చాలితి కన్నుల కింపునింపఁగా
నక్కట మావిపండ! అనయంబు మనంబున డంబుమీరు స
మ్యక్కఠినంబు గ్రంథిలమునందున నొందితి నిందనెందునన్.

“అడవిపువ్వులు”

క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

తొమ్మిదవ యంకురము

ఇట్టి వీరందఱి యాశీర్వాదమువలన నొకవ్యక్తి పునర్జన్మమెత్తి పైయనఘులయిండ్లలో నాబాలవృద్ధము మెచ్చఁ దలలోని నాలుకవలె ననువర్తనమున మెలఁగుచు నేదోపేరునకని యొక్కయుద్యోగము సంపాదించుకొని తిరుగుచుండెను. వీరియందఱియాదరణముకడ నుద్యోగ మెంతసాటిది! ఆతల్లి, యొక్కనాఁటి సంతోషప్రసంగములో, "నీకు జబ్బుచేసినకారణమున నొకసాయంకాల మింటికి రాఁజాలనని శంకరయ్యచేఁ జెప్పినవార్త యంపినపుడు, నేను వైద్యునింటికి వెళ్లితిని. 'నీ వీబిడ్డఁద యేలపెట్టికొందువు? వానిరోగము కుదురునదికాదు. ఇంటికిఁ బంపివేయు'మని చెప్పినాఁడు. నీవు బెంగపెట్టుకొందువని నీతోఁజెప్పలేదుసుమా- లోలోన దుఃఖపడుచు నిన్నినాళ్లుదాఁచిపెట్టితి"నని యక్కయ్యగారి యింటినుండివచ్చిన కొన్నినాళ్లకుఁ జెప్పెను. ఎంతప్రేమ! ఎంత వాత్సల్యము! ఓతల్లీ! విజయవిలాసములోఁ జెప్పినట్లు "బిడ్డలపేరువెట్టినం దీఱునెమ్మిబుఱ్ఱంబు." ఆయననుగాదు బ్రదికించినది-ముఖ్యముగానన్ను. దైవవశము;సంబంధములేని దారిఁబోవువారిందెచ్చికొని వారితో బాధపడుట-యుద్ధరించుట- యెంతటి పూర్వజన్మసంబంధమో- వారికివారికి నుండవలయును. తొల్లింటిజన్మముననే యీయన యీయమ్మకుఁ బుత్త్రుఁడో-లేక పుత్త్రుఁడనై పుట్టెదననియాస పెట్టెనో! 'నహి కారణంవినా కార్యంసంభవతి'-ఆయమ్మ ప్రేమ! కొమరితలవివాహములలో లాజహోమమునకుఁ బిలువలేదు - ఇంతియ - తక్కినతావులన్నిటఁ బాన మఱఁదికి జరుగుమర్యాద లన్నియు నడపించెను. పేరునకుఁ దగినట్లే - ఒక్కరియింటఁ బుట్టి, యొక్కరి యింటఁ బెరిఁగి,యొక్కరి నానందపెట్టి, యొక్కతావున సంచరించుట యీయన కిప్పటికిని దగియున్నది. పెనిచిన తల్లి, అక్కయ్య, బావగారు, వీరివీరిబంధువులు,వియ్యము వారు- నెటుచూచినను మున్నూఱుమంది సజ్జనులు పరిచయులైరి. పరిచయమేమి? అప్పటికి నిప్పటికి వారికి వీరికి నొక్కవిధమైన ప్రేమయే. కాశివెళ్లివచ్చినవా రెవ్వరు గనఁబడినను గలకత్తాలో-మా...కనిపించినాఁడా యని యడుగనివా రెవ్వరు! చెళ్లెంద్రయిండ్లలో నెంత మర్యాద! ప్రతివారికిని "మాయింటికి రావలదా, మాయింట భుజింపవలద మముఁ గనవలదా" యను పూర్వపద్యము నందలి యభిప్రాయ ముండుట వింతకాదు. వారువారుఁ గూడుకొనిన వేళావిశేషము. ఓపరుసీరుగా రీబీఱకాయ పేఁచులోనివారేకదా! ఉత్తరదేశములోఁ గుమారుఁ డొక్కఁడు నున్నాఁడు. క్రొత్తగాఁ గోడలునుగూడఁ బంపించినారు. ఇక్కడ వీరికే తోఁచుటలేదు: దూర దేశమే, క్రొత్తతావే, యెట్లు గడపుదురోయని-ఎక్కడి వారి కక్కడ సరిపడునుగాని వారికుండఁబట్టలేదు. ఒక నాఁడు దిగులుపడినపుడు - 'నీ వొక్కసారి రామమును

జూచిరాఁగలవా? నా కిక్కడ సెలవులేదు. మీయత్తగారొంటిగా వెళ్లుటకుఁ జాలదు. వెళ్లిన నా కీయుద్యోగమున కనుకూలము గాదు. ప్రస్తుతము కొన్ని నాళ్లు నీకు సెలవిమ్మని మీయజమానుల నడిగెదను. టిక్కెట్టు కొని యిచ్చెదను. రామునకుఁ దంతికొట్టెదను. సిద్ధముగా వచ్చి స్టేషనునుండి నిను దీసికొని వెళ్లు'నని పలికిరి. 'దీనికేమి! వెళ్లివచ్చెద'నని సమ్మతించిరి. ఏదూరదేశమైనను నాల్గింగ్లీషుముక్కలు వచ్చునుగదా, కథ గడచిపోవును; వెళ్లినారు. పదిదినము లక్కడ నున్నారు. రామముగారు పరీక్షయైన పిమ్మట నాగపురనేత్రో త్తరరైలు- ప్రాంత రైలుమార్గములమీఁద నుద్యోగమునఁ బ్రవేశించిరి. దినమును నొక్కవైపునకుఁ దమతోఁగూడఁ బనులలోనికిఁ దీసికొనిపోవుచుండిరి. ఆజనులు- వేషము- భాష- పనులు మాచినకొలఁది వీరికిఁ గొన్ని నాళ్లా దేశములో నుండవలయునను నుద్దేశము కలిగినది. ఉండవచ్చును వారియింట నేఁడాదియున్నను బెంగలేదుగాని, యూరక యే యుండుటలో స్వారస్యము లేదు. 'ఎట్లురా దైవమా!' యని యెంచుచుండిరి.

ఆష్ బాబు, సర్కారుబాబు నని యిద్ద ఱన్నదమ్ములు. నూతనమార్గములను వేయించుటకుఁ గుత్తగొనువారు. వారిచేతిక్రింద ననేకదేశముల కూలివాండ్రు పనిచేయుచున్నారు. తెలుఁగుకూలి పనివాండ్రును పెక్కురుగలరు. వీరియందఱకుఁ బనులు చెప్పుటకుఁ, జేయించుటకు, వచ్చినవారు రానివారిని బద్దువ్రాసికొనుటకుఁ దక్కిన దేశపు కూలివాండ్రమీఁదనువలెఁ దెనుఁగువారిమీఁద నొక్కరు కావలసివచ్చెను. కూలివాండ్రలోని యొక్కఁ డుతనిఁ బెట్టిరిగాని సమర్థతచాలదు. ప్రస్తావనలో రామముగారి కిది తెలిసినది. బాబూలతో మాటలాడినపుడు వారే యీ కొఱవ నంజెప్పిరి. "కొన్ని నాళ్లీ పనిలో నుండరాదా, మీ యుప్పుకేటి పంతెనలమీఁదవలె నిచట నీతోఁ బలుకరించువారు లేరా,'యక్కడి మీకుటీరనిలయంబులకు న్సరిరాక పోయెనే యిక్కడి రత్నకందరములు'"- అని నవ్వుచు రామముగారనిరి. రోగియుఁ బాలే కోరెను, వైద్యుఁడును బాలే పథ్యము చెప్పెనుగదా - మాయత్తమామలకు బెంగలేదు. చాలనాళ్లనుండి వారితో నుండుటలేదు గనుక - కాకినాడలో నున్నను, గలకత్తాలో నున్నను వారికిసమానమే. అందఱు నంగీకరించిరనుఁడు. బాబుల చేతిక్రిందఁ బనికొప్పుకొనిరి. బాబులు బంగాలీవారు. దేశభాషయగు హిందీ వారికి మంచినీళ్లప్రాయము. ఇంగ్లీషు సాధారణముగావచ్చును. నేనువినియుంటిని- చెన్నరాజధానిలోని విద్యాతిశయమునకుఁ గలకత్తారాజధాని విద్య చాలదట- మనవారు బొట్లేరింగ్లీషని నవ్వుచుండువారు గదా! అదియే యిచ్చట తారసిల్లినది. ఈయనమాత్రము- ఒకబడిలోఁ జదివెనా, యొక్కపరీక్ష యిచ్చెనా- అంతయును స్వయంకృషియే - వారివలన వారివలన గ్రహించినదే- అయిననేమి - తాత్కాలికవ్యవహారక్షమముగునది లభించినది. మఱియు నిప్పటివలెఁ గాదపుడు. ఇంత నిర్బంధము లేదు. అందులో నెన్నిమార్కు- లిందులో నెన్నియని యడుగరు. కవిలెకట్టలవలెఁ బుస్తకములు పట్టుకొనివెళ్లి చూపనక్కఱలేదు. వ్యవహారసరళి నెఱిఁగి కార్యము నడపినంజాలును. ఎక్కడనైనను బి. ఎ. చదివి యుద్యోగములోఁ జొరఁబడిన నీచదు వొక్కపాఠశాలలోఁదప్ప నితరస్థలముల నుద్యోగమునకుఁ బనికిరాదు. ఇతరమునకుఁ దగినచదువునకు మరల నక్షరాభ్యాసము చేయవలసినదే కద!

ఎటుచూచిన నిరువదిమైళ్లదూరములో నెంతలేదనిన ను బదివందలమంది తెనుఁగుకూలి పనివాండ్రు గలరు. వారంతఱు వీరిచేతిక్రిందికి వచ్చిరి. అందఱితోఁ జుట్టఱికము. 'మీదేయూరు మీదేయూ'రని తెలిసికొని- 'మీయూరికరణాతఁడు బాగుగానున్నాఁడా - మీయింటి పే రెవ్వరు- అల్లయూరిలోనివాఁడు నీకుఁజుట్టమా'- అని యొక్కొక్కరి గుట్టుమట్లు తెలిసికొనుచు వారి కుత్సాహ్యకారివాక్యములు చెప్పుచుఁ బనిచేయుచుండిరి. 'ఈకేసర బాసర వదినది. మనమాటతెలిసినవా రొక్కరు మనజట్టుకుఁ దలవరి దొరకినాఁ'డని కూలివాండ్ర కానందము. వాండ్రకుఁగల లోపములన్నియుఁ దెలిసికొని వీరు బాబూలతోఁ జెప్పుట- వారివలన సహాయముచేయించుట- బాబూలకుఁ బ్రేమపాత్రమగుట- ఇవి వీరి ముఖ్యోద్దేశములు. ముఖవిశేషమో యేమో చూచినవారెల్ల వీరికిఁ బ్రియులగుట మొట్టమొదటినుండియుఁ గలదు. తిష్ఠగుదిరినది, నిష్ఠకుదిరినది. నెలకింతని బాబూలు జీతమిచ్చువారు. దానిని రామముగారి చేతికిచ్చువారు. ఆయనదాని నగ్ని

స్తోత్రమువలెఁ బవిత్రముగాఁ జూచి భద్రపఱిచిరి. ఏమని చెప్పవచ్చును! ఎట్లు దీనిసందర్భము! ఎట్లయిన దానిలోనుండి కొంచెము నాక్రింద వ్యయపెట్టుచుండుఁడని చెప్పిన వారికేమియర్థమగునో—ధర్మసందేహము. వారికిదియొక్క లెక్కలోనిదే కాదు. కొంత మొత్తము చేసి వారే మా యత్తమామలకుఁ బంపివేయుచుండువారు. అప్పుడేమన వచ్చును? మాటలాడఁగూడదు. నీమాజామా వీరికి వేషము ముదరినది. ఇతరదేశపు బనివాండ్ర కలవాఁడు కూలివాండ్రయొద్దనుండి రూపాయ కింతని రుసుము తీయుచుండువాఁడు. తెనుఁగుపనివాండ్రాయలవాటు చొప్పున నీయఁబోయిన—'ఛీఛీ, ఇట్టిపని కూడదు. నెత్తి మండించుకొని కష్టపడి మట్టికొట్టుకొని రాళ్లుకప్పలుమోసి గడించుకొన్నడబ్బు—నీడపట్టునఁగూర్చుండి కట్టుపెత్తనము చేయు నేను పుచ్చుకొనను. నాకును గొంతవచ్చుచున్నది. అదియే నా లెక్కచు—' అని వారికి సంతోషము గలిగించుటయే కాదు; తక్కిన తలవరులకు బోధింపసాగిరి. ధనమే ముఖ్యోద్దేశముగా వచ్చినవారుగావున వారు వినినట్లు విననియట్లు నటించిరిగాని—కొందఱు దారిలోనికి వచ్చిరి. కొందఱు పుచ్చుకొనుదానిని దగ్గించుకొనిరి. కేవలము మానిపించుటకు వీలులేకపోయినది. వీరికేమి, యిచ్చువారిచ్చుచున్నారు. పుచ్చుకొనువారు పుచ్చుకొనుచున్నారు. ఇచ్చుట పుచ్చుకొనువారు నేర్చిరి.

కొంతభాగము మార్గము పూర్తియైనది. క్రొత్త క్రొత్త స్టేషనులు నిర్మించిరి. క్రొత్తక్రొత్త మేష్టరులను బనివాండ్రను నియమించుటకూడ జరిగినది. బాబూ లిద్దఱకు లాభము గలిగినది. వారి కుత్సాహముగా నున్నందున వేఱుపని గుత్తగొను సమయములోఁ దమక్రింద వారికి బహుమానము లిచ్చిరి. వీరికి నీయఁబోయిరి. 'నాకీబహుమానము వలదు. తమరును రామముగారును దొరలతోఁ జెప్పి యేదోయొకస్టేషనులోఁ బని చెప్పించిన—తొలుత నెంతటి చిన్నస్టేషనులోనైనను సరియే—అదియే నాకు బహుమానము.' అని వీరు చెప్పికొనిరి. 'పండిత్ జీ, యీలైనులో మంచియూళ్లు లేవు; పట్టణములు లేవు. కొన్నినాళ్లు మాతోనుండుము. సమయము చూచి నీకు మంచిపని వేయించెదమని బాబూలు సమాధానపఱిచి వారికిఁగల మఱియొకపనిలోఁ బెట్టిరి. దీనికి దానికి సంబంధము లేదని—నలువురతో పాటు బహుమానము గూడ నిచ్చిరి. దానిలోఁ గొంత నాకేమైనఁ జేయించిపెట్టుఁడని మా నాయనగారియొద్దకిఁ బంపించిరి. నాకు బాలతొడుగు గంతగా లేదు. అత్తవారు పెట్టినదియుఁ దక్కువయే. ఈహారమొక్కటి యెన్నఁటికిని వదులు బిగువుగానిదని యాసొమ్ముతో మాయమ్మ చేయించినది. నేనడిగితినా, మావారడిగిరా, తల్లిదండ్రులు బోధించిరా—ఏమియును లేదు. మూఁడేండ్లది కానిమ్ము, ముప్పదియేండ్లది కానిమ్ము 'నాది, నా భార్య' యనునభిమాన మెప్పుడు పుట్టినదో యెవ్వరొకరు చెప్పనక్కఱలేదు. చెప్పినఁ బుట్టునది మాయీ తలంపు? తలంపున్నంతనే—రామిలేని నాఁడొడఁగూడునా, కాలము రావలయును. మాయింటి కుత్తరము వ్రాయుచుండువారు. దానిలో—'నేను మీదయవలన నిన్నినెలలు పనిచేయఁగా నిన్ని రూపాయలు దొరకినవి. ఇంతమంది స్నేహితులైరి. దేశమిట్లుండును; భాషయిట్టిది. జనవ్యవహారములు మంచివి. ఆచరణమెక్కువ'డని తెల్పుచుండుటచే నాకింతప్పటినుండి దేశము చూడవలయునని కోర్కెయుదయించెడిది. దానికిఁ గాలము రావలయును. నడుమ నడుమ, 'లక్ష్మిదేవి, గౌరిదేవి క్షేమముగా నున్నవనము వ్రాయఁగోరెదను. ఎవ్వరైన నీప్రాంతమునకు వచ్చువారున్న వారితో వారిద్దఱి నొక్కసారి యీప్రాంతమునకుఁ బంపుఁడు; సొమ్మువంపెద'నని, నన్ను మనస్సులోఁ బెట్టుకొని యుటంకించువారు. 'లక్ష్మినిగాని, గౌరినిగాని నీ భార్యను బంపునపుడే పంపవలయునుగాని యితరులతోఁ బంపఁజాల'మని యోగక్షేమములు తెల్పుచు బదులు వ్రాయువారు. అదిగో యని యాకాలమును సమీపించినది.

ఆగంపారా కలకత్తాకుఁ గొన్నిమైళ్ల దూరములోనున్న చిన్నస్టేషను. పేరునకుఁ జిన్నస్టేషనే—పని మాత్రము పెద్దస్టేషనులకంటెఁ బెద్ద—అందులో నెక్కుడుపని సి. కె. సేనుగారిది. వారు పెద్దప్రసిద్ధాయుర్వేద వైద్యులు. కలకత్తాలో వారినివాసము. చంద్రకిశోర సేనుగా రాయుర్వేదములో నిధి. ఆకాలములో వారి నెఱుఁగనివారు లేరు. వారిదే నేనెఱిఁగిన మొట్టమొదటి తలనూనె జబాకుసుమతైలము. కలకత్తా పెద్దనగర మగుటచే సేనుగారికి వైద్యమున కుపయోగించు వెన్న, పాలు, తేనె, వనమూలికలు దొరకుట. అప్పుడుదొరకుట దుర్లభ

మయ్యెను. దానికని ఆగరాపారాలో నొక్క పద్దభూమి కొని, దానిలో నిండ్లుకట్టి, బీళ్లు, పచ్చిక పెంచి, కామధేనువులవంటి కొన్ని యావులను, గేదలను, మేకలను బెంచిరి. దానికిఁదగిన పనివాండ్రును-వైద్యమునకుఁ గావలసిన మూలికలు-వృక్షములు నాటించి పెంచిరి. శాస్త్రవిధిగా వైద్యాలయము నిర్మించిరి. అనేకవిధములైన కాసారములు, ఫలవృక్షములు, పుష్పవృక్షములు, గుల్మములు-కొలనులలో శతపత్రములు, సహస్రపత్రములు, వివిధములైన కలువలు, పద్మములషండములు-వాని కందములు, తూండ్లు, పుష్పమధువు, కదళీమధువు, పద్మమధువులు- నీఁగలను బెంచి తటాకతటవృక్షములలోఁ దేనెపట్లు పట్టించువారు. అనుదినము వారిపుత్త్రిలు, పనివాండ్రు ఆగరాపారా స్టేషనుకుఁ బెద్దపని కల్పింతురు. ఆస్టేషను మిగులఁ బెద్దదియుఁ గాదు, చిన్నదియుఁ గాదు. మా యనుభవమునకుఁ దగినట్లే యున్నది యనవచ్చును. అందులో నొక్క టిక్కట్లమేష్టరుపని బాబూలు వేయించిరి. మా పండితశ్రీగారును కొంచెమునకుఁ దగినవారి సావాసమున నా పనికై యత్నించుమన్నవారగుట మొదటినుండియుఁ గొంతకొంత పరిశ్రమ చేయుచున్నవారు- కావున యుండే కొన్ని బందుకట్లు నేర్చికొనిరి. టిక్కట్లిచ్చుపని, పుచ్చుకొనుపని యితరమైన తీఁగటపా మొదలైనపనులవలె నెల్లకాలము నుండుపని కాదు. టెలిఫోనుకు బదులు చెప్పుట - తీఁగటపామేష్టరు లేనియపుడు-ఏమని, యెవ్వరని, నిలువుమని యనుట నేర్చికొనిరి. వచ్చినమూటలు తూఁచుట, వెలలుకట్టుట-రసీదులిచ్చుట గ్రహించిరి. రైటింజనులు పోవునపుడు- ఆస్టేషనులో నిలువకుండఁబోవు రైళ్లు వచ్చునపుడుఁ బెద్దమేష్టరుగారు లేకపోయినను బనివాండ్రను వెంటఁ బెట్టుకొని ముందుస్టేషనుకుఁ దెలియఁబఱచుట, తాళము పుచ్చుకొనుట యిచ్చుట, యిట్టివి పెద్దవారియనుమతిపై జరిపించుచుండువారు.

హృదయమున దయగలదు; పెంకెతనము లేదు. దయతోనే సౌమ్యగుణము పుట్టును. తమస్టేషనులో రైలెక్కువారికి న్యాయముగాఁ బెట్టెలు బరువులు తూఁచి, సరియైనసొమ్ము పుచ్చుకొని రైలెక్కించువారు. ఇతరస్థలములనుండి వచ్చిదిగినవారిని 'నీపెట్టె నాకనుమానముగానున్నది. బరువెక్కువయుండును. నేను మరలఁ దూఁచెద'నని బెదరింపక-నిర్బంధపెట్టక-లోపములున్నను గణించి వదలుచు- డబ్బులేనివారిని తలమీఁదగుడ్డ యక్కడఁ బెట్టుమనక- మొదటనే హృదయము మెత్తనిది- సరకారుసొమ్ముపోఁగొట్టుట కిష్టపడక-బహుసమత్కారముగా మెలఁగఁజొచ్చిరి. తమపనిలో లోపములేకుండ-నితరస్థలములలో జరిగిన లోపము లిక్కడ బైలుపడినను-ఇతరులలోపములు బైలుపఱచి మాట తెప్పించుట కిష్టము లేక-కొన్నిలోపములను గరుణచే వదలి, యెఱిఁగిన యెట్టివానికైన టికట్టునకు లోనికివచ్చిన నిచ్చి యెఱుఁగని వాఁడెంతటిసుముఁడైన నావలినుండి యడుగుమనక -- ఎఱుఁగక లోనికివచ్చినవారికిఁ గావలసిన ప్రత్యుత్తరమిచ్చువారు. 'మాఁడేండ్లమి యీబిడ్డకై దేండ్లున్నవే; అంటిక్కటు కావలయును'- ఇట్టి బిభీషికలాయనయొద్ద లేవు. దేనిలోఁ బ్రవేశించిన దానియందు మంచిపేరు కొఱకే ప్రయత్నముచేయువారు. కావుననే యచిరకాలములోనే యక్కడనే మేష్టరు పని లభించినది.

రెండుమూఁడునాళ్ల కొకసారి, చంద్రకిశోరసేనుగారి పుత్త్రిలు, దేవేంద్రనాగసేనుగారో, ఉపేంద్రనాగసేనుగారో వచ్చువారు, పోవువారు-చాలసేపుస్టేషనులోనుండువారు. దీనిచే వారితో మైత్రి యలవడినది. 'మీదేదేశము, జిల్లాయేది, వారిచెఱుఁగుదురా, వీరిని దెలియునా- కాకినాడ యెన్నఁడైనవెళ్లినారా- రాజమహేంద్రవరములోఁ బెద్దన్యాయవాదుల నెఱుఁగుదురా. వారిలో నెవ్వరితోనైనఁ బరిచయమున్నదా' యని వారడుగువారు. ఈయనచేసిన సహవాసము పెద్దపెద్దవారితో-సాధారణముగా నెఱుఁగని వారే లేరు. ఏదో యొకప్రసంగములోఁ దమ పరిపాలనలో నొకయింగ్లీషు దినపత్త్రికయుండినట్లును, దానికి నాయాసమయములలోఁ బ్రచురించుట కాంధ్రదేశమునఁగల ప్రసిద్ధపురుషులు, జమీందారులు, వర్తకులు,* దేశసేవాపరులు, న్యాయవాదులు, పండితులు నిట్టివారి ఛాయాపటములు కావలసియుండుననియు సేనుగారు చెప్పిరి. వీరెఱుఁగని ఫొటోగ్రాఫరులు లేరు, వీరెఱుఁగని చరిత్రములు లేవు. కాఁబట్టి యెవ్వరిచేతనో వ్రాసి యొక్కరిపటము దెప్పించి తామెఱిఁగియున్న స్నేహితునకు వ్రాసి

ప్రసిద్ధపురుషుల జీవితచరిత్రము వ్రాయించి తెప్పించి వారికిఁ గొంతసహాయమును స్టేషనులోఁ గూర్చుండియే వీరుచేయుచుండువారు. మాయింట నేను వచ్చునప్పటి కెన్నియో జపాకుసుమ తైలములును, సుదర్శనచూర్ణ ములును,దశనకాంతిచూర్ణము డబ్బాలుఁ గలవు.ఒకప్పుడు ప్రసంగములో 'మాయౌషధములు మీ దేశములోఁ బ్రచారమునకుఁ దెచ్చి యమ్మిపెట్టువారి నెవ్వరినైన నమ్మకమైనవారి నొక్కరిం జూడరాదా'యని సేనుగారు కోరిరి. 'కావలసినంతమందియున్నారు. మావాఁడే శంకర దీక్షితులని యున్నాఁడు.పిఠాపురములోఁ గొట్టుపెట్టించి చుట్టుప్రక్కలయూళ్లలో నమ్మించెద'నని చెప్పిరి. 'అతని వలన మీకు సందేహమక్కఱలేదు. అంతకును నేనే పూఁటకాఁపును. కేవలము నా పేరుననుండిన నాయుద్యో గమున కాటంకమని దీక్షితులు పేరుపెట్టించుచున్నా'నని చెప్పి కొన్నిమందులు పిఠాపురములోనుండి విక్రయించు నట్లు చేసెను. రాకపోకలు పైలుసొమ్ము సేనుగారే పెట్టు కొని, నాటి కిరువదియైదువంతున నమ్మినదానిపై దీక్షి తులకు ముట్టులాగున నేర్పాటయినది. రూపాయ కైదైన నమ్మిన నాలుగణాలు తీసికొనుటయే. ఎంతలేదనినను నెలకుఁ గాలిమీఁదఁ గాలువైచుకొనికూర్చుండి యిరువది ముప్పది రూపాయలు గడించుచుండెను. లెక్కలు చక్కఁగావ్రాసి యిన్ని వ్యయమైనవి, యిన్ని నిలువ యున్నవి, యింతసొమ్ము వచ్చినది, యింతపుచ్చుకొంటి, నింత పంపితి ననియు, నీయామందులు లేవు, వానిని బంప వలయు ననియుఁ దెనుఁగులోనే వ్రాసిపంపిన నవి వీ రెప్పటికప్పుడు తర్జుమాచేసి వారికప్పగించువారు. డబ్బు దొరకుచున్నకొలఁది దీక్షితులు శ్రద్ధయెక్కువయి ప్రతి వారికి బోధించి యౌషధములు నెలనూనెలు విక్రయించి యుత్సాహముతో నుండెను. ఈ విధముగా నూరక కూర్చున్న దీక్షితు నొకవ్యాపారిం జేసి పదిమందిలో నడ యాడఁగాఁజేసిరి. సేనుగారు ఏఁటేఁట దీక్షితులు పేరు మీఁద క్యాలండరులు, డైరీలునచ్చువేసి పిఠాపురము పంపుచుండువారు. తారీఖుల క్యాలండరులు, డైరీలు కావలసినవా రూరకయే వానిం బంచిపెట్టుచున్నను మర్యాదకుగా నేదోయొక్కబుడ్డి కొనుటయు, నొక్క తేదుల క్యాలండరు పుచ్చుకొనుటయు-సరసులు, రసికులు, నుండిరామణి-జపాకుసుమ తైలములు నెలనెలవాడుకలు- బుడ్డిచెల్లగాఁబుడ్డి - పల్లెటూళ్లలోను గాకినాడ మున్నగు పట్టణములలోను దీక్షితు లొక్కఁడే వీరి యౌషధముల విక్రయించువాఁడు. మఱి యితరులకు సేనుగారు పంపు మన్నను బంపరు. కాఁబట్టి రుచియెఱిఁగిన చిల్లరవర్తకులు దీక్షితులుదగ్గఱ నౌషధములుకొని మాఱుబేరమున కమ్మి కొనఁజొచ్చిరి. చిన్నచిన్నవైద్యులు వాసారిష్ట, సురవల్లి కషాయము, ఒంకనాసవము, కల్యాణవటి, మొదలైనవి కొనిపోయి రోగుల కుపయోగించి లాభము పొందుచుండి రి. గౌరి, శంకరదీక్షితులు పిఠాపురములో నెక్కుడు నాళ్లు నివాసముచేయవలసివచ్చినది. గౌరి చిన్నతనములో నున్నదేకావునఁ జుట్టములు పక్కలు మెండుకొనిరి. హాయిగాఁ గుక్కుటేశ్వరునిదయచే వారచ్చటఁ గాలము గడుపుచుండిరి.

సేనుగారికి మావారియందు మైత్రి మెండైనది. అదియని యిదియని వలదన్నను నేదో కొంతవర్తకసరళి మీఁద ముట్టఁజెప్పుచుండువారు. ఒంటరిగా నున్నపుడు వీరదియంతయుఁ దండ్రిగారికిఁ బంపివైచుచుండిరి. మంచికి మంచిలోనే స్నేహితులు, విరోధులు నుందురు. చెడ్డకుఁ జెడ్డలోనే స్నేహితులు, విరోధులు నుందురు. ఎవ్వరిగుణము వారు కనఁబఱచుకొనుచుందురు. సహజగుణమునకును వృద్ధికంటికిని మందు లేదు. కాని యేకాలమందైనను సత్యము, న్యాయము బలిష్ఠములగు నక్రమములచేఁ గప్పుబడినను దానిగౌరవము నెప్పటికైన నిలుపుకొనును గాని మానదు. జ్ఞాపకము నుంచుకొనుఁడు. దీనిప్రసంగము ముందు గావించెదను.

కుబ్జ - ఉత్కంఠ

బల్లారి కృష్ణప్ప గారు

గగనసీమంతినీమణి కైరవాప్త-రాకఁ గోరుచుఁ బువ్వుల కోకఁ గట్టి
నిలిచెనో నాఁగఁ జుక్కలు నిండిపోయె-మదన కేళికిఁ బైకొను మాయలాఁడి
కన్నుఁగవ చెల్వమో యనఁ గలువలేమ-నగవు దళుకొత్త మోమెత్తి మగనిఁ గాంచెఁ
గన్నుఁగానక తెమ్మెర సన్నవాఁడు-పూలతావులు వెదఁజల్లి మేలమాడె
నించువిలు పూని రతిరాజు సంచరించెఁ-గడచె నొకజాము జనరవం బుడిగె నకట!
ఉగ్రసేనుని యాజ్ఞ మహోగ్రమనఁగ-గుండుమ్రోఁగెను ధామ్మని కోటమీఁద
"మరువ"నని పల్కి పోయిన మాయకాఁడు-తడయఁ బనియేమొ? నాయింటి దారి తప్పి
వాడవాడలు తిరిగెనో, మేడలందుఁ-గుసుమ శయ్యలు వెదకెనో, కుబ్జకొఱకు?

క. మధురాపుర వైభవములన్-మధురాధరలన్ మనోజ్ఞమందిరవనులన్
మధురస్వర కీరములన్-మధుదమనుఁడు గాంచి కాంచి మఱచెనో మరలన్?

ఉ. గోపనితంబినీవిభుని కోమలదేహము సోఁక గొబ్బునన్
దీపితమయ్యెనా చెలువు దివ్యమృగాక్షులకన్న నవ్యమై
కాపురమయ్యె నాగృహము కామితదాయికి భాగ్యదేవికిన్
బాపురె! యమ్మహామహునిఁ బట్టి పెనంగిన జన్మమున్నదే!

ఉ. శ్రీరమణీయమై దివిజసేవితమై వివిధార్థసద్మమై
భూరిమనోజ్ఞమై భువనపోషణమై కరుణాలవాలమై
కారణజన్మమై వెలయు కంజదళాక్షుని దివ్యకాయమున్
సారెకుఁ గౌఁగిలించి రతిసల్పినబోటికి నాకమేటికిన్?

ఉ. కన్నులపండువై కుసుమకాండునిదాడికి రాజమార్గమై
యున్నతమై నభోరమణి యుర్వికిఁ జిల్కిన గంధసారమై
వెన్నెల నిండిపోయెఁ గడు వేదనలొందుచు డాగెఁ జీఁకటుల్
బన్నమునొందెఁ దామరలు-పర్విడె నాయెద నున్నకోరికల్
తిన్నఁగఁ బ్రాఁకెఁ గాక యిఁక దేహము నిల్చునె? రాగదే హరీ!

మ. హరినీలద్యుతిసంచయంబులను మాయన్ జేయు దేహంబుతో
శరదిందుప్రభలన్ మఱల్పు దరహాసంబు చాల్కు. నెమ్మోముతో
నరవిందంబుల డాలు డీలుపడఁ జేయన్ వెల్గు కందోయితో
విరిదండల్ నటియింపఁ దీవ్రగతులన్ వెన్నుండు రాకున్న దో
దరమే గెల్వ శశాంకునిన్ రతికళాతత్త్వజ్ఞమీనాంకునిన్?

సీ. నామగోత్రము విని నయన మల్లార్చిన సోయగం బెచ్చటఁ జొనిపినావు?
గంధంబు గైకొని కనులెత్తి చూచిన విన్నాణ మెక్కడ వీడినావు?
తావి కానందించి తలయూఁచి మెచ్చిన తాత్పర్య మెచ్చోటఁ దాఁచినావు?
మూఁడుడొంకలు దిద్ది ముచ్చటలాడిన మర్మార్థ మోదుకో మఱచినావు?
ఉన్నచేష్టలెల్ల నొప్పగాఁ బరికించి-కపటకృత్యములను గౌరవించి
నిన్నుఁ గలసి మెలసి యెన్నండు పుట్టని నగరమందు నుండు నిగమవినుత!

సీ. ఆశించె నని యెంచి యరయఁగాఁ బొంచితో కౌఁగి లిమ్మనుటకుఁ గాదుకాదు
ప్రేమించె నని యెంచి పెడత్రోవఁ బట్టితో గానంబు వినుటకుఁ గాదుకాదు
మోహించె నని యెంచి మూలల డాఁగితో కలికిచేఁతలు సేయఁ గాదుకాదు
కామించె నని యెంచి కానరావైతివో కందర్పకేళికిఁ గాదుకాదు
కనకపీఠంబునం దుంచి గంధ మలఁది-పుష్పహారంబు లర్పించి పూజసేసి
పరమవైకుంఠపురమున కరుగఁగోరి-వేఁడుచున్నాను శ్రీకృష్ణ! వేగ రమ్ము.

చంద్రోదయము

శ్రీ. జాషువకవి గారు

కడలిరాయని మేలికడుపున జన్మించి సిరితోడఁ బెరిగిన చిన్నవాఁడు
నళిననాభుని పెండ్లినాఁడు సోదరి నవ్వఁ బాదాలు గడిగిన బావమఱఁది
పండువెన్నెలఁ జిమ్మి పైరులు పండించి ధరణికన్నముఁ బెట్టు ధర్మరాజు
రక్తసంబంధంబు రవ్వంత లేకున్న మానవావళికెల్ల మామగారు
కులట లెంతెంతగాఁ దిట్టుకొనుచు నున్నఁ-జింత కాసంత నందని శాంతమూర్తి
జింకపిల్లను ప్రియమారఁ జంకఁ బెట్టి-పొడుపుఁగొండల కెక్కె వెన్నెలమగండు.

పద్మాక్షి

శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రి గారు

౧

భారద్వాశ్రమమున నుండు విద్యార్థు లందఱిలో ప్రద్యుమ్నుఁడే మిగుల తెలివి కలవాఁడును, మిగుల దరిద్రుఁడును.

ప్రద్యుమ్నుని తండ్రి ప్రమోదుఁడు మహాతపస్వి. అతఁడు తపస్సుచేయని క్షేత్రమే లేదు. అతఁడు భారద్వాజాశ్రమమునఁ బండ్రెండేండ్లు తపస్సుచేసి వచ్చినపిదప కలుగఁబట్టి ప్రద్యుమ్నుఁ డింత మేధావియైనాఁ డని విద్యార్థులు వివిధవిధముల చెప్పికొందురు.

కాసంత కటికనేలయేని లేకపోవుటయే ఆయింట ఆఁడువారివద్దనుండియు అంబుభక్షణ, పర్ణభక్షణ పూర్వమగు తపస్సుచేయుటకు హేతువని తీవ్రవిమర్శకులు వాదించినను, కొంత ఆఁకటితపస్సుక్రింద విలియాపడినను, కొంత యథార్థము కాకపోదని పలువురనుకొందురు. వారిశరీరములు చూచుచో అంతయు యథార్థమేయని యందఱును ఒప్పుకొందురు.

ప్రమోదునకిపు డెనుబదియేండ్లు. అతని భార్య ఆమోద కఱువదేండ్లు. ఆదంపతు లిపుడు భూప్రదక్షిణమునకు బయలుదేఱఁ దలఁచుచున్నారు. అట్టి ప్రదక్షిణములు ఇదివఱకు రెండుమాఱులు అయినవి.

ప్రమోదునిలో పర్వతపు పవిత్రత, మఱ్ఱిచెట్టు రాచఠీకము, ఉదయసూర్యుని తేజమును కలవు. దుర్వాసుని కోపము వీనికన్నిటికి మకుటముగా కలదు.

ప్రమోదునియందలి కోపము తీసివైచి యశోదాప్రేమ కలిపినచో నామోద యగును.

ప్రద్యుమ్నునకు విద్యాదీక్ష అయిపోయినది. అనఁగా వివాహమునకు పట్టా పుట్టినదన్నమాట. అతఁడు స్వగృహోన్ముఖుఁ డాయెను.

గురుకులమునుండి గృహోన్ముఖుఁడగు విద్యార్థి యానందమునకు మేరలేదు. అతఁడు తనకుటీరమున స్వర్గసుఖ మనుభవించును. జీవన్ముక్తునివలె సంచరించును.

మునపల్లెలో ఆత్మారామునియిల్లు అతిథులకోసమే కట్టఁబడినదని అందఱు అనుకొందురు. అతనికూఁతు పద్మాక్షికి అతిథుల కర్ఘ్యపాద్యము లిచ్చుటతోడనే దినమంతయు సరి

పోవుచుండును. ప్రద్యుమ్నుఁ డాయూరనాఁగి
వారియింటికి వెళ్లువఱకు
పద్మాక్షి పాద్య మిచ్చుట
కెదురుగా వచ్చెను. పద్మా

క్షిని జూడ ప్రద్యుమ్ననకు రెండుకనులును
చాలలేదు. తన యిచ్చినపాద్యము గ్రహింపక
నిలువఁబడియున్న ప్రద్యుమ్నుఁడు పద్మాక్షికి
కానఁబడుట లేదా? పద్మాక్షియు అతని వీక్షిం
చుచున్నదా ?

తార్కికులు గాలి, ఆకాశము మొదలగు
వానిని అమూర్తద్రవ్యములుగా పరిగణించిరి.
పద్మాక్షిమతమున జగత్తంతయు అమూర్తమే.
అద్వైతులుగూడ ఈశ్వరునకు రూపమున్న
దని అంగీకరింతురు కాని పద్మాక్షి అంగీకరింప
దు. ఆమె పుట్టుగ్రుడ్డి.

పద్మాక్షి చూచుచున్నదో లేదో కాని
ప్రద్యుమ్నుఁడు గ్రుడ్డివానివలె లోక మూర
యకున్నాఁడు. పద్మాక్షి మెల్లమెల్లగా లోని
కేఁగెను. ప్రద్యుమ్నుని కపుడు కనులు
వచ్చెను. అవి యపుడు అతని హృద
యమునుండి అననుభూతపూర్వ మగు
నొక తన్మయతను తోడుకొనివచ్చెను.
అతనిమనస్సు చిగిరించెనో, లోపించె
నోకాని అది యొకసుఖము, ఒక ఆవే
దన, ఒక కాంక్ష, ఒక లబ్ధి, ఒక జన్మాం
తరసంబంధము, ఒక అధునాతన
ఘటన, ఒక లోపపూరణము, ఒక
లోపము.

ఆత్మారాముఁ డగ్నిహోత్రగృ
హమునుండి వచ్చి, ప్రద్యుమ్ను నాద
రించి, యతని కులగోత్రాదులు ప్ర
శ్నించి సమాధానము పడసెను. తన
కుమారుఁడు శశిచే లోఁగడ పలు
మాఱులు భోజన సమయములందు
గురుకులమునందలి మేధావులలో అతి
మేధావి యని ప్రశంసింపఁబడువాఁడు
ఇతఁడే యని గ్రహించి, 'నీ నామధేయము
ప్రద్యుమ్నుఁడు కాదా?' అని ప్రశ్నింపఁగా
లోనియక్కజమును వెలువరింపక ప్రద్యుమ్నుఁ
డగు ననెను.

ఇంటిలోనుండి శశి వచ్చెను. ప్రద్యుమ్నుఁ
డతనిఁ జూచి 'మీ రెపుడు వచ్చితిరి?' అనెను.
'ఇదియే మాయూరు. మాయిల్లిదే' అని శశి
తెల్పెను. 'ఏమీ! తన్నిన పరుపుపైఁబడినటులు
నేను సరిగా మీయూరే, విశేషించి మీయిం
టికే వచ్చితినే!' అని ప్రద్యుమ్నుఁడు పలికెను.
'మా యదృష్ట'మని శశి పలుకుచు 'దొడ్డిలో
దిగుడుబావి యున్నది. ఇంక స్నానముచేయుఁ'

డని పండులు కోసికొని రా తోఁటలోని కేఁగెను. ప్రద్యుమ్ననకు దొడ్డిలోనికి దారి చూపి ఆత్మారాముఁడు అగ్నిహోత్రగృహములోని కేఁగెను.

ప్రద్యుమ్నుఁడు తరులతావితానపరివేష్టితమగు నా గృహోద్యానమున దిగుడు బావి కడ నిలుచుండి యింటిదెసఁ జూచుచుండెను.

ఓ ప్రథమప్రేమమా! నీవు ధన్యమవు! నీయందలి తన్మయత, శూన్యత - ఆవేదన, సుఖము - ఆశ, నైరాశ్యము లోనగు జంటలు గొలుసులవలె నెట్టులు కలిసియుండునో పిదప నెవఁడెఱుఁగును? ఆ ప్రథమాగ్నివలననే పదంపటి వలపువత్తులన్నియు వెలిఁగింపఁబడుచున్నవి. నీవు ఆవేశించిన పిదపనే పురుషుఁడు పురుషుఁడు, ఆఁడుది ఆఁడుది. పిదప నిన్నందఱు స్మరించుకొందురుగాని నీవు గోచరింపవు. పూవెన్నిమాఱులయినను పూచుఁగాక! ఒకటే తావి. నీ తొలిపూఁదావికి పదపటి పూల తావికిని పోల్కియా?

ప్రద్యుమ్ననకాత్మారాముని యిల్లాలు ధాత్రి చేసిన గౌరవము అత్తగారుకూడ చేయఁజాలదు. ఆమె యతని విస్తరిలో నేతిగిన్నె జాఱవిడిచెను. శశి తెచ్చినపండ్లు పడద్రోసెను. ఇక్షురసము పోసెను. అతఁడును అల్లునివలెనే అన్నింటిని కొంచెము కొంచెము రుచి చూచి యెక్కువ యెక్కువ పరిహరించెను.

శశి ప్రద్యుమ్ననకు పడుకొన శయ్య వైచెను. ఆశయ్యపై నతఁడు మేలుకనియే కలవరించుచుండెను.

గృహోద్యానమున రసాలముక్రింద కూరుచుండి పద్మాక్షి - 'ఓ సూర్యభగవానుఁడా! నిన్నుపాసించు నాకు నీకిరణ మొకటిమాత్ర

మిమ్ము. ఒక్కసారి ప్రద్యుమ్నని తిలకించి నీకిరణమును మఱల నీకిత్తును' అని మనస్సునం దనుకొనుచుండెను. ఒకానొక తేజోదేవత తనహస్తమెత్తి 'ఇచ్చెదను లెమ్ము, ఇచ్చెదను లెమ్ము' అని పలికినట్లు ఆమె వినెను. పద్మాక్షి అచటినుండి మఱి కదలలేదు.

ప్రద్యుమ్నుఁడచటినుండి ఒక అనిష్ట ప్రయాణము చేయవలసివచ్చెను. అతఁడు తన కొల్లాయను, అంతరీయమును, ఉత్తరీయమును,

ఒక పుస్తకమును మూటకట్టుటకు అంతము కానరాలేదు. తుదకు పుస్తకము క్రిందమఱచి మూట సమాప్తిచేసెను.

2

అతఁ డుదకము తెచ్చికొన దిగుడుబావికి వెళ్లెను. గృహాంతర్భాగమున కేఁగి ధాత్రికడ సెలవందెను. ఆత్మారామునితో 'పోయివచ్చెదను' అని మనవి చేసెను. అతఁ డాగృహమంతయు వెదకి వెదకి శూన్యమునే గ్రహించి వెలుపటికి వచ్చెను. శశికూడ నడచుచుండెను. పదడుగులు వేసిన పిదప 'శశీ! పుస్తక మచట మఱచితిని' అనఁగా శశి యింటిలోని కేఁగెను. ప్రద్యుమ్నుఁ డాగృహారామము నంతయుఁ బరీక్షించుచుండఁగా ఎట్టెదుటనే రసాలము క్రింద తననే నిశితముగా నిరీక్షించు పద్మాక్షిని కనుఁగొనెను.

పద్మాక్షియొక్క దిదృక్షాసమాధి నిరవలంబ మాయెను. ఆమె కనులఁ జీల్చుకొని లోపలినుండి యొకజ్యోతి యుదయించెను. ఆజ్యోతిలో తజ్జ్యోతీరూపుఁడగు ప్రద్యుమ్నుని ఆమె కనుఁగొనెను. ఆమె కొక సర్వాంగీణ మగు ఆనంద ముదయించెను. అపు డామెలో నుండి వేలకొలఁది రతీదేవతలు జనియించుచున్నటు లుండెను.

శశి 'ఇదిగో పుస్తకము!' అనుచు వచ్చి ముందు దారి తీయఁగా వెనుక వెనుక చూచికొనుచు ప్రద్యుమ్నుఁడు పోవుచుండెను. కొంతవడికి "శశీ! 'ఆవనాంతా దోదకాంతాత్' అని రెండును అయినవి. ఇఁక నీ వుండుము" అనెను. శశి చాల ఉపచారవాక్యములు చెప్పి వెను దిరిగెను. ప్రద్యుమ్నుని శరీరము ముందటికిని మనస్సు వెనుకకును ఒకతూరియే ప్రయాణము చేయుచుండెను.

3

'మా ప్రద్యుమ్నునకు మీ పద్మాక్షి నీయ వలసిన'దని కోరుటకుఁగాను అన్వేషించు బ్రాహ్మణు లాత్మారామునిగృహము చేరుట కెన్నాళ్లో పట్టలేదు.

ఆత్మారాముఁ డామాట వినినతోడనే ముఖమును చిట్లించుకొని పిదప అంగీకారము తెలిపెను. పాపము! పద్మాక్షి గ్రుడ్డిదని యాతఁ డెఱిఁగియుండఁ డని ధాత్రి మనస్సునందు మిగుల ఆవేదన నొందెను.

ప్రద్యుమ్నుఁ డంపిన బ్రాహ్మణులు పద్మాక్షిసౌందర్యము ప్రద్యుమ్నునకు తగినదని సంతసించిరి. సౌందర్యము స్త్రీయందే పర్యవసన్నమైనయెడల అది పద్మాక్షియందే యని వారు నిర్ధారించుకొనిరి.

పద్మాక్షి పదచలనముచేసి యెఱుఁగదు. ఆమె కిల్లే జగత్తు. ఇంట నీఁగ వాలుచో నామెకు వినఁబడును కుటీరముపై తాటియాకులలో ఏమాత్రము చప్పుడైనను దానికి కారణము కణుదురీఁగయో, ఉడుతయో, నలికండ్లపామో ఆమె చెప్పివైచును. ఇపుడింట కొన్ని క్రొత్తపాదములు నడుచుట మాత్రమే కాక వారేల వచ్చిరోకూడ ఆమెకు తెలియును.

పద్మాక్షికను రెప్పలు మూతలువడి యుండవు. గ్రుడ్లు కాయలు కాయలేదు. ఆమె నియతముగు నిమీలనోన్మీలనతాళమును వేయుచుండును. కాని భోజనానంతరమున ఆబ్రాహ్మణులు ప్రద్యుమ్నుగుఱించి ఆత్మారామునితో చేయు ప్రసంగమును వినుచున్నపుడు పద్మాక్షిని చూచి నిజముగా గ్రుడ్డిదని చెప్పివేయవచ్చును. ఏలనఁగా ఆమెకనులు ప్రశాంతప్రాయములై చెవులలోనికి ముకుళించుకొని పోయినవి.

ఆత్మారాముఁడు వచ్చిన బ్రాహ్మణుల సత్కరించి వెంటఁబెట్టుకొని తోఁటలు,దొడ్లు, గిరులు, గహ్వరములు,పల్లె,డొంకలు లోనగు ఆయూరి సౌందర్యమంతయుఁ జూపించెను. అద్దాన వారికి గ్రామమున మఱి యెవ్వరితోడను మాటలాడ వీలు చిక్కలేదు.

రాత్రి భోజనమగు పిదప ఆత్మారాముని రక్తబంధువులు నలువురును అరుదెంచిరి. తాంబూలములు పుచ్చుకొనిరి. లగ్నము నిర్ణయించిరి. తెలవారుజామున నే లేచి బ్రాహ్మణులు వెళ్లిపోయిరి.

ఈవివాహ మెట్లులు తుద నెగ్గునాయని యాత్మారాముఁడావేదనపడఁ జొచ్చెను. ధాత్రికి గుండెలలో గుబులెత్తెను. శశవిషాణప్రాయముగా నున్నది శశికి.

పంచభూతముల గుణములలో నుండు సౌందర్యముతక్క వాని రూపసౌందర్య మెట్టిదగని పద్మాక్షి యిపుడు వారినీ వారినీ 'భూమి యెట్లులుండును? రూపము పొడుగా,పొట్టియా' అని యడుగుచుండెను. లోఁగడ భగవానునకు రూపము లేదనునామె యిపుడు రూప ముండును అని యనుచున్నది. గ్రుడ్డితనమునకు సౌందర్యము లేదన్నచో వివదించు నామె కిపుడదియు కొంచెము కొంచెము నచ్చినది.

దైన్యముతో తనకడకు వచ్చిన తల్లిని జూచి పద్మాక్షి—"అమ్మా! తీరవచ్చిన పెండ్లికొడుకు 'పెండ్లికొమార్త గ్రుడ్డి' దని చెప్పకపోయితి రే'మని అల్లరిచేసి లేచిపోవునేమో! పెండ్లి కాకున్న నేమాయె? ఈ యవమానము మీ రేల తెచ్చికొనవలయును? లోఁగడ తెలుపకున్నను ఇపుడేని వార్త నంపుఁ"డని ముదలకించెను.

ఆత్మారాముని కనులవెంట రెండు బాష్పబిందువు లురిలెను. కొంతవడి కతఁడు 'అమ్మా! అతఁడే నిన్ను కోరుకొనెను. పెండ్లికి వత్తుమని వారే చెప్పిపోయిరి. మన దేమి లోటు? ఆ రెండునిమిషములు నీ వూరకుండుము' అనియెను.

౪

శశి తన రెండుచేతులతో పెండ్లి ప్రయత్నమంతయు కావించెను. తనశిష్యులు సమిత్తులఁ దెచ్చిరి; నీవారము లెండఁబోసిరి; తోఁటలో కూరగాయలు, పండ్లు సిద్ధపఱచిరి.

తనకు తప్పక ప్రద్యుమ్నుఁడే భర్త కాఁగలఁ డనువిశ్వాసమే వేయికన్నులుగా పద్మాక్షి తనలోఁ దా నానందించుకొనుచుండెను. ప్రద్యుమ్నునివలననే తనకు కనులు వచ్చునని యామె యేకసంకల్పము. కాని తాను గ్రుడ్డి

దని యతనికి తెలుపకుండుట తీఱని లోపమని యామె నిశ్చయించుకొనెను. ఆమె తండ్రిని బిలిచి చెప్పెనుగాని యతఁడు వెనుకటియటులే చాఁచివైచెను.

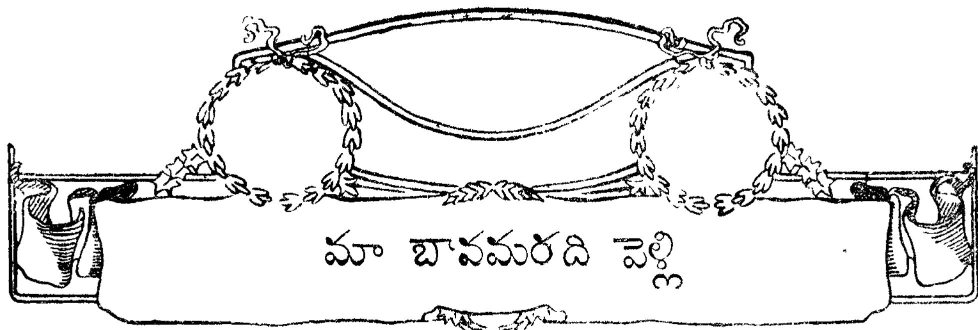
తన యంగవైకల్యము తలిదండ్రుల గుణములకుఁగూడ వైకల్య మాపాదించిన దనియామె గ్రహించినపు డామెమనస్సు ఉస్సురనిపోయెను. తలిదండ్రులకు తాను బరు వని తెలిసెను. 'ఓ పరిత్యాగమా! నీవే నాకు తల్లివి, తండ్రివి. నేను నీ చిన్నారి పొన్నారి బిడ్డను' అని దుఃఖించుచుండఁగా వీథిలో వేదపారాయణము వినఁబట్టెను.

ఆ వేదపారాయణము చేయువారు ప్రమోదుని శిష్యులు. వారుకాక పెండ్లివారు నలుపురు: ఆమె, దాదా, ప్రమోద ప్రద్యుమ్నులు; నాలవవాఁడు పురోహితుఁడు.

లగ్న మాసన్నమాయెను. వధూవరులు మంగళస్నానము చేసిరి. వేదిక యలంకరింపఁబడెను. ముత్తైదువలు పూచిన తంగేడులవలె వేదిచుట్టు నిలువఁబడియుండిరి. గణాధిపతిపూజ యాయెను. కొంతవడికి వరునికడకు గంపలో వధువు తీసికొనిరాఁబడెను. ఆమెకనులు పద్మములవలె వికసించియుండెను.

ఆమె లేచి నిలువఁబడి ప్రద్యుమ్నునకు నమస్కరించి—"దేవా! నా విన్నప మాలింపవలయు. మీరు లోఁగడ తెలిసికొని యుండరు. నేను గ్రుడ్డిదానను; పుట్టుగ్రుడ్డిదానను; ప్రకృతియంత గ్రుడ్డిదానను. కాని దేవరయే నాకన్ను." అనెను.

మా బావమరది పెళ్లి

ముక్కపాటి నరసింహశాస్త్రి [సాహితీసమితి]

నాకు పెళ్లి అంటే మహా చెడ్డసరదా. సరదాలోనూ కాస్తాకూస్తా కాదు. అందులో మొగపెళ్లివారితో తరలివెళ్లడమంటే ఇక వేరే చెప్పనక్కర్లేదు. విశేషించి ఇంటిఅల్లుణ్ణి; అందులో పెద్ద అల్లుణ్ణి. అయితే ఇంక అడిగారూ? ఏ అల్లుడైనా ఆడపెళ్లి అంటే కొంచెం చిక్కు మొత్తముమీద. ఇంటిల్లిపాదీ, ఆడవాళ్లూ మొగవాళ్లూ కూడా అటూయిటూ ఏదో పనులున్నట్టుగా పరుగులెత్తుతూ కేకలువేస్తూ ఉంటే అల్లుడికిమట్టుకు కూర్చోబుద్ధి అవుతుందా? సాభోటివాడు చూసీచూడనట్టుగా పరధ్యానంగా కుర్చీలో ఏమీ కలుగజేసుకోకుండా పడుకున్నా, మామగారు ఏపనికోసరమో కుర్చీలోవున్న మనిషిని కేకవేసి అర్ధనిమీలితనేత్రుడై ఇంత హడావిడిలోనూ, నిర్వికల్ప సమాధిలోనున్న మహామహుడు అల్లుడని తెలిసికొని మాట్లాడకుండా చక్కాపోయినా, వాళ్ల పుట్టిఅంతా మునిగిపోయినట్టు పైవాళ్లుమట్టుకు ఊరుకోరు. ఎందుకో అంటుకు అస్తమానమూ 'సత్యం, ఇలారా' అనీ, 'బావా, ఒకమాటు వంటపందిట్లో' అని ఒకరూ, 'అన్నగారూ, పందిట్లో యిలాయిబడ్డసంగతి చూడండి' అని ఒకరూ, 'ఏమోయ్ మామా' యిలా కూర్చుంటే ఏలాగు, భోగముమేళము ఇంకా రాలేదు.' అని ఒకరూ- ఇలాగు ప్రాణాలు తీసివేస్తారు. వాళ్లంతా వీథిలోనుంచి దొడ్లోకీ దొడ్లోనుంచి వీథిలోకీ పరుగులెత్తడమే కాని చేసేపనేమీ కనబడదు. ఒకటి రెండు సార్లు చూసి వీళ్లతోటి బాధపడలేక వాళ్లకంటే ఎక్కువ తొందరగా ఎక్కడికో అక్కడికి పిలుపుకు అందకుండా పరుగెత్తుతుండేవాణ్ణి. ప్రస్తుతము ఆబాధఏమీ లేదు- మొగపెళ్లిగనక.

తెల్లవారితే స్నాతకము. బంధువులంతా వచ్చారు- అనగా ముఖ్యులొకరిద్దరు తప్ప. కావలసినసామానులన్నీ, బాణసంచాసహా, వచ్చినవి. మర్నాడు ప్రయాణానికి సామాను సర్దుకోవడముతో పడుకునేటప్పటికి రాత్రి రెండుగంటలయినది. ఈప్రయాణం మేళాగో, అక్కడికి ఏలా చేరుతామో అనుకుంటూ కన్నుమూసేసరికి సాతికమంది పంటిపిల్లలు ఒక్కమాటు లేచి రాగాలుపెట్టడము మొదలుపెట్టినారు. నిజానికి ఇంట్లో ఇంతమంది పంటిపిల్లలున్నారని నేనెరుగను. తెలిస్తే అక్కడ పడుకోకపోయ్యేవాణ్ణి. పడుకోవడమేమిటి, అసలు పెళ్లికే వెళ్లకపోయ్యేవాణ్ణి. ఆపూటకు వచ్చిన జనాభాను లెక్కచూడడములో ఏడెనమండుగురుకంటె పిల్లలతల్లులున్నట్టు తోచలేదు. దాన్నిబట్టి ఏడెనమండుగురుకంటె పంటిపిల్లలుండరుగదా- పోనీ యిందులో కొంతమందికి కవలపిల్లలున్నా మొత్తముమీద డజనుకంటె ఎక్కువ ఉండరుకదా అనుకున్నాను. వాస్తవానికి అంతకంటె ఎక్కువమంది లేకపోయిఉండవచ్చును. కాని ఇంతమంది ఏకగ్రీవముగా ఒక్కసారే తమ అభిప్రాయాన్ని తెలియబరిచేసరికి కొంచెము బాధగానే ఉన్నది. రాత్రి తెల్లవార్లూ నిద్రలేక తెల్లవారుఝామున మూడుగంటలకు కన్నుమూసినప్పుడు కోకిల కూసినా దాన్ని కొంచెము దండించ బుద్ధివేస్తుంది. అలాంటి సందర్భములో పంటిపిల్లలకంఠాలు- అందులో అన్ని కంఠాలూ, కేవలమూ కోమలస్వరాలని చెప్పడానికి వీలుండదుకదా! ఏలాగైతేనేమి? వాళ్లనందరినీ సముదాయించి వాళ్లతల్లులు పడుకోబెట్టేటప్పటికి సుమారు నాలుగుగంటలు కావచ్చినది.

మళ్లీ ఏలాగో కన్నుమూసినాను. పొరుగూరి నుంచి కుదిర్చిన బాకావాడు నాపాలిటియముడులాగ అప్పుడే వచ్చాడు. పోనీ వచ్చినవాడు- యిదూ ఒకరాత్రి వేళను బయలుదేరి ఉండవలెనుగదా - నిద్ర లేకుండా నడిచివచ్చినాడా - కాస్సేపు పడుకోకూడదూ! ఇంకా ముందు అయిదురోజులు వుండనే ఉన్నదాయెను! అమ్మో, వాడెందుకు పడుకుంటాడు? నాలుగువందల పరకాశాంతాన్ను ఒక్కమాటు చింపినట్లు బర్రున బాకా పట్టాడు. తేలుకుట్టినట్టుగా లేచాను. గుదుద్దేశము కలిగింది చెప్పవద్దూ, వాణ్ణి నిలువునా చీల్చివేతా మను కున్నాను. కాని తీరా ఇంత పెళ్లి ఆగిపోతుంది; ఇంత మందికి ఉత్సాహభంగము అవుతుంది;- అనుకొని శాంతిం చాను. బడాయి కాదుకాని, ఆసమయములో నేను కన కనే ఆగాను, మరొకడయితే తెల్లవారేసరికి రాజమండ్రీ జయిల్లో ఉండేవాడే. సరే, వాడిదా మానేటప్పటికి భజంత్రీలు వచ్చారు. ఇంతట్లోకే తెల్లవారినది. తేనె పట్టులో ఈగలులాగ ఇంట్లో అందరు కిలకిలాడుతూ లేచారు. కావడము ఆరోజూ అన్నిరోజులలాంటిది అయినా నామట్టుకు సూర్యుడేదో క్రొత్తతేజస్సుతో ఉదయిస్తూన్నట్టు, ప్రభాతవాయువులలో క్రొత్త సౌరభ ము ఉన్నట్టు, స్త్రీముఖాల్లో వింతసౌరు ఉన్నట్టు తోచింది.

దంతధావన మయ్యేసరికి చంటిపిల్లలమీదా, బాకా వాండ్రమీదా, భజంత్రీవాళ్లమీదా వచ్చినకోపము కొం చెము చల్లారినది. ప్రొద్దున కాఫీఇచ్చేవాళ్లు ఎవళ్లూ లేక, అకలి పట్టలేక, స్నానికానికి తెచ్చిన అరటిపళ్లు నాలుగు సుత్రవాళ్లు ఎవళ్లూ చూడకుండా నోట్లో పడీ చప్పుడూ కాకుండాగా వేసుకున్నాను. ఇంతట్లోకే మా మామగారు వచ్చి 'ఏమి నాయనా, ఇవ్వాళ కాఫీకూడా లేదుకాబోలు-భోజనాలు ఆలస్యమవుతవి. కాసినిపాలు పుచ్చుకుంటావా? ఏమిటి' అన్నారు. 'ఆఁ, ఎందుకులెండి. ఎంతపొద్దుపోయె నేమిటి భోజనాలు. అయితేమట్టుకు మునిగి పోయిందేమిటి' అన్నాను. అరటిపండ్లసంగతి ఆయన కేమి తెలుసును? 'అలా కాదు. కాసినిపాలు పుచ్చుకుంటేనేకాని వల్లకా' దని, చంటిపిల్లలకోసరము తెప్పించి పొయ్యిమీద పెట్టిన ఆవుపాలు కాసినీ ఎవరి తోటీ చెప్పకుండా ఆవుకోరాలో వంచుకొని కాస్త పంచదార వేసి మామగారు స్వయంగా నాకుందు పెట్టారు. పుచ్చుకోకపోతే ఆయన కేమికోపంవస్తుందో ననుకొని రెండుగుక్కలలో ఆవుకోరాడుపాలూ తాగి వేశాను.

ఇంతట్లోకే యింట్లో ఆడవాళ్లల్లో కంగారు బయలుదేరినది. ఏమిటని విచారించగా, 'పొయిమీద కాగుతూన్న ఆవుపాలు పిల్లి తాగివేసినది; ఇక చంటి పిల్లలగతి ఏలా' గని కంగారుపడుతున్నారు. మా మామ గారు వెళ్లి, 'అవి ఆవుపాలా! గేదెపాలు అనుకున్నాను. వెధవపనులూ, వెధవ తెలివితేటలూనూ, ఎవ్వరితోనూ, చెప్పనక్కరలేదా! చెప్పకపోతే ఏలా తెలుస్తుంది నాకు? చంటిపిల్లలు ఆలా గోలపెడుతున్నారు. మళ్లీ పాలు ఎప్పటికి రాను, ఎప్పటికి కాగను; ఎన్నిఏళ్లు వచ్చినా తెలివితేటలు ఒక్కమాదిరిగానే తగలబడు తున్నవి.' అని ఇంటిల్లపాదిమీదా ఇంటికప్పెగిరి పొయ్యేటట్టు కేకలువేశారు మాఆవిడ ఏదో మాట్లాడబోతూంటే 'నీవేమీ మాట్లాడవద్దు' అని సంజ్ఞ చేసి నేను నిమ్మళంగా అవతలకి దాటాను. అదీ తెలివి అయినది గనుక గ్రహించుకొని 'సరే నాన్నా, యిప్పుడు కేకలు ఎందుకు? అయినదేదో అయిపోయినది. ఆలస్య మవుతే పాలు ఇంకఎక్కడా దొరకవు కూడాను. ముందు ఎక్కడికయినా పాలకు పంపించు' అని తండ్రిచేతికి రప్పేలా అందించింది ఆయన పాపము కోపముఅంతా మరిచిపోయి మళ్లీ పాలప్రయత్నముమీద వెళ్లిపోయి నారు.

నే నీహడావుడి అణిగేదాకా కొంచెము అటూ యిటూ తిరిగి కుర్చీలో కూర్చొని కాస్సేపు నిద్రపోదా మని కన్నుమూశాను. మా పెద్దబావమరది ఒక్కపరుగున వచ్చి నన్ను లేపి, "బావా వచ్చారోయ్" అన్నాడు. కళ్లు మూసుకునే, 'ఆఁ హాఁ, వచ్చారా; సంతోషము. జాగ్రత్తగా వచ్చారా? సామానులు లోపల పెట్టించి పిల్ల లకు పాలూగీలూ కావాలేనేమో చూడు. కొంచెము తల నొప్పిగా ఉండి పడుకున్నాను' అన్నాను. "పిల్లలేమిటి? పాలేమిటి?" అన్నాడు. "ఆప్రశ్న ఏమిటి నీమొహము. పిల్లలకు ఆవుపాలు కావలెనేమో కనుక్కో" అన్నాను.

"ఎవరిపిల్లలకు" అన్నాడు. "ఇప్పుడు ఎవరు వచ్చారు సూరమ్మా పిల్లలూ కాదా" అన్నాను. వాడు పకాలున నవ్వి, "కాదోయ్, భోగముమేళము" అన్నాడు. "ఏడిసినట్టే ఉంది తెలివితేటలు; వాళ్లకోసము నేను దొంగ పెట్టుకున్నాననే నిద్రపోతూన్నవాణ్ణి లేపావా? సరే ఇంక నేమి, నీకు చేతినిండా కావలసినంత పని. పెళ్లి సాపము, వాళ్ల సప్లయిసంగతి చూడు" అన్నాను. ఇంక నిద్రఏలాగూ వీళ్లు పోనివ్వరు అని ఆవొచ్చిన మొహాలు ఏలాంటివో చూతామని నేనూ వీధిలోనికి వొచ్చాను. ఎంత ఏంటీనాచ్ అయినా కళ్లముందునుంచి వాళ్లు వెళుతూంటే తల వంచుకునేనా వాళ్లకేసి చూడ బుద్ధి అవుతుంది. తల వంచుకుని క్రీగంట చూస్తే వాళ్లకు సైగ చేస్తున్న ననుకుంటారేమో నని నేను ఎప్పుడూ బాహాటంగా తల ఎత్తే చూస్తాను. అది కాకుండా ఇట్లాటి ఎక్కడున్నా సౌందర్యపిపాస కలవారు చూడి ఆనందించక మానరుకదా! ఊళ్లో సగముమందిజనము బండ్లచుట్టూ నిలబడి బండ్లవాళ్లను సామాను జాగ్రత్తగా దింపమనీ, భోగమువాళ్లని జాగ్రత్తగా దిగమనీ హెచ్చరించడము మొదలుపెట్టారు. పాపము వాళ్లు ఎక్కడికి వెళ్లినా, ఏలోటూ లేకుండా ఆటే యోగక్షేమము కనుక్కొని ఊరిలో అశేషజనమూ సప్లయిలు చేస్తూంటారు. గనుకనే వాళ్లు సిగ్గుకుని వస్తూంటారు ఆరాత్రి ఊరిలోనుంచి పెళ్లివారు బయలుదేరి వెళ్లేవరకూ గ్రామస్థులయిన యువకులకు యీసప్లయితోటి భోజనానికి ఎక్కడా తీరిక లేకపోయినది. బండీలోనుంచి దిగిన రంకుముహాలు చూశాను. ముందో మనిషి దిగుతూంటే ఒకనక్కడ నిలబడలేకపోయాను. ఆనిత్యసువాసినుల సౌందర్యము చూస్తూంటే వళ్లు గరిపొడిచింది. ఏదో పదిపూళ్లు తిరిగేవాణ్ణి, అనేకరకాల ముఖాలు చూసేవాణ్ణి నాకే హడలుపుడితే యింక ఆడవాళ్లూ, పిల్లలూ చూస్తే వాళ్లేమవుతారో అనిపించినది. ఏది ఏలాగున్నా మనవాళ్లు మేజువాణీ పెట్టించక మానరు. వాళ్లు ఆడుతూన్నప్పుడు ఆడవాళ్లు పిల్లలను ఒడిలో పెట్టుకొని చూడక మానరు. పిల్లలు వీళ్లని చూసి జడుసుకోకమానరు. అందుకని పిల్లలమట్టుకయినా ఇంద్రాక్షివిభూతి చెప్పడానికి ఒకబ్రాహ్మణ్ణి తీసుకువస్తేనే కాని పిల్ల కాదని మామగారితోటి దెబ్బలాడాను. ఆయన కొంతసేపూ వెకాకోళ మనుకున్నాడు గాని నాటోన్లో **Anxiety** అంటే నాకంఠములో ఆదుర్దా కనిపెట్ట లేకపోయినాడు.

ఇంతట్లోకే ఎదుట వర్షం మొస్తూన్నది; స్నాతకానికి పీటలమీద కూర్చోవాలి; లేవండి అంటే లేవండి అన్నారు. ఉళ్లో నలుగురిని కేకవేసుకొని రమ్మని మామగారు నాకూ, ఆయన పెద్దకుమారుడికీ పురమాయించారు. మేమిద్దరమూ, మావెనకాల పదిపదిహేను గురు ఆడవాళ్లూ బయలుదేరి నిముషములో అందరినీ పిలుచుకొని వచ్చాము. మేము వచ్చేటప్పటికి అప్పటికే ఒకపక్కని మేజువాణీ జరుగుతూ ఉన్నది. మేము ఏలాగూ పిలుస్తాము నేధైర్యముతోటి ఊళ్లో పుర్రకారు అంతా భోగమువాళ్లదగ్గర సభతీర్చారు. ఎదురుగుండా స్నాతకము జరుగుతున్నది. పురోహితుడికి కొంచెము ఐయస్సు వచ్చినా, దృష్టిఅంతా మేజువాణీ మీదనే ఉన్నది. ఏ మేజువాణీచూస్తూన్నా డబ్బుల పట్టుకుమట్టుకు ఎప్పుడూ ఏమీ మరిచిపోలేదు.

సరే, పెండ్లికొడుకునకు కర్ర, చెప్పులూ, చెంబూ, గొడుగూ, మొదలయినపరికరాలు అన్నీ యిచ్చి ఒకమారు కాశీవెళ్లి రెండునిమిషాలలో మళ్లీ వర్షము తగలకుండా తిరిగి రమ్మన్నారు. రెండడుగులు వెళ్లగానే బావమరది వరసవాళ్లంతా "సరేవెళ్లనివ్వండి ఎక్కడికి వెడతాడో, పిలవకండి; ఏమిచేస్తాడో చూతాము" అని మామూలు 'వీట్లు' వేశారు. ఏమో ఒకవేళ నిజంగా వెళ్ళిపోతాడేమో కొంపతీసి అని మేనమామ జేమారూ, చిల్లముక్కా తీసుకువెళ్లి, "రా, నాయనా, వెళ్లకు. మా పిల్లనిచ్చి పెళ్లి చేస్తాము!" అని బ్రతిమాలి తీసుకువచ్చాడు. పెళ్లికొడుకు అల్పసంతోషి. లేకపోతే మేనమామ ఇచ్చిన రెండు రూపాయల జామారుకు చెప్పిన కక్కురితిపడి వెనకకు రాకపోయ్యేవాడే! పయిగా మాటవరుసకు అన్నాడే కాని ఇప్పుడు మావాడికి ఇవ్వబోయేపిల్ల మేనమామ కూతురు కాదు. మరొకళ్లయితే ఆమాటమీద నిలబెట్టి నీకూతురినిచ్చి పెండ్లిచేస్తావా చెయ్యవా అని నిఖాచేసి ఉండేవాళ్లే. ఇక నేమైతే నేమి, పెళ్లికొడుకు అంత

కాశీప్రయాణమూ మానుకొని పిల్లనిస్తానన్నేసరికి మాట్లాడకుండా వెనుకకు చక్కావచ్చాడు. వెర్రివాడు అనండి, అమాయకుడనండి, పెద్దమనిషనండి - అంతా ఒకటే.

స్నాతకము పూర్తిఅయినది. ఆడబడుచులు మంగళహారతులు తీసుకుని వక్కావచ్చారు. "సరే కాని య్యండి అమ్మా, త్వరగా,మంగళహారతి ఇచ్చివేసెయ్యండి. మన కింకా బోలెడంతపని ఉన్నది" అన్నారు మా మామగారు. "సరే మాఅభ్యంతర మేమీ లేదు; పళ్లెములో పడేదేమిటో వేస్తేనేగాని మంగళహారతి యివ్వడ మేలాగు" అన్నారు. "ఏలాగేమిటి, మంగళహారతి రూపాయలతోటి యివ్వరుగదా - నేత్తోటికాని ఇస్తా రెండి ఏదో ఒకటి తరవాత, కానివ్వండి" అన్నారు.

"తరువాత సెందుకు లెండి. ముందు రూపాయలు అందులో పడితేనేకాని మాచేతులు ముందుకు రావు" అన్నారు. రోజులు ఆలాంటివి: డబ్బువస్తేరికి వచ్చేంతరికి ఎంత్రడిమాటయినా నమ్మరు. అంతా కోమటి బేరము లోనికి దిగినది. డబ్బిస్తేనేకాని ఆడపడుచులు మంగళహారతి ఇవ్వరు, డబ్బిస్తేనేకాని బ్రాహ్మణులు ఆశీర్వదించరు; డబ్బిస్తేనేగాని పురోహితుడు పెళ్లి చేయించడు; కట్నమిస్తేనేకాని పెళ్లికొడుకు దొరకడు; వస్తువులు పెడితేనేకాని పెళ్లికూతురు వప్పుకోదు. ఏలాగయితేనేమి పదినిమిషాలు ఘర్షణపడి రూపాయలు పళ్లెములో ఘల్లుమనగానే, నాలుగుపాటలుపాడి మంగళహారతు లిచ్చారు. గర్మత్రేమిటో కాని మామూలుగా మనవాళ్ల కంఠాలెంతఅసహ్యముగా ఉన్నా, యిటువంటిసమయాలలో వాళ్లు నలుగురూ కలిసి పాడుతూ ఉంటే నాకది ఒకవిధమయిన ఆనందముగానే ఉంటుంది. అవతల భోగమువాళ్లుమాట్లుకు వీళ్ల కంఠాలూ, పాటలూ విని నవ్వుకుంటూనేవున్నారు.

సభవారికి ఇష్టము లేకపోయినా మేజవాణీ అప్పటికి కట్టిపెట్టించి తాంబూలాలు ఇచ్చి అందరినీ పంపివేసి భోజనప్రయత్నాలు చేశాము. ఏవో రెండు మెతుకులు నోట్లో వేసుకొని ఇవతల పడేసరికి సుమారు మూడుగంట లయినది. ఇక నక్కడుంటే వాళ్లపనికి అడ్డుగా ఉంటుం దని నేను ఇంకొకస్నేహితుల ఇంటికి వెళ్లి పడుకున్నాను.

దీపాలు పెట్టేసరికి లేచి కొంచెము దూరము షికారువెళ్లి నెమ్మదిగా ఇంటికైపు మళ్లాను. ఆకాశము నిర్మలముగా ఉన్నది. వెన్నెల చక్కగా ఉన్నది. గాలి కొంచెము చల్లగా వీస్తూన్నది. ప్రయాణమునకు చాలా అనుకూలముగా ఉన్నదని సంతోషించాను. మావీథిలోకి వచ్చేసరికి బళ్లలో సామానులు సర్దుతున్నారు. ఒక్కసారి అన్నిబళ్లకేసీ చూశి బళ్లవాళ్లను త్వరగా సర్దమని ఒకకేక వేసి సాయంకాలమునుంచీ యీపనిమీదనే ఉన్నట్లు హడావిడిగా ఇంట్లోకి వెళ్లను. ఆలా దాబు చేస్తూ ఏదో నిరవాకము చేస్తూన్నట్లు నటిస్తేనేకాని మాటదక్కదు. బంట్రోతుమొదలు గవర్నరువరకూ రాజ్యభారమంతా తమరే మోస్తూన్నట్లూ, చక్రవర్తి శ్రేయస్సు కోరేవారు తమరుతప్ప మరొకరు లేనట్లూ నటిస్తారు. ఖద్దరుబట్టలమ్మేగుమాస్తా మొదలు దేశబాంధవులవరకూ ఉన్న అన్నిరకాలవారూ తమంత దేశభక్తులూ త్యాగులూ మరొకరు లేనట్టునటిస్తారు. ఒళ్లంతా విభూతి పూసుకొని వీధులలో తిరిగే బైరాగి మొదలు మహర్షి బిరుదాంకితులవరకూ ప్రతీవాళ్లూ తమంత భక్తులూ, విరాగులూ, పరమేశ్వరున కాప్తులూ మరొకరు లేనట్టు నటిస్తారు. ఏమిచెయ్యము?

లోపల ఆడవాళ్లు యింకా పెట్టెలు సవరిస్తున్నారు. మా ఆవిడా పెట్టెదగ్గర కూచుని పెట్టెలో బట్టలు ఇవతల పారవేసి, బయటనున్నవి. పెట్టెలో పడవేసి, అన్నీకలిపి ఒకమాటు ఇవతలకు తోసి, మళ్లీ అన్నీ కలిపి పెట్టెలో పెట్టింది. ఇంతా చేస్తే పెట్టెలో ఏ బట్టలు పడ్డవో, ఏబట్టలు పడలేదో జ్ఞాపకము లేకపోయింది. అందుకని తనచెరకాలి కూచుని ప్రపంచమంతా మరచి బొమ్మకి తలంటి నీళ్లుపోసుకుంటూన్న కూతురిని అల్లరిచేస్తూం దనేమిషతోటి ఒకటి తగిలించి మళ్లీ పెట్టెలో బట్టలు ఒకటొకటే తియ్యడము మొదలుపెట్టినది.

నేను తిన్నగా మాఆవిడదగ్గరకు వెళ్లి ఇంటిల్లపాదీ హడిలిపోయేటట్లు "ఇంకా ఎంతసేపు యీసర్దడము, తెమలదమంటూ వుండదు ఏవేళకూను. పెందరాళే రెండుమెతుకులు నోట్లో వేసుకుని బయలుదేరు తేనే కాని రేపు చాలా ఇబ్బందిపడవల వుంటుం దనే

జ్ఞానము ఒక్కళ్లకూ లేదు. ఎప్పుడూ నిపను లింతేను. ఆడవాళ్లతోటి ప్రయాణము పెట్టుకోవడము బుద్ధి తక్కువ. ఈమాత్రము సర్దుకోలేనివాళ్లు నోరు మూసుకొని ఇంటిదగ్గర కూర్చోక, 'తగుదునమ్మా' అని ఎక్కడికి పడితే అక్కడికి తయారు. కానియ్యావేమి యింకాను? హోత్ పరాత్" అని పెద్దపెద్ద కేకలు వేశాను. ఇదంతా మాసి పక్కనున్న మాపిల్లవాళ్లతల్లిని కొడతానేమో నని భయపడి పిల్లని కౌగలించుకొని రాగాలు పెట్టడం మొదలు పెట్టినది. నా అసలుఉద్దేశము మా ఆవిడను కోప పడదామని కాదు. దాన్ని కోపపడడమంటే నా మనస్సు ఒప్పుకోదు. మా ఆవిడ చాలాబుద్ధిమంతురాలూ, నెమ్మదైనదీ, తెలివితేటలైనదీ అని నా నమ్మకము. ఇప్పుడూరికే తక్కినఆడవాళ్లందరికి బుద్ధి వొలుదామని మా ఆవిడమీద నెంక పెట్టి కేకలువేశాను. అది ఆవిడ హాస్యము ని పెట్టినట్లు కనుపించదు. ఆవిడ బండిలో ఒంటిగా వున్నప్పుడు చెప్పకుదాయిద్దా మనుకున్నాను. అది గాక వాళ్లపుట్టినింటే, వాళ్లవాళ్లఎదటే ఒక్కసారి ఇలా దబాయిస్తే నా భార్యమీద నాకుండే సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము తెలుపవచ్చునని, నా భార్య చాలా బుద్ధిమంతురాలు, ఆయన ఇన్ని కేకలు వేసినా మారు మాటాడలేదని తక్కినఆడవాళ్లంతా సంతోషిస్తారనీ నా అభిప్రాయమే కాని, మా ఆవిడ ఎదురుతిరుగుతే మట్టుకు కొంప మునిగిపోయేది. ఏదో నా అదృష్టము బాగుంది. అలాంటి ప్రమాదమేమీ జరుగలేదు.

నా కేకలూ వృధాగా పోలేదు. ఆడవాళ్లందరూ గబగబా సామాను సర్దుకొని పెట్టెలు ఇవతల పడవేశారు. బళ్లవాళ్లు తీసుకువెళ్లి బళ్లల్లో సర్దివేశారు. తీరా మానేసరికి సగముబళ్లు సామానుతోనే నిండిపోయినాయి. ఇంతసామాను ఎందుకర్రా అంటే వినరు. ఏవో నాలుగుబట్టలు తీసుకుంటే చుర్రుగ్గా వెళ్లి రావచ్చునా — ఆలా వప్పుగోరుగా! ట్రంకుపెట్టెలు, రంగూనుపెట్టెలు, మోర్చెనుపెట్టెలు - ఎందుకు ఇవన్నీనీ? మనలో ఉండేదే అది: ఊరికే అనవసరమైన బలువంతా నెత్తిని పెట్టుకోవడము. పవిత్రములోకూడా అంతే. లేనిపోని బొద్దీ బందీలు, అయినవీ కానివీ, నెత్తినేసుకోవడము; అందు కనే మనకు సంసారాల్లో ఎప్పటికీ తెగూ తెంపూ అంటూ ఉండదు.

నే నేదో మహా శ్రమపడిపోతున్నా ననుకొని మామామగారు వచ్చి "నాయనా, లేచి మడిగట్టుకొని రెండుమెతుకులు నోట్లో వేసుకొని కాఫీపు కూచో; రాత్రి తెల్లవార్లూ నిద్దరుండదు, నీకు జబ్బుచేస్తుంది కూడాను. ఇలా చేస్తూఉన్నకొద్దీ ఉంటూనేఉంటుంది. బళ్లదగ్గర ఎవరోఒకరు ఉంటారు. రా, మడిగట్టుకో" మని తొందరపెట్టారు. పెద్దవాడు ఆయన ఆలా బలవంతపెడుతూఉంటే ఇంక బాగుండదని మడిగట్టుకో డానికి లోపలికి వెళ్లాను.

నెమ్మదిగా అందరిభోజనాలూ అయినాయి. సుమారు తొమ్మిదిగంట లయింది. జనమంతా బళ్లదగ్గర చేరారు బళ్లుసరిపోయేట్టు లేదు; పట్లేమారు. మా మామగారికి పలుకుబడి ఎక్కువ; అందుకని ఊళ్లోవాళ్లు కూడా సగముమంది పెళ్లికి బయలుదేరారు. ఉన్న మట్టుకు బళ్లలో బండి కొక్కొక్కరుగా వొప్పున దంపతులంతా సర్దుకున్నారు. ఎవళ్లని దిగమంటే వాళ్లకే కోపము. పోనీఅని ఆబండిలో ఇంకొకళ్లను కూరో బెట్టినా కోపమే, ఏలాగు. ఇంకాకొన్ని బళ్లు పిలిపించి వీలైనంతవరకూ ఆడవాళ్లనూ,పిల్లలనూ ఎక్కించి తక్కిన వాళ్లను కొంతమందని కొంతదూరము నడవమన్నాము. బళ్లవాళ్లల్లో ఒకతనికి నేనంటే చాలా భక్తీ, గౌరవమూ ను-ఎందుకో తెలియదు. "బాబూ గ్రాంధీమహాత్ములులా ఉంటారు.—వాడెప్పుడూ ఆయన్ను మాడలేదులెండి.—తమ రెక్కడ పడుకున్నా దేహాబేంద్రసబలా గుంటుం దండి. తమరు నాబండీలో కూసోండి. నాబండి వేరే అట్టెపెట్టి ఎవ్వరూ ఎక్కకుండా చేస్తానండి. తమరు దయచెయ్యాలం" డని, ఆబండీలో పరికొత్త గడ్డివేసి, నాపరుపు పరిచి, నాసామానుసర్ది, అట్టేపెట్టాడు.

మా ఆవిడను బండీ ఎక్కమంటే పిల్లవాడికి పాలు పోసి వస్తా నన్నది. 'సాంగ పొయ్యడానికి చెంచా కన బడలేదు. పెట్టెలో పెట్టినట్టున్నాను' అని తెప్పించి చూసింది. కనబడలేదు. నా పెట్టెలో చూచిన జ్ఞాపకము నాకు: అందుకని నా పెట్టె తెప్పించి చూశాను. అందులోనూ లేదు. ఇంతట్లోకే మా పెద్దపిల్ల వచ్చి 'నాన్నా, నా పెట్టెలో ఉన్న' దన్నది. కాబోలు ననుకొని దాని పెట్టెకూడా తెప్పించి చూశాను. అందులోనూ లేదు.

మా ఆవిడకు ఏదో జ్ఞాపకము వచ్చి ముఖము విప్పారింది. 'ఏమి, చెమిచా కనపడ్డదా' అన్నాను. 'ఆనవాలుగా ఉంటుందని పిల్లవాడి ఉయ్యాలతొట్టిలో పరుపుకింద పెట్టాను' అని ఒక్కపరుగున వెళ్ళి చెంచా తీసుకొచ్చి పాలుపొయ్యడ మారంభించింది. 'ఏడిసినట్లే ఉన్నాయి తెలివితేటలు' అని విసుక్కుని నేను పెట్టెలు సవరించి బండీలో పెట్టించేసరికి పిల్లవాడికి పాలుపొయ్యడమూ అయింది. మావన్నండీ బళ్ళల్లో ఎక్కి బళ్ళు సాగేసరికి పదకొండుగంట లయింది. ఎదురు ముప్ఫయిమయిళ్ళ ప్రయాణము ఉన్నది. క్రింప నడుస్తూన్న మా పెద్దబావ మరదీ మరికొందరు యువకులూను "చీకట్లో ఒంటరిగా వస్తున్నారు; భయమువేస్తుందేమో" నని ఆలోచించి భోగమువాళ్ళ బళ్ళల్లో కొంచెము ఇరుకుగా ఉన్నా సర్దుకున్నారు.

తెల్లవారుఝామున రెండుగంట లవుతుంది. బళ్ళు నెమ్మదిగా, నిశ్శబ్దముగా, కునికిపాట్లుపడుతూ వెడుతున్నాయి. బళ్ళల్లో జనంకూడా ఎంతో ఇరుకుగా ఉన్నా అలాగే కూరుని కునికిపాట్లు పడుతున్నారు. మాబండిలో పిల్లలు ఖుషాసాగా నిద్రపోతున్నారు. మా ఆవిడ నన్ను సంబోధించి 'అలా తెల్లవార్లూ ఎలా కూర్చుంటారు, కాస్సేపు ఇలా పడుకోండి. నేను కాస్త సర్దుకుంటాను' అని అక్కడే తనే పడుకొని నిద్ర పోయింది.

తెల్లవారుసరికి ఒకగ్రామము చేరినాము. అక్కడ ఆపూటకు ఆగి, వంట చేసుకుని భోజనాలు చేసి, మధ్యాహ్నము రెండుగంటలకు బళ్ళు కట్టించాము. మధ్యను గోదావరిపాయ ఒకటి దాటవలసివచ్చింది. అది సుమారు ఒకమైలు వెడల్పు ఉంటుంది. ఇంకా ఫాల్గుణమాసమే అయినా అందులో నీరు లేదు. మధ్యనుమాత్రము కొద్దిగా ఉన్నది. బళ్ళు పోనిచ్చారు. ఇసుకలో బళ్ళు నడవడము కష్టముగా ఉన్నదని మగవాళ్ళను దిగి నడవ మన్నారు. వచ్చినట్టు దిగి నెమ్మదిగా నడుస్తున్నాము. ఎండ పైన నెత్తి మాడుస్తోంది. అడుగున కాళ్ళు అంటుకు పోతున్నాయి.

ఇంతలోనే నీళ్ళదగ్గరకు చేరినాము. సరదాగా నీళ్ళలో నడవవచ్చునని కొందరు ఆడవాళ్ళూ పిల్లలూ కూడా దిగినారు. వీళ్ళను చూచి భోగమువాళ్ళుకూడా బళ్ళలోనుంచి కులాసాగా దిగి, నీళ్ళలో తిప్పుకుంటూ, నవ్వుకుంటూ, వేళాకోళా లాడుకుంటూ నడవడ మారంభించారు. బళ్ళవాళ్ళకు కొంచెము అల్లరిచేద్దామని బుద్ధి పుట్టింది. ఎడ్లకేసి చూశారు. ఎడ్లుగ్రహించి కళ్ళు మిటకినాయి; బళ్ళవాళ్ళు 'పప్ప' అన్నారు. వాళ్ళను విడిచిపెట్టి ఒక్కపరుగున పరుగెత్తినాయి. ఈసంగతి భోగము వాళ్ళు కనిపెట్టలేదు. నీళ్ళలోనుంచి ఇవతలకు వచ్చి రెండడుగులు వేశేసరికి కాళ్ళు చుఱ్ఱుమన్నాయి. బళ్ళవాళ్ళను కేకవేశారు. ఇంకెక్కడ బళ్ళు- అప్పుడే అవతల గట్టుకు చేరినాయి. ఇక్కడింక వాళ్ళువేసిన గంతులూ కేకలూ చేసిన అల్లరీ లెక్కలేదు. ఏమిచేస్తే ఏమిలాభము అలాగే నడవవలసివచ్చినది. మన మగవాళ్ళు వాళ్ళనలా నడవనిస్తారా! మనవాళ్ళకు స్త్రీలపట్ల గౌరవము లేదనేది వట్టిమాట. తక్షణం పదిమంది యువకులు తమ పాదరక్షలు తీసి వాళ్ళదగ్గరకు విసిరారు-తొడుక్కొమని. మరికొందరు లమఖండువాలు గిరవాటేశారు- వాట్లమీద నడవమని. ఇలాంటివాళ్ళను చూస్తూకూడా మనవాళ్ళకు Chivalry లేదంటే వప్పుకోగలమా!

సూర్యాస్తమయము అయేసరికి పళ్ళికొమర్త గారిగ్రామము చేరాము. వివాహము తెల్లవారుఝామున. సామాను విడిదిలో సర్దుకుని, రెండుమెతుకులు నోట్లో వేసుకుని, రెండుకునుకులు తీద్దామని పడుకున్నాను. కన్ను మూశానో లేదో, ఒక పెద్దమనిషి తొందరగా నన్ను లేపి, 'అయ్యా ఎంతైందండి' అన్నాడు. నాకు ఒళ్ళు మండింది. మండదు మరి! ఇంతమంది ఉండగా టైము తెలుసుకోడానికి నన్నే లేపాలి! గడియారము తలక్రింద పెట్టుకు పడుకుంటా ననుకున్నాడా! ఈయన్ను ఏడిపిద్దామని బుద్ధిపుట్టింది. 'ఎంతేమిటండి, ఎంతయినా అయినదేను' అన్నాను. 'అదికాదండి, సుమారు ఎంత అవుతుందండి' అన్నాడు. 'ఇప్పటికి మూడువేలు అయిందండి. ఇంకా పెళ్ళంతా ముందే ఉన్నది' అన్నాను. ఆబ్రాహ్మడు తెల్లబోయాడు. చీకట్లో నాకు కనబడలేదు కాని అయినా తెల్లబోయిఉంటా డనుకున్నాను. 'అదికాదండి అయ్యా, డబ్బుసంగతి కాదండి. సుముహూర్తమున కింకా ఎంతవ్యవధి ఉన్నదో తెలుసు

పండామని ఎన్నిగంటలైనదో అడిగానండి' అన్నాడు సవినయముగా. 'ఓయి నీఇల్లు బంగారముగాను, అదెటయ్యా. నే నిలా అనుకున్నాను; సరే. టైముసంగతి, నాకు ఎలా తెలుస్తుంది బాబూ, నిద్రపోతున్నవాడికి గడియారము తలక్రింద ఉంటుందనుకున్నావా? లేక నా కేమైనా దివ్యజ్ఞాన మున్నదనుకున్నావా? ఇప్పుడే కునుకు పడుతోంటే మునిగిపోయినట్టు లేపావు?' అని అవతల వైపుకు తిరిగి పడుకున్నాను. ఆ బ్రాహ్మడు మారుమాట లేకుండా చక్కాపోయాడు.

మళ్లీ ఎలాగో తంటాలుపడి కన్నుమూశాను. చక్కనికల వచ్చింది. కల మధ్యలో ఉండగా మాచాకలి వాడు-కొంచెము అమాయకుడు - వచ్చి హడావిడిగా నన్ను లేపాడు. 'బాబూ, పెళ్లికుమారుడుగారికి ఎదురు సంబేహ మవుతోందటండి. మామయ్యగారు తమర్ని దయచెయ్యమన్నారండి' అన్నాడు. వాడు లేపినందుకు కొంచెంత కోపము వచ్చింది కాని వాడిమాటకు నవ్వు వచ్చింది. ఎదురుసన్నాహ మనవాడిఉద్దేశ మేమైఉంటుం దనుకున్నాను. 'పెండ్లికుమారుడుగారి కైనాసరే, వారి తండ్రిగారి కైనాసరేను. ఎదురుసంబేహ మయ్యేది, పక్కసంబేహ మయ్యేది; నేనుమట్టుకు రాను. ఈమాటు నువ్వుగాని, నీవారసులుగాని, తదితరులుగాని ఎవరువచ్చి నన్ను లేపినా బుర్ర బద్దలుకొడతాను. ఈసంగతి అందరి తోనూ చెప్పు. అవసరమయితే కరణముగారితోటి చెప్పి సాటింపు వేయించమను. ప్రమాదము జరిగిన తరువాత ఏమనుకొనీ ఏమీ లాభము లేదు' అన్నాను. వాడు హడలిపోయి నోరు మూసుకు చక్కాపోయాడు.

ఇంకా నిద్దర పట్టలేదు. విడిదిలో అంతా పెళ్లికి వెళ్లిపోయారు. వచ్చినదే పెళ్లికి కదా! మంచివద్దామను, లేకపోతే బాగుండ దనుకొని, లేచి, చాకలి తెచ్చిన సేలముజరీపంచ కట్టి, షర్టూ, కోటూ తొడుక్కొని, ఉప్పాడజరీఖండువా పైన వేసుకుని, పెళ్లిపందిట్లోకి చేరాను. పందిట్లో జనము కిటకిటలాడుతున్నారు. ఒక పక్కను మేజువాణీ జరుగుతోంది. ఆడవాళ్లంతా ఒక పక్కను కూర్చున్నారు. పండితులవేదఘోషతో పందిరి మారుమ్రోగుతోంది. నేను నెమ్మదిగా జనాన్ని తప్పించు కుని ముందు కూర్చున్నాను. పెండ్లికుమార్తెను ధాన్యపు తట్టలో పెట్టి అప్పుడే పందిట్లోకి తీసుకువచ్చారు. ఆ అమ్మాయి ఒక్కసారి తలఎత్తి సభకేసి చూసి మళ్లీ తలవంచుకుని నెమ్మదిగా పెళ్లికొడుకువైపు చూసింది. పెళ్లికొడుకు ఆపిల్ల కేసి చూస్తున్నాడు. ఇద్దరికళ్లూ కలుసుకున్నాయి. ఒక్కక్షణము ఇద్దరూ సభసంగతి మరచిపోయారు. వాళ్ల లేతహృదయాల్లో ఏమిఉద్వేగము కలిగిందో, వాళ్ల లేతమనసులలో ఏమిభావాలు పడగ లెత్తినాయో ఎవరు తెలుసుకోగలరు! వాళ్లకే తెలియ దనుకుంటాను.

'కాళ్లు పళ్లెములో పెట్టు నాయనా' అన్నాడు పురోహితుడు. కన్యాప్రదాత పెళ్లికొడుక్కి కాళ్లు కడిగి, కొంచెము గద్గదస్వరముతో 'కన్యాం కనకసంప న్నాం......దశపూర్వేషాం......శాశ్వతబ్రహ్మలోక నివాససిద్ధ్యర్థం' అని కొబ్బరిపండూ పిల్లనూ పిల్లవాడి కిచ్చాడు. వాళ్ల ఉద్దేశము, అనగా ఈ మంత్రకారుల ఉద్దేశము, ఏమిటో! వాళ్లకు ప్రేమసంగతి ఏమీ తెలియ దేమోఅనుకుంటూ ఏమేమిటో ఆలోచిస్తూకూచున్నాను. పెళ్లికొడుకు లేచి మంగళసూత్రము ముడివేస్తున్నాడు. బ్రాహ్మణు లాశీర్వదిస్తున్నారు. అమంగళ మేమీ వినపడ కుండా భజంత్రీలు వాయిస్తున్నారు. నాజీవితములో ఇటువంటి క్షణమే ఒకటి జ్ఞాపకము వచ్చింది. కళ్లు కొంచెము చెమర్చినాయి. తల ఎత్తి ఆడవాళ్లు కూర్చు న్న వైపు చూశాను. మా ఆవిడ కూడా ఇంద్రనీలాల లాగ మెరుస్తున్న తనవిశాలనేత్రాలతో నాకేసి చూస్తోంది. మాఇద్దరికళ్లూ కలుసుకున్నాయి. కొంతసేపు పూర్వస్మృతిలో ప్రపంచము మరచిపోయాను. తక్కిన ఆడవాళ్లకళ్లు తమభర్తలకోసము వెతుక్కుంటున్నట్టు తోచింది నాకు. ఆ అయిదురోజులలోనూ ప్రతిక్షణమూ తమపూర్వానుభవమంతా జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుని ఆడవాళ్లు అపారమైన ఆనందము అనుభవిస్తా రనుకుంటాను. వాళ్లకు పాపము ఎప్పుడూ వర్తమానమంటూ లే దను కుంటాను. గతము స్మృతికి తెచ్చుకోవడము భవిష్యత్తును గురించి ఆలోచించడము - ఇలాగే వాళ్లకు రోజులు వెడుతూఉంటా యనుకుంటాను. మాపెద్దపిల్ల, అయి దేళ్లది, పెళ్లికూతురుదగ్గర నిలబడి జరిగేదంతా బహు శ్రద్ధగా చూస్తోంది. దానిభవిష్యత్తునుగురించి అదికూడా ఆలోచిస్తూ ఉన్నదేమో,

తలంబ్రాలు పోసుకోవడ మైనది. ఫలప్రదానము లిప్పించి మంగళహారతు లిచ్చి వధూవరులను పీటలమీద నుంచి లేవదీసి ఒక్కసారి విడిదిలోకి తీసుకువచ్చారు. ముడి పడిపోయింది; ఇంక నది బ్రహ్మకునూడా అభేద్యము.

కావలసిన దేమిటో అయిపోయింది. మూడు ముళ్లూ పడ్డయి. ఇంకను మిగిలింది ఆడపడుచులాంఛనాలూ, వియ్యపురాలులాంఛనాలూ, అల్లుడులాంఛనాలూ, అల్లుడు అలగడమూ, ఆడపడుచు లలగడమూ, వచ్చిన వాళ్లు అలగడమూ, మన్ననను ఆడపెళ్లివారి ప్రాణాలు తియ్యడమూను. ఎలాగో ఆలాగు వాళ్ల దగ్గరనుంచి వచ్చినంత రాబట్టి వాళ్లను దివాలావెత్తించినంతపని చెయ్యడము. అప్పటికే ఒక్కళ్లకూ తృప్తి లేకపోవడము.

ఇక పెళ్లికి వచ్చినమగవాళ్లకు పనేముంది? ఏమీ లేదని పోవచ్చునా! పోదు. అయిదురోజులూ ఉండడమూ, ఇంకా వీలైతే తిరిగి గృహప్రవేశానికికూడా రావడమూను. ఇంక నీఅయిదురోజులూ ఇక్కడ కూచుని, భోజనములదగ్గర తగాదా; ఫలహారములదగ్గర తగాదా; భోగము మేళముదగ్గర తగాదా. ఎవ్వళ్లూ ఏమీ నోరెత్తడానికి వీలులేదు; ఇదేమని అనడానికి వీలు లేదు. ఏమన్నా అంటే కోపమువచ్చి లేచిపోవడము. ఈమాత్రము సర్దుబాటు చేసుకోలేకపోతే పెళ్లికి పిలవడ మెందుకని నిష్ఠురములాడడము. ఇటువంటి మహానుభావుల జీవితములు వ్రాయవలెనంటే, వారు ఏయేవివాహాలలో ఎలా దెబ్బలాడినది తప్ప ఇంక వ్రాయవలసినమాంశము ఏమీ ఉండదనుకుంటాను

ఇంక తాంబూలాలు సేవించి మేజువాణీలదగ్గర చేరుతారు. పోనీ, వచ్చినవాళ్లు వాళ్ల విద్య చూచి సంతోషించవచ్చునా--ఊహూఁ; ఒక్కనిజావళి కాని, శ్లోకము కాని, అష్టపది కాని పాడి అభినయిస్తూఉంటే ఎవరో ఒకఅనామకుడు మహావిద్వాంసుడులా ముందుకు వచ్చి 'ఏదీ హిందూస్తానీ పాడవే' అనడము. పాపము, ఎంతకోపము వస్తేమాత్రము వాళ్లు ఏమి చెయ్యగలరు? హిందూస్తానీ పాడుతోంటే ఇంకో పెద్దమనిషి 'ఇక నైనా మానావేమీ ఈమాయమల్లులు' అనేది పాడమని తన దేశాభిమానము వెల్లడించడము. నాకు అభినయ మంటే చాలా అభిమానము. వచ్చినజట్టులో ఒక గొప్ప విద్వాంసురాలు ఉన్నదని విన్నాను. సావకాశముగా చూద్దామంటే ఏలాగు? అసహ్యము వేసి ఒక్కరోజూ నా అక్కడ కూచోలేదు. సనాయిపాటకుడిచేత పాడించి నేనొక్కడినీ అక్కడ కూచుని ఆనందించేవాడిని.

ఎలాగైతేనేమి, అయిదురోజులూ గడచినాయి. అయిదవరోజున కళ్ల నీళ్లు గుక్కుకుంటూ 'అష్టవర్షా భవేత్కన్యా పుత్రవ త్పాలితా మయా......' అని పిల్లను ముఖ్యులైనవా రందరికీ వప్పచెప్పారు. మావాళ్లందరికీ, అందులో ముఖ్యముగా ఆడవాళ్లకు, కళ్ల నీళ్లు వచ్చినాయి.

హడావిడిగా, పోయినవి పోగా ఉన్నవి పెట్టెలలో సర్దుకుని, నిద్దర్లు లేక, వేళపట్టున తిండిలేక, తిన్నది అరగక, పిల్లలకు పోషణ లేక, నలుగుడుపడి ఇంటికి చేరుకున్నాము.

వధూవరులు కుడికాలు ముందు పట్టి గృహప్రవేశ మయ్యారు. మరునాడు సంతిగ్రహణం; ఆరాత్రి భాగవతమూను. ఆమరునటిదినము భోగమువాళ్లు సంభావన పుచ్చుకుని శలవు తీసుకున్నారు. ఇంకను, వాళ్లు నడుస్తూ ఉంటే వీధివెంబడుగునా ఊళ్లో మొగపురుగులంతా బారులుతీర్చి నిలబడ్డాయి. పిల్లవాళ్లు చెడిపోతారు; మన మిక్కడుంటే వాళ్లు మరుకడా అని పెద్దవాళ్లు వచ్చారు. పెద్దవాళ్లే చూడగాలేనిది మనము చూడకూడదా అని కుర్రవాళ్లు వచ్చారు. కొందరు ఊరు పొలిమేరదాకా సాగనంపి బిక్కమొహాలు వేసుకుని వెనక్కు వచ్చారు. కొందరు సాహసముకలవాళ్లు బళ్లతోటిసహా పడవలరేవుదాకా వెళ్లి వాళ్లను పడవ ఎక్కించారు. పడవ గట్టుని దాటుతుంది. లోపలికి తొయ్యవలసివచ్చింది. సరదాగా ఇందులో కొందరు కుర్రవాళ్లు పడవ నదీ ఏట్లోకి వెళ్లేదాకా తోశారు. ఇంక మునిగిపోతామేమో నని భయపడి ఇవతలికి వచ్చారు. శలవుపుచ్చుకు వెడదా మంటే భోగమువాళ్లు కనపడలేదు. కొంతదూరము వాళ్ల పడవ లాగినా ముక్తి వస్తుందని రెండుమైళ్లదూరము లాకుదాకా ఒక్కవిసురున లాక్కుపోయారు. పడుచుదనము, పడవలో భోగమువాళ్లు సంతోషిస్తారనే ఉత్సాహమును విసురు కాకేమి?

భోగమువాళ్లు ఈలోపున వీళ్ల మాట మరచిపోయి, పడవలో ఒకవర్తకునితోటి సంభాషణ ఆరంభించారు. పడవ రేవుదగ్గరకు వచ్చింది. ఈపుత్రవాళ్లు పడవలోకి వెళ్లి భోగమువాళ్లను సంబోధించి మే మింక వెడతామని అన్నారు. వీళ్ల నెప్పుడూ జన్మమధ్యమందు చూడనట్టు నటించి, 'చిత్తము, దారే పోయేవాళ్లంతా మాతోటి చెప్పి వెళ్లనక్కరలే'దన్నారు. ఈపుత్రవాళ్లకు పైప్రాణాలు పై నెగిరిపోయినాయి. ఒకళ్ల మొగాలు ఒకరు చూచుకున్నారు. మాట్లాడకుండా ఇంటికి చేరుకుని ఒక్కొక్కళ్లు నాలుగు లంఖణాలు చేశారు.

* * * *

నాకు పెళ్లంటే మహా చెడ్డసరదా. ఇంత తొంబా, ఇంత గందరగోళమూ, ఈ మేజువాణీలూ, ఈ అకాలపు భోజనాలూ, ఈ తగవులూ, ఈ అనవసరపు ఖర్చులూ లేకుండా ఉంటే మహాసరదాగా ఉంటుంది. వధూవరులు ప్రాజ్ఞులైతేనా, ఇంక నడిగారూ? వాళ్ల పెళ్లి వాళ్లుకూడా ఆనందిస్తా రనుకుంటున్నా.

భ్రమరకాంత

వేంపాటి సీతారామయ్యగారు

ఏచట నుండియు వెడలెదో యెవ్వఁ డెఱుఁగు?
నేమికార్యార్థివై యుందో యెవ్వఁ డెఱుఁగు?
నెచట కెచటకుఁ బోవుదో యెవ్వఁ డెఱుఁగు? [గు?
నెటులు మటుమాయమౌదువో యెవ్వఁ డెఱుఁ

భయముభక్తియుఁ గలుపుచు భద్రముగను
బెంచదా నిన్ను నీతల్లి పెడసరముగ
ఱెక్కల విదల్చి తిరిగెద వొక్కతెవును
దోడునీడైన లేక నీ వాడ నాడ.

ఉదయమాదిగఁ జూచుచునుంటి నిన్ను
దారి తెన్నును లేక సవారిపరుగు
లిడుచుఁ దిరిగెద వట్టు లదేమి కతము?
ఇల్లు వాకిలి సంసార మొల్లవేమొ?

చెట్టుఁజెట్టును దిరిగెదు చేరి నీవు
పుట్టపుట్టకు మ్రొక్కెదు పోయి నీవు
నియమముగఁ దిర్గుచుంటివి నిసువులకయి
నయముతోడుతను బ్రదక్షిణములు సేతొ?

జుమ్మనుచు వ్రాలుదువు ప్రతి కొమ్మపైనఁ
బువ్వుపువ్వుతో మాటాడి పోవుచుందు
వాచిదంబరగోప్యమ్ము నాలకింత
మన్నఁ గూడను వినఁబడ దయ్యె నాకు.

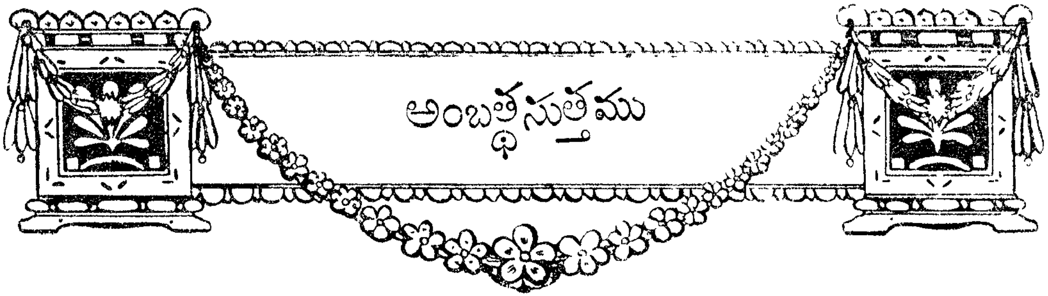
ప్రణయకలహాతిభరమునఁ బాసి చనిన
ప్రాణకాంతుని జాడకై పోవ మీవు
కాలు బలపమ్ము కట్ట నగ్గడల దిరిగి
తిరిగి పతిభిక్ష మెత్తెదు తెన్న దేమొ?

మఱొకవిధముగఁ దలఁపకు మాట కలదు
తప్పు కాకున్న నడుగఁగఁ దలఁచి తదియు
నానవాళ్లను జెప్పు మీ యాయనకును
వెదుకఁ బోయెద నేనును వేగిరమ్ము.

చెప్పు మన్నను దల వంచి సిగ్గుపడెదు
క్రొత్తకోడలవో, నీవు - కోమలాంగు
దివ్యరూపము వర్ణింప దృష్టితగులు
నంచుఁ జెప్పవో? మఱియేమొ? యడిగియడిగి
ప్రాణ మొంతయు విసగటఁ బడుచునుండె.

ఆలకించితి నీపతి యానవాళ్ల
నట్టులైనను మీయాయ నందకాఁడె
రూపరేఖావిలాస నిరూఢమూర్తి
నిపుడె నేఁ గాంచివచ్చితి నిదిగొ! చూడు!

చేయి చాఁచుగనున్న యా చెట్టుకడను
జాజిపొదచెంతఁ గూర్చుండె సాగి రమ్ము
త్రోవఁ జూపెట్టి నే నంతఁ దొలఁగిపోదు.

[అంబష్ఠ సూత్రము]

కె. రంగాచార్యులు గారు, యమ్. ఏ., బి.యల్.

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

"తీక్ష్ణమతిగల యువతిగాని, యువకుఁడుగాని, బాలుఁడుగాని, తనాత్మీయముఖప్రతిబింబమును ప్రజ్వలంబు, నిర్మలంబునైన యాదర్శములోఁగాని, పాత్రయందుంచఁబడినశుద్ధజలములోఁగాని చూచిన, జడులంబు ముఖమున నున్నయెడల ముఖమున జడులంబున్నవని యును, నట్టిది లేకుండిన లేదనియును గుర్తెఱుంగును."

"మనమును శాంతిమయముగను, పవిత్రముగను, నిలవంతముగను, పాపరహితముగను, నిర్వికారముగను, కోమలంబుగను, దృఢముగను, గర్మఁజేయుటకు సంసిద్ధముగను నొనర్చినయట్టివాఁడు పూర్వజన్మజ్ఞానమునకై మనమును నియమించును. ఒకటిగాని, రెంటినిగాని, మూటినిగాని, నాల్గింటినిగాని, పదింటినిగాని, యిరువదింటినిగాని, ముప్పదింటినిగాని, నలుబదింటినిగాని, యేఁబదింటినిగాని, నూఱింటినిగాని, వేయింటినిగాని, నూఱుసార్లు వేయింటినిగాని, లేక అనేకములగు లయకల్పములలోగాని, సృష్టికల్పములలోఁగాని సంభవించిన తనపూర్వజన్మములను స్మృతికిఁ దెచ్చుకొనును; 'ఆ స్థలములలో జన్మముఁ గాంచితిని. అయ్యది నాకులము అయ్యది నావర్ణము; అట్టిది నాయాహారము; అట్టిది నా సుఖదుఃఖానుభవము. అంతవఱకు నా యాయుఃపరిమాణము. ఆజన్మానంతరమున నాస్థలములోఁ బునర్జన్మము నందితిని. అచ్చట నట్టికులము నామము, వర్ణము, నాహారము, సుఖదుఃఖానుభవము, నాయుర్దాయముఁ గలిగియుంటిని. అచట జన్మము ముగిసినపిదప నిచటనేఁ బునర్జన్మముం గాంచితిని.' ఈరీతిగ నాతఁడు పునర్జన్మములవిషయములను, భేదములను స్మృతికిఁ దెచ్చుకొనును."

"స్వగ్రామమునుండి నరుండింకొకగ్రామమునకుం జని, యచటినుండి వేఱొకగ్రామమునకుం జని, యచటి నుండి తిరిగి స్వగ్రామమునకుఁ జేరిన 'నాగ్రామమునుండి యాగ్రామమునకుఁ బోయితిని. అచట నాకూర్చున్నచోట నిలువఁబడియుంటిని; కూరుచుంటిని; మాటలాడియుంటిని; మాటలాడక యూరకుంటిని. అచటినుండి యా రెండవగ్రామమునకుం జని యచట నాయావిధముల నిలువఁబడియుంటిని; కూరుచుంటిని; సంభాషించితిని; మూఁగుడనై యూరకుంటిని. ఆగ్రామమునుండి తిరిగి యింటికి చేరితిని' అను నిట్టివిషయములం గుర్తెఱుంగును."

"మనమును శాంతిమయముగను, పవిత్రముగను, నిలవంతముగను, పాపరహితముగను, నిర్వికారముగను, కోమలంబుగను, దృఢముగను, గర్మఁ జేయుటకు సంసిద్ధముగను నొనర్చిన నరుండు జంతూద్భవనాశనజ్ఞానమునకై మనమును నియమించును. మానవచక్షువుకంటె నుత్తమంబగు దివ్యచక్షువుతో నాతఁడు 'జీవజంతువులు మరణించి వేఱువేఱుగఁ బొందు పునర్జన్మములను దాను బొందుదును. నీచులును, నుదారస్వభావులును, రూపవంతులును, కురూపులును, సౌఖ్యవంతులును, గడుకష్టములం బడువారును, వారివారి కర్మానుభవానుసారముగ జీర్ణించుటం గనును. "అట్టివారు, ఓభాగ్యశాలురా! మనోవాక్కర్మముల మహాత్ముల నపవాదుల నిరసించుచు, సత్యసిద్ధాంతముల నిరసించుచు, మిథ్యాసిద్ధాంతావలంబనవలన సంభ

పించు కర్మానుభవఫలమును సంపాదించుచు, మరణానంతరమున దేహము జీర్ణించినపిదపఁ బునర్జన్మములలో దుఃఖభాజనులై పుట్టుదురు. ఇతరులైన యట్టియట్టివారలు, ఓ భ్రాతలారా! సుమనోవాక్కర్మల నాచరించుచు, మహాత్ముల నిరసింపక, యథార్థములైనమతముల నవలంబించుచు, యథార్థమతావలంబనవల్ల నైనకర్మానుభవఫలమును సంపాదించుచు, మరణానంతరమున స్వర్గమున నానందమయమగు స్థితి నొందుచుఁ, బునర్జన్మముం గాంతురు. మానుష చక్షువుకంటె నుత్తమంబును, పవిత్రంబును నగుదివ్యచక్షువుతో నాతఁడు జీవజంతువులు మరణించి వేఱువేఱుగఁ బొందు పునర్జన్మములం గాంచును. నీచులను, మహాత్ములను, రూపవంతులను, కురూపులను, సౌఖ్యవంతులను, దుఃఖభాజనులను పరికించి యట్టివారు వారివారి విధికర్మానుసారముగ నాశముం గాంతురు."

"శృంగాటక మధ్యమున నట్టాలములగల గృహముపై నరుం డుండి, చూచుటకుఁ గన్నులు కలిగి, గృహమును ప్రవేశించువానిని, గృహమును విడిచి చనుచున్న వానిని, వీథిలో నిటునటుఁ దిరుగుచున్న వానిని, చత్వరంబున నాసీనుండై యున్నవానిని పరికించి 'ఆమనుజులు గృహమును ప్రవేశించుచున్నారు. ఆ మనుజులు గృహమును విడిచి చనుచున్నారు. ఆమనుజులు త్రోవయందు నిటునటుఁ దిరుగుచున్నారు. మఱియు నామనుజులు చత్వరమున నాసీనులై యున్నారు' అని తెలిసికొనును."

"మనస్సును శాంతిమయముగను, పవిత్రముగను, శీలవంతముగను, పాపరహితముగను, నిర్వికారముగను, కోమలంబుగను, దృఢముగను, కర్మ చేయుటకు సంసిద్ధముగను నొనర్చినపురుషుఁడు కామాస్రవ భవాస్రవ విద్యాస్రవములను, త్వామాస్రవ జ్ఞానమును సంపాదించుటకును, వాని నశింపఁజేయుటకును మనస్సును నియోగించును (శాసించును). "ఇయ్యది వేదనము" అనుదాని యథార్థస్థితిని గుర్తెఱుంగును. "ఇయ్యది వేదనామూలంబని" అనుదాని యథార్థమును తెలిసికొనును. "ఇయ్యది వేదనోపశమనంబు" అనుదాని యథార్థస్థితిని తెలిసికొనును. "ఇయ్యది వేదనోపశమనంబునకుఁ గొంపోవు మార్గంబు" అనుదాని యథార్థస్థితిని గుర్తెఱుంగును. "ఇయ్యవియే యాస్రవంబులు" అనుదాని యథార్థస్థితుల గుర్తెఱుంగును. "ఇయ్యదియే యాస్రవమూలంబు" అనుదాని యథార్థస్థితిం దెలిసికొనును. "ఇయ్యదియే యాస్రవనిరామంబు" అనుదాని యథార్థస్థితిం గుర్తెఱుంగు. "ఇయ్యదియే యాస్రవనిరోధంబునకుఁ గొంపోవు మార్గము" అనుదాని యథార్థస్థితిని గుర్తెఱుంగు. అట్టిజ్ఞానము కలిగి యట్లు పరీక్షించువాని హృదయంబు కామాస్రవమునుండి విముక్తంబయినది. భవాస్రవమునుండి విముక్తంబైనది. అవిద్యాస్రవమునుండి విముక్తం బయినది. అట్లు విముక్తిఁగనిన వానిలో మోక్షజ్ఞానం బుద్భవించును. పునర్జన్మ నశించినది. ఉత్తమజీవనంబు సాధింపఁబడినది. చేయఁదగిన కార్యములు చేయఁబడినవి. ఈ జీవనానంతరమున మఱి యెద్దియును లేదు."

"పర్వతదుర్గమునందు నిర్మలమును, స్వచ్ఛమును నైన పల్వలం బొకటి యుండిన నట్టిపల్వలతటంబునఁ జక్షువులుగల నరుండొకఁడు నిలువఁబడి యుండి, శుక్తికలను, శుక్తిపుటంబులను, శర్కరలను, నుపలంబులను, పోతాధానంబు లిటునిటు తిరిగినను, నొకచో నుండినను జూడఁ గలుగును. 'పల్వలంబు నిర్మలంబై, శుద్ధంబై యున్నది. అందులో శుక్తికలును, శుక్తిపుటంబులును, శర్కరలును, నుపలంబులును, నిటునటు నీదుచున్నట్టి గాని, యొకచో స్థిరముగ నున్నయట్టి గాని మత్స్యసంఘాతములును నచటనున్నవి' అని కనుఁగొనును. ఓయీ! యంబష్ఠుఁడా! అట్టినరుం డానందమయుండును, విస్మయుండును, బరమావధిం గనును. విద్యాచరణమునందింతకంటె నున్నతమగుస్థితి మఱి లేదు."

"అంబష్ఠుఁడా! ఇట్టి యత్యుత్తమవిద్యకును, సదాచరణమునకును జతుర్గుణంబులైన యపాయముఖంబులున్నవి. ఆనాల్గు నవ్వియనిన:—

"ఒకప్పుడు, అంబష్ఠా! ఏపరివ్రాజకుఁడైనను, బ్రాహ్మణుఁడైనను, నిట్టి యత్యున్నతవిద్యాచరణస్థితులను బొందకుండఁగనే (ఇంకన కమండలు సూచి కాషాయవస్త్రంబులఁ గట్టుటకై) దండమును భుజమున ధరించి 'ఇప్పటినుండి పక్వములైన భూపతితములైన ఫలంబులం భుజియించుచుందును' అని యూహించుచు దుర్గమకాననంబులం జొచ్చినను, నట్టివాఁడు విద్యాయుక్తుండై సదా

చరణపరాయణుం డైనవాని సేవకుం డై యుండుటకు మాత్రము తగియుండును.”

“మఱియు నంబష్ఠుఁడా; పరివ్రాజకుఁడుకాని, బ్రాహ్మణుఁడుకాని, యత్యున్నత విద్యాచరణస్థితులను బొందకయే, పక్వములై భూపతితము లైనఫలములం భుజించుస్థితిం బొందక ఖనిత్రపిటకములం జేఁబూని ‘ఇప్పటి నుండియు నేను గందమూలాదులనే భుజయించుచుం దును’ అని నియమించుకొని, దుర్గమాటవీప్రదేశంబులం జొచ్చినట్టివాఁడు విద్యాయుక్తుం డై, సదాచరణపరాయణుం డైనవాని సేవకుం డై యుండుటకుమాత్రము తగియుండును.”

“మఱియు నంబష్ఠుఁడా! పరివ్రాజకుండు కాని, బ్రాహ్మణుండుకాని, యత్యున్నతవిద్యాచరణస్థితులను బొందకయే, పక్వములై, భూపతితము లైనఫలములను భుజింపలేక, కందమూలములను భుజింపలేక గ్రామనగరప్రాంతప్రదేశముల నగ్నిదేవున కొకదేవాలయమును నిర్మించి యాదేవు నర్చించుచు, జీవించుచుండిన నట్టివాఁ డత్యుత్తమవిద్యాయుక్తుం డై సదాచరణపరాయణుం డైనవాని సేవకుం డై యుండుటకు మాత్రము తగియుండును.”

“మఱియు నంబష్ఠుఁడా! ఏపరివ్రాజకుం డైనఁ గాని, బ్రాహ్మణుఁడుకాని యట్టి యత్యున్నతవిద్యాచరణస్థితులను బొందలేక, మఱియుఁ బక్వములై భూపతితము లైనఫలములను భుజింపలేక యగ్నిదేవు నర్చించుటకుఁ దగినశక్తి లేక, శృంగాటకములలో నొక చతుర్ద్వారోపేత మగుభిక్షాశాలను నిర్మించి, ‘నాల్గుదిక్కులనుండి వచ్చు నేసన్న్యాసి నైనను, బ్రాహ్మణు నైనను నాశక్త్యనుసారముగ సత్కరించెదను’ అని నిశ్చయించుకొని యట్లు చేయుచు నచటవసియించిన నట్టివాఁడు విద్యాసచ్చరితసంపన్నుఁ డైనవానికి సేవకుం డై యుండుటకు మాత్రము తగియుండును.”

“ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! ఇయ్యవియే యత్యున్నతవిద్యాసచ్చరితులకు నైన నపాయముఖములై యున్నవి.”

“ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! నీ వీ యత్యున్నతములగు విద్యాసచ్చరితములందు, ఒక్కయాచార్యునివద్ద విద్యఁ గఱచు శిష్యులలో నొక్కఁడుగ శిక్షను బొందితివా?”

“గోతముఁడా! నే నెట్టిశిక్షను బొందియుండ లేదు. నేను నేర్చుకొనిన దెంత స్వల్పము! ఈవిద్యయు, సదాచరణయు నెంత ఘనంబులైనవి! నే నట్టివిద్యలో శిక్షకతిదూరుఁడ నై యుంటిని.”

“ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! నీ విట్టి యత్యున్నతవిద్యాసచ్చరితముల పారముంగనక, నీభుజములపై దండమును ధరియించి, పక్వములై భూపతితము లైనఫలముల భుజియించియే జీవించుటకై కాననములం జొచ్చియుండునట్లు శిక్షింపఁబడితివా?”

“ఓయీ! గోతముఁడా! అదియైనను లేదు.”

“ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! నీ విట్టి యత్యున్నతవిద్యాసచ్చరితముల పారముం గనక, పక్వములై భూపతితము లైన ఫలములను భుజియింపలేక, కందమూలఫలములం దినలేక, గ్రామనగరప్రాంతముల నగ్నిదేవునకు దేవాలయమును నిర్మించుకొని, హావిర్భాగర్చనను జేయుచు జీవనంబు సల్పుచుండునట్లు శిక్షింపఁబడితివా?”

“అదియైనను లేదు, గోతముఁడా!”

“ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! నీ విట్టి యత్యున్నతములగు విద్యాసచ్చరితముల పారముం గనక, పక్వములై భూపతితము లైనఫలములను భుజియింపలేక, కందమూలఫలాదులను దినలేక, హవ్యవాహు నర్చింపలేక, చతుష్పథంబులందుఁ జతుర్ద్వారోపేత మగు భిక్షాదానగృహము నిర్మించుకొని, ఏదిక్కునుండియైనను నీగోతలఁ బోవు సన్న్యాసికిఁ గాని, బ్రాహ్మణునకుఁగాని నాశక్త్యనుసారముగ భోజనము నొసంగుదునని నీ వ్రావర లైన బోధించిరా?”

“గోతముఁడా! నాకట్టిబోధ యాచార్యుఁడు చేయలేదు.”

“అంబష్ఠుఁడా! అట్లైన నీవు విద్యగఱచు ఛాత్రుఁడ వై యున్నపుడు త్తమంబులగు విద్యాచరణవిషయములలోనే కాక యట్టి విద్యాచరణవిషయములకుఁ బ్రతిబంధకములగు చతుర్గుణాపాయముఖంబులయందును శిక్షను బొందకయే యుంటివి. నీ యాచార్యుం డైన పౌష్కరసాది భూసురుఁడు నీయల్పము లైన నియమములనైనను బాటింపకయే నీ కీబోధను గావించెను.”

"త్రివేదజ్ఞానసంపన్నులగు బ్రాహ్మణోత్తములతో సంభాషించెద మని విజ్జోవీగు నీయుండితులును, మిథ్యాసన్న్యాసులును, నీచవస్యులును, బందుపాదా...

అంబష్ఠుఁడా! నీఆచార్యుండైన బ్రాహ్మణశాక్షరసాది యెట్టి యపకారమును నీకుఁ గావించినాఁడో తెలిసికొనుము."

"కోసలరాజైన పసెనది నరపాలునిచే నీయఁబడిన భూములఁ బొక్కరసాది బ్రాహ్మణుఁ డనుభవించుచున్నాఁడు. అట్లైనను రాజాతనిఁ దనసముఖమునకు రానీయఁడు. అతనితో సంభాషించునపు డారాజు ప్రస్థదపటము ప్రక్కనుండియే భాషించును. ఏభూపాలునివలన నాతఁ డిట్టి పవిత్రమైనదియు, ధర్మ్యమైనదియు నగు పోషణమును బొందుచున్నాఁడో యానృపుఁ డెందుల కాతనిసముఖమునకు రానీయఁడు? అంబష్ఠుఁడా! నీగురువైన బ్రాహ్మణశాక్షరసాది నీ కెంత హాని యొనర్చెనో కంటివా?"

"ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! గజారూఢుఁడై కాని, యశ్వారూఢుఁడై కాని, లేక ధరాస్థగణముపై నిలుచుండి సామంతరాజులతోఁగాని, యమాత్యులతోఁగాని యేదియో రాజ్యకార్యముంగూర్చి చర్చించి వనినపిచప నా స్థలంబున శూద్రుండుకాని, శూద్రదాసుఁడుకాని నిలుచఁబడి, 'ఈయీవిషయములఁ బసెనదినరపాలుఁడు చెప్పెను' అని యారాజువలెనే సంభాషించినను, జర్చ గావించినను, అట్టివాఁడు రాజగునా? లేక రాజనియోగియైన నగునా?"

"గోతముఁడా! అట్లు కానేరఁడు."

"వేదమంత్రకర్తలును, మంత్రపాఠకులును నైన పూర్వబ్రాహ్మణఋషులు, ఈబహుపురాతనములైన మంత్రముల నేరీతి నేస్వరముతోఁ బఠియించిరో, ఆరీతినే యాకాలపు బ్రాహ్మణులును బఠియించుచుందురు. నీవు వారి శిష్యుఁడవై, వారి మంత్రములు కంఠస్థములై యున్నవి అని చెప్పఁగలిగినను, నీ వంతమాత్రమునను ఋషివి కానేరవు; ఋషుల స్థితిని జెంద నేరవు. అట్టివి యసంభవములు కదా!"

"అంబష్ఠుఁడా! వృద్ధులైన బ్రాహ్మణులును, నీయాచార్యులును, వారి యాచార్యులును సంభాషించుకొనుచున్నపుడు, ఎవ్వారి మంత్రముల మీరు పఠియించుచుంటిరో యా పూర్వఋషులు మీవలెను మీ యాచార్యునివలెను నాభరణాదుల ధరియించి సుగంధములఁ బూసుకొని, శిరోజములను గడ్డమున సొగసుగఁ గత్తిరించుకొని, మాలలను, మణులన ధరించుచు, ధవళవస్త్రముల ధరియించి, పంచేంద్రియంబులతో సుఖముల ననుభవించుచునుండిరా?"

"గోతముఁడా! అట్లుండియుండ లేదు."

"ఆపూర్వఋషులు నీవు, నీయాచార్యుఁడు నిపుడ చేయుచున్నట్లు కృష్ణశకలంబులు లేకుండ నేరఁబడి బాగుచేయఁబడిన మేలురకములగు బియ్యముల నన్నముగా వండి, వివిధములగు సూపములతోడను, శాకములతోడను భుజియించుచుండిరా?"

"గోతముఁడా! వారట్లు చేయుచుండుట లేదు."

"అంచలములతోడను, నూర్మ్యకాంచులకవయములగు వస్త్రాంచలములతోడను గూడినవస్త్రముల గటిదేశములం ధరియించు స్త్రీజనము ఈకాలమున నిన్ను నీయాచార్యుని సేవించుచున్న ట్లా పూర్వఋషులను సేవించుచుండిరా?"

"వేణీకృత లాంగూల సటాయుక్తములగు గుఱ్ఱములు పూన్పఁబడిన రథముల దీర్ఘములగు దండములను సృణులను నుపయోగించి తోలుకొనుచు నీవలెను, నీయాచార్యునివలెను బూర్వఋషులు ప్రయాణములం జేయుచుండెడివారా?"

"ఓయీ! గోతముఁడా! వారట్లు చేసియుండ లేదు."

"పరిఖాప్రాకారాదిరక్షితంబై, యనకృష్టపరిఘాయుక్తములగుద్వారములుఁగలిగి, దీర్ఘఖడ్గంబులం బూనిన సైనికులచే రక్షింపఁబడిన నగరములలో నీవలెను నీయాచార్యునివలెను,బూర్వఋషులు జీవించుచుండెడివారా?"

"గోతముఁడా! వారట్లు చేసియుండ లేదు."

"కాన నోయీ! అంబష్ఠుఁడా! నీవుగాని నీయాచార్యుఁడు గాని ఋషులు కారు. మఱియు వారు జీవించుచున్నట్లు మీరు జీవించుటయు లేదు. ఏది యెట్లున్నను నీ కిద్దానిఁ గూర్చి శంక వొడమినదో దాని

గూర్చి ప్రశ్నింపుము. వివరణముచేసి నీకు స్పష్టముగ నొనర్చెదను.”

అపుడు భాగవతుఁడు కోష్ఠమునుండి బయలునకు వచ్చి యిటునటు పచారుచేయుచుండెను. భాగవతు ననుసరించుచు నాయంబష్ఠుఁ డిటునటుఁ దిరుగుచు నాతఁడు మహాపురుషచిహ్నము లైన యిప్పదిరెండింటిలో ముప్పదింటి నామహాపురుషుని దేహమునఁ గనుఁగొనెను. గుహ్యాంగముం గూర్చియు, నాలుకపొడవును గుఱించియు నీ రెండు చిహ్నములను మాత్రము కనుఁగొనలేక శంకపుట్టి వ్యాకులచిత్తుండై యుండెను.

అంబష్ఠుఁడు శంకాపీడితుఁడై యున్నాఁడని గుర్తెఱింగి, భాగవతుఁడు బుద్ధిచే వస్త్రములలో గుప్తముగ నుండవలసిన యంగము కోశోపహితమై యున్నదానిఁగ నంబష్ఠునకుఁ గనుపడునట్లు చేసి, నాలుకతోఁ జెవులను, ముక్కును, నుదుటను గూడ స్పృశించె. బ్రాహ్మణ యువకుఁ డగు నంబష్ఠుఁడు “శ్రమణుం డగు గౌతముఁడు మహాపురుషచిహ్నములు కొన్నిటితోడనే కాక యన్నిటితోడను గూడుకొని యున్నాఁడు” అని వితర్కించుకొనుచు నాతనితో నిట్టు లనియెను:

“గౌతముఁడా! నేను బోయెదను. మేము చేయవలసిన పను లనేకము లగుటచే...”

“అంబష్ఠుఁడా! నీ కేమి యుక్తమని తోఁచునో యద్దానిని గావింపుము.”

అంబష్ఠుఁ డశ్వములఁ బూన్చిన రథ మెక్కి యచటినుండి వెడలెను.

ఆసమయమున బ్రాహ్మణుం డౌ పౌష్కరసాది బహు బ్రాహ్మణపరివృతుఁడై యుక్కట్ఠమునుండి బయలుదేరి వచ్చి తన యారామములో నాసీనుఁడై యంబష్ఠుని రాకకు వేచియుండెను. అంబష్ఠుఁ డచటికి వచ్చి రథమునకు వీలైనంతవఱకు దానిపైనే పోయి, రథము పోవుటకు వీలులేని ప్రదేశమును జేరినపిదప నద్దానినుండి దిగి పౌష్కరసాది యున్న ప్రక్కకుఁ గాలినడకనేఁ బోయి, వానికి నమస్కరించి యాచార్యుని గౌరవించుచు, నాతని కొకప్రక్కగఁ గూరుచుండెను. అతఁ డాసీనుఁ డైనపిదప పౌష్కరసాది యాతనితో నిట్లనియెను:

“ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! నీవు భాగవతుని దర్శించితివా?”

“ఆర్యా, మే మాతనిఁ జూచితిమి.”

“సరియే, పూజార్హుం డగు గౌతముఁడు జనశ్రుతి యట్లున్నాఁడా? అతఁ డట్టివాఁడు కాఁడా?”

“ఆర్యా! జనశ్రుతి యాతనిఁ గూర్చి యేమి చెప్పుచున్నదో యట్లే యాతఁ డున్నాఁడు. అట్లే యున్నాఁడు; కాని వేఱువిధమున లేఁడు. ద్వాత్రింశన్మహాపురుషలక్షణోపేతుండై యాతఁడున్నాఁడు కాని కొన్నిటినిమాత్రమే కలిగియుండ లేదు.”

“శ్రమణగౌతమునితో నీ వేమైన సంభాషించితివా, యంబష్ఠా!”

“ఆర్యా! నే నాతనితో సంభాషించితిని.”

“సంభాషణ మెట్లు జరిగెను?”

అప్పు డాయంబష్ఠుఁడు బ్రాహ్మణుం డౌ పౌష్కరసాదితో, భాగవతునితోఁ దనకు జరిగిన సంభాషణ యంతయుఁ జెప్పెను. అంబష్ఠుఁడు చెప్పిన దంతయు విని పౌష్కరసాది యిట్లు చెప్పెను:

“ఓహో! బుద్ధిహీనుఁడా! ఓయీ! మూర్ఖుఁడా! ఓ త్రివేదజ్ఞానపారంగతుఁడా! ఏ మనుజుఁడైన నిట్లు వ్యవహరించిన మరణానంతరమున నేఁడు యొక దుఃఖభాజనం బగు దుర్గతిం గలుగఁజేయు పునర్జన్మముం బొందవలయును! అవినీతివచనములతో నీవు నొక్కి ప్రకటించిన యుద్దేశములఁ బూజార్హుం డగు గౌతమునిచేఁ బ్రకాశితంబులగు సత్త్వములకుఁ గాక వేఱొండు తత్త్వములఁ గొంపోవునా? ఎట్టిపండితమ్మన్యుఁడవు! ఎట్టి మూర్ఖుఁడవు! మన త్రివేదములలో నెంపటి పండితుఁడవు!” అని అతి కుపితుండై కాలితోఁ దన్నిన నాయంబష్ఠుఁడు నేలపైఁ గూలెను. ఆసమయముననే తాను భాగవతుని దర్శింపఁ గోరెను.

“ఆర్యా! శ్రమణగౌతముని దర్శించుట కిపుడు కాలాతీతమై యున్నది. అర్చనీయుఁ డగు పౌష్కరసాది రేపటిదినమున నట్లు కావింపవచ్చును” అని యచటనున్న బ్రాహ్మణు లాతనితో నివేదించిరి. పౌష్కరసాది కఠినములైనవియు, మృదువైనవియు నగు స్వాదుభక్ష్యము

లను వనగృహమునందే సంశింపించి, జ్వలించుచున్న యగ్ని కాష్ఠముల వెలుతురులో వానిని బండ్లమీఁద నుక్కార్థము వసఁ గొంపోయెను. అతఁ డిచ్ఛాసంకల్పంబునకు సాధ్యమైనంతవఱకు రథముపైఁ బోయి, రథము పోవుటకు సాధ్యము కానిచోటున దిగి కాలినడకతో భాగవతుఁ డున్నస్థలమునకుఁ బోయి, సామనయాంబులును, సౌజన్యవంతములును నగు వచనముల భాగవతునితోడను, నాతఁ డీతనితోడను, నిట్లన్యోన్యము మాటలాడుకొనిరి. అప్పు డాతఁ డొకప్రక్క నాసీనుఁడై యుండి భాగవతునితో నిట్లు ముచ్చటించెను: "ఓయీ! గోతముఁడా! మదశిష్యుండైన యంబష్ఠుండను బ్రాహ్మణయువకుఁ డిటకు వచ్చెనా?"

"బ్రాహ్మణుఁడా! అతఁ డిచ్చటికి వచ్చెను."

"గోతముఁడా! నీ వాతనితో సంభాషించితివా?"

"బ్రాహ్మణుఁడా! ఔను, నే నాతనితో సంభాషించితిని."

"నీ వాతనితో నెట్టి సంభాషణను గావించితివి?"

అపుడు భాగవతుఁడు జరిగిన సంగతియు నా బ్రాహ్మణ పౌష్కరసాదితోఁ జెప్పెను. గోతముఁడు చెప్పినతరువాత పౌష్కరసాది భాగవతునితో నిట్లు చెప్పెను:

"అయంబష్ఠుఁడను బ్రాహ్మణయువకుఁడు, అల్పప్రాయము కలవాఁడును, మూఢుఁడును. కాన గోతముఁడా, యాతని క్షమింపుము."

"బ్రాహ్మణుఁడా! ఆబ్రాహ్మణయువకుఁడైన యంబష్ఠుని సుఖముగ నుండ నిమ్ము."

మఱియు నాబ్రాహ్మణ పౌష్కరసాది భాగవతుని దేహముపై నున్న ద్వాత్రింశన్మహాపురుష-చిహ్నములను జూచుచుండెను. రెంటిని తప్ప మిగిలినవాని నీతఁడు కూడఁ జూడఁగల్గెను. దీర్ఘంబగునాలుకనుగూర్చియు, నావేష్టనాగుప్తాంగమును గూర్చియు నాబ్రాహ్మణుఁడు శంకించుచుండెను. భాగవతుఁ డంబష్ఠునకుఁ గనుపఱచిన రీతినే పౌష్కరసాదికిని గనుపఱచెను. భాగవతుఁడు ద్వాత్రింశన్మహాపురుషలక్షణములలోఁ గొన్నిటితోఁగాక యన్నిటితోడను గూడుకొని యున్నాఁడని యపుడు పౌష్కరసాది గుర్తెఱింగెను. అపు డాతఁడు "రేపటిదినమున" బూజ్యుండగు గోతముఁడు భిక్షువులతోఁ గూడి నాతో భోజనము చేయుట కనుగ్రహించును గాక!" అని భాగవతుని ప్రార్థించెను. భాగవతుఁడు మౌనముతో పౌష్కరసాది యాహ్వానము నంగీకరించెను.

మరునాఁడు యుక్తకాలమున బ్రాహ్మణ పౌష్కరసాది తనతోఁ గలిసి భోజనము చేయుట కొప్పుకొన్న గోతమునితో, "ఓయీ! గోతముఁడా! భోజనసమయమైనది. భోజనము సిద్ధముగ నున్నది." అని నివేదించెను. భాగవతుఁ డుదయమునందే కాషాయవస్త్రముల ధరియించి యుండుటచే నాచ్ఛాదనమును ధరియించి, పాత్రం బూని, భిక్షువులతో పౌష్కరసాది గృహమునకుఁ జని, తనకై యేర్పఱుపఁబడిన యాసనముపైఁ గూరుచుండి యుండెను. బ్రాహ్మణ పౌష్కరసాది స్వహస్తములతోఁ గఠినమైనవియు, మృదువైనవియు నగు ఖాద్యభక్ష్యముల భాగవతునకుఁ జాలు నన్నంతవఱకు వడ్డించెను. భాగవతుఁడు భోజనమును జాలించి, పాత్రను శుద్ధముగఁజేసి, హస్తప్రక్షాళనముం గావింప, పౌష్కరసాది నీచాసనముపై నాతనిప్రక్కను గూరుచుండెను.

అట్లాసీనుఁడై యున్న వానితో భాగవతుఁ డీక్రమమున సంభాషించెను. అనఁగా నాతనితో దానశీలతం గూర్చియు, సదాచరణముం గూర్చియుఁ, గామభోగాదులవల్లనైన యపాయముం గూర్చియు, నిస్సారత్వముం గూర్చియు, సన్న్యాసమువల్లనైన లాభములం గూర్చియు ముచ్చటించెను. బ్రాహ్మణ పౌష్కరసాది శిక్షితుండై, శమయుతుండై, చేతోవికారరహితుండై, యున్నమితుండై, భక్తియుక్తుండై యున్నవాఁడని భాగవతుఁడు గుర్తెఱింగి బుద్ధునిచే మాత్రము గనుంగొనఁబడిన మతమును బోధించెను. అనఁగ దుఃఖముం గూర్చియు, దుఃఖోత్పత్తింగూర్చియు, దుఃఖనాశముంగూర్చియు, సత్పథముం గూర్చియు బోధించెను. ఎట్లు పరిశుభ్రముగ మలినము లేక ఉతుకఁబడిన వస్త్రమున కే రంగు వేసినను బట్టునో యట్లే యాబ్రాహ్మణ పౌష్కరసాది యచటఁ గూరుచుండియుండఁగనే పవిత్రమును, కళంకరహితంబును నగు సత్యవాక్యమును "జన్మకల ప్రతివస్తువును నశ

శ్యముగ నాశముం బొందవలయును” అను జ్ఞానమును బొందెను.

అపుడు సత్యమును గని, జయించి, గ్రహించి, లోతును గనుంగొని, శంక లేక, మనోవైకల్యముం జెందక యాత్మధైర్యముం బూని, బుద్ధోపదేశములకై యింకెవ్వాని యపేక్షయు లేకయుండువానివలె నీరీతిగ భాగవతు నితోఁ జెప్పఁ దొడంగెను:—

“ఓగోతముఁడా! (నీవచనంబులు) బహుశ్రేష్ఠంబులు. గుప్తముగ దాఁచఁబడినదానిని వ్యక్తీకరించినట్లును, దప్పుత్రోవలం బోవుచున్నవానికి యుక్తమార్గమును గనుపఱచినట్లును, గన్నులు గలవారు బాహ్యరూపములఁ జూడఁగల్గునట్లును, జీఁకటిలోనికి దీపమును దీసికొని వెళ్లినట్లును, నాకుఁ బూజార్హుఁడగు గోతమునిచే నో ప్రభూ! అనేకములైన యుపలక్షితవచనములచే ధర్మముపదేశింపఁబడినది. ఓగోతముఁడా! దారాపుత్రబంధుమిత్ర సహితముగ నేను బూజార్హుండగు గోతముని మార్గదర్శిగ నెన్నుకొని, గోతముని మార్గదర్శిగను, ధర్మమును సంఘమును నాశ్రయించుచున్నాఁడను. పూజ్యుండగు గోతముఁ డీనాఁటినుండియు నాజీవమును సన్మార్గవర్తిగఁ జూచుకొను నన్ను శిష్యునిగఁ బరిగ్రహించునుగాక! ఏరీతిని బూజ్యుండగు గోతముఁ డుకట్ఠమం దితరశిష్యకుటుంబములను జూచుచుండునో యట్లే నాకుటుంబమును గూడఁ జూచును గాక! బ్రాహ్మణులలోఁ గాని, వారి వనితలలోఁ గాని యెవ్వరైనను బూజనీయుండగు గోతమునకుఁ బూజఁ గావించి కాని, యాతని సముఖమున నిలువఁబడి యుండికాని, యాసనపానీయంబుల నాతని కొసంగి కాని, యాతనియందు సంప్రీతిం జెందునో, యట్టివానికిఁ జిరకాల మయ్యది శ్రేయస్కరమును, సౌఖ్యాస్పదమును నైయుండును.”

“ఓయీ! బ్రాహ్మణుఁడా! నీవు చెప్పినది నిజము.”

అంబత్థసుత్తము

సంపూర్ణము

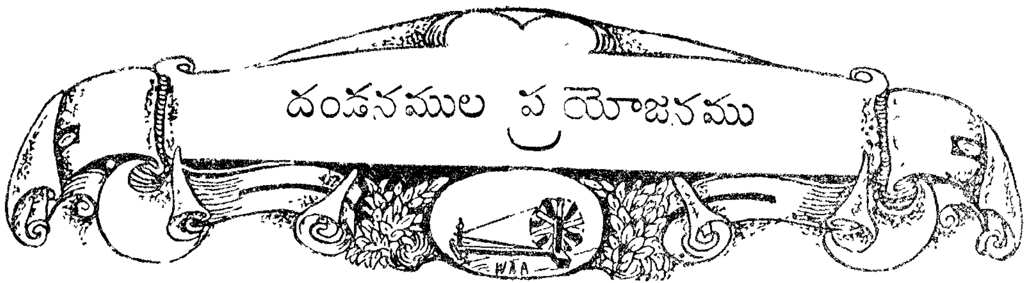

శ్రీ వేంకటేశ్వర స్తవము

మండలేముల వెంకటశాస్త్రిగారు, బి. ఏ., యల్. టి.

నరుఁ డుదయంబె మేల్కని యనారతముం మదిలోన బ్రహ్మత
త్పరుఁడయి చింతసేయుచు దివమ్ములఁ బుచ్చుట యుక్తమందు రే
మరఁదగ దీయెడం; భువిని మానవకోటులకుం సమీపమై
మరణము సిద్ధమౌ ననుట మాన్యులు నల్కిరి వేంకటేశ్వరా?

చ. ఘన మగుచిత్తశుద్ధి గలుగంగ నవశ్యము కర్మసంచయం
బనుపమయోగసిద్ధికి సహాయమగుం దలపోయఁగా నుపా
సనముల బ్రహ్మము న్నెఱుఁగుజ్ఞాన మవశ్యము మోక్షసిద్ధికిన్
వినుఁ డిది తథ్య మందురు వివేకులు ప్రాజ్ఞులు వేంకటేశ్వరా

దండనముల ప్రయోజనము

పారనంది జగన్నాథస్వామిగారు, యం. ఏ., యల్. టి.

వ్యక్తి చేయకూడని పనిని ఒకడానిని చేసేడని వానికొకవిధమైన వ్యథ కలుగజేయుటయే దండనము. దండించేవాడు ప్రబలుడైనవ్యక్తి కావచ్చును. లేదా సంఘమనేపేరుతో ప్రవర్తించే వ్యక్తి కావచ్చును. దండింపబడినవాడు చేసినపని ఒకవ్యక్తికి గాని సంఘమునకు గాని హానికరమైనది అయియుంటుంది.

ఆహాని వ్యక్తికి చెందేదే అయియుండి, దండించేవాడు ఆవ్యక్తే అయియున్నప్పుడు, ఆవ్యక్తికి ఆహానివల్ల కలిగిన కోపము శాంతింపచేసేటట్లు ఆదండనము ఉంటూ ఉంటుంది; అంతకంటె వేరే ఏవిధమైన సంబంధమూ ఆ రెండింటికీ (అనగా అతనికోపకారణమైన నేరమునకున్నూ, అనేరమువల్ల కలిగిన నష్టమునకున్నూ, అతడు పెట్టినబాధకున్నూ) ఉండదు; అనగా ఎట్టి సామ్యము గాని, అనుగుణ్యము గాని సాధారణముగా ఉండకపోవచ్చును. రెండూ ఒక్కరకము కావు. ఒకటి ఆస్తిసంబంధమైన హాని యైతే మరొకటి శరీరబాధ అగుట, ఆస్తిని దొంగిలించినవానికి శరీరపీడ కలుగజేయుట; ఒకటి తేలికైన హాని యైతే రెండోది చాలా తీవ్రమైన దగుట; ఒకమేకను దొంగిలించేడని వాడిప్రాణము తీసివేయుట;— ఇట్టివి అందుకు ఉదాహరణములు. ఇట్టి కోపశాంతి దండనమునకు ఒకస్థితిలో ప్రయోజనముగా ఉండేది. ఇది పామరస్థితి. ఆలాగని సవర్లు, కోదులు మొదలైన తెగలలోనే కాని నాగరకులలో కనబడదని చెప్ప వీలులేదు. నాగరకసంఘములకు చెందియున్నా మనస్సు పరిపక్వము కాని మూర్ఖులలోకూడా ఇందుకు ఉదాహరణములు బాగా దొరుకుతూఉంటవి.

ఇది కసితీర్చుకొనుట. ఇది ఆయావ్యక్తులతోను, ఆయాకార్యములతోనూ తుది జెందక, వాడొక నేరము చేసేడనిన్నీ, ఆనేరమునకు అది తగినదే అనిన్నీ ఎక్కడెక్కడ విచక్షణపూర్వకజ్ఞానము సూచనవుతుందో అక్కడక్కడ దండన మన్నభావము ప్రారంభ మైన దన్నమాట. వాడొనష్టము కలుగజేసేడు కాబట్టి తానీవ్యథ కలుగజేస్తానని గ్రహించి ప్రవర్తిస్తే ఆచోట కోపశాంతి కార్యమే కాకుండా దండనపూర్వకధర్మస్థాపన కార్యము ఉన్నట్లు స్పష్టమవుతుంది. అప్పుడు ఆపెట్టిన బాధకు ప్రయోజనము కసితీర్చుకొనుటే కాదు. దండనము కసితీర్చుకొనుటకు కాదు అని పరిష్కరించుటకు ఈజ్ఞానము ఉన్నదా లేదా అని తెలుసుకోవలెను. ఈజ్ఞానము స్పష్టముగా ఉంటే, మరొకభావము కూడా

ఉన్నట్లు మనము ఊహింపవచ్చును. ఆ నేరస్థుడు తనకు కలుగజేసిన నష్టమువంటిది ఇక ముందు ఎవడూ కూడా తనకేకాకుండా ఎవరికీకూడా కలుగజేయకూడ దన్న సంగతికూడా దండించేవాని మనస్సులో ఉండవచ్చును. అలాగైనప్పుడు దండనమునకు పూర్వము, దండముయొక్క యెక్కువతక్కువల గురించిన్నీ, స్వరూపము గురించిన్నీ దండించేవాడు కొంత ఆలోచించవచ్చును. ఎందుకంటే, మనుజుడు సాంఘికప్రాణి. ఎంత ప్రాథమికావస్థలో ఉన్నా సంఘక్షేమ మనేభావము వానిమనస్సున పట్టేఉంటుంది. అట్టిక్షేమమునకు భంగకరములైనవి జరగకుండా చేయాలనే భావము ఉదయించకమానదు. ఒక అనర్హకార్యమువల్ల తనకు జరిగేనష్టమే కాకుండా సంఘమునకుకూడా కొంతహాని జరిగినదని తట్టవచ్చును. దండించేవానికే దండనము విధించేక్షణములోనే తట్టకపోయినా సంఘములో ఉన్నయితరులకు తట్టకతప్పదు గుంపులలో ఉండేవాళ్లకు అట్టినష్టము తిరిగీ జరగకుండా కాపాడుకోవాలనే ఉద్దేశము పుట్టకమానదు. దానికి మార్గము భయోత్పాదనమని తట్టుతుంది. భయమువలన కార్యనిరోధము అవుతూఉండుట వాళ్లకు బాగా అనుభవములో ఉండుటచేత, భయము కలిగించే దండనముద్వారా ఆహానికరకార్యమును నిరోధించుటకు ప్రయత్నములు సహజముగా జరుగుతవి. కాబట్టి జరిగినహాని, చేసిన నేరము, బాధపెట్టే దండనము, ఆదండనమువల్ల పుట్టే భీతి, అభీతివల్ల కార్యనిరోధము, అంగువల్ల సాంఘికలాభము-ఇవన్నీ కలిసి దండనస్మృతికి ప్రారంభ మవుతుంది.

దండనము మొత్తముమీద సాంఘికమని చెప్పవచ్చును. గుంపుయొక్క అంగీకారము ఉంటేనేగాని దండించేవానికి బలము, ధైర్యము చాలవు. కసి తీర్చుకొనేటప్పుడు విధించే తీవ్రదండనములవిషయమై కూడా ఈ సాంఘికామోదము ఆవశ్యకమే. గుంపు ఆమోదించాలంటే కసే అయితే చాలదు; కసితో కలిసో కలియకో గుంపుయొక్క లాభము కూడా అవసర మవుతుంది. అందుచేత ఎట్టి పామరస్థితిలో ఉన్న గుంపులోనైనా దండనస్మృతికి బీజములుగా సంఘామోదము ఉండా లన్నమాటే. సంఘామోదమునకు సంఘలాభము ప్రయోజనమైనా, దండించేవ్యక్తియొక్క అపేక్షను బీజముగా కసికూడా ఉండకమానదు. అందుచేత ఎంత నాగరకసంఘములలో కూడా దండనము అనగానే ఈరెండుభావముల మిశ్రమము తప్పలేదని తత్త్వవేత్తలు వాదిస్తున్నారు. అంతే కాకుండా కసితీర్చుకొనే స్వభావమే సాంఘికలాభ మనేవేషమును ధరించి ప్రవర్తిస్తూ ఉంటుందని నూతన మనశ్శాస్త్రజ్ఞులు నిరూపిస్తున్నారు. కాబట్టి దండనముల ప్రయోజనము సాంఘికక్షేమ మని దండనాధికారులు, న్యాయవాదులు, పరిపాలనాధికారులు ఎంత నొక్కిచెప్పినా, తత్త్వపరీక్షకులు మాత్రము కసితీర్చుకొనే స్వరూపమును మరచిపోకూడదు అని చెప్పుతూనే ఉన్నారు.

కసితీర్చుకొనే స్వభావము పరిణామములో ఎంతో ప్రాచీనమైనది. జంతువులు ఆహారమునకు పోరాడుతూఉండే నాటినుండీ ప్రాణిజీవనముయొక్క పోరాటములో స్వరక్షణకొరకు తయారైన ఈపశుగుణము మనుజుని చైతన్యమునుకూడా ఆశ్రయించే ఉన్నది. నాగరకత ప్రభావమున మనుజునిలో అణగి యున్నది. కాని నశించిపోలేదు. సంఘములో సాంఘికాభిప్రాయము విస్తరించినకొలదీ, మనుజునిలో ఉన్న ఉత్తమగుణములు (దైవసంబంధ మైనవని చెప్పవచ్చును) నాటుకొంటూ ఉన్నకొలదీ, ఈ కసితీర్చుకొనే స్వభావముయొక్క ప్రభావము తగ్గుతూ ఉన్నది. కాని ఇప్పటి మనుజునిలో మాత్రము ఈపశుగుణములు ఇంకా ప్రాథమికవాసనల రూపమున నిలిచి యున్నవి. అవి ధారాళముగాను, బాహాటముగాను ప్రవర్తించక, వెనకనుండి బలము నిస్తూ ప్రోత్సహిస్తూ సర్వకార్యములకు ప్రకారాంతరహేతువులుగా ఉంటవని అభిప్రాయము. కాబట్టి ఈ కసితీర్చుకొనేప్రయోజనము సంఘక్షేమప్రయోజనముతో మిలితమై దండనముల ప్రయోజనముగా ఉద్రేకిస్తూ ఉంటుందని చెప్పవచ్చును. ఈయభిప్రాయమును మనస్సులో ఉంచుకొన్న ఒక తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుడు ధైర్యముగా ఇట్లు వ్రాశాడు: "సంఘక్షేమము కొరకు దండనము విధిస్తున్నామని చెప్పట ఒత్తిమిష. నిజమైన కారణము కసే. అందుచేతనే సంఘమునకు వాస్తవముగా హానికరమైన దండనములను సంఘక్షేమమని పేరుపెట్టి నాగరకప్రజలుకూడా నిలిపియుంచారు."

పశుతుల్యమైన మరణదండము అందుకు ఉదాహరణము. ఎన్నో సంవత్సరాలనుండి మరణదండము విధిస్తున్నా నేరములుతగ్గలేదు. ఇప్పుడు కూనీనేరమునకు మాత్రమే మరణదండము విధిస్తున్నా, పూర్వము ఎంతో తక్కువ నేరములకు కూడా దానినే విధిస్తూ ఉండేవారు. అయినప్పటికీ నేరములు తగ్గలేదు. కాబట్టి తీవ్రదండనములవల్ల సంఘములో నేరములు తగ్గునని వాదించే దండనాధికారులందరూ వారిఅభిప్రాయమును మార్చుకోవలెను. అంత తీవ్రదండనములకు కోపశాంతి తప్ప వేరే మరొకప్రయోజన ముండదు.

కాని క్రమముగా మనుష్యునియెడల సామాన్యభ్రాతృత్వభావము వృద్ధియవుతూ మనుష్యుని పశువుగా చూచుటకు సిగ్గుపడుతూ నాగరకప్రజలు ప్రవర్తిస్తూ ఉండుటచేత నాగరకదేశములలో మనుష్యునియెడల క్రూరత్వము తగ్గుతూఉన్నది. మొత్తముమీద సంఘముక్రూరపుపనులుచూచి సహించకున్నదని చెప్పగలము. అయినప్పటికీ ఇంకా కసిదీర్చుకొనే స్వభావముయొక్క చిహ్నాలు ఉన్నవని చెప్పుటకు మరణదండము ఒక్కటేచాలును. అంతేకాకుండా నాగరకప్రజలమని విర్రవీగుతున్న ప్రజలు తమశత్రువులపై చూపే క్రూరత్వము మనుష్యునిలో ఇమిడియున్న పశుత్వమునకు గొప్ప సూచన. ఇందుకు ఉదాహరణములు ఎన్నో కలవు. గ్రంథవిస్తృతిభయముచేత వాటిని విడిచిపెట్టవలసియున్నది.

ఈచర్చవలన దండనములకు సామాన్య ప్రయోజనమైనభీతిప్రదర్శనమునింద్యమనిన్నీ,

నిష్ఫలమనిన్నీ స్పష్టము. అందుచేత దండనములన్నీ శిక్షలుగా మారవలెననిన్నీ, నేరమునకు ప్రతీకారము తీవ్రదండనము గాక భ్రాతృత్వము ఆధారముగా గల సానుభూతి యనిన్నీ, నేరస్థుని భయపెట్టుటకంటె నేరస్థుని స్వభావము సంస్కరించుట లాభకారి అనిన్నీ బుద్ధిమంతులు అంగీకరిస్తున్నారు. దండనము లందుచేత సంస్కారసాధనములుగా ఉండవలె ననే అభిప్రాయము వ్యాపించినది. అప్పుడు దండనముల ప్రయోజనములు వ్యక్తిని బాగుచేయుట, దానిద్వారా గుంపు క్షేమమును చేకూర్చుట అని తెలును. ఇప్పుడు నేరస్థుని సంస్కారముద్వారా సంఘక్షేమము కలుగవలసియున్నది. కాబట్టి ముఖ్యముగా ఆసంస్కారముగురించి విచారించవలసియున్నది గదా! కాని ఆరెండింటిలో ఏ ప్రయోజనమును ముఖ్యముచేస్తే దానిని అనుసరించి ప్రతిక్రియల స్వరూపము మారుతుంది. వ్యక్తియొక్క సంస్కారము ప్రధానమైతే వ్యక్తిని గురించి బాగా తెలుసుకోవలసియుంటుంది; వ్యక్తియొక్క స్వభావము శోధనాపదార్థము అవుతుంది. సంఘక్షేమము ముఖ్యమైతే నేరముల కారణములను బాగా తెలుసుకోవలసియుంటుంది. రెండూ అన్యోన్యసంబంధము కలవి కాబట్టి మొదట ప్రత్యేకముగా విచారింతము.

ఒకవ్యక్తిని దండింపవలసివచ్చినప్పుడు ఆ వ్యక్తి పూచీ యెంత అని నిర్ణయింపవలసి వచ్చును. ఈవిషయమై న్యాయశాస్త్రజ్ఞులకున్నూ, రోగతత్త్వజ్ఞులకున్నూ ఏకీభావము లేదు; వారు బాధ్యత అనేదానిని వేరువిధములుగా నిర్వచిస్తున్నారు. జతపడిన సాక్ష్యమును పరీక్షించి పూచీ నిర్ణయించేపద్ధతి ఒకరిది. కాని ఈవిచారణవలన వ్యక్తిదండనమువలన సిద్ధించవలసిన సంఘక్షేమము ప్రాప్తింపదు; అట్టి బాధ్యతా నిర్ణయమువలన నేరనిరోధమునకు అవకాశములు ఏర్పడవుకదా. వైద్యులు, మనశ్శాస్త్రజ్ఞులునిర్ణయించేటట్లు బాధ్యత నేరస్థుని నీతిధర్మములతో సంబంధము కలదిగాను, నేరస్థుని మనోనిర్మాణముతో సంబంధము కలదిగాను భావించవలసియున్నది. అప్పుడు నేరస్థుని లోపములను తీర్చుటకు ప్రయత్నించి తిరిగి నేరకార్యమును చేయనక్కరలేకుండా చేయడానికి వీలు ఉంటుంది. కాని ఇదంతా వ్యక్తిక్షేమకర మైనట్లు సాక్షాత్తుగా సంఘక్షేమకరము కానేరదు. ఇట్టి ప్రయత్నమువల్ల నేరస్థుడైనవ్యక్తియొక్క స్వభావములో ఉన్నలోపమును కనుక్కొని దానిని తీర్చగలిగినచో ఆవ్యక్తి బాగుపడును కాని అందువలన ఇతరనేరస్థుల లోపములు తీరవుగదా. నిజమే. కాని ప్రకారాంతముగా అతని బాగుద్వారా సంఘమునకు క్షేమము కలుగును. ఆబాగుపడినవ్యక్తివల్ల నేరస్థుల సంఖ్యలో ఒకడు తగ్గినట్లు కదా! అంతే కాకుండా ఆవ్యక్తియొక్క మంచినడత ఎంతమందికో మార్గదర్శి అగును. ధర్మబుద్ధి గలవ్యక్తి వాస్తవముగా శక్తిస్వరూపుడు; అందుచేత బాగుపడినవాడు సద్వృత్తిస్థాపనకు సహకారి అవుతాడు. ఉదాహరణపూర్వకముగానున్నూ, ప్రచారకరూపముగానున్నూ ప్రభవిష్ణు సంఘక్షేమమునకు వాడు సాధకుడు అవుతాడు.

వ్యక్తిని బాగుచేయడ మనగా వ్యక్తి నేరము చేయకుండా ఉండేటట్లు చేయుట గదా. దండనముయొక్క ప్రయోజనము కూడా నేరనిరోధమే యైనా, రెండూ ఒక్క విధమైన సాధనములు కావు. దండనమువల్ల బాధ కలుగుతుంది; బాధ అనిష్టము; ప్రతీ ప్రాణికి అనిష్టమునుండి తప్పుకొనుట స్వాభావికము; అట్టి అనిష్టము కలుగుతుం దన్న భయము ఉత్తేజకముగా ప్రభవించి, ఆఅనిష్టము తెచ్చిపెట్టేదానినుండి తప్పుకోవాలని కదా ప్రాణి ప్రవర్తిస్తుంది. అనగా నేరప్రవృత్తికి కారణమైన హేతువు ప్రాప్తించగానే, ఈ అనిష్టభయము ఉద్రేకించి ఆప్రవృత్తికి నిరోధము కలుగుతుంది; క్రొత్తవ్యాపారమునకు వ్యవధి దొరుకుతుంది. ఇదే స్వనిరోధమునకు ప్రారంభము. మనుజునిలో మాత్రము ఈ స్వనిరోధము ఇట్టి బాహ్యసాధనములవల్ల కలగడమే కాకుండా, అంతర్దర్శనమువల్ల ధర్మబుద్ధి మొదలైన ఆధ్యాత్మికాంతరోత్తేజకముల వల్ల ఉదయిస్తుంది. మనుజుడు నాగరకుడు అయినకొలదీ ఇట్టి స్వనిరోధము ఎక్కువవుతూ ఉంటుంది. కాబట్టి దండనములవల్ల లాభము బాగా పొందవలెనంటే, ఇట్టి ఉత్కృష్టస్వనిరోధము ఉదయించేటట్లు చేయవలెనుగదా. అందుచేత మనుజుని ఆంతరోత్తేజకముల సంగతి తెలుసుకోవలెను. అవి తెలియనిదీ దండనములను ఉపయోగిస్తే కావలసినఫలము కలుగదు. ఏవ్యక్తిని బాగుచేయవలసియున్నదో, ఆవ్యక్తియొక్క మనోవృత్తులు తెలియవలెను. ఒక ఉదాహరణ: సాధారణముగా పిల్లలో కనబడేది దొంగతనము. తన కేవిధాన్న ఉపయోగము లేనిదీ వస్తువులు దొంగిలించి, వాటిని పారవేస్తూ ఉన్న పిల్లలు కనబడతారు. ఇట్టి ప్రవర్తనమునకు వాస్తవమైన కారణ మేదో కనుక్కోనిదీ, ఆ కారణమును నిర్మూలించనిదీ, ఆకుర్రవానిని బాగుచేయు టెట్లు సాధ్యమవుతుంది? ఆ మూలకారణమును అలాగే ఉంచివేసి, మీద మీద వ్యక్తమైయే నేరక్రియలను మాత్రము దండనభీతిద్వారా అణచివేస్తే ఆవ్యక్తి బాగు కావడమెట్లు? ఆమూలస్వభావము ఆ నేరమనే ద్వారముద్వారా వ్యక్తము కాక, మరొక ద్వారముద్వారా వ్యక్తమవుతుంద; ఆ నేరము పోయినా మరొక నేరము వ్యక్తమవుతుంది. వేరు తీసివేయని ముళ్లపొదవంటిదే ఆ నేర స్వభావముకూడా. అందుచేత కారణనిరూపణ చేసి వ్యక్తిని సంస్కరింపని దండనము నిష్ప్రయోజనమే కాకుండా హానికరము కూడా అవుతుంది.

నేరము స్వభావజనకమేనా కావలెను, లేదా పరిసరముల ఫలమేనా కావలెను. స్వభావజనకమైనపుడు ఆస్వభావమును మార్చుట సాధ్యమవునో కాదో పరీక్షించవలసియున్నది. మనుష్యస్వభావము గురించి ఆధునికశోధన విశేషముగా జరుగుతూఉంది. చాలాచోట్ల స్థిరపడిన నేరములన్నీ ఏదో ఒకలోపమువల్ల కలిగినవే అని ఆధునికాభిప్రాయము. లోపమనగా ఆవ్యక్తియొక్క మనోనిర్మాణములో ఉన్నది. దానిని దీర్చుటకు వీలున్నప్పుడు కర్తవ్యము స్పష్టమే. అదిమాత్రము దండనము

కానేరదు. వారికి నేరము చేసినట్లు తెలియదు కూడా. ఎక్కడ నేరము చేసినట్లు బాధ్యతా చైతన్యము కలగదో అట్టిచోట్ల నేరము లేనట్లే అని అందరు తత్త్వజ్ఞులూ అంగీకరించియున్నారు. ఇట్టిచిక్కు ముఖ్యముగా సంఘమర్యాదలను, పరిపాలనశాసనములను బుద్ధిపూర్వకముగా తిరస్కరించినవారి విషయమై కలుగుతుంది. ఈచర్చ నీతిపరమైనది; ఈవ్యాసమునకు అప్రస్తుతము. ఇట్టి బాధ్యతాజ్ఞానము కాక, మనోనిర్మాణలోపమువల్ల కలిగిన బాధ్యతాచైతన్యముగురించి ఆలోచించినపుడు వివాద ఉండనేరదు. అనగా ఒకపిచ్చివానివిషయము ఆలోచించవచ్చును. పిచ్చివాడు చేసిన నేరము నేరమా? స్పష్టముగా పిచ్చిఎత్తిన వారిని గురించి అభిప్రాయభేదము ఉండదు. కాని ఆధునికమనఃశాస్త్రజ్ఞుల పరిశోధనల ప్రకారము, వ్యక్తమైన పిచ్చి లేకున్నా అవ్యక్తమైన పిచ్చి, సామాన్యవ్యాపారములవిషయమై పిచ్చిలేకున్నా కొన్ని ప్రత్యేకవ్యాపారములలో పిచ్చి ఉంటున్నదని అభిప్రాయము. ఇట్టి సూక్ష్మస్థితులవిషయమై శాస్త్రజ్ఞులుతప్ప సామాన్యులు అంగీకరింపరు.

అట్టివ్యక్తులగురించి చేయవలసినదేమిటి? వారివల్ల జరిగే హానినుండి సంఘమును రక్షించవలసియున్నది. అట్టివాళ్లను సంఘములోనుండి తొలగించి ప్రత్యేకముగా ఒకచోట ఉంచివేయుట ఒకమార్గము. అప్పుడు ఆవ్యక్తి చేయగలిగే హాని జరగదని అభిప్రాయము. ఆవ్యక్తియొక్క లోపము ఎప్పటికీ తీరేది కాకపోతే ప్రశ్న లేదు కాని, అది తీరేదే అయితే అట్టి నిర్బంధమువల్ల ఒకవిధముగా సంఘమునకు లాభము కలుగుతున్నదని అంగీకరించినా, వ్యక్తికి క్షేమము అవునా కాదా అని ఆలోచించవలసిఉంటుంది. నిర్బంధములో ఉన్నంతవరకూ ఆవ్యక్తి హానిచేయకపోయినా, కారాగృహవాసమునుండి వచ్చినతరువాతకూడా హాని చేయలేనివాడే అయియుండకూడదు. అనగా హానిచేసే స్వభావము పోవుట రెండు విధముల జరగవచ్చును. దానిని బాగుచేయుటఒకటి. అది అంగీకారమే కాని ఆయుద్దేశముతో వానిని కారాగృహములో ఉంచితే, ఆనిర్బంధకాలములో వానివిషయమై జరిగించే ప్రయత్నములు అందుకు ఉచితములైయుండవలెను. అందుకు కావలసిన శాస్త్రజ్ఞానము ఆవశ్యకము గదా. అట్టి పరిశోధన ఇప్పటికింకా జరగవలసియున్నది. ఇక రెండో విధము: ఆనిర్బంధములో ఆనేరస్వభావమును అణచివేయవచ్చును; ఇట్టిపద్ధతి చాలా హానికరమని ఇదివరకే చూపించియుంటిని. అంతేకాకుండా ఆఅణచివేయుటలో వ్యక్తియొక్క ఇతరమనోవృత్తులకు చాలాఅపకారము జరగకమానదు. వ్యక్తిమనస్సు చెడిపోవును. కారాగృహవాసమువల్ల చాలామంది ఖయిదీలు చెడిపోతున్నట్లు పరిశోధనలు వ్యక్తపరుస్తున్నవి. సంఘమునుండి తొలగించి, అతడు అలవాటుపడ్డ వ్యాపారములనుండి తొలగించి నిర్బంధించినపుడు, అతనిమనస్సులో క్రమముగా సంఘముపైని ద్వేషము కలుగకమానదు. అందుచేత వ్యక్తికే అపకారము కాకుండా సంఘమునకు కూడా చాలాహాని

చేకూరుతున్నది. వ్యక్తికి అపకారమైన పద్ధతినే అంగీకరించకూడదు. అట్టిస్థితిలో వ్యక్తికీ సంఘమునకూ కూడా అపకారియైన ఈనిర్బంధపద్ధతినిగురించి వేరే ఖండనఅనవసరము.

వ్యక్తిని బాగుచేయుట అసంభవమైన పుడు కారాగృహనిర్బంధమును అంగీకరించవచ్చు నన్నట్లు మీాద చెప్పియుంటిని. అసంభవము అన్నది నిశ్చయమైతే సరే, కాని ఏవ్యక్తివిషయమైనా అలాగు చెప్ప సాధ్యమా? అలాగు చెప్పుటకు తగిన శాస్త్రజ్ఞానము ఉన్నదా? ఇక బాగుకాడని నిర్ణయించుట సంభవమా?ఒకవేళ వాదనకని అంగీకరింతము. అట్లుచెప్ప వీలున్నా,ఆవ్యక్తినిఅట్లునిర్బంధించుటధర్మమా?ఏమానవవ్యక్తినైనా నికారించుట మానవనీతా? సంఘక్షేమ మన్నప్రయోజనము మిథ్యకాదని నిరాటంకముగా స్థిరపరచగలిగినా, వ్యక్తులకు భిన్నముగా సంఘమంటూ ఉన్నదన్నా, ఇతరవ్యక్తులకు హాని కలుగకుండా జేయాలన్నా, మరొకవ్యక్తిని నిర్బంధించుట మానవస్వభావమునకు విరుద్ధము కాదా? అందుచేత కారాగృహవాసమును వ్యక్త్యపేక్షయా పరీక్షించవలసియున్నది.

ఇట్టి అభిప్రాయములు నాగరకప్రపంచములో వర్ధిల్లుతూఉన్నవి. నిర్బంధదండనమును తత్త్వజ్ఞులందరూ నిరసిస్తున్నారు. వీరిఖండనములవల్లనే కారాగృహవాసములో చాలా చాలామార్పులు వచ్చినవి. ఈమార్పులన్నీ లోపలనుండీ విస్తరిస్తూన్న పుండుమీాదరాసిన లేపులవంటివని మనశాస్త్రజ్ఞులు కఠినముగా ఖండిస్తున్నారు. వారిఅభిప్రాయమంతా నేరస్థుని మనోనిర్మాణపరీక్ష చేయవలసియున్నదని. నేరముయొక్క కారణమును నిరూపించనిదీ, నేరస్థునిఉద్దేశములనుకనుక్కోనిదీ, ఏమిచేయవలెనో నిశ్చయింప శక్యముకాదని వారివాదము. నేరస్థునికి "శిక్ష"వలనగాని,విద్యవలనగాని బుద్ధి చెప్పవలెను. సంఘములోని పరిసరముల వలన నేరము జరిగేదే అయితే ఆపరిసరములను మార్చవలెను. నేరస్థుని మనోనిర్మాణములో ఏదైనా లోపమున్నదా అని పరీక్షించవలెను. సంఘములో నేరము జరగకూడదన్నదృష్టినుండి, సంఘములో నేరము జరుగుటకు అవకాశము లేవి ఉండకూడ దన్న దృష్టికి మార్పు జరగవలెను. ఈవిధముగా జరుగుటకు వీలైన సంఘవిధానము ఉండవలెను.

నేరము రోగమువంటి దన్నదృష్టి కలుగుతూఉంది. ఒకమారు వచ్చినరోగమును చేదుమందులు పట్టి అప్పటికి నివారింపజేసినా వైద్యునికర్తవ్యము పూర్తి కానట్లు, రోగము కలుగకుండా ఎల్లప్పుడూ ఆరోగ్యమే ఉండేటట్లుచేయ నంతవరకూ వైద్యునికర్తవ్యము పూర్తికానట్లు, నేరముయొక్క రూపు మాపుచేసి దానిమూలకారణమును తెగగోయనిదే సాంఘికక్షేమము గాని, వ్యక్తిక్షేమము గాని సమకూరినట్లు కాదు.

సంఘములో న్యాయ్యమైన సాంఘికభావము అభివృద్ధికి వస్తే వ్యక్తివాంఛ, సంఘామోదము ఒకటిగా ప్రవర్తిస్తవి. అప్పుడు సంఘము ఆమోదింపని కార్యములను చేయుటకు వ్యక్తి తగ్గుతాడు. అట్టిస్వనిరోధము కఠిన

దండములకంటె తీవ్రతరముగా ప్రభవిస్తుంది. దండనమునకున్నూ, నీతికిన్నీకూడా సాంఘి కామోదమే బీజమైనా, ఆసాంఘికామోద మునకున్నూ, నాగరకకాలములో నాగరకసం ఘములలో నవీనయుగములోఉండే సాంఘికా మోదమునకున్నూ తారతమ్యమున్నది. విద్య, బుద్ధి, తర్కము, శాస్త్రజన్యజ్ఞానము, సౌభ్రాత్రము, మానవత్వాదరణము, వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము- ఈసాధనములద్వారా ఉద్భవించిన సాంఘికామోదము ఈయుగములో ఉన్నది. అది ప్రభవించకపూర్వము నేరములు పరిశోధన జరగవలసియున్నది.

విద్యార్థి

పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్య గారు

ఆరసాలముకొనఁ జివురాకుపుటల
వర్ణసందర్భములఁ గూడఁబలుకుకొంచు
సారెసారెకు గొంతెత్తి చదువుకొనెడు
నాసికము నేర్చు చదువున కర్థ మేమి?

విరిసి నగిమొడు దళదరవిందమునకు
బంభరము తత్తరముతోడ వచ్చి మోము
మోముపైఁ జేర్చికొని చెప్పి పోయినట్టి
గూఢహాస్యమునకుఁ గల యర్థమేమి?

తడవతడవకు వీచిహస్తములు నాఁచి
పొలుపు సెడకుండ నభినయపూర్వకముగ
నిరుపమంబైన గంభీర నినద భాష
నావనధి వేయుకూఁకల కర్థ మేమి ?

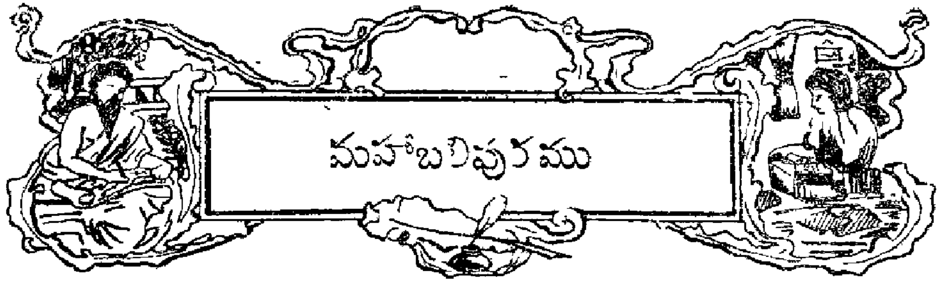
తొలుతఁ దల నెత్తి మెల్లగఁ దొంగిచూచి
క్రమముగా బైలుపడి యాకసమున కెగసి
సకలదిశలను వ్యాపింప శశి యొసర్చు
నట్టహాసమ్మునకుఁ గల యర్థ మేమి?

ఇటులుగాదని యటు పోయి యిటులు మరలి
మరల నటుపోయి లోన నెమ్మదిగ గొణఁగు
కొనుచు నిత్యము నది యొక్కపనిగఁ బోవు
నల్ల సెలయేటి పరుగున కర్థ మేమి?

చదలమేడను జల్లని జలదపీఠి
నగుచుఁ గూర్చుండి క్రిఁగంట జగముఁ జూచి
రిక్క మారాడకయ పచరించునట్టి
యల్ల కనుగిల్పులకుఁ గల యర్థ మేమి?

ఒక్కపరి మందగతిని వేరొక్క మాటు
పరుగు పరుగున దెసలెల్లఁ దిరుగులాడి
నిత్యచాంచల్యమునఁ గాలు నిలుపలేని
యాపవను తత్తరమ్మున కర్థ మేమి?

పచ్చిచీఁకటి కొక వింత వన్నెఁ బూసి
వెలుఁగు నంతను బిడికిటఁ బెట్టి మూసి
అలుక కులుకులతోడ నిత్యము చరించు
నల్ల కవి తారుమారున కర్థ మేమి?

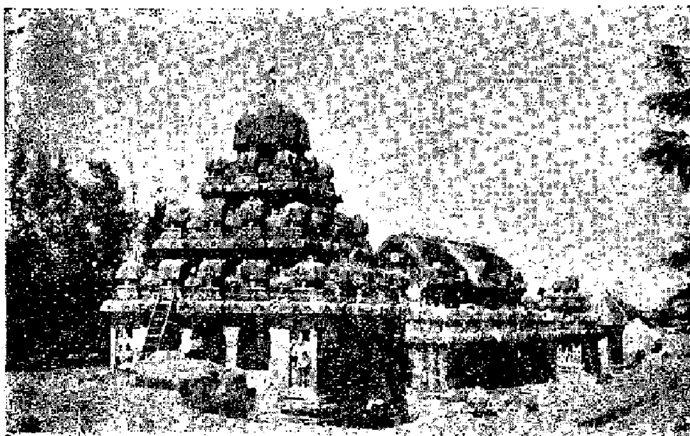
మహాబలిపురము

జి. తిమ్మారెడ్డి గారు

మహాబలిపుర మహాగ్రామము తూర్పుతీరమున చెన్నపట్టణమునకు 25 మైళ్ల దూరమున నున్నది. దీనికి మామల్లపుర మనియు, మల్లాపురి యనియు స్థలపురాణమున నామాంతరములు గలవు. ఈనామాంతరములే సరియైన పేర్లనియు, మహాబలిపుర మనునది వాడుకయందుండు వికృతరూపమనియు చరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. ఈగ్రామము సముద్రపుటొడ్డున నుండుటవలనను, అచట కొన్ని పురాతనమైన కట్టడము లుండుటవలనను, చాలమంది యాత్రికులను, చరిత్రకారులను ఆకర్షించుచున్నది. విద్యార్థులు తాము మదరాసున నుండుకాలమున నొక్కసారియైనను సెలవులయందు విలాసార్థముగ ఆగ్రామమునకు పోవకమానరు.

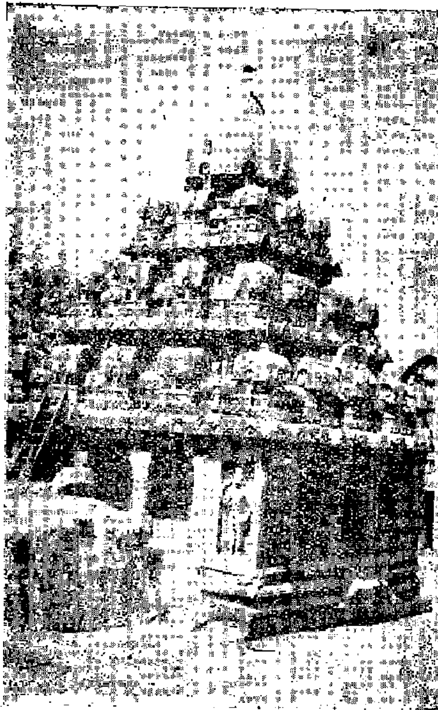
ఈగ్రామమునందలి కట్టడములలో అతిపురాతనమైనవియు, ముఖ్యమైనవియు నగు పంచరథములు దక్షిణభాగమునం దున్నవి. వీనియందు మొదటిది కొంత వేరుగ నున్నది. మిగిలిన నాల్గును ఒక్కవరుసగ నుండి, 40 అడుగుల యెత్తుగల ఒక్కటే పెద్దరాతి నుండి చెక్కబడినవాటివలె కనబడుచున్నవి. ఈవరుసగా నుండు ఉత్తరభాగమున నుండునది రెండవరథము, ఇది పూర్తిగ ముగింపబడియున్నది గాని లోపల నొక్క విగ్రహము కూడ లేదు గావున ఇది ఇట్టిదని నిర్ణయించుటకు సాధ్యము కాదు. మూడవది కషపటిరథము ననుసరించి చిన్నదిగ కట్టబడియున్నది. ఇది 11 అ. వెడల్పును, 16 అ. నిడివియు, 20 అ. ఎత్తును గలది.

నాల్గవది తక్కినవానివలెగాక మిగుల నిడివిగను, చూచుట కందముగను నున్నది. ఇది 42 అ. పొడవును, 25 అ. వెడల్పును, 25 అ. ఎత్తునుగలదై, పైభాగమంతయు, ఒక విశదమైన కమాను తీర్చబడి, మిగుల రమణీయముగనున్నది. వెలుపలమాత్రము పూర్తిగ చిత్తరువులు చెక్కబడియుండినను లోపలిభాగమున చాల కొంచెము పని చేయబడియున్నది. ఈకట్టడమునం దొక పెద్దచీలిక యుండుటచేత అదియే లోపలి భాగమున పనిచేయకుండుటకు కారణమై యుండవచ్చునని చరిత్రకారు లభిప్రాయపడుచున్నారు. ఆచీలిక లోపలివరకును వ్యాపించియుండుటయేకాక కొంత భాగమున కట్టడము శిథిలమై క్రింద బడియున్నది. "దీనిని కట్టినవా రింత నేర్పరులు కాక పోవుటచేత, ఇట్టి కట్టడములు కట్టుటయం దిదియే ప్రథమప్రయత్నమైయుండుటచేత గాబోలు,

౧. పంచరథములు

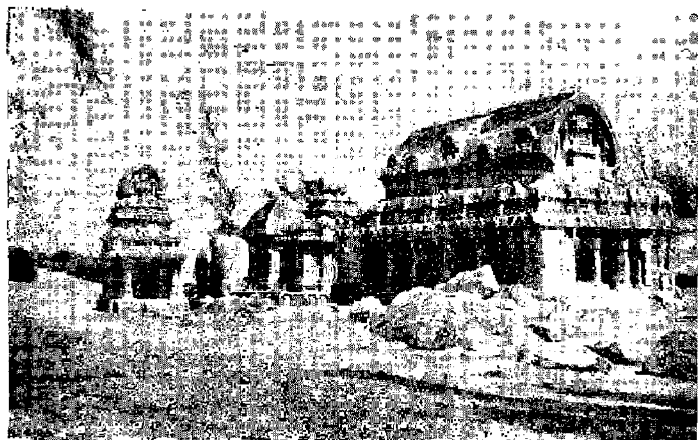
అనుభవము లేక సాధారణమైన భవనమునందు-మిద్దె కాధారముగ నుండునట్లు కొన్నిరాతి స్తంభములను నిర్మించి, పైన నుండునది పెద్దరాయిగావున దానిభారమును మోయ

౨. మొదటిరథము, అన్నిటికన్న పెద్దది

నసాధ్యమై చీలినందువలన, దానినే హెచ్చరికగాగైకొని ముందునకు బోక అంతటితో పనిని చాలించినట్లు తోచుచున్నదని ఒక్కరు వ్రాయుచున్నారు

కట్టకడపటి దన్నింటి కంటెను ముఖ్యమైనది. ఇది 27 అ. పొడుపు, 25 అ. వెడల్పును, 34 అ. ఎత్తును గల్గియున్నది. పై భాగము పూర్తిగ చెక్క బడియున్నది గాని అడుగు భాగమున నంతగా చిత్రపు పనులు లేవు. లోపలి భాగమున ఏ పనియు చేయబడ లేదు. నాల్గవరథపు టడపాన

౩. నాలుగు రథములు (౨ మొదలు ౫ వరకు)

మును జూచి జాగరూకులై దీనియందేపనియు లోపలి భాగమున చేయలేదని తోచుచున్నది

ఈరథపంచకమును కట్టినకాలమును నిర్ణయించుటకు కొన్ని యాధారములు గలవు. మొదటిది అచ్చటి శాసనములయందుపయోగింపబడిన లిపి క్రీ॥ శ॥ 7-వ శతాబ్దమునకు పూర్వమున వ్రాయబడిన లిపివలె కానవచ్చుచున్నది. భాష సంస్కృతమై యుండినందునను, ఆ ప్రాంతములయందు 10-వ శతాబ్దానంతరము వ్రాయబడిన రాతిశాసనము లన్నియు తమిళభాషయం దుండుట వలనను, కట్టడములపై చెక్కబడిన ప్రతిమలు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులను జూపుచుండుటవలనను, ఈత్రిమూర్తులు ఒక్కటే కట్టడమునందు అంతపురాతనముకాని ఎల్లోరా, ఎలిఫెంటా ప్రదేశములయందు కానబడుచుండుట చేతను, ఈకట్టడములు రమారమి 7-వ శతాబ్దమున కట్టబడియుండవచ్చునని యూహింపబడుచున్నది. శాసనములయందు కాలము నుదాహరింపకుండుట మిగుల శోచనీయము.

మహాబలిపురమున జాడబడిన వింతలయందు రెండవది అర్జునతపస్థలమని చెప్పబడు నొక పెద్దరాయి దాని కొలతల కాధారము గలిగినో చెప్పసాధ్యము కాదు అది 96 అ. పొడుగును, 43 అ. యెత్తును గలదై, మధ్య స్వాభావికమగు చీలికవలన రెండు భాగములుగ విభజింపబడి యున్నది. రాయి

యంతయు చిత్ర విచిత్రములగు ప్రతిమలతో నిండి యున్నది.

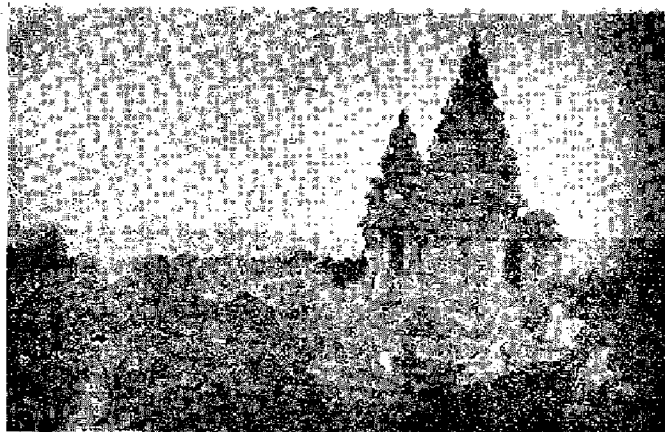
౪. అర్జున తపస్స్థలము

ఎడమభాగమునందు ప్రతిమలు బలిచక్రవర్తియు, పరివారమును, వారి భార్యలును, నలుగురు సైనికులును, ఐదుగురు సన్యాసులును అని చెప్పుచున్నారు. గుహయందొక ఋషి తపస్సు చేయుచున్నాడు. ఈ మనుష్యవిగ్రహములే కాక సింహములు, పులులు, చిరుతలు, లేళ్లు మొదలగునవికూడ నున్నవి. చీలిక క్రింది భాగమున నుండువిగ్రహము బుద్ధునిదనియు, అతనిచుట్టు నుండు ఐదు ప్రతిమలు శిష్యులవనియు చెప్పెదరు. చీలిక మధ్యభాగమున కిరీటయుక్తంబగు శిరస్సుపై ఏడుఫణములు గల సర్పమొక్కటి ఛత్రమువలె నీడ నిచ్చుచుండ, చేతులు పైకెత్తి మ్రొక్కుచుండు విగ్రహము నాగరాజగు వాసుకిదట. ఆవిగ్రహము క్రింద నుండునది వాసుకి తనయయగు ఉలూపిదట.

రాతియందు కుడిప్రక్కన కూడ ననేకప్రతిమ లున్నవి. భార్యాసహితులై కొందరు రాజులును, వారి అనుచరులును, కొందరు ప్రజలును, పక్షులకాళ్లుగల కొన్ని మనుష్యవిగ్రహములును, కోతులును, తపస్సుచేయుచున్న ఒక పిల్లిసన్యాసియు, దాని చుట్టు పదుగిడుము కొన్ని దొలంకలును నున్నవి. ఇవియే కాక ఏనుగులు, పులులు, కోతులు, కోళ్లు మొదలగునవియు కూడ నున్నవి. ఈ మృగములన్నియు వానికి స్వాభావికము లగు చేష్టల గనబరచుచు నిజమైన జీవమృగములవలె గన్పట్టుచున్నవి.

ఈ రాతిమీది ప్రతిమలు 10-వ శతాబ్దమునకు పూర్వము చెక్కబడియున్నవని చరిత్రకారుల యూహ. కాలనిర్ణయమునకు శాసనాధారములు లేవు. అడవి మృగములును, సాధుజంతువులును, ఏలికలును, ప్రజలును ఒక్కచోటనే చేర్చబడి యుండుటయు, ప్రజలయందనేకు లొక్కరొక్కరొక్క భార్యతో నుండుటయు కూడ ఇది బౌద్ధమతప్రచారకాలమున భూతదయయు, నిరంతరసుఖమును బోధించుటకై చెక్కియుందురని చరిత్రకారు లూహించుచున్నారు.

ముఖ్యముగ మూడవకట్టడము సముద్రపుటొడ్డున నున్న ఈశ్వరదేవాలయము. సముద్రమున కిరువది అడుగుల దూరమున నుండుటవలన ఈ గ్రామమును దర్శించువారు సముద్రస్నానమునకు, సాయంకాలవిహారమునకును, అచ్చటి ఇసుకదిబ్బలపై గూరుచుండి విలాసార్థముగ మాటలాడుకొనుటకును, ఈదేవాలయము చాల

౫. సముద్రతీరమునందలి శివాలయము.

అనేకాలముగ నుండుటవలన అన్నికట్టడములకంటె దీని కెక్కువ ప్రాముఖ్యము నిచ్చుచున్నారు.

ఈ దేవాలయము పూర్వవర్ణనమునకు మిగుల రమణీయముగ నుండును. రమారమి 1600 చదరపుటడుగుల

౬. వరాహస్వామి దేవాలయము

వైశాల్యము నాక్రమించుకొని, 60 అడుగుల యెత్తుగల గోపురము గలదై యున్నది. గోపురము కొంతభాగము శిథిలమై యున్నది. దాని కలశము నల్లని చలువరాతితో చేయబడియున్నది. సముద్రమునకు సమీపమున నుండుటచే ఉప్పునీటితుంపరలు గాలితో కలిసి సదా తాకుచుండుటచే కట్టడమున నుపయోగించిన రాయి, సున్నము మొదలగు పదార్థములు రసాయనపుమార్పు జెంది కొంచెము కొంచెముగ రాలిపోయినందున చెక్కడపుపనియంతయు కొంతవరకు నాశనమై యుండుటయే కాక కట్టడము శిథిలమగుటకు కారణమాయెను. దేవాలయము చుట్టు నుండు ప్రాకారపుగోడపై నందివిగ్రహము లనేకము లున్నవి. ముఖ్యదేవాలయము యొక్క పెద్దగోపురముపై కట్టబడి యున్నది. పై కెక్కుటకు మెట్లున్నవి. ఎడమప్రక్క నుండు ద్వారముపైని చిన్నగోపురము దేవాలయముతో గూడ కట్టబడినది కాదనియు, తరువాత చాలకాలమునకు కట్టినదనియు నూహించుటకు కారణములు కలవు. గర్భాలయమునందు పెద్దగోపురమునకు క్రింద 6 అ. 9 అం. చుట్టుకొలతగలిగి నల్లని చలువరాతితో చేయబడిన లింగ మొక్కటి కలదు. సాధారణముగ లింగమున కధోభాగం బునందు పానవట్టము కన్పట్టదు. ప్రాకారము కొంతవరకు శిథిలమై యున్నది. ప్రక్కననే శేషశయనుడగు విష్ణువిగ్రహ మొక్కటి కలదు.

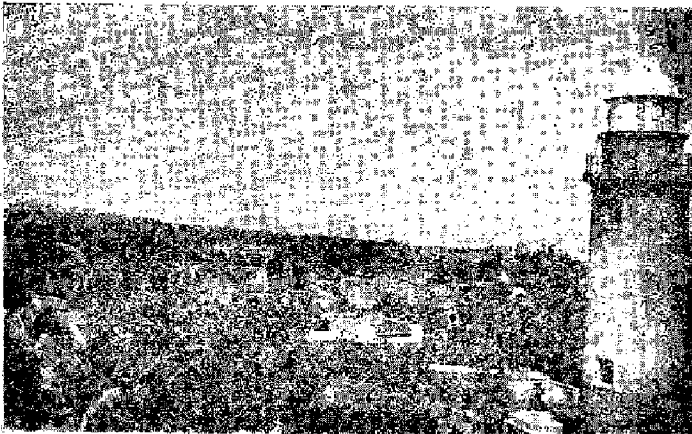
నాల్గవకట్టడము గ్రామమధ్యమునందుండు వరాహస్వామి దేవాలయము ప్రాకారపు గోడపై వ్రాయబడియుండు పెద్దపెద్ద నామములు అది వైష్ణవదేవాలయమని చాటును. ప్రథమప్రాకారద్వారోపరిభాగమునందుండు గోపురము కొంచెము పెద్దదిగనున్నది. ఈ దేవాలయమునందుమాత్రము నిత్యపూజలు జరుగుచుండును.

పైన వర్ణించిన రెండు దేవాలయములును 17-వ శతాబ్దారంభమున కట్టబడినవని చరిత్రలయందు వ్రాయబడియున్నది విజయనగర సామ్రాజ్య మస్తమించిన పిదప వెలుగోటివారి వంశమునకు చేరిన అచ్చమనాయుడు, సింగమనాయుడు అనువిద్దరు సామంత

౭. ప్రాతదీపస్తంభము.

రాజులు అన్నటనుండిన చిన్నచిన్న రాజుల నోడించి, ఆ రాజ్యమును స్వాధీనపరచుకొనిరనియు, సింగవిష్ణు డను రాజు మేలుమంచెగా సామ్రాజ్యము సంభవించెననియు, ఆ సమయమున భీవల జీవనోపాయమునిమిత్తము ఈ రెండు దేవాలయముల గట్టుటను ప్రారంభించిరనియు, పనులు అంతముకాగానే పనులు చాలించిరనియు చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు.

౧. ప్రస్తుత దీపస్తంభమునుండి కాన్పించు మహాబలిపురము

గ్రామమునకు పశ్చిమంబున నొక చిన్నకొండ గలదు. దానియందున్న పైన ఒక పెద్దరాతిపైనుండు ప్రాకారముగ చిన్నకట్టడ మొక్కటి కట్టబడియున్నది. దీనియందు విగ్రహము లేనికారణమునను, జనావాసంబున కుపయుక్తముగ లేదు కావున్ను దీనిపైకెక్కి చుట్టుప్రక్కల శత్రువుల రాకను చూచుటకై యిది యుపయోగింపబడుచుండెనని తోచుచున్నది. ఈకొండక్రింద నిలుచుకొని పైనున్న మంటపమును జూచితిమేని మిక్కిలి అందముగ కాన్పించును. క్రొత్త విద్యుద్దీపగృహమును నిర్మించుటకు పూర్వము గవర్నమెంటువారీమంటపమునందే విద్యుద్దీపమును వెలిగించుచుండిరి.

ఈ మంటపముపైకెక్కి సాయంసమయమున పరిసర ప్రాంతముల నవలోకించితిమేని ఆనందదాయకముగ నుండును. తూర్పు దిక్కున ప్రబలతరంగపంక్తులచే ఘూర్ణిల్లుచుండు హిందూమహాసముద్రమును, తత్సమీపముననే ఇసుకదిబ్బలమధ్యమున నెంతయో శృంగారవంతముగ నలరారుచుండు ఈశ్వరదేవాలయమును, దానికీవల అత్యున్నతములై, ఫలవంతములై యున్న నారికేళవృక్షములతో నిండినవనములును, నిర్మలజలపూరితంబులైన రెండు తటాకంబులును, గ్రామమధ్యమున వరాహస్వామి దేవాలయమును, కొండ కడుగభాగమున విద్యుద్దీపగృహమునకు సంబంధించినవారి నివాసగృహములును కనులపండువుగ గానవచ్చుచుండును. పశ్చిమంబున సస్యసంతతులగు పొలములును, వానిమధ్యమున సూర్యకిరణములు ప్రతిబింబించుచుండు చిన్నచిన్న పడవలతో నిండియున్న తూర్పుతీరపు కాలువయు (East coast canal) చూచుట కెంతయో సొగసుగ నుండును. దక్షిణమున పంచరథములును, ఉత్తరమున కొండపైనుండు చిన్నచిన్న కట్టడములును కొన్ని గుహలును కానవచ్చును.

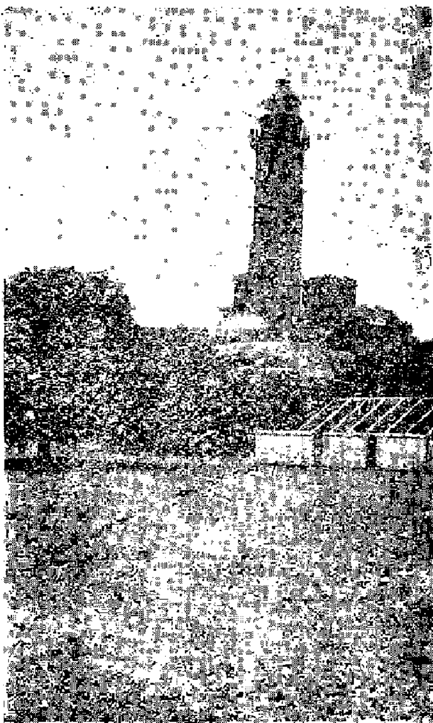
ఈకొండయందు అతిరణచండేశ్వరమంటప మను మరియొక మంటపము గలదు. దానియం దొకగోడను

౨. మహిషాసురసంహారము.

శిల్పకారుని నైపుణ్యము నరసేలయూ వెల్లడించునట్టి చెక్కడపుపని చేయబడియున్నది. మహిషాసురమర్ధనము మిక్కిలి శృంగారముగ తీర్పబడియున్నది. దుర్గ సింహారూఢయై, ఒకచేత విల్లు నెక్కిడి, మరియొకచేత ఖడ్గము బూని, అతిరౌద్రాకారమున గదాయుధుండగు మహిషాసురు నెదుర్కొనుట అత్యద్భుతముగ నున్నది. ఇంతటి జీవకళలను గ్రక్కుచుండు ప్రతిమలు ఈ గ్రామమున మరెచ్చటను గానరావు.

విశాలమైన యొక బండపై 100 అడుగులయెత్తు గల దివ్యదీపస్తంభమును గవర్నమెంటువారు కట్టించియున్నారు. ఈ గ్రామము సమీపమునందున్న సముద్రభాగము చిన్నచిన్న కొండలతో నిండియుండుటవలనను ఒకటిరెండు పొగయోడ లట్టికొండలను దీకొని పగిలిపోయినందువలనను గవర్నమెంటువా రుపాయకారకముగ నీదీపస్తంభమును నిర్మించియున్నారు. పొగయోడలు మునిగినప్పుడు వానియందుండిన లోహసాధనములు కొన్ని అలలవలన ఒడ్డునకు వేయబడినవనియు, ఇప్పటికిని

౧౦. క్రొత్తదీపస్తంభము

౧౧. మహాబలిపురమునకు ౫, ౬ మైళ్లదూరమునందున్న ప్రశస్త పుణ్యక్షేత్రము

కొండచరియిండ్లయందు పట్టి లోహసాధనము లున్నవనియు నొకవిచిత్రగాథ నాపురవాస్తవ్యు డొక్కడు నాతో చెప్పెను.

ఈమల్లాపురికి మరియొక ప్రాముఖ్యమును చరిత్రకారు లొసంగుచున్నారు. రోము, చైనా, పర్షియా మొదలగుదేశములకు చేరిననాణెములు కొన్ని ఈ గ్రామభూములయందు దొరకుటంజేసి, పూర్వమున నిది యొక పెద్దపట్టణమై యుండవచ్చుననియు, విదేశములతో వాణిజ్యము నడుపుచుండవచ్చుననియు నూహించుటయేకాక, గొప్పచరిత్రకారుల వ్రాతలనుబట్టి తూర్పుతీరమున వర్తకవ్యాపారములకు ప్రసిద్ధిగాంచిన ఒకమహాపట్టణముండి యుండవలయుననియు, ఈమల్లాపురికంటె వేరుస్థలము లేవియు కానరాకుండుటచేత ఇదియే టాలమీగారి మల్లార్ఫా (Ptolemy's Mallarpha) అను పట్టణమని నిర్ధరించియున్నారు. (Theory of Heeran. Historical researches, Asiatic Nations; Vol. II.)

తారకసంబోధనము

బులుసు పాపయ్యశాస్త్రిగారు

"సుకృతాం వా ఏతాని జ్యోతీగ్ంషి యన్నక్షత్రాణి."

[కృష్ణయజుస్సంహిత—5 కాండ, 4 ప్రపాఠకము.]

మిన్నంటి వెలిఁగెడి మీరలెవ్వారు?
అనురాగభరమెల్ల నాకృతిఁదాల్చి
మినుప్రోఁకి మెఱసెడి మినుకులే మీరు?
ద్వేషపంకంబును వెడలంగఁ గడిగి
చెన్నొందు నమృతంపుఁ జినుకులే మీరు?
మీకృత్యములచేత, మీవాక్కుచేత
సత్యాహింసగుణముల నుర్వి బోధించి,
అమలతేజోమూర్తు లయి దివి నిప్పు
డలరారుచున్న మహాత్ములే మీరు?
తండ్రి కోపంబునఁ దర్జింప నోర్చి,
కాలాహితతిచేతఁ గఱపింప నోర్చి,
మత్తగజాళిచే మట్టింప నోర్చి,
అంతరంగంబున హరిభక్తిఁ బొందు
పర్చి నిల్చిన బాలభక్తులే మీరు?
ఎల్ల రాజ్యంబును దృణముగా నిచ్చి,
సద్గుణపేటిని, సౌందర్యఖనిని,
రాచకన్నెను, మహారాజు నర్ధాంగిఁ,
బతియె దైవం బని భావించుపత్ని;
నొకచెంపఁ బాలు వే ఱొకచెంప నీరుఁ
బోరిఁ గాఱు నిసుఁగును బుత్రరత్నమును;
గతినాత్ములకు నమ్మి, కాటికాపరికి
అమ్ముడువోయి యే నాఁడిసపగిది
జరపుకొనిన సత్యసంధులే మీరు?
ప్రాణాతురంబైన పక్షిని బ్రోవ
స్వశరీర మిడిన కృపాళులే మీరు?
మింటికి నెగఁ బ్రాకు మేడలు వీడి,
ఊఁగఁ బన్నిన తూఁగుటుయ్యాలల్ వీడి,
కనుసన్న మెలఁగు లెంకల నెల్ల వీడి,
శారీరసౌఖ్యంబు సకలంబు వీడి,
ధరణీరుహచ్ఛాయ తగుబస గాఁగ,
పరుషశిలాస్థలుల్ పఱపులు గాఁగ,
దుష్టమృగంబులె తోడులు గాఁగ,
కాంతుఁడే స్వీయపరా గాఢానురాగ
మున కేకవిషయమై మున్నాడుచుండ,
స్వాంతమెల్లను గాంతు పయినె కదించి,
కానల కరిగిన కాంతలే మీరు?
పగఱకు నిజవధోపాయంబుఁ దెల్పి
ధర మేను వ్రాల్చిన త్యాగులే మీరు?
స్వప్రాణమును గావ జన్మంబుతోన
కలిగిన మహిమాఢ్యకవచకుండలము
లర్థికిఁ గొంకక యర్పించినట్టి
పేరుపడిన దానవీరులే మీరు?

పలువురు యోధులు చాలు నొక్కరునిఁ
బోరి పాడిఁ దొఱంగి పొడవిన వేళ
వెఱవక పోరిన వీరులే మీరు?
వేదముల్ నాలుగు విభజించి యిచ్చి,
నిఖిలపురాణముల్ నిర్మించి యిచ్చి,
వేదాంతసూత్రముల్ విరచించి యిచ్చి,
ధరణి మానవులకుఁ దరణమార్గంబుఁ
దెల్పిన వ్యాసయతిప్రవరుండు
మీలోన నెచ్చోట మెలఁగుచున్నాఁడు?
అఖిలవేదాంతరహస్యమ్ముఁ దెలుపఁ
బ్రజలకు నోరువిప్పని గురుండైన
శుకుఁడు మీలోన నెచ్చో నున్నవాఁడు?
నారులు నరు లెట్లు నడచుకోవలెనో
బోధింప నవతారమును దాల్చినట్టి
జానకీ(శ్రీ)రామ చంద్రుల చరితఁ
గావ్యమ్ముగాఁ జేసి కవివర్యులందుఁ
దొంటివాఁ డన్న నిస్తులకీర్తిఁ గన్న
వాల్మీకి యెం దున్నవాఁడు మీలోన?
అఖిలభోగప్రద మైనరాజ్యంబు
విడనాడి, భార్యను బిడ్డను వీడి,
పండ్లను బూండ్లను నేకాకి యగుచు,
ధ్యానంబు సేయుచుఁ దపము సేయుచును
గానలఁ దిరుగాడి జ్ఞానంబు వడసి,
యది బోధపర్చిన యమ్మహాత్ముండు
బుద్ధదేవుం డెందుఁ బొల్చుచున్నాఁడు?
ధర్మ మర్థంబును దగురీతిఁ జూచి
రాజ్యమ్ముతోడ ధర్మంబును వ్యాప్తి
నొందించిన యశోకుఁ డున్న చో టెద్ది?
వెలుఁగునే కొల్వఁడు, వెలుఁగె తమంబుఁ
బోకార్చు ననుచును బోధించినట్టి
జరతుష్ట్రుఁ డేఁడి యెచ్చట నున్నవాఁడు?
అపకృతిసేసిన నదియెల్ల సైఁచి
పగవానియందైన స్వచ్ఛంపుఁ బ్రేమ
మనుఁడను యుత్తమ మార్గంబు బోధ
పర్చిన యాక్రీస్తు భగవానుఁ డేఁడి?
మనమున శ్రద్ధ నిర్మలభక్తిఁ బూని
యీశ్వరుఁ గొల్వఁడీ, యెల్లమానవులు
సోదరబుద్ధితోఁ జూడుఁడీ యనుచుఁ
దెల్పిన యారబదేశికుం డేఁడి?
బాలసన్న్యాసియై ప్రతిభ వెలుంగ
పర్మతోద్ధారకాచ్ఛ్యఖ్యాతిఁ గాంచి
నాస్తికమతముల నడుగంటఁ ద్రొక్కి
అద్వైతమును నిల్పినట్టి పూజ్యుండు
శంకరాచార్యుఁ డెచ్చట నున్నవాఁడు?
వాసుదేవపదాబ్జ భక్తి బోధించి
నట్టి పావనులు రామానుజగురుఁడు
మధ్వగురుఁడు మీ మధ్యనున్నారె?
ఈగుఁ డొక్కండని యెఱిఁగి భజింపుఁ
డనుచు బోధించిన యారామమోహ
నాభిధుం డెచ్చోట నలరుచున్నాఁడు?
పావనచరితు లీశ్వరభక్తియుతులు
గౌరాంగుఁ డేఁడి? తుకారాముఁడేఁడి?
రామదా సేఁడి? మీరాబాయి యేది?
నందుఁ డెచ్చోట నున్నాఁడు మీలోన?
అనుపమవేదాంత విద్యాగురుం డైన
రామకృష్ణుం డెందుఁ గ్రాలుచున్నాఁడు?
పలుదేశములకేఁగి వాక్పాటవమున
వేదాంతవిద్యను వివరించి చెప్పి
భరతభూమికి మహాప్రఖ్యాతి దెచ్చి
నట్టి మాన్యుఁడు వివేకానందుఁ డేఁడి?

వంగదేశమ్మున వనితాజనముల
దుఃస్థితిఁ దొలఁగింపఁ దొడరి తదర్థ
మఖిలశక్తియు ధనం బర్పించినట్టి
యీశ్వరచంద్రుఁ డెయ్యెడ నున్నవాఁడు?
విద్య వ్యాపింపంగ వెలి వని యెంచి,
సామాన్యజనులును జదువంగఁ దగిన
తెనుఁగున వచనంబుఁ జేటగా వ్రాయ
బాటఁ జూపుటె కాక బాలవితంతు
దుఃఖంబుఁ జల్లార్పఁ దొడరి యనేక
కష్టాల కోర్చిన ఘనుఁడు తా నెందు
వీరేశలింగము వెలుఁగుచున్నాఁడు?
పరదేశ సేనలఁ బాఱంగఁ ద్రోలి
విద్యలఁ బోషించి విశ్రుతిఁ గన్న
విక్రమార్కుం డెందు వెలుఁగుచున్నాఁడు?
భోజరా జెచ్చటఁ బొదలుచున్నాఁడు?
కాళిదా సాతఁ డెక్కడ నున్నవాఁడు?
భవభూతి యెచ్చోట వఱలుచున్నాఁడు?
ఉత్తమగ్రంథము లొగిఁ దెనుంగునను
రచియింపఁగాను మార్గము సేసినట్టి
రాజనరేంద్రుండు క్రాలుచో టెద్ది?
తెనుఁగునఁ గవులకుఁ దెన్నుసూచించి
విఖ్యాతిఁ గన్నట్టి విమలాత్ములైన
నన్నయయును దిక్కనయును నెచ్చోట?
పోతరా జెచ్చటఁ బొదలుచున్నాఁడు?
శ్రీనాథుఁ డెచ్చోటఁ జెలఁగుచున్నాఁడు?
పినవీరభద్రకవిప్రభుం డెచట?
విద్యలఁ బోషింప విమతులఁ ద్రోల
నపరవిక్రముఁ డన్న యశమును గన్న
కృష్ణరాయనరేంద్రుఁ డెచట నున్నాఁడు?
సాకారమైనట్టి శౌర్యమే యనఁగ
దేశాభిమానమూర్తి యనంగఁ గీర్తిఁ
గన్న శివాజి యెక్కడ నున్నవాఁడు?
దేశంబున మహమ్మదీయుల విద్య
నెగడింపఁ బూని యెన్నికఁ బాటువడిన
సయ్యదహమ్మ దెచ్చట నున్నవాఁడు?
దేశపురోభివృద్ధికిఁ బలుగతులఁ
దెన్నుసూపిన మహాదేవుఁ డెచ్చోట?
దానరాధేయుండు తాత యెచ్చోట?
పచ్చప్ప యెచ్చోటఁ బరఁగుచున్నాఁడు?
ప్రాచ్యపాశ్చాత్యవిద్వత్ప్రథితుండు
రామకృష్ణుం డెందుఁ గ్రాలుచున్నాఁడు?
సంస్కృతభాషకు సంపూర్ణమైన
యసమానమైనట్టి వ్యాకరణంబు
నిచ్చినపాణిని యెందున్నవాఁడు?
దేశంబునకు నన్యదేశీయులైన
ప్రభుపాలనమున వఱలు కష్టములఁ
దొలఁగింపఁ బ్రాణముల్ ధారవోసిన మ
హాత్ముండు నౌరోజి, యల కాశినాథుఁ
డేరి? ఫిరోజుషా యెం దున్నవాఁడు?
శ్రీకృష్ణదాసుండు శిశిరకుమారుఁ
డానందమోహనుఁ డల సురేంద్రుండు
చిత్తరంజనుఁ డెందుఁ జెలఁగుచున్నారు?
అతులయశుం డయోధ్యానాథుఁ డేడి?
అడరు నెచ్చట ననంతాచార్యవరుఁడు?
రంగయ్యనాయఁ డెక్కడ నున్నాఁడు?
ఏరి సుబ్రహ్మణ్యు లిరువురు ఘనులు?
మృదుమధురోక్తికిఁ బృథుకీర్తిఁ గాంచి,
రాజనీతిజ్ఞుఁ డన్ ప్రఖ్యాతి వడసి
చిన్నమంతయు దేశసేవ యేమఱక
ప్రతిపక్షులకు నేని ప్రస్తుతిపాత్ర

మైనగోపాలుఁ డెంత దలఁచుచున్నాఁడొ?
తెగువమై సత్యాగ్రహంబు దెల్పి యెన్నెన్నొ
పడరాని బాధలు పడి పడి దివము
సొచ్చినయట్టి యా శూరవర్యుండు
బలవంతరా వెందు వఱలుచున్నాఁడు?

బ్రహ్మవిద్య మఱుఁగు పడినది మరల
బ్రచురంబు సేసిన ఘనతి బ్లావట్‌స్కీ,
యాల్కాట్టు నెచ్చోట నలరుచున్నారు?
ఇంకను మహితాత్ము లెందఱు గలరో
మీలోన నది శక్యమే మాకుఁ దెలియ?

తరంగగానము

పాతూరి అంజయ్యగారు

ప్రణయశాలి:—

తనులనేని విచ్చి కాంచని కామిని
నాశ్రయించి తిరుగునట్టి చదువు
నేర్చికొంటివోయి, నీరజముకుఁ గాంగ
ణమున రొదలు సేయు భ్రమరముకడ.

తిరస్కృతుఁడు:—

"చేతిలోఁ జేయివైచి వచించినావు
"ధన్యుఁడ మఱువకురా పాదదాసి" ననుచుఁ
గనుల నీళులతోఁ గాళ్లు కడుగుచున్న
గాని దయరాదదేమొ పాషాణహృదయ!"

అతృప్తుఁడు:—

చరణములు రావు, కన్నీరు జాలుకొనియె
"పోదు"నని చెప్పటకుఁ గూడ రాదు మనసు
అంగుళులఁ జుట్టుచున్నావు కొంగు నింక
నెటులు పోయెదురా జీవితేశ విడిచి!

భయశీల:—

చైత్రఋతువు వచ్చె, సఖుఁడ విదేశమేఁ
గకుము; ఏఁగెదేని సకలమదన
గోష్యకాళి వెంటఁ గొనిపొమ్ము, త్రెత్తువు
గాని తిరిగివచ్చు కాలమందు.

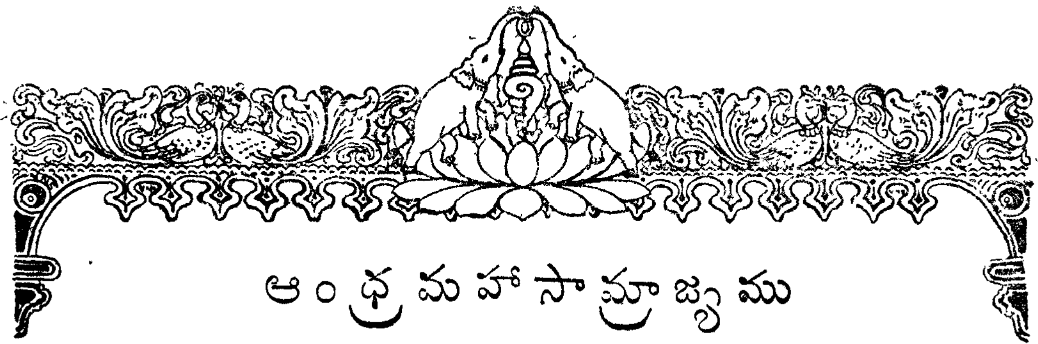
ప్రమద:—

వయసుపిరుల బోర్లపడుదాన గర్వమ్ము
పడెదొ విచ్చువిరుల వలపుఁ జూచి
భువనమోహనంపుఁ బున్నమజాబిల్లి
మొలపుఁ జూచి కాలుమెఱపుఁ జూచి.

శరన్మయి:—

మగువ కెమ్మోవి నటియించు నగవునందుఁ
గాంత శారదశశిరేఖ కరఁగిపోయె
అతులసౌభాగ్య భువనమోహనములైన
తారకలయందునఁ దమిస్ర దాఁగికొనియె.

ఆంధ్ర మహా సామ్రాజ్యము

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

చష్టన వంశము

నహపానుని శాసనములందలి సంవత్సరములను 'ఈవర్షములే కాని యాసంవత్సరములు కావు' అని చెప్పుటకు వీలిచ్చు సూచనయైనను ఆశాసనములలో లేకపోవుటచేత అవి వివాదాస్పదములైనవి. అవి శకవర్షములని వాదించినవారు కలరు: అవి మఱియేవియైనను గావచ్చును కాని శకవర్షములు కావని వాదించినవారును మఱికొందరు కలరు. అందువలన మనమిపుడు శకవర్షములపక్షమో, విక్రమ సంవత్సరములపక్షమో యవలంబించి, నహపాన సంవత్సరము లాపక్షపు వెందుకు కాగూడదో విచారింపవలసియున్నది. మాటవరుసకు నహపానుని శాసనసంవత్సరములను శకవర్షములనియే యందము: అవి శకవర్షములు కావని వాదించువారును గలరని యీవఱకే చెప్పబడినది. అందులకు వారికిగల కారణము లరయవలసియున్నది. ఈవాదమును గుఱించి తెలిసికొనుటకు ముందు మనము రెండవ క్షత్రప వంశమునుగుఱించి విచారింపవలయును. దానిని గుఱించి తెలిసికొనినచో నహపానసంవత్సరములు శకవర్షములు కావనువారి వ్యతిరేకవాదము సులభముగ బోధపడగలదు.

పశ్చిమహిందూదేశమును పరిపాలించిన రెండవ క్షత్రపవంశమును చష్టనవంశమందురు. ఏలయన చష్టనునినుండియే యావంశమున కధికారగౌరవములు లభించినవి. ఈవంశమువారు చష్టనునినుండి ఎనిమిదితొమ్మిది తరములవఱకు వంశపారంపర్యముగను, అవిచ్ఛిన్నముగను చష్టనసముపార్జితమైన రాజ్యము ననుభవించియున్నారు. ఈవంశమువారి నాణెములును, శాసనములునుగూడ ననేకములు గానవచ్చుచున్నవి. వాటిననుసరించి యావంశమువారి యనుక్రమ మిట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. (చూ. వంశవృక్షము)

ఇట్లు అవిచ్ఛిన్నముగను, వంశపారంపర్యముగను బరిపాలించిన యీచష్టనవంశమునకును, క్షహరాతవంశమునకును సంబంధమేమైన గలదా? ఇది యెప్పటిది? క్షహరాతులకు పూర్వము పరిపాలించిన వంశమా? పరమున బరిపాలించిన వంశమా? ఈవిషయము లిక తేల్చుకొనవలెను.

నాణకపరిశోధకులును, శాసనపరిశోధకులును గూడ ఈవంశము నిరాక్షేపముగా శకవంశమనియే యభిప్రాయ మిచ్చియున్నారు. ఒక్క క్షహరాతవంశజుడగు నహపానుని విష

యమునసే అతడు శకవంశజుఁడా ? పహ్లావవంశ జుడా యని భేదాభిప్రాయములు పుట్టినవి. చష్టనవంశము శకవంశమే యని నిశ్చయముగ జెప్పినట్లే వారివంశమునకును, క్షహరాతవంశ మునకును సంబంధములేదనియు నిశ్చయముగ జెప్పుచున్నారు. శాసనముల ననుసరించి కాని, నాణెముల ననుసరించి కాని యీ రెండువంశ ములకు నేమాత్రము సంబంధమున్నట్లు పొడ కట్టదు.

ఇక రెండవవిషయము ఈవంశము ఎప్ప టిది యని. ఈ విషయమునగూడ మఱల భేదాభిప్రాయములు కలవు. ఈవంశము క్షహ రాతవంశమునకు సమకాలీన మనువారు కొం దఱు; ఆ వంశమునకు దరువాతి దనువారు కొందఱు. అంతేకాని ఎవ్వరునుగూడ ఇది దా నికి పూర్వపుదని చెప్పియుండలేదు. అది సమ కాలీనమైన దన్నను, తరువాతి దన్నను అందులకు కారణములు తెలిసికొనవలయును.

రెండవ క్షత్రపవంశజులైన చష్టనాదులు క్షహరాతవంశజులకు పూర్వులని ప్రధానముగ అయిదుకారణముల ననుసరించి చెప్పవచ్చును: అవియేవన (౧) నాణెములు (౨) శాసనలిపి (3) నిర్మాణాదకములు (౪) విదేశీయుల వ్రాత లు (౫) పరిపాలితదేశములు. వీటి నొక్కొ క్కటిగ వివరముగ దెలిసికొందము.

౧. చష్టనవంశజుల నాణెములనేకములు దొరకినవి. ఈవంశములోని మొదటి పేరు య్సామోతికునిది. ఈ పేరు కేవలము నాణె ములను బట్టియే తెలియవచ్చెను. చష్టనవంశ జులు తమనాణెములమీద తండ్రికొడుకు లిరు వురిపేర్లను వ్రాసికొనుట యాచారము. ఇదియే య్సామోతికుని పేరు తెలియవచ్చుటకు సాధనమైనది. య్సామోతికుడు చష్టనుని తండ్రి. ఇతని నాణెములు గాని, శాసనములు కాని దొరకలేదు. చష్టనునివి నాణెములు మాత్రమే దొరకినవి. వాటి ననుసరించియే చష్టనుడు రెండవ క్షత్రపవంశమున రాజ్యము చేసినవారిలో మొదటివాడైయుండునని యూ హింప నవకాశము కలిగెను.

చష్టనునివి క్షత్రప, మహాక్షత్రప బిరుద ములతోనున్న నాణెములు కానవచ్చినవి. నహపానుని నాణెములమీదవలెనే ఇతనినా ణెములమీదను ఒకవైపున గ్రీకు లిపితోను, రెండవవైపున బ్రాహ్మి, ఖరోష్ఠీలిపులలోను పేర్లుకలవు. ఈతని నాణెములను బరిశీలింపగా వాటిలో గొన్నిటిమీద నొకవిధమైన ము ద్రయు, మఱికొన్నిటిమీద నింకొకవిధమై నముద్రయు నున్నట్లు కనబడును. ఒకరకము నాణెములమీద చంద్రరేఖ నక్షత్రముల ము ద్రలుకలవు. చంద్రరేఖయు, నక్షత్రమును పార్థియాదేశపు నాణెములమీదగూడ నుండు ను. చంద్రసూర్యుల కివి చిహ్నము లందురు. ఈచిహ్నములును, ఖరోష్ఠీ, గ్రీకులిపులును ఈ వంశమువారు ఉత్తరహిందూదేశముతో సంబంధము గలవారనుటను స్థిరపఱుచుచు న్నవి. రెండవరకము నాణెములమీద చంద్ర రేఖయు నక్షత్రమునే కాక ఖండవృత్తాకార ముగల మూడుతోరణములతోడి చైత్యమును గలదు. అందు చైత్యమే ప్రధానముగను, చం

ద్రరేఖానక్షత్రములు కాని కిఁగప్రక్కలను ఉండును.

చైత్యముద్రకల నాణెములు ప్రత్యేకము ఆంధ్రరాజులవేయనియు, అవిసామాన్యముగా ఆంధ్రులు పరిపాలించిన దేశములలో చెలామణియగుచుండెననియు మనకు దెలియును. అంతే కాక యట్టిముద్రకల నాణెములను ఆంధ్రులే కాని మఱియితరులెవ్వరు ఆంధ్రులకు పూర్వము వాడినట్లు ఇంతవఱకు దొరకిన ప్రమాణములనుబట్టి తెలియరాదు.

అందువలన చష్టనుడు సాతవాహనుల నాణెములమీది ముద్రననుసరించియే తన నాణెములమీదను చైత్యముద్ర నచ్చొత్తించియుండును. ఇంతవఱకు దొరకిన సాతవాహనరాజుల యొక్క మొదటి నాణెములు గౌతమీపుత్త్రునివే కావున ఆతనినాణెములనే చష్టనుడు అనుసరించియుండవచ్చును. గౌతమీపుత్త్రుడు సహపానుని ఓడించి, క్షహరాతవంశము నునిర్మూలించి పశ్చిమ క్షత్రపరాజ్యమున దనబావుటా నిలిపి పరిపాలనము సలిపినవాడగుటచేత ఆప్రాంతముల చెలామణిలో నుండిన గౌతమీపుత్త్రుని నాణెములనే అనుకరించి చష్టనుడు తనచైత్యముద్రగలనాణెములను అమలులోనికి దెచ్చియుండుననని నిశ్చయింపదగును. గౌతమీపుత్త్రునికి చష్టనుడు పూర్వుడేయైనచో చష్టనుని నాణెములమీద చైత్యముద్రిక కాన్పింప నవకాశముండదు. అందువలన చష్టనాదులు క్షహరాతవంశజుడైన సహపానుని ఓడించిన సాతవాహన వంశజుడగు గౌతమీపుత్త్రాదులకులయితే సమకాలికులును, లేనిచో తరువాతివారును కావలెనుగాని వారికి పూర్వులుకారని పైవిషయములవలన దేలుచున్నది. చష్టనుడు మొదలగువారు గౌతమీపుత్త్రాదులకు దరువాతివారు లేక సమకాలికులనియే తేల్చినచో వారు సహపానునికి పూర్వులు కారని వేఱ చెప్పనక్కరలేదు.

౨. ఇక రెండవవిషయము: చష్టనుని నాణెములే కాని ప్రత్యేకశాసనములు దొరకలేదని యిదివఱకే తెలుపబడినది. చష్టనునియొక్క కొడుకు జయదాముడు. జయదామునివి నాణెములే కాని శాసనములు కానరాలేదు. ఆతని నాణెములమీద క్షత్రప బిరుదము మాత్రమే యుండుటవలన నతడు మహాక్షత్రపుడుగ పరిపాలింపలేదనియు, క్షత్రపుడుగమాత్రమే పాలించెననియు నూహింపవచ్చును: అనగా చష్టనుడు మొదట క్షత్రపుడుగను, పిదప మహాక్షత్రపుడుగను పాలించెను; అతనికొడుకు క్షత్రపుడుగమాత్రమే పాలించెను; మహాక్షత్రపపదవి నందనేలేదు. జయదామునికొడుకు రుద్రదాముడు. ఇతనివి నాణెములును, శాసనములును గూడ చాలగ గానవచ్చినవి. వాటి ననుసరించి యతడు క్షత్రపుడుగను, పిదప మహాక్షత్రపుడుగను పరిపాలించినట్లు తెలియును.

రెండవక్షత్రపవంశజుల మొట్టమొదటి శాసనములు అంధౌలో దొరకినవి. ఈ గ్రామము 'కచ్ఛి' సంస్థానములోని ఖేద్వానగరమునకు సమీపమున నున్నది. ఈయంధౌ శాసనములలోని లిపి సహపానుని శాసనములందలి లిపికంటె చాలపరిణామమును బొం

దినదని లిపిశాస్త్రజ్ఞులయభిప్రాయము. దక్కను దేశప్రాచీనచరిత్రమును విరచించిన డుబ్రోయిల్ గారును, ఇంక మఱికొంద ఱితరులును గూడ నిట్లే యభిప్రాయపడినారు. అంధ్రశాసనములు చష్టనునినాటివే యైనయెడల ఆశాసనములందలి లిపి నహపానశాసనములందలి లిపికంటె మార్పునుబొంది యభివృద్ధిని సూచించుచున్నదని తజ్ఞులభిప్రాయపడుచున్నారు కావున నాలిపిననుసరించి నహపానునికంటె చష్టనుడు తరువాతివాడని నిస్సంశయముగ నుడువవచ్చును. అయితే ఆ శాసనములు చష్టనునినాటివగునా కాదాయని యొకపెద్దచర్చ కలదు. చష్టనుని ప్రత్యేక శాసనము లేవియు దొరకలేదని యీవఱకే తెలుపబడినది. అందువలన నివి కేవలము ఒక్కచష్టనునివే యనిచెప్ప వీలుపడదు. ఏలయన ఆశాసనములలో "రాజ్ఞా చాష్టనస య్సామోతిక పుత్రస రాజ్ఞా రుద్రదామస జయదామపుత్రస వర్షే ద్విపచాసే" అని ప్రాకృతమున గలదు. ఇందలి యన్వయమును గుఱించి పెలువురు పండితులు పలువిధముల చర్చించియున్నారు. పైదానికి ఉన్నరీతిని 'య్సామోతిక పుత్రుడైన చష్టన రాజుయొక్క, జయదామ పుత్రుడైన రుద్రదామ రాజుయొక్క యేబదిరెండవ సంవత్సరమున' అని యర్థము చెప్పదగును. దీని ననుసరించి కొంద ఱీశాసనములు చష్టనునియొక్కయు, అతని మనుమడైన రుద్రదాముని యొక్కయు ఏబదిరెండవ సంవత్సరమున వ్రాయబడినట్లూహించినారు: అనగా వారి యభిప్రాయప్రకారము చష్టనుడును, అతని మనుమడు రుద్రదాముడును ఒకేకాలమున కలిసి పరిపాలించుచుండిరని స్పష్టమగుచున్నది. జయదాముడు నాణెములనుబట్టి క్షత్రపుడుగ మాత్రమే అనగా యువరాజుగమాత్రమే పరిపాలించెనని తెలియవచ్చుటనుబట్టి అతడు మహాక్షత్రపుడుగ అనగా రాజుగా రాజ్యము చేయలేదని స్పష్టమగుచుండుటచేతను, ఆతనికొడుకు క్షత్రపుడుగ పాలించినట్లు తెలియవచ్చుటచేతను, చష్టనునియొక్కయు, రుద్రదామునియొక్కయు పేర్లతో శాసనములు కానవచ్చుటచేతను చష్టనుడు మహాక్షత్రపుడుగ రాజ్యమేలుచుండినకాలముననే జయదాముడు గతించియుండుననియు, అటుపిమ్మట చష్టనునికాలముననే అతనిమనుమడు రుద్రదాముడు క్షత్రపుడై (యువరాజు)యుండుననియు, అంధ్రశాసనములు వారిరువురునుగలిసి పరిపాలించుచుండిన కాలమునాటివే యనియు వారివాదము. ఇది సరియైనవాదము కాదని యాక్షేపించువారును గొందఱు కలరు. అంధ్రశాసనములు ప్రత్యేకము రుద్రదామునివనియే వారియభిప్రాయము. ఇట్టివారిలో డుబ్రొయిల్ గారొకరు. ఈపై నుడివినశాసనములు చష్టనరుద్రదాములిరువురికిని సంబంధించునవే యైనచో 'రుద్రదామసచవర్షే' అని 'రుద్రదామస' పదమునకుపిదప 'చష్టనుని యొక్కయును, రుద్రదామునియొక్కయు, నని యర్థమిచ్చు 'చ'కాని, అట్టి యర్థమువచ్చుట కనుపైనరీతిని ఆపదరచన మఱియొకవిధముగగాని యుండవలయునని వారి వాదము. అట్లు లేదు కావున

ఆశాసనములు కేవలము రుద్రదాముని కిమాత్రమె వర్తించునని వారందురు; కాని యీవిధముగ వాదించు డుబ్రాయిల్ గారు దాని నీవిధమున ఇంగ్లీషులోని కనువదించియున్నారు:

"In the 52 nd year, in the reign of Rudradaman Son of Jayadaman, grandson of Chashtana and great grandson of ysamotika."

య్సామోతికుని ప్రపౌత్రుడును, చాష్టనుని పౌత్రుడును, జయదాముని పుత్త్రుడును అగు రుద్రదాముని పరిపాలనమున ఏబదిరెండవసంవత్సరమున అని పై ఆంగ్లానువాదమున కర్థము. 'చ' అను అక్షరము మూలములో లేదని వాదించు డుబ్రాయిల్ దొరగారు తెలుగున 'మరిన్ని' అని యర్థమిచ్చు 'అండ్' పదమును, 'పౌత్రు'డని యర్థమిచ్చు 'గ్రాండ్‌సన్' పదమును, 'ప్రపౌత్రు'డని యర్థమిచ్చు 'గ్రేట్ గ్రాండ్‌సన్' పదమును వాడియున్నారు: ఈ యర్థమును స్ఫురింపజేయు పదములైనను మూలములో లేనిదే డుబ్రాయిల్ గారిట్లు ఆంగ్లానువాదముచేయుట విచిత్రముగ కాన్పింపకపోదనియు, వారి ఆంగ్లానువాదము ప్రకారమే యుండవలసివచ్చినచో మూలమున "య్సామోతికప్రపౌత్రస, చష్టనపౌత్రస, జయదామపుత్రస-రుద్రదామస" అని యుండు ననియు, హేమచంద్రరాయ చౌదరిగారు వ్రాయుచున్నారు. అంతేకాక చష్టన, రుద్రదాములకు నడుమనున్న జయదామునికి మూలమున రాజబిరుదమేమియు లేదనియు, చష్టన, రుద్రదాములకు మాత్రమే అట్టిబిరుదము కలదనియు, వారిరువురు మాత్రమే పితృనామములతోకూడ పేర్కొనబడిరనియు, అందువలన ఆయేబదిరెండవ సంవత్సరపు శాసనములు చష్టన రుద్రదాము లిరువురును కలిసి పరిపాలించునాటివే యనియు చౌదరిగారు ప్రత్యుత్తర మిచ్చియున్నారు.

ఈపైని కావింపబడిన చర్చననుసరించి

(౧) 'రాజ' బిరుదము జయదామునికి మూలములో లేకపోవుటవలనను

(౨) చష్టన రుద్రదాములవలె జయదాముడు తండ్రిపేరుతో గలిసి పేర్కొనబడకపోవుటవలనను

(3) జయదాముడు క్షత్రపుడుగ మాత్రమేరాజ్యమేలెనుకాని మహాక్షత్రపుడుగరాజ్యమేలలేదని ఆతనినాణెములు సాక్ష్యమిచ్చుచుండుటవలనను

(౪) రుద్రదాముడు మొదట క్షత్రపుడుగను, పిదప మహాక్షత్రపుడుగను ఏలినట్లు ఆతనినాణెముల ననుసరించియు, శాసనముల ననుసరించియు దెలియుటవలనను

(౫) 'చష్టనునియొక్క, రుద్రదామునియొక్క పాలనమున ఏబదిరెండవ సంవత్సరమున' అని అంధౌశాసనములందు వ్రాయబడి యుండుటవలనను

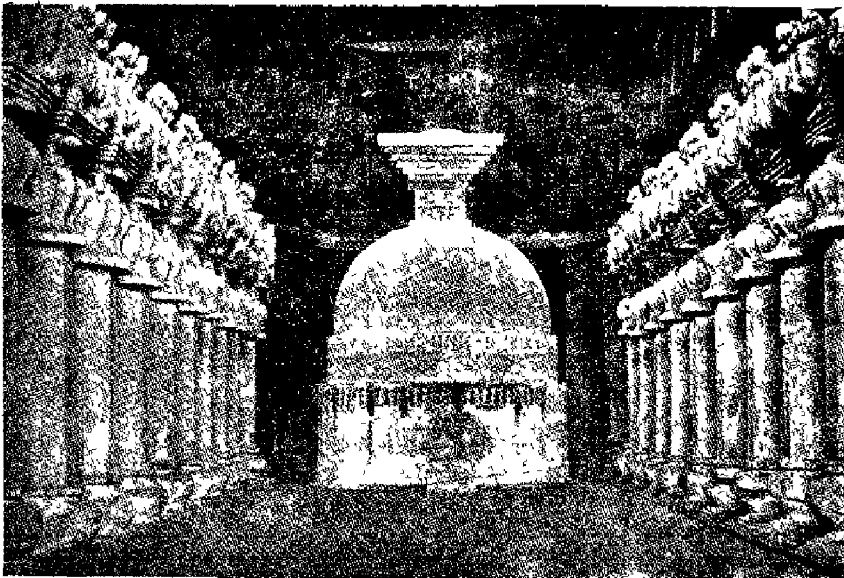
అంధౌశాసనములు చష్టనరుద్రదాములిరువురును గలిసి పరిపాలించుకాలమున వ్రాయబడినవనియు, ఏబదిరెండవ సంవత్సర మిరువురి 'సంయుక్త' పరిపాలనమునకును సంబంధించుననియు తేలుచున్నది. ఈయభిప్రాయమే సరియైనదని హేమచంద్రరాయచౌదరిగారే కాక

ప్రొఫెసర్ దేవదత్త రామకృష్ణ భండార్కరు గారు, ఆర్. సి. మజుందారుగారు మొదలగు వారుకూడ అంగీకరించియున్నారు. అందువలన అంధౌశాసనములు చష్టనరుద్రదాముల కాలమునాటివనియు, చష్టనుడును రుద్రదాముడు నొకేకాలమున నుండిరనియు నిస్సంశయముగ నిశ్చయింపవచ్చును. చష్టనరుద్రదాము లిరువురు నొకేకాలమున నుండినవారని నిశ్చయమగుటచేతను, వారిశాసనములలోని లిపి నహపానుని శాసనములలోని లిపికంటె చాల తరువాతిదిగ కాన్పించుచుండుటచేతను చష్టనుడు నహపానునికంటె తరువాతివాడేకాని పూర్వుడు కాడని నిశ్చయింపవచ్చును.

3. ఇక మూడవది నిర్మాణాదికములు: మొదటి హేతువు నంగీకరించినచో దీనినిసైత మంగీకరింపవచ్చును. నహపానుడు బౌద్ధభిక్షువులు మొదలగువారికి చేసిన దానధర్మములు పెక్కులు కలవు. అతనికాలమున ప్రజలు బౌద్ధభిక్షువులు నివసించుటకై కొండలను దొలిపించి గుహాలను, ప్రార్థనాదికములు సల్పుటకై శిలలను దొలిపించి చైత్యములను (బౌద్ధ దేవాలయములు) నిర్మించి బౌద్ధసంఘమునకు ధర్మముచేయువారు. ఇట్టిగుహాలును చైత్యములును జున్నార్, నాసిక, కార్లీ మొదలగుచోట్ల కలవు. వీటిలో కార్లీచైత్యము సుప్రసిద్ధమైనది. కార్లీయనునది బొంబాయిరాజధాని లోని పూనామండలమునందలి మావల్ తాలూకాలో నొకగ్రామము. ఈచైత్యము నహపానునినాటిదని అందలి శాసనములలోని లిపి ననుసరించియు, ఈనిర్మాణమునందలి రచనాపద్ధతి, కళావిన్యాసాదుల ననుసరించియు చరిత్రకారులు నిర్ధారణచేసియున్నారు.

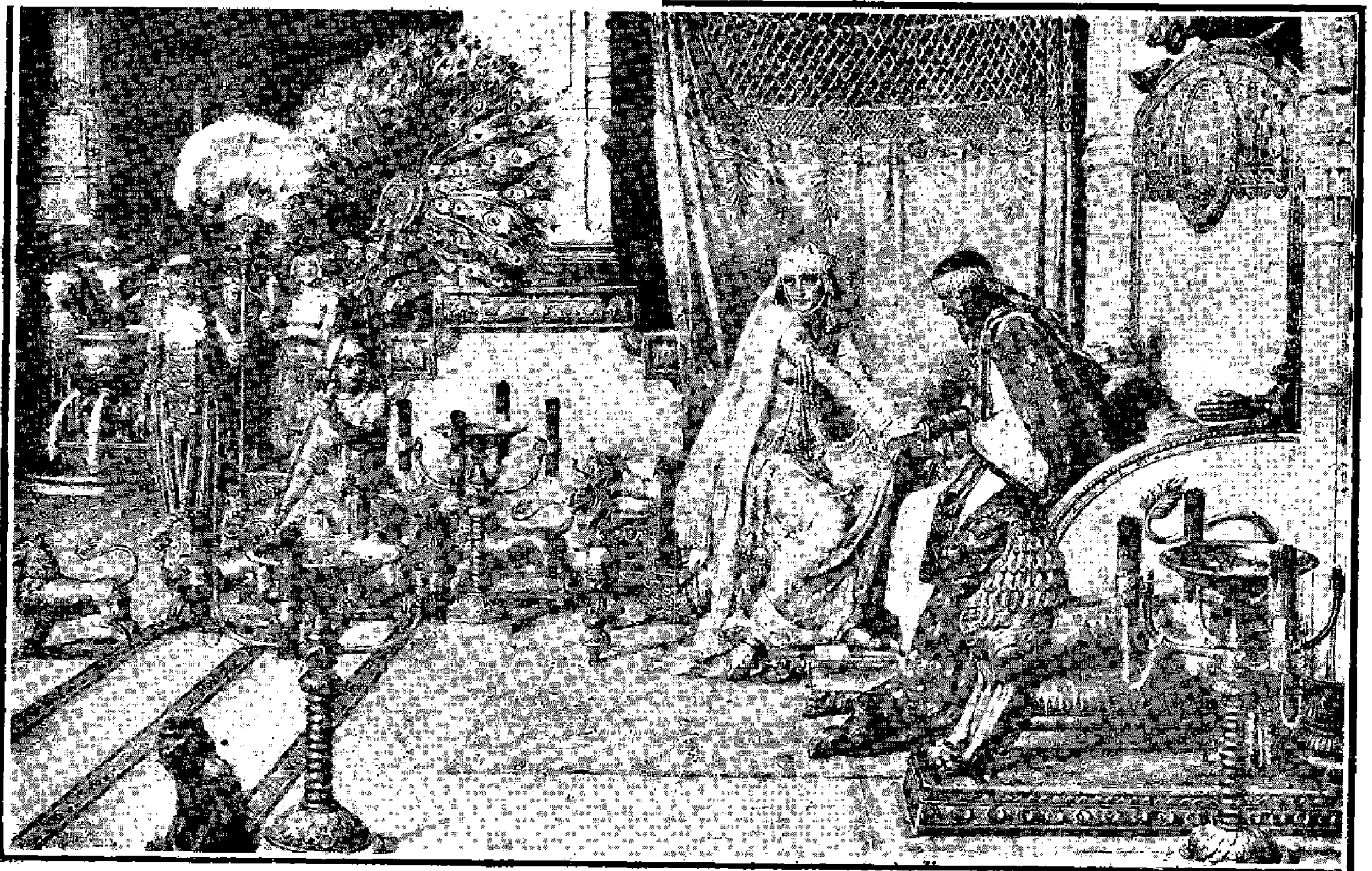
నహపానునివలెనే గౌతమీపుత్త్రుడును బౌద్ధులయుపయోగార్థము పెక్కుగుహాలను దొలిపించి బౌద్ధసంఘమునకు ధర్మముచేసియున్నాడు. గౌతమీపుత్త్రుడొక్కడేకాక ఇంక ననేకులు నహపానునినాటివలె నిర్మాణముల రూపమున పెక్కుధర్మము లాచరించియున్నారు. నహపాన గౌతమీపుత్త్రునినాటి నిర్మాణములందలి రచనాపద్ధతి, కళావిన్యాసము మొదలగువాటిని బరిశీలించిన శిల్పపరిశోధకులు గౌతమీపుత్త్రునినాటి నిర్మాణములకంటె నహపానునినాటి నిర్మాణములు ప్రాచీనమైనవనియు, ప్రాయికముగ నవి క్రీస్తుశకమునకు బూర్వపువై యుండుననియు, నహపానుని నాడుకంటె గౌతమీపుత్త్రునినాడు నిర్మాణాదికములలో హిందూశిల్పరచనాపద్ధతి పరిణామమును బొందినట్లు తెలియవచ్చు మార్పు లనేకములు కలిగెననియు నభిప్రాయపడియున్నారు. ఆయానిర్మాణములందలి రచనాపద్ధతి, కళావిన్యాసము, అలంకారవిధానము—ఈమొదలగువాటి ననుసరించికూడ ఆయానిర్మాణముల కాలమును దెలిసికొనవచ్చును. ఒక రాజవంశమువారి కాలమునకు మఱియొక రాజవంశమువారికాలమునకు నిర్మాణముల విషయమున రచనాపద్ధతిలోను, అలంకారవిధాన కళావిన్యాసములలోను భేదములు కాన్పింప గలవు. ఈ కారణముననే స్థూలదృష్టిని ఈయానిర్మాణములు పల్లవరాజవంశజుల నాటివి; ఆయానిర్మా

- ఘ్సామోతికుడు
  - (౧) చష్టనుడు
    - (౨) జయదాముడు
      - (౩) (మొదటి) రుద్రదాముడు
        - (౪) (మొదటి) దామజదశ్రీ
          - సత్యదాముడు
          - (౬) జీవదాముడు
        - (౫) (మొదటి) రుద్రసింహుడు
          - (౭) (మొదటి) రుద్రసేనుడు
            - పృథివీసేనుడు
            - (రెండవ) దామజదశ్రీ
          - (౮) సంఘదాముడు
          - (౯) దామసేనుడు
            - వీరదాముడు
              - (౧౪) (రెండవ) రుద్రసేనుడు
                - (౧౫) విశ్వసింహుడు
                - (౧౬) భర్తృదాముడు
                  - విశ్వసేనుడు
            - (౧౧) (మొదటి) యశోదాముడు
            - (౧౨) విజయసేనుడు
            - (౧౩) (మూడవ) దామజదశ్రీ
        - (కూతురు)

కార్లీ చైత్యము — అంతర్భాగము.

౩

ప్రాచీ మహారాణుల చిత్రములు

ణములు చాళుక్యవంశజులనాటివి; ఇవి విజయనగరాధీశులనాటివి; ఈశిల్పరచన కాకతీయులనాటిది అనినిశ్చయింపవచ్చును. హిందూశిల్పకళ యీవిధముగ క్రమపరిణామమును పొందినది. ఇందువలననే పల్లవశిల్పము(అనగా పల్లవులనాడు పెంపొందిన శిల్పకళాసంప్రదాయము), చాళుక్యశిల్పము (అనగా చాళుక్యులు రాజ్యము చేయునాడు అభివృద్ధినొందిన కళాసంప్రదాయము) అని హిందూశిల్పకళలో కొన్ని సంప్రదాయములును, కొన్ని రీతులును ఏర్పడినవి. ఈవిధమైనరీతి, సంప్రదాయముల ననుసరించి నిర్మాణముయొక్క కాలమును నిర్ణయించుటయొకపద్ధతి. ఈపద్ధతి ననుసరించియే హిందూశిల్పకళాపరిశోధకులు గౌతమీపుత్రునినిర్మాణములకంటె నహపానునినాటి నిర్మాణములు ప్రాచీనమైనవని సిద్ధాంతీకరించియున్నారు. ఇందువలన గౌతమీపుత్రునికంటె నహపానుడు ప్రాచీనుడని తేలుచున్నది. నాణెముల ననుసరించి చష్టనుడు గౌతమీపుత్రునికి పూర్వుడుకాడని తేలినదికనుకను, నిర్మాణముల రచనావిధానము, అలంకారపద్ధతి, కళావిన్యాసము-వీటిననుసరించి నహపానుడు గౌతమీపుత్రునికి పూర్వుడేయని నిశ్చయమైనదిగనుకను చష్టనుడు నహపానునికి పూర్వుడు కాడని నిర్ణయింపవచ్చును.

౪. చష్టనవంశము నహపానునికి పూర్వపుది కాదని నిర్ణయించుటకు గల నాలుగవయాధారము విదేశీయులవ్రాతలు. అందిచ్చట మనము ప్రధానముగ గైకొనవలసినది 'టాలెమీ' యను విదేశీయుని వ్రాతయే. టాలెమీ యనునతడు అలెగ్జాండ్రియానగరపు ఖగోళశాస్త్రజ్ఞుడు. ఇతడు అక్షాంశములతోను (Latitudes) రేఖాంశములతోను (Longitudes) భూగోళపటమును వ్రాయు నుద్దేశముతో భూగోళశాస్త్రమును వ్రాసినవాడు. ఈతడు ఎప్పటివాడో సరిగా తెలియదు కాని యితడు క్రీస్తుశకము ౧౪౭ లోగూడ తన పరిశోధనలను సాగించుచుండెననియు, అంతకు పూర్వము ౪౦ సం. ములనుండియు ఈవిషయమై పరిశ్రమచేయుచుండెననియు, రోమకచక్రవర్తియైన ఆంటోనియస్‌పయస్ కాలధర్మమునొందిన పిదప గూడ ఇతడు జీవించియుండెననియు తెలియవచ్చుచున్నది. ఆంటోనియస్ పయస్ అనునతడు క్రీ.శ. ౧౬౧లో చనిపోయెను. ఈపైవిషయముల ననుసరించి టాలెమీ తనయభిమాన విద్యావిషయమున క్రీ. శ. ౧౦౭-వ సంవత్సరమునుండి పనిచేయుచుండెననియు, అధమము అతడు క్రీ. శ. ౧౬౧ వఱకైనజీవించియుండెననియు మాత్రము నిశ్చయముగ జెప్పవచ్చును. ఈతడు ఆనాడు పశ్చిమహిందూదేశమున సుప్రసిద్ధములైన పట్టణములను గొన్నిటిని తన గ్రంథమున పేర్కొనియున్నాడు. వాటిలో 'బైతాన' మనునదియొకటి. అది 'సిరిపొలిమాయి'యొక్క రాజధానిగ నని తెలిపియున్నాడు. టాలెమీ పేర్కొనిన బైతానమును నిజాంరాష్ట్రమునందు గోదావరినదీతీరమున గల ప్రతిష్ఠానముగను, 'సిరిపొలిమాయి'ని సాతవాహన (ఆంధ్ర) వంశపురాజులలో నొకడైన '(శ్రీ)పులుమావి'గను చరిత్రకారులు గుర్తించియున్నారు. ఇట్లే 'ఇండోశిథియా' యను

దేశమునకు దూర్పుననున్నట్లు టాలెమీ తెలిపిన ముఖ్యపట్టణములలో 'బరిగజ', 'ఓజీని' నగరములు కలవు. వీటిలో 'బరిగజ' నగరము సుప్రసిద్ధవర్తకస్థానమనియు, అది 'నమదాస్'నదికి పశ్చిమమున కొంచెమెగువగ గలదనియు టాలెమీ తెలుపుచున్నాడు. చరిత్రకారులు 'నమదాస్'నదిని నర్మదానదిగను, 'బరిగజ' నగరమును 'భరుకచ్ఛము'గను గుర్తించియున్నారు. ఇప్పుడు 'బ్రోచ్' అనుపేరబరగు ఈ భరుకచ్ఛము నర్మదానదికుత్తరమున సముద్రమునకు 33 మైళ్లదూరమున నున్నది. ఇప్పటికి నిది గొప్పనగరముగ నున్నది. 'ఓజీని' నగరమును చరిత్రకారులు ఉజ్జయినీనగరముగ గుర్తించియున్నారు. ఉజ్జయిని అవంతిదేశమునకు రాజధాని; టాలెమీ కాలమున ఉజ్జయిని 'ట్యస్టనీస్' అను నతనికి రాజధానియని అతని భూగోళశాస్త్రము ననుసరించి తెలియవచ్చుచున్నది. టాలెమీ పేర్కొనిన 'ట్యస్టనీస్'ను చరిత్రకారులు చష్టనునిగ గుర్తించిరి. ఇట్లు టాలెమీ భూగోళశాస్త్రము ననుసరించి (శ్రీ) పుళుమావి ప్రతిష్ఠానమున బరిపాలించుచుండినట్లును, చష్టనుడు ఉజ్జయిని రాజధానిగ పాలించుచుండినట్లును తెలియవచ్చుచున్నది. ఈకారణముననుసరించి అనేకులుపుళుమావియు చష్టనుడునుటాలెమీ కాలముననుండిరని సిద్ధాంతముచేసియున్నారు. కాని టాలెమీ తనభూగోళశాస్త్రమును విదేశములను స్వయముగజూచి వ్రాసెయుండ లేదనియు, కేవలము విదేశముల కరిగిననావికులు తెలిపినవిషయములననుసరించియే తనగ్రంథమును వ్రాసెననియు, అందువలన పుళుమావి, చష్టనులు కేవలము టాలెమీకాలమున నుండెనని యెంచ నక్కఱలేదనియు, అంతకుపూర్వముండియుందురనుటయే యెక్కువ సమంజసముగ నుండుననియు కొందఱు వాదింతురు. అందువలన టాలెమీవ్రాతల ననుసరించి పుళుమావిచష్టనులకాలమును సరిగా నిర్ణయించుటకు వీలులేదన్నను వారిరువురును క్రీ. శ. రెండవశతాబ్ది ప్రథమభాగమున నుండినట్లును, పుళుమావిచష్టను లిరువురును సమకాలికులైనట్లును మాత్రము నిశ్చయింపవచ్చును. నహపానుని శాసనముల ననుసరించియు, నాణెముల ననుసరించియు, నిర్మాణముల ననుసరించియు అతడు క్రీ. శ. రెండవశతాబ్ది ప్రథమభాగమునకు దరువాతనుండె ననుటకు వీలులేదు. కావున, చష్టనుడు నహపానునికి దరువాతివాడేకాని పూర్వుడని చెప్పుటకు వీలులేదు.

౫. ఇక అయిదవ యాధారము పరిపాలితదేశములు. నహపానుని శాసనముల ననుసరించి యాతని రాజ్యవిస్తీర్ణతను ఒకరీతిని నిర్ణయింపవచ్చును. నహపానుని యొక్కయు, అతని యల్లుడు ఋషభదత్తుని (ఉషవదాతుని) యొక్కయు, అతని మంత్రి 'అయమ' యొక్కయు శాసనములు నాసిక, కార్లీ, జున్నారులలో కనబడుచున్నవని యీవఱకే తెలుపబడినది. చాలవఱకీశాసనములుఋషభదత్తునివే. వాటిలోఅతడు ఏయేక్షేత్రములలో దానధర్మములు చేసెనో తెలుపబడియున్నది. ప్రభాసపుణ్యతీర్థము,భరు

కచ్ఛము, దశపురము, గోవర్ధనము, శోపారగము, పారాదా, దమణ, తాపీ, దాహనుక నదీతీరములు, పౌక్షరతీర్థము, అన్నియు ఋషభదత్తుని వితరణౌదార్యమునకును, దానధర్మములకును సాక్ష్యమిచ్చునవియే. ప్రభాస, పౌక్షర (? పుష్కర) తీర్థములు మినహాగా మిగిలినవన్నియు ప్రత్యేకము నహపానుని యల్లుడును, అతని సైన్యాధిపతియునగు ఋషభదత్తుని రాజ్యములోనివే యైయుండునని రాప్సన్ మొదలగువారి యభిప్రాయము. ప్రభాస, పౌక్షర (? పుష్కర) తీర్థములు సుప్రసిద్ధ యాత్రాస్థలములనియు, అందువలన ఋషభదత్తుడచటికి యాత్రికుడుగ బోయి దానధర్మముల నాచరించి యుండుననియు, మాళయులను జయించినపిదప విజయాభిషేకము నిమిత్తము ఋషభదత్తుడు పుష్కర తీర్థమున కరిగినట్లు శాసనమున తెలుపబడి యుండుటచేత అదియు, ప్రభాసతీర్థమును ప్రత్యేకము ఋషభదత్తుని రాజ్యములోనివి కాకపోయినను నహపానుని రాజ్యములోనివైన గాకపోవనియు రాప్సన్ దొరగారు వ్రాయుచున్నారు. వారు ప్రభాసతీర్థమును దక్షిణకథియవాడలోని సోమనాథ పట్టణముగను, భరుకచ్ఛమును బ్రోచ్ నగరముగను, గోవర్ధనమును బొంబాయి రాజధానిలోని నాసికమండలమునందలి యొకపట్టణముగను, శోపారగమును బొంబాయిరాజధానియందలి థాణాజిల్లాలోని 'బేసీన్' నగరముదగ్గఱనున్న సుపారముగను, పారాదమును బొంబాయిరాజధానియందలి సూరతుజిల్లాలోని పారదీనదిగను, దమణమును 'దామన్' నగరమువద్దనున్న దమనగంగగను, తాపీతీర్థమును తపతీనదిగను, దాహనుకమును థాణాజిల్లాలోని దహాను గ్రామమువద్దనున్న దహానుకతీర్థముగను, పౌక్షర (? పుష్కర) తీర్థమును రాజపుత్రస్థానమునందలి అజ్మీరుదగ్గఱనున్న 'పొష్కార'గను గుర్తించియున్నారు. వారుగుర్తించినదంతయు, చెప్పినదంతయు సరియైనదేయగునేమో—సరియైనది కాదనుట కవకాశముకనబడదు—నహపానుమహారాష్ట్రమునందలి సూరతు, థాణా నాసికమండలములు, కథయవాడ, గుజరాట్, మాళవ దేశము, రాజపుత్రస్థానమున కొంత భాగము-వీటిని బరిపాలించెనని చెప్పదగును. దీని ననుసరించియే నహపానుని రాజ్యముయొక్క గొప్పదనము నూహింపవచ్చును.

శాతవాహనవంశజుడైన గౌతమీపుత్త్రుడు క్షహరాతవంశమును కూకటివ్రేళ్లతో పెఱికివేసెననియు, ఏతద్వంశజుడైన నహపానుని జయించెననియు మనకు నాణెములవలనను, శాసనములవలనను దెలియవచ్చుచున్నది. ఈవిధమున నేక్షహరాతవంశజులను జయించిన గౌతమీపుత్త్రుని రాజ్యవిస్తీర్ణతను ఆతని కుమారుడైన పులుమావియొక్క పందొమ్మిదవ పరిపాలన సం.మున గౌతమీపుత్త్రుని తల్లియైన గౌతమీబాల(శ్రీ) వ్రాయించిన నాసికగుహాశాసనము ననుసరించి గ్రహింపవచ్చును. ఆ శాసనమున గౌతమీపుత్త్రుడు అసికము, అశ్మకము, మూలకము, సురాష్ట్రము, కుకురము, అపరాంతము, అనూపము, విదర్భ, ఆకరము, అవంతి మొదలగు దేశములను, వింధ్యము, అచ్ఛవటము, పారియాత్రము, సహ్యాము

కృష్ణగిరి, శ్రీస్థానము (?శ్రీశైలము), మల
యము, మహేంద్రము, శ్వేతగిరి, చకోరము
మొదలగుపర్వతములను పాలించెనని చెప్ప
బడినది. అసిక, అశ్మక, మూలకములు ఇప్పుడు
ఏ దేశములకు వర్తించునో తెలియరాదు.
సురాష్ట్రము (సౌరాష్ట్రము) ఇప్పటి కథయ
వాడలోని దక్షిణభాగమునకు వర్తించును:
కుకురము రాజపుత్రస్థానములోని పశ్చిమ
భాగముగ గొందరు గుర్తించియున్నారు.
ఉత్తరకొంకణదేశమునకే అపరాంతమనిపేరు.
కథయవాడలోని ఉత్తరభాగమునకును, నర్మ
దానది కెగువ నున్న భాగమునకును అనూప
దేశమనిపేరు. ఇప్పటి బేరారురాష్ట్రములోని
పశ్చిమభాగమునకే పూర్వము విదర్భయని
పేరు. ఆకరమని తూర్పుమాళవదేశమునకును,
అవంతియని పశ్చిమమాళవదేశమునకును పేరు.
ఈపై నుడివిన దేశనామములన్నిటికిను బరికిలిం
చినచో రాజపుత్రస్థానమునందలి పుష్కర
తీర్థము మొదలైన మిక్కిలి యుత్తరదేశము
లొకవేళ గౌతమీపుత్రునికి వశమై యుండ
వచ్చును. సురాష్ట్రము, కుకురము, ఆకరము,
అవంతి, అనూపము—ఇవియన్నియు క్షహరాత
రాజ్యమును జయించిన పిదప నూతనముగ
గౌతమీపుత్రుని రాజ్యమున గలిసిన వను
టకు శాసనములే ప్రమాణము. అవంతి
మున్నగు దేశములు గౌతమీపుత్రునికిపూ
ర్వము నహపానుని వశమునందుండగా
గౌతమీపుత్రుడు అతనిని జయించి వాటిని
దనరాజ్యమున జేర్చుకొనెను గావున అవంతి
మొదట నహపానునివశమునను, పిదప
శాతవాహనవంశజుడైన గౌతమీపుత్రుని వశ
మునను ఉండెనని తెలుచున్నది. అవంతికి
రాజధాని ఉజ్జయిని. విదేశీయులవ్రాతల ననుస
రించి చూడగా ఉజ్జయినియే చష్టనునికిని రాజ
ధాని. చష్టనుడు ఉజ్జయిని రాజధానిగా అవంతిని
నహపానునికి పూర్వము పాలించెనా గౌతమీ
పుత్రునికి పరమున పాలించెనా యనునదియే
సమస్య. శాసనముల లిపి ననుసరించియు,
నాణెముల ననుసరించియు, నిర్మాణాదికముల
ననుసరించియు, చష్టనుడు నహపానునికంటె
బూర్వుడనుటకు అవకాశము లేదు. అంతేకాక
టాలెమీవ్రాతలవలన అతడు క్రీస్తుశకము రెం
డవశతాబ్దినాటివాడైయుండదగునని యూహిం
పవలసివచ్చుచున్నది. ఒకవేళ చష్టనుడు నహ
పానునికి పూర్వుడు కాకపోయినను ఆతనికి
సమకాలికుడైన నైయుండు ననుకొందమన్న
అవంతి నహపానుని రాజ్యమునందుండినట్లును
మనకు దెలియును. అవంతికి రాజధానియైన
ఉజ్జయిని చష్టనునివశమున నుండినట్లను మన
కు దెలియును. అందువలన ఒకేకాలమున నొక
దేశము ఇరువురి పరిపాలనమునకు లోనై యుం
డుట యసంభవము. దీనిననుసరించి చష్టనన
హపానులిరువురు నేకకాలమున పాలించుచుం
డిరనుటకు వీలులేదు. వారుసమకాలీనులుకా
నిచో ఒకరికొకరు మున్నైన . నుండవలెను;
లేదా, తరువాతనైన నుండవలెను. చష్టనుడు
నహపానునికి ముందుండెననుటకు శాసనాది
ప్రమాణములు తోడ్పడవు కావున నహపాను
నికి దరువాతనే అతడుండవలెను. అతడును, గౌ
తమీపుత్రుడును సమకాలికులన్నచో ఆతని

రాజ్యమునగల అవంతినేలు చష్టనుడు గౌతమీపుత్త్రునికి సామంతుడై యుండవలెను. సామంతుడు కాడన్నచో గౌతమీపుత్త్రునికి దరువాతివాడై యుండవలెను. చష్టనుడు గౌతమీపుత్త్రుని రాజ్యమునందలి అవంతిని పాలించుటవలనను, ఆతని నాణెములమీద గౌతమీపుత్త్రుని నాణకచిహ్నమైన చైత్యము యొక్క ముద్రయుండుటవలనను ఆతడు గౌతమీపుత్త్రునికి సామంతుడనియు, గౌతమీపుత్త్రుడు క్షహరాత దేశములను నహపానుని నుండి జయించిన పిదప వాటి కధికారిగ చష్టనుని నియమించెననియు నూహించుట సమంజసము. అయితే కొందఱు చష్టనుడు తన పేరతో నాణెములను అచ్చొత్తించియుండుటచేత అతడు స్వతంత్రుడుగ పాలించెనందురు: కాని యది సరియైన యూహ కాదు. దక్షిణాహిందూదేశమున కడు ప్రాచీన కాలమునుండియు నాణెమున కిప్పటంత ప్రాముఖ్యము లేదు. ప్రాచీన కాలమున హిందువులు నాణెమును అసలు వ్యవహారసరళి నొక మారకపు వస్తువుగనే పరిగ్రహించినట్లు కనబడుచున్నది కాని రాజ్యాధికార లాంఛనములలో ప్రధానమైనదిగ గ్రహించినట్లు కనబడదు. ఇట్లని పూర్వము నాణెములకు రాజకీయప్రాముఖ్యమేమియు లేదనలేము కాని యిప్పటంత ప్రాముఖ్యము లేదని మాత్రమే చెప్పవగును. ఒకమహారాజునకు లోబడిన సామంతులుకూడ ప్రత్యేకము దమ నాణెములను ముద్రించుకొనువారు. అది యెటులున్నను చష్టనుని విషయమున మాత్రమతడు తన పేరు నాణెములమీద వ్రాసెకొన్నను వాటిమీద గానవచ్చు గౌతమీపుత్త్ర నాణకచిహ్నము చైత్యమే యతని సామంతరాజత్వమునకు సూచకముగ పరిగణింపదగును. ఈ కారణములవలన చష్టనుడు నహపానునికి బూర్వుడు కాడనియు, గౌతమీపుత్త్రునికి సమకాలికుడైన యతని సామంతుడనియు నిర్ణయింపదగును. చష్టనుడు గౌతమీపుత్త్రునికి సమకాలికుడనియు, అతనికి సామంతుడనియు మనము నిర్ణయించుకొనుటచేత చష్టనునితోపాటు టాలెమీ పేర్కొనిన 'సిరిపులోమాయి' గౌతమీపుత్త్రునికుమారుడే కాని మఱియొకడు కాడని నిర్ణయింపదగును.

ఈ కారణములవలన చష్టనుడు నహపానునికి పూర్వుడు కాడనియు, తుదకు సమకాలికుడైనను గాడనియు మనము నిశ్చయింపవచ్చును. చష్టనుడు నహపానునికి జాల తరువాతివాడని చరిత్రకారులెల్లరు నింతవితర్కము లేకయే యంగీకరించియున్నారు. వారిలో జాలమంది అతడు టాలెమీకి సమకాలికుడై క్రీ. శ. ౧౧౨-౧౩౦ సం.లు ప్రాంతమున నుండెననియే యభిప్రాయపడియున్నారు; కాని కొందఱుమాత్రము అతడు టాలెమీకి సమకాలికుడని యంగీకరింపలేదు. టాలెమీ తాను భూగోళము వ్రాయుచుండిన నాటికి పూర్వమే ఉజ్జయినిని చష్టనుడు పరిపాలించుచుండెనని ఆయా దేశములకు బ్రయాణ మొనరించిన నావికులవలన వినియుండునుగావున చష్టనుడు ఉజ్జయినిని టాలెమీ భూగోళమును వ్రాయుచుండిన కాలమునకు పూర్వమే పరిపాలించుచుండవలెననియు, అందువలన నతడు

ప్రాయికముగ క్రీస్తుశకము ౧౦౪-౧౪౨ వత్సరములకుబూర్వమే యుండియుండుననియు వారు వాదింతురు. ఇట్టి వారుకూడ చష్టనుని ఎంత వెనుకకు గొనిపోయినను అతడు క్రీస్తుశకము మొదటిశతాబ్ది కడపటి పాదమునకు పూర్వము మాత్రముండియుండడని నిర్ధారణగ అంగీకరించియున్నారు. ఎట్లయిననేమి, తుదకు పైకారణములవలనను, చర్చవలనను చష్టనుడు నహపానునికి పూర్వుడు కాడనియు, సమకాలికుడుకూడ కాడనియు తేలినది.

రెండవక్షత్రపవంశజులు కుమారాంతవంశజులవలెనే తమశాసనములలో సంవత్సరముల నిచ్చియున్నారు. వారిశాసనములలో మొట్టమొదటిది అంధౌశాసనమని యీవఱకే తెలుపబడినది. ఈశాసనమునందీయబడిన సం.రము ఏబదిరెండనియు మన మెఱుంగుదుము. కాని యీసంవత్సరము నహపానశాసనములందలి సంవత్సరములవలెనే శకవర్షముగ పరిగ్రహింపవలెనో, విక్రమశకసంవత్సరముగ పరిగ్రహింపవలెనో తెలిసికొనుటకాశాసనమున నేమియు నాధారములేదు. ఇట్లే రుద్రదాముని నుండి పశ్చిమహిందూదేశమున బరిపాలనము నెఱపిన చష్టనవంశజులైన పశ్చిమక్షత్రపుల శాసనములలోను, నాణెములలోను ఈ సంవత్సరసంఖ్యలు క్రమముగ వృద్ధినొందుచు బోయినవి. ఇట్లు పోగాపోగా ఇంతవఱకు తేలిన కట్టకడపటి సంఖ్య ౩౧౦. ఇది నాణెములవలన మాత్రమే తెలియవచ్చినది. క్రమముగా పశ్చిమక్షత్రపులు తమశాసనములలోనేకాక నాణెములలోగూడ సంవత్సరముల నిచ్చియున్నారు. పైనుడివిన ౩౧౦ వ సంవత్సరసంఖ్య పశ్చిమక్షత్రపప్రభువైన స్వామి మూడవరుద్రసింహుని నాణెములమీదగలదు.

ఈమూడవ రుద్రసింహుడు చష్టనవంశములోని వాడుకాడు. ఇంతవఱకు దొరకిన శాసనముల ననుసరించియు, నాణెముల ననుసరించియు చష్టనవంశము భర్తృదాముని కుమారుడైన విశ్వసేనునితో అంతరించినట్లగపడును. విశ్వసేనుని సంవత్సరములు ౨౧౬ నుండి ౨౨౬ వఱకును తెలియవచ్చుచున్నవి.

ఇంతటితో చష్టనవంశ మంతరించినపిదప మఱియొక క్షత్రపవంశము చష్టనవంశజుల స్థానము నాక్రమించి పశ్చిమహిందూదేశమును బరిపాలించెను. ఈవంశమువారుకూడ దమశాసనములందును, నాణెములందును చష్టనవంశజులవలెనే సంవత్సరముల నిచ్చియున్నారు. వారుప్రత్యేకము సంవత్సరముల నారంభింపక విశ్వసేనునినుండివచ్చిన సంవత్సరములనే ఇంకనుసాగించిరి. ఈవంశమునకు స్వామి జీవదాముడు మూలపురుషుడు. యీస్వామిశకునివలెనే యితనికి రాజ, క్షత్రప, మహాక్షత్రప బిరుదములేవియు గానరావు. అందువలన ఈతని కుమారుడైన రెండవ రుద్రసింహుడే నూతన క్షత్రపవంశస్థాపకుడని యూహింపనగును. ఈతని మొదటిసం.రము ౨౨౨ గ తెలియవచ్చుటచేత ఇతడు విశ్వసేనునికి తరువాత అచిరకాలముననే రాజ్యమునకువచ్చినట్లూహింపనైయున్నది. ఈవంశమువారిలో కట్టకడపటివాడే మూడవ రుద్రసింహుడు. ఈతని నాణెములమీద గానవచ్చిన ౩౧౦-వ సంవత్సరమే పశ్చిమహిం

దూదేశమున క్షత్రపుందిగ దెలియవచ్చిన కడపటిసంవత్సరము. ఇట్లు చష్టనగుద్రదాము లనాడు ౫౨నుండి ప్రారంభమైన సంవత్సరములు మూడవరుద్రసింహునినాటికి ౩౧౦ వఱకు వెళ్లిగినవి. కాని ౫౨ నుండి ౩౧౧ వఱకు దెలియవచ్చిన క్షత్రపు లనేకులున్నను వారిశాసనములవలనగాని, నాణెములవలనగాని యీ సంవత్సరము లేవియో తెలిసికొనుటకు ఆధారము దొరికలేదు. ఈ సంవత్సరము లేవియో తెలిసికొనుటకై వేఱువిధమున బ్రయత్నింపవలసివచ్చుచున్నది.

గుప్తవంశజులు

పశ్చిమ హిందూదేశమునందలి పశ్చిమ క్షత్రపరాజ్యము నాపోశనముపట్టినవారు గుప్తవంశజులు. గుప్తుడనునతడే యీవంశమునకు మూలపురుషుడు. ఈవంశమువారు రమారమి మూడువందల సంవత్సరములు అవిచ్ఛిన్నముగ ఉత్తరహిందూస్థానము నంతయు బరిపాలించిరి. వేంగిదేశమును శాలంకాయనులును, కాంచీపురమును పల్లవవంశజులును పరిపాలించుచుండిన కాలమున దక్షిణాపథమును జయించుతలపుతో దాడివెడలివచ్చిన గుప్తసామ్రాట్టగు సముద్రగుప్తునిగుఱించి చరిత్రపాఠకులు చదివియుండకపోరు. ఆసముద్రగుప్తుడీవంశములోనివాడే. వీరికాలముననే హిందూమతము పునరుద్ధారము నొందెను; బౌద్ధమతము క్షీణింప నారంభించెను; పాలీభాషకు వెనుకటి గౌరవము తగ్గిపోయెను. సంస్కృతమునకు గౌరవప్రతిష్ఠలుహెచ్చి ఆంధ్రవంశజులనాడు ప్రాకృతభాషవలెనే వీరినాడు అది మహోన్నతపదవి నందెను. కవికులభూషణమైన కాళిదాసు ఈగుప్తులనాటివాడే.

గుప్తవంశజుల శాసనములును నాణెములును చాలదొరకినవి. వాటిలోవారు తమవంశమునకు విలక్షణమైన ఒకప్రత్యేకశకమునువాడి అందే తమపరిపాలనసంవత్సరములను దెలిపియున్నారు. వీరు వాడినశకమునకు గుప్తశకమనిపేరు. ఈగుప్తశక మెప్పటినుండి ప్రారంభమన్న విషయమున పాశ్చాత్యులు, ప్రాగ్దేశీయులునైన ప్రాచీన హిందూదేశచరిత్రకారులు చాలకాలము చర్చించిచర్చించి తుదకది ౨౪౨వ శకవర్షము (క్రీ. శ. ౩౨౦) నుండి యారంభమయ్యెనని సిద్ధాంతీకరించియున్నారు. ఇప్పటికిని హిందూదేశచరిత్రకారులు ౩౨౦-వ సంవత్సరమును గుప్తశకమునకు ప్రారంభవత్సరముగ నంగీకరించుచున్నారు. 'ఘాజీపూర్' జిల్లాలోని భిటరీగ్రామమునందలి గుప్తవిజయస్తంభముమీది శాసనముల ననుసరించి చంద్రగుప్తుడనునతడు ౨౪౨-వ శకవర్షమున (క్రీ. శ. ౩౨౧) రాజ్యమునకు వచ్చెననియు, ఇతడు గుప్తవంశజులలో మూడవయతడనియు పన్నాలాల్ యమ్. ఏ., బి. యస్. సి., యల్. యల్.బి. గారు నిర్ధారణచేసియున్నారు. అందువలన పైవిషయము ననుసరించి గుప్తశకకర్త (మొదటి) చంద్రగుప్తుడని తేలుచున్నది.

పశ్చిమక్షత్రపరాజ్యములను గుప్తవంశజులే జయించినట్లు ఆరాజ్యములలో గానవగు వారిశాసనముల ననుసరించియు, నాణెముల ననుసరించియు దెలియవచ్చుచున్నది. ఆకరదేశమును అనగా తూర్పుమాళవదేశమును

గుప్తులు జయించిరనుటకు గుర్తుగ విదిశానగరమునకు రెండుమైళ్లదూరమున వాయవ్యమూలగనున్న యుదయగిరిగుహాలలో రెండుశాసనములుకలవు. అవి గుప్తవంశజుడైన రెండవచంద్రగుప్తునినాటివి: ఈ రెండవచంద్రగుప్తునికే విక్రమాదిత్యుడనియు నామాంతరము కలదు. ఈ తనిని చంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యుడనియు జేర్కొందురు. ఈపైనుడివిన రెండుశాసనములలో నొకదానిలో సంవత్సరముకలదు. అది ౮౨-వ గుప్తసంవత్సరము: అనగా ఆశాసనము ౩౨౩-వ శకవర్షము (క్రీ. శ. ౪౦౧) నాటిది. గుప్తవంశజులు అవంతి (పశ్చిమమాళవదేశము) నేలిరనుటకుశాసనాధార మేమియుకానరాదు. కాని యాప్రదేశముల పశ్చిమక్షత్రపులకాలమున వాడుకలోనుండిన నాణెములననుసరించి ముద్రింపబడిన గుప్తవంశజుల నాణెములు కొన్నిదొరకినవి. వాటిమీద క్షత్రపనాణెముల మీదవలెనే సంవత్సరములుకూడ ముద్రితములైనవి. ఇట్టి సంవత్సరములుగల గుప్తనాణెములలో కడుప్రాచీనమైనది గుప్తసంవత్సరము ౯౦ నాటిది: అనగా ౩౩౧ వ శకవర్షము (క్రీ. శ. ౪౦౯-౪౧౦) నాటిది. ఈ పైవిషయములవలన గుప్తవంశజులు చంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యుని నాడు ఆకరమును అనగా తూర్పుమాళవదేశమును, ౩౨౩ వ శకవర్షమున (క్రీ. శ. ౪౦౧ లో)ను, అవంతిని అనగా పశ్చిమమాళవదేశమును ౩౩౧ వ శకవర్షమునను (క్రీ. శ. ౪౦౯) జయించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. మాళవసురాష్ట్రములను క్షత్రపులు ౩౧౦ వ సంవత్సరమువఱకు పాలించుచుండినట్లు స్వామిమూడవరుద్రసింహుని నాణెము ననుసరించి మనకు దెలియును. గుప్తుల మాళవదేశవిజయము ౩౨౩ వ శకవర్షమునుండి యారంభమైనట్లు మనకు నిశ్చయముగ దెలిసినది కావున క్షత్రపనాణెముల ననుసరించి తెలియవచ్చిన ౩౧౦ వ సంవత్సరము— క్షత్రపుల నోడించి యాప్రాంతమును గుప్తులే పాలించిరి కావున-శకవర్షమైయుండునని యూహించుట సమంజసము. శకవర్షము ౩౨౩ నాటికే గుప్తులశాసనములు తూర్పుమాళవదేశమున గానవచ్చుచుండుటచేత వారాదేశమునంతకు పూర్వమే జయించి యుండవలెను. అందువలన గుప్తవంశజులకీవిజయము ౩౧౦-౩౨౩ శకవర్షములకు నడుమ సంప్రాప్తించియుండును. ఈకారణమువలన చష్టనవంశజుల నాటినుండివచ్చు సంవత్సరములన్నియు శకవర్షము లేకాని మఱియొకటి కావని తేలుచున్నది. చరిత్రకారులందఱీవిషయమును నిర్వివాదముగ నంగీకరించియున్నారు. అందువలన చష్టనరుద్రదాములు అంధౌశాసనములనుబట్టియు, పైనితెల్పిన నిర్ణయముల ననుసరించియు శకవర్షము ౫౨ లో నుండినట్లు నిశ్చయింపనగును; అనగా అంధౌశాసనములు చష్టనరుద్రదాము లిరువురి సంయుక్తపరిపాలనముననే వ్రాయబడినవని యంగీకరించుచో ౫౨-వ శకవర్షమునాటికి (క్రీ. శ. ౧౩౦) చష్టనుడు మహాక్షత్రపుడుగను, రుద్రదాముడు క్షత్రపుడుగను పాలించుచుండినట్లు తేలుచున్నది. ఈ విధముగ దెలియవచ్చినకాలము టాలెమీ

వ్రాతలవలన నిర్ణీతమైన కాలమునకును సరిపోవుచున్నది.

చష్టనవంశమువారి శాసనములవలనను, నాణెములవలనను దెలియవచ్చిన సంవత్సరములు శకవర్షములని తేలుటయే, వీనికి పూర్వము పశ్చిమహిందూదేశమునుపాలించిన క్షహరాత క్షత్రపవంశమువారి శాసనములలోని సంవత్సరములుకూడ శకవర్షములే యైయుండదగునని కొందరు ఊహించుటకు కారణము. అట్లగునేని శాసనములవలన దెలియవచ్చిన నహపానుని కడపటి సంవత్సరము ౪౬-వ శకవర్షమని యూహింపవలసియుండును. అట్లయినచో సాతవాహనవంశజుడైన గౌతమీపుత్త్రునిచే క్షహరాతవంశజుడైన నహపానుని ౪౬-వ శకవర్షమునకు పిదప జయించి యుండును. శాసనములవలన చష్టనవంశమువారిదిగ దెలియవచ్చిన మొదటి వత్సరము ౫౨-వ శకవర్షము. అందువలన ఈ రెండు వంశములకు నడుమగలయెడము ౫ సంవత్సరములు మాత్రమే. ఉభయవంశములవారి శాసనములలోని సంవత్సరములును శకవర్షములే యైనచో ౪౬-వ శకవర్షమున నహపానుడును, ౫౨-వ శకవర్షమున చష్టనుడును పరిపాలించుచుండినట్లు చెప్పవలసియుండును. కాని నహపానుని శాసనసంవత్సరములు శకవర్షములై యుండవని కొందఱు వాదించుచున్నారు. వారట్లు చెప్పుటకుగల కారణము లివి:

"నహపానుని శాసనములందలి సంవత్సరములు శకవర్షములే యైనయెడల, నహపానునికిని, చష్టనునికినిగల ౫ సంవత్సరముల వ్యవధిలో

(౧) నహపానుని పరిపాలన మంతరించుట.

(౨) క్షహరాతులు నాశనము గావింపబడుట.

(3) చష్టనుడు క్షత్రపుడుగ రాజ్యమునకువచ్చి అట్లు కొంతకాలము పరిపాలించుట: పిదప అతడు మహాక్షత్రపుడుగ సింహాసనమెక్కి పరిపాలించుట.

(౪) జయదాముడు క్షత్రపుడుగ రాజ్యమునకు వచ్చి కొంతకాలము పాలించుట. (డుబ్రొయిల్ గారి ప్రకారము అంధౌశాసనము కేవల మొక్కరుద్రదామునికే వర్తించుచో) జయదాముడు ఒకవేళ మహాక్షత్రపుడుగ కూడ పాలించుట.

(౫) రుద్రదాముడు క్షత్రపుడుగ రాజ్యమునకు వచ్చుట: అతని పరిపాలనారంభము.

"ఇన్నివిషయములు జరిగియుండవలెను. అయిదేండ్లలో ఇన్నిసంగతులుజరుగుట అసాధ్యము కాకపోయినను అసంభావ్యము మాత్రమగును. నలుబదియాఱవసంవత్సరపుజున్నారు శాసనమువ్రాయబడిన వెంటనే క్షహరాతులు నాశము గావింపబడుట అసంభావ్యము. చష్టనుడు మొదట క్షత్రపుడుగ పాలించుట,పిదప ఆతడు మహాక్షత్రపుడుగపాలించుట, అటుతరువాత జయదాముడు క్షత్రపుడుగ పాలించుట (డుబ్రొయిల్ గారి ప్రకారము) ఒకవేళ జయదాముడు మహాక్షత్రపుడుగ కూడ పరిపాలించుట – ఇందఱు నాలుగైదుసంవత్సరములలో

పాలించుట అసంభావ్యము: రుద్రదాముడు సరిగా అంధ్రశాసనములకు పూర్వమే రాజ్యమునకు వచ్చియుండుట అసంభావ్యము."

ఈ పై కారణములవలన డుబ్రొయిల్ మొదలగువారు నహపాన శాసనములందలి సంవత్సరములు శకవర్షములు కావనియు, (శిల్పము, లిపి, నాణెములు ఈ మొదలగు వాటి యాధారమున నహపానుడు క్రీస్తుశకమునకు పూర్వపువాడని యూహింపవలసియుండుట చేత) అవివిక్రమసంవత్సరములై యుండుననియే యూహింపవచ్చుననియు వాదించుచున్నారు.

ఈవిధమైన వాదమునకు బదులుచెప్పి నహపానుని శాసనములందలి సంవత్సరములు శకవర్షములేయని స్థిరపఱుచుటకై హేమచంద్రరాయ చౌదరిగారు క్షహరాతవంశము వినాశమునొందినపిదపనే చష్టనుడు రాజ్యమునకువచ్చెనని తెలుపుట కాధారములేదనియు, నహపానుడు మాళవ మహారాష్ట్రములను పాలించుచుండినప్పుడే, కచ్ఛిదేశమున చష్టనుడు రాజ్యమేలుచుండి యుండుననియు, అందువలన నహపానుని శాసనములలోని సం॥ రములను అగత్యముగ విక్రమసంవత్సరములుగ భావింపనక్కఱలేదనియు, అవి శకవర్షములు కాదగుననియు వాదించుచున్నారు. కాని యీవాద మంత సరియైనదిగ కాన్పింపదు: ఏలయన:

(౧) శిల్పము, లిపి, నాణెములు మొదలైనవానివలన నహపానుడు క్రీస్తుశకమునకు పూర్వుడై యుండునని తేలుచున్నది.

(౨) టాలెమీ వ్రాతలవలన చష్టనునికి ఉజ్జయిని రాజధానియని తెలియును. ఉజ్జయిని అవంతియనబరగు పశ్చిమ మాళవదేశమునకు రాజధాని. నహపానుడుకూడ అవంతిని పాలించెనని మన మెఱుగుదుము. ఒకేకాలమున ఇరువురురాజులు ఒకేదేశమును పాలించుట అసంభవము. అందువలన అవంతీపరిపాలకులుగ దెలియవచ్చు నహపానచష్టనులలో ఎవరో యొకరు రెండవవారికంటె పూర్వమైన నుండవలెను; పరమునసైన నుండవలెను. చష్టనుడు నహపానునికి దరువాతివాడని యీవఱకే నిర్ణయించియున్నాము. అందువలన నహపానుని తరువాతనే చష్టనుడు అవంతిని పాలించెననుట సమంజసము.

ఈ కారణములవలన నహపానచష్టను లిరువురు సమకాలికు లనలేము. నహపాన, చష్టనులిరువురు సమకాలికులు కానియెడలను, నహపానుని తరువాతనే చష్టనుడు పాలించెనన్నయెడలను నహపాన శాసనసంవత్సరములు శకవర్షములాయని డుబ్రొయిల్ మొదలగువారు చెప్పినకారణముల ననుసరించి సందేహము కలుగకమానదు.

నహపానునిమాట యెట్లున్నను చష్టన, రుద్రదాములు మాత్రము ౫౨-వ శకవర్షప్రాంతమున నున్నవారని నిస్సంశయముగ జెప్పదగును. టాలెమీ చష్టనునితోపాటు పులమావినికూడ బేర్కొనుటవలన వారిరువురు సమకాలికులని యూహింపవచ్చును. చష్టనుడు ప్రాయికముగ గౌతమీపుత్త్రుని

నాణెములనే అనుకరించియుండునని యిదివఱకూహించితిమి కావున అతనితోపాటు పేర్కొనబడిన పుళుమావి గౌతమీపుత్త్రుని కుమారుడైన పుళుమావిగ నిశ్చయింపవచ్చును; అనగా గౌతమీపుత్త్రుని కుమారుడైన పుళుమావి ౫౨-వ శకవర్షములో నుండెనని తేలుచున్నది. ఇదియే సాతవాహనుల (అనగా ఆంధ్రరాజుల) కాలమును నిర్ణయించుటకు గల సాధనములలో మొట్టమొదటిది; ఉత్తమమయినది. ఈయాధారము ననుసరించియే మనమింక సాతవాహనుల కాలమును నిర్ణయింపవలసి యుండును: అనగా ఆంధ్రరాజు లెప్పటినుండి యెప్పటివఱకు పాలించినదియు తేల్పవలసి యుండును. ఆంధ్రరాజ కాలనిర్ణయమునకు అంధౌ శాసనములలోని ౫౨-వ శకవర్షమే ప్రాతిపదిక.

గ్రీష్మర్తువు

నాళం కృష్ణారావుగారు

దివస మంతకు నంతకు దీర్ఘమయ్యె
సవితృం డీశానదిక్కున సంచరించె
నాఁటినాఁటికి నెండలు గాటమయ్యె
వేఁడిగాడ్పులు మెండుగ విసరఁ జొచ్చె.

పల్లు కొలఁకులు వాడి యిట్టింకు లింకె
కీలజాలము వనముల కేళి సలిపె
గగనతలమున సుడిగాలి నెగసె ధూళి
ఎండమావులు దండిగ మెండుకొనియె.

వేఁడియొడలు మలమల మాఁడి మాఁడి
పాముపడగల క్రింద కప్పలు వసించె
నెమలిపించెంబు గొడుగులనీడఁ జేరి
పడగలను వాల్చి పన్నుండె పన్నగములు.

మెండుగాఁ గాయు నెండకు మిడికి మిడికి
నోరు తెరచుచు సెలవుల నురువు జాఱ
పొలసుముద్దఁ బోలు నాల్కలు వెలార్చి
దున్నపోతులు తిరిగెఁ దుందుడుకు సెంది.

మిటమిటని కాయు నెండకు కటకటపడి
కుతుక లెండఁగ దప్పిచే కొదమ లేళ్లు
చదల కాటుకమబ్బులు జలము లనుచు
బమ్మరిల్లుచు నాసచేఁ బరుగు లెత్తె.

దండిగాఁ గాయు నెండల మండి మండి
కొండ లోర్వక మొఱవెట్టి కూసె ననఁగ
గహ్వరంబులఁ బోలు వక్త్రములఁ దెఱచి
బెబ్బులులు గాండ్రు గాండ్రని బొబ్బరించె.

దారుణం బగు నెండకు తాళ లేక
నీరు లింకిన మడుఁగులఁ జేరి పంది
ముస్తె లెత్తఁగ నిడువాఁడి ముట్టెతోడ
గ్రొచ్చికోరాఁడె పుడమిలోఁ జొచ్చుకరణి.

చండతర మైన యెండకు జలము లెండి
పడియలందలి యడుగెల్ల పగులువాఱ
బీఁటికల వెంట తన నిడుపాటి త్రోటి
గ్రుచ్చి బొమ్మిడాయల మెక్కె కొక్కెరాయి.

దావపావకకీలల దగ్ధ మొంది
చెట్లయాకులు సుడిగాలిచేత తేఁగి
గగనమున పల్లటీల్ గొట్టి యెగురుచుండ
పావురము లంచు డేగలు పట్టఁదఱిమె.

భీష్మతర మైన దారుణ గ్రీష్మమందు
గాలిచే మింటి కెగసిన ధూళి యొప్పె
దండిగాఁ గాయు నెండకుఁ దల్లడిల్లి
పుడమి చేడియ దాల్చిన ముసుఁ గనంగ.

చండమార్తాండు నెండకు మండి మండి
జగము రగులంగ గాలిచే నెగసినట్టి
బూదియో యన బూరుగుదూది పగిలి
పింజపింజగ నంబరవీథి కెగిరె.

భానుతేజంబు జలములఁ బ్రజ్వరిల్ల
హ్రాదము బొబ్బరె నెండిన నదులయందు
వార్ధివిరహాగ్నిఁ బెంయు స్రవంతికాంత
లఱుతఁ దాల్చిన ముత్యాలహారము లన.

భీకరం బగు నెండకు భీతిఁ జెందు
పాదపచ్ఛాయ నిదురించు పథికజనులు
మాటిమాటికిఁ దావుల మార్చి మార్చి
పొరలియాడిరి నీడలు జరగు కొలఁది.

మల్లెపువ్వులు సిగఁ దాల్చి మాపులందు
చెఱకురస మాన గానఁగచెంత జనము
కూడె రానున్న వృష్టికై గ్రుడ్లు మోచి
మధువు చుట్టను మూఁగు చీమలో యనంగ.

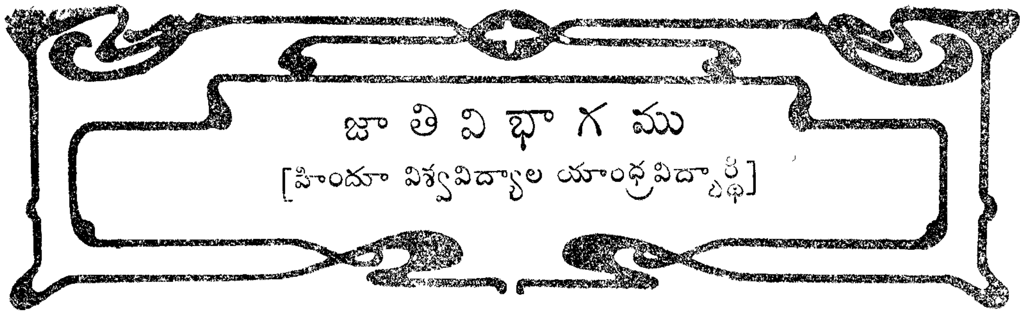
మిగులఁ గాసిన మిడియెండ నోగిలి తమ్ము
నాశ్రయించిన గంగయు యమున యనఁగ
మల్లియలతోడి క్రీడ లల్లలాడ
చలువపందిళ్లఁ బొలిచిరి జలజముఖులు.

లలితమంజీరరవ మొప్ప లత్తుకలను
జొత్తువాఱిన పదములు శోభిలంగ
అమలవస్త్రంబులను దాల్చి యంచ లనఁగ
మందయానలు నడచిరి మద మెలర్ప.

తరణి బింబపు రాట్నాన కిరణములను
సన్ననూలును వడికి గ్రీష్మంబు పేరి
సాలె నేసిన జిలుగు వస్త్రంబు లనఁగ
ఎండమావులు గనుపట్టె నిండు జిగిని.

తలఁపు తలఁచినమాత్ర డెందంబు కందు
మోవి కదలింప నోరెల్లఁ బొక్కి పోవు
కనులు పై కెత్తె ఱెప్పలు కమురు నోర
నిండు నేసఁగి యొండ వర్ణింపఁ దరమె?

జాతివిభాగము

[హిందూ విశ్వవిద్యాలయాంధ్రవిద్యార్థి]

దారీ తెన్నూ లేక దశగతులనుండు ప్రయోగయోగ్యశాస్త్రములను నవతీక్ష్ణముతో నాకట్టుటయే విజ్ఞానజాతివిభాగముయొక్క ముఖ్యోద్దేశ్యము

ఈమధ్య మనమంతరము విజ్ఞానశాస్త్రములు దైవనిర్మితములా, మనుష్యకల్పితములా యను చర్చల ననేకస్థలములందు కనుచున్నాము; వినుచున్నాము. నాకుగూడ దీనినిగూర్చి విచారించవలదిగను సూచనసందేహము కలిగియున్నది. ఇవి దైవనిర్మితములా? మనుష్యకల్పితములా? అంటే "కార్యకారణ సాక్ష్యం తంతు"గా ఉండునని తోస్తోంది.

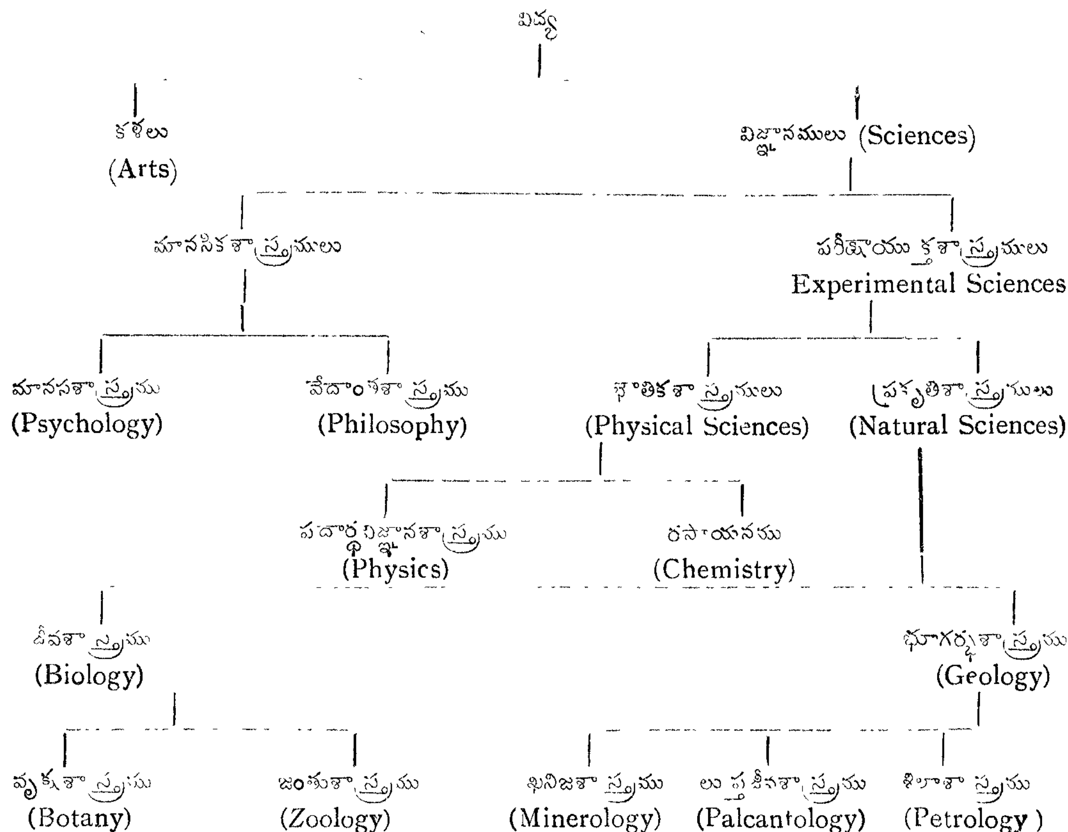
పైగా మనవైపునుండి మా హిందూవిశ్వవిద్యాలయమునకు (దూరమవటంతో మరెందుకో) వచ్చు విద్యార్థులు బహుళ తక్కువ. ఈవున్న "సాధ్వీతీర్థ" లోను (వ్యంజనీరింగు విజ్ఞానములలో చేరినదే నంటూము గనుక) విజ్ఞానముల నభ్యసించువారే విరివిగా నుంటుట చేత "ఊరి కంపకసు నేను [illegible] నంబికొంచె యున్నలోవుహ" అన్నట్లు కళల నభ్యసించువారిని (నిజంగా ఆమాటకొస్తే విచిత్రాదులు కళలకంటె ఎకశేలు గానే కనపడుతున్నాయి లెండి) చూచి "ఆర్ట్సువా డెర కానికైనా కొంతగా" డను పేళనచెయ్యడమే కాని అనువర్తనోద్దేశము (Idea of Continuity) ననుసరించి దేనియుద్దేశ మేమిటో ఆలోచించుట మట్టిపోయి, తెలిసికొనటానికి ఎంతో శ్రాంతీ కోరికింపకొంటు.

ఈమధ్య నేనే పేపరులలోను (వేరు జ్ఞాపకం లేక) జాతి నుశోధనములనుగూర్చి చదువుటతోనే ఇవి మనుష్యులలో నున్నాయి సరేకాని వృక్ష, జంతు, ఖనిజాదికములందుకూడ నున్నవా? విజ్ఞానములలో (Sciences) నున్నవా? గణితశాస్త్రం బ్రహ్మాండం, రసాయనశాస్త్రం రాజూ కాదుకదా అనిపించింది; ఆలోచిస్తే అవు ననిపించలేదు; కాదనిపించింది. అంతటితో నూగ ఉండక మనలో "సప్తస్వరములు" అన్నమాట, సంగీతములో స, రి, గ, మ, ప, ధ, ని, స, లు, హిందీలో "సాత్ జాత్" అన్నమాటితో (?), రసాయనశాస్త్రమందలి సామయిక జాతివిభాగము (Periodic Classification) లో నెనిమిది సముదాయములుగా విభజింపబడిన మూల పదార్థములు, స్ఫటికవిద్య (Crystallography) లోని యేడు స్ఫటికచిత్రసాంప్రదాయములు (Crystallographic Systems) ను మొదలగు ననేకజాతివిభాగములు జ్ఞప్తికి వచ్చినవి.

అప్పుడు తెలిసినంతవరకు వీటనిగురించి గ్రంథాము, అలియుని వర్ణనను చెప్పిన సేర్పు యుండా మని బుద్ధి పుట్టింది. అందు వల్ల నిది ప్రారంభించుటకు సాహసించినాను.

ప్రస్తుతముఖ్యాంశములను నవ్వి క్రింద సూచించి (Table) ని పరిశీలించిన విస్మయం ఎవరి మనస్సు జ్ఞానముల నెరుగ వచ్చును. ప్రస్తుత మిందు విజ్ఞానములవిషయములనే విశదపరిచితిని.

ఇవి ముఖ్యములయినవి. ఇవి గాక ప్రస్తుతపు సంకరజాతులను బోలి రంగుమారు శాస్త్రములు మెండుగాను వివరించిన భూవ్యవస్థవిజ్ఞానము (Geo-physics) జీవరసాయనము (Bio-chemistry) మొదలగునవియు, ప్రయోజనయోగవిజ్ఞానములును (Useful and Technical Sciences) మొదలగు ననేకము లీసారణియందు చేర్పబడలేదు. గణితశాస్త్రముకూడ నీగుంపులోనిదే. అది ఉపయోగించబడు. దానిని కళగా కొందరును విజ్ఞానముగా కొందరును గణింతురు. నేను ద్వితీయ దానిని ప్రతిరంపసవ్యగ్గముగనే యిచ్చినను.

పైజాతు లన్నిటినిగూర్చి వ్రాయట మంత పాకంగా కుదిరేలాగ లేదు. అందుచేత మున్ముందు పుస్తకాల్లో బరువైన మాటలలో తేలికపరుస్తాను (రసాయన మనేమాటలలో ద్విత్వాక్షరాలు లేవు కనుక) అనాదినుంచీ వైరాగులు, గోసాయిలు మొదలగువారు రసాయనంచేత "నత్తిచ్చి కరిగి పోసిన, నిత్తడి బంగారమౌను యిలలో వేమా" యనులోకోక్తిని బూటకం చేస్తారని మనలో (కొందరికైనా) నమ్మకం వుండేది కనుకను (యిప్పుడూ వున్నారేమో నాకు తెలియదు, పరుసవేస్తే ఉన్నట్లున్నారు) ఆరసాయనంలో నున్న వర్ణభేదా లెల్లం గొన్నాయో టూకీగా నాలో చిద్దాం.

ఇంతకీ రసాయనమంటే నేమిటంటారేమో: దాన్నిగురించి ఒక యాంగ్లరసాయనవేత్త

"The Science of Chemistry is man's attempt to classify his knowledge of all the different kinds of matter in the universe; of the ultimate constitution of matter; and the phenomena which occur when the different kinds of matter re-act with one another" అన్నాడు.

పైగా దీనికితోడుమనము రసాయనశాస్త్రముయొక్క చరిత్రాత్మకవికాసము (Historical Development) ను గమనించిన మొదటినుండియు, అంటే దీని ఓనమాలకడనుండి జాతిమతభేదము లున్నవి. ఇంత ఘట్టి మనుగడకు కారణం దీని హిందూజననముని నే ననుకుంటాను. దీనికి తోడేదో పుల్లపెట్టి సంఘుజనాన్ని (అంటే రసాయనమందలి మూలపదార్థములు) లేవతీద్దామంటే వాటికి ప్రాణం లేదు.

హిందువులలో మొదట బ్రహ్మ, క్షత్రియ వైశ్య, శూద్రు లని నాల్గుజాతులను నిర్దేశించి, వీటిలో వేటిలోను జేరనివారిని పంచము లన్నారు. అట్లే రసాయనమునకుకూడ మూలపదార్థములతోటే పంచజాతులను నిర్మిం

చిరి. (అంటే హిందూసంఘ మహాగృహమునకు పైన నివరించిన యైదుజాతులు నెట్లో అట్లే రసాయన మని మొదటి యజ్ఞశాల కైదు స్తంభములున్న వన్నమాట). వీనికే పృథివ్యాపస్తేజోవాయు రాకాశము లని పేర్ల నిడిరి. రసాయనమును ప్రప్రథమమున హిందువులవద్దనుంచి నేర్చుకొనిన సుగతదేశస్థులు "సామాన్యముగా హిందూజాతు లైదైనను మొదటి నాల్గింటినే గణించెదరు గాన నట్లే నేను భాగుండు" నని కాబోలు మొదటినాల్గు మూలప్రకృతులనే వల్లించిపుచ్చి ఆకాశమును పైపదార్థానిని (Something anologous to our present ether) వదలినట్లు తోచెడి. అందుచేత నిది పాశ్చాత్యశాంతముల యందు చతుర్ధాతుయుక్తిగా (Four Elements Theory) పరిగణించినది. కాని యది వారికే భాగని పించినది కాదు. అందుచేత గ్రీసువేదాంతజ్ఞులు "ఆది పదార్థము" (Primal Matter) అను వైదదానిని నిరూపించిరి.

కాని యిట్లెన్ని జాతివిభజన లొనర్చినను మనుష్య ప్రకృతిని మాన్పలేకపోయిరి: వేదాంతమం దుత్కృష్టమగు నద్వైతసిద్ధాంతమం దందరును సర్వవ్యాపక పరబ్రహ్మముయొక్క స్వరూపములనియేకదా చెప్పిరి. దీనికొన్నత్యము నాశించుమనుష్యప్రకృతి తోడుపడినది. మరొకసంగతి: బోయిలు (Boyle)గారి కాలమువరకు మూలప్రకృతి, సమ్మేళనములకు (Elements and Compounds) మూలలక్షణములను శాస్త్రజ్ఞు లంతగా నెరుగరు.

పశ్చిమంబున లెవాయిజరు (Lavoiser) కాలము వరకు నుదకమును పృథివిగా మార్చవచ్చునని నమ్మిరి. అంతతో నూరకుండక, ధనాశచే కాబోలు, తక్కువ వెలగల ఇనుము మొదలగు లోహములను వెండిబంగారములుగా మార్ప ప్రయత్నించిరి.

మూలప్రకృతుల నొకదాని నొకటిగా మార్చు టొక పెద్దగాథ (Transmutation of Elements): టూకీగా తేల్చుట మహాకష్టము. రేడియో ఆక్టివిటేని గురించి తెలియకపూర్వ మది వట్టిబూటకన్నారు. దీన్ని కదిపితే కామరపు జీడి. వద్దంటే వెనకపడుతుంది. అందుచేత నిజాంశమైన రసాయనమందలి సామయిక జాతివిభాగమునకు వద్దాం.

సృష్టిలో రసాయనికసంబంధము (Chemical Relation) లేక (అల్లా గనటానికికూడ నీమధ్య రసాయనశాస్త్రవేత్తలకు మనస్సొప్పుటలేదు (సామయికసారణి)Periodic Table)లో నాద్యంతజాతులం దున్నవగు సోడియము, హరినము (Chlorine) సమ్మేళనము విస్తారముగా దొరకుచున్నను, పూర్వమునుంచియు మూలప్రకృతులను గుణములనుబట్టి విభజింపవలె నను ప్రయత్నము లనేకములు జరిగెను. అందు ముఖ్యముగా పేర్కొనదగినవి (౧) బెర్జీలియస్‌గారి విద్యుద్రసాయనపంక్తి (Electro-chemical Series of Berzelius) (౨) దోబెరీనరుగారి త్రిబంధములు (Doboreiner's Triads) (3) న్యూలాండ్సుగారి అష్టక నియమమును (Newland's Law of Octaves) (౪) ప్రస్తుత మాచరణయందుండి యనేకులచే సమర్థింపబడుచున్న నవీనసామయికవిభాగమును. దీనిని రష్యాయందు మాండలీఫ్‌గారును, జర్మనీయందు లూథర్ మేయర్‌గారును ఇంచుమించు ఏకకాలమందే యొకరిప్రమేయ మొకరికి లేకయే యుపపాదించిరి.

ఇందొక విచిత్రాంశ మున్నది. మొదటినుండియు మూలప్రకృతులనుగూర్చి శాస్త్రజ్ఞుల యుద్దేశ్యములను రెండువిధములుగా భాగింపవచ్చును. (౧) సీసమును బంగరుగా మార్చు 'కీమియాల' (Alchemists) ప్రయత్నములను విమర్శించిన అనువర్తనోద్దేశ్యము వారిమనమున దృఢముగా నుండెనని తోచును. ప్రౌట్‌గారి "మూలప్రకృతు లన్నియు జలవాయువు (Hydrogen) వివిధరూపము" లను వాక్యము వారికికూడ ననువర్తనోద్దేశ్యముండే (Idea of Continuity) నమ్మక మని తెల్పును. ప్రస్తుతోద్దేశ్య మొకమాదిరిగా నిదియే యనవచ్చును. (౨) విచ్ఛేదనోద్దేశ్యము (Idea of Discontinuity) బోయిలుగారి మూలప్రకృతిలక్షణమందు (Definition of Elements) మొలకెత్తెను. రేడియో ఆక్టివిటి మొదటియుద్దేశ్యమునే బలపరచును.

ప్రాతలయాధారములనుబట్టి చూడ మాండలీఫ్‌గారికి (౧) సంఖ్యలయం దెక్కువగ ఖాళీ యుండుటచేతను [సంఖ్య లనువర్తనయుక్తములు (Continuous) కావు కనుక] (౨) వారు సామయికవిభాగమునకు పరమాణు

భారముల (Atomic Weights)నే మూలాధారముగా గణించుటచేతను (3) సామయికనియమమును(Periodic Law) విశదపరుచుటకు చిత్రపద్ధతుల నుపయోగించుటను (To use graphic methods) ప్రతికూలురై యుండుటచేతను విచ్ఛేదనోద్దేశ్యము దెక్కనయిట్టనుని చెప్పక తప్పదు.

ల్థాఫర్ మేయర్ గారు (౧) వివిధపరమాణువు లేకవస్తుజాతియులే యని నమ్ముటచేతను (౨) సామయిక నియమమున విశదీకరించుటను ననువర్తనయుక్తము లగు రేఖల (Curves)నే యుపయోగించుటచేతను ననువర్త నోద్దేశ్యము దెక్కనమ్మకము కలవారుగా భావింపదగును.

ఇట్లయినను యిర్వురు నేకనియమము నేకకాలమందే యుపపాదించుట బహువిచిత్రము.

ఇక నీవ్యాసమును ముగించుటకు పూర్వము జాతి మతభేదము లుండవలె ననువారి కొకమాట.

ప్రస్తుతము విజ్ఞానములందు నవీనపరిశ్రమ (Research) మంతయు ప్రకృతినియమములను (Natural Laws) కనుగొనుటకే. మన మీప్రస్తుతవిజ్ఞానతేజమున నీజాతిమతసమస్యను పరికించిన నొకదాని కొకటి సహాయభూతము లనియు, సంయుక్తీకరణమున కివి యావయన ప్రాయము లనియు, నొకదానినుండి యొకదానిని గీటు గీచి వేరుచేయలే మనియు, అన్నియు ననువర్తనయుక్తములే కాని, విచ్ఛేదనములు కావనియు తేటతెల్లము కాగలదు.

ప్రకృతిలాస్యము

కొంపెల్ల జనార్దనరావు గారు

సతత నూతన మృదు విలాసప్రభూత
 తావక మనోజ్ఞలాస్య సందర్శనమున
నాదు భావాలు మధుర గానమ్ము సలిపెఁ
బ్రకృతి! ఆనంద తన్మయత్వమున మునిఁగి.

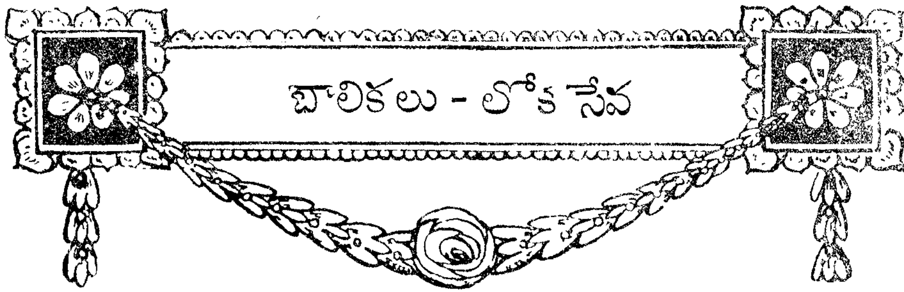
క్షణములో దుఃఖచయ మెల్ల సమసిపోయె;
నెన్నియో లాలసలు—హరియించి పోయె;
స్మృతులు మెల్లమెల్లన సొమ్మసిల్లిపోయె;
నీయెదుట నిశ్చలత నేన నిలిచిపోతి.

ఆదయాశీకరాసార, మాపవిత్ర
విశ్వమోహనమైత్రి, యాప్రేమమధుర
మంగళాకార, మాతపోమహితముద్ర—
అహహ, ఎంతేసి కానుక లబ్బె నాకు!

నీ జగన్మోహనం బైనన్నృత్యమందు
మెప్పు లలసి పో, నేత్ర నిమీలనమున
దవ్వులను విన వచ్చె నెంతయుఁ బునీత
విశ్వసందేశతతుల గంభీరరుతులు.

ఎవరికొఱకు నీ నాట్యంబు, లేప్రపూత
గాన సంచార ఫణితు లేకాంత కాంత
నృత్య వైదగ్ధ్యమును బ్రసాదించె నీకు?
అనుచు ధ్యానించినా నప్రయత్నముగను.

ధ్యాన మది గానమైపోయెఁ, దావకీన
ప్రణయ సౌభాగ్య మహిమ, నాప్రశ్నములకు
నేని చూపట్టెనని సమాధానమనయి:
నీవలన నాయనంతత నేర్చికొంటి!

బాలికలు - లోకసేవ

శ్రీమతి రొట్టెకల్ సుబ్బమ్మ గారు

వెక్కుచోట్ల బాలురు లోకసేవకు, అందు ముఖ్యముగా తమదేశసేవకు, చేయుచున్న ప్రయత్నములనుగురించి మనము పుస్తకములలో చదువుచున్నాము; కన్నులార చూచుచున్నాము. ఇది యెంతయు సంతోషకరము. మనపురోభివృద్ధికి ఎంతయు శుభసూచకము. కాని అంతటితో తృప్తిపడుటకు వీలులేదు. బాలురు లోకమున సేవచేయుటకు ఎంతఅవసరమో బాలికలు సైతము ఈమహాసేవకు అంతముఖ్యము. మనభారతమాతకు బాలురు, బాలికలు రెండుకన్నులవంటివారు. ఒకకన్ను ఎక్కువఅందముగా నున్న ఏమి ప్రయోజనము? ఆకన్నునకున్నంతశక్తి, ప్రకాశము రెండవకన్నునకుండితీరవలయును. అప్పుడు నేత్రములు శోభాయమానములై చూచుట కెంతయు ఇంపుగా నుండును.

నేటి మనబాలికలగతి చూచినయెడల మన మీ ముఖ్యరహస్యమును కొంచెమైనను తెలిసికొనినట్లు అగపడలేదు. బాలికలు అజ్ఞానములో పడి దిక్కుగానక యున్నారు. లోకసేవ అట్లుండనిండు; దేశసేవ అటులుండనిండు: తమసేవనుసైతము పూర్తిగా మరచిపోయినారు. అందువలననే బాలురకున్నంత దేశభక్తి, దైవభక్తి, కార్యశూరత, తెలివితేటలు ఏమాత్రమును లేకున్నవి. తమయింటినే ప్రపంచముమాదిరిగా చూచుకొనుచున్నారు. అజ్ఞానులగు తల్లిదండ్రులే వారికి సర్వమును. పిరికితనము, సోమరితనము, అనారోగ్యము, అజ్ఞానము వారికి ఇష్టదేవతలు. అందువలననే వారు పెద్దవారైనతరువాత, భర్తలు చేయు పనులకు తోడ్పడుటకు బదులుగా అడ్డుపుల్లలు వేయుచు, తమతెలివితక్కువతనముచే మనదేశమునకే మహాపద తెచ్చుచున్నారు. సాధ్వీమణులగు సీత, సావిత్రి, దమయంతి మొదలగు శీలవతులనామములకే కళంకము దెచ్చుచున్నారు.

ఎంతకాలము మనబాలికలు ఈ యజ్ఞానాంధకారమున నుండవలయును?

నేడు ప్రపంచము మార్పు చెందుచున్నది. అభిప్రాయములు మారిపోవుచున్నవి. అంతవరకు పోనేల? మనుష్యులే మారిపోవుచున్నారు. అట్టిచో మనబాలికలు యథాస్థితిలో నుండిన ముందుముందు పెద్దవారైన తరువాత తమసోమరితనమున కెంతయు వగవగలరు.

ప్రపంచములోని అన్ని దేశములలో గల బాలికలు ఈకాలదేవతలు వారికిచ్చు అవకాశములనుగైకొనుచు, లోకమునకు, దేశమునకు, తమసంఘమునకు ఎంతయో ఉపకారిణులై యున్నారు. మనము సైతము మనఅజ్ఞానాంధకారమును పటాపంచలుచేసి వెలుగునకు రావలయును. ప్రపంచసేవకు మనము అనుసరించవలసిన ధర్మములను అతినిపుణతతో నేర్చుకొని కార్యాచరణమునబెట్టి పావనము కావలయును.

ఇందులకుగాను ఇతరదేశములలోవలె మనదేశమున గరలుగైడింగు (Girl Guiding) అను ఉద్యమము బాలికలలో ప్రచారములో నున్నది. ఇందు స్త్రీలు లోకమునకు, తమస్వదేశమునకు, ప్రజాకోటికి ఏరీతిని సేవచేసిన లాభముగ నుండునో, మనము ఆసేవావ్రతమున నేరీతిని పాల్గొని కృతార్థులము కావలయునో నేర్చుకొనవచ్చును. ఇట్టిఉద్యమమును మనము బాలురలో చూడగలము. దానినే బాలభటోద్యమము (Boy Scouting) అనిపిలుతురు. బాలభటులు మనదేశములోను, ఇతరచోట్లను ఏరీతిని సేవచేయుచు, సర్వప్రజలకు తోడ్పడుచున్నారో మనము చూచుచున్నాము. బాలురకు వారిసహాయముకొరకు ఈయబడుచున్న శిక్షణ ననుసరించియే ఇందును బాలికలకు వారిసేవావ్రతమునకు కావలసిన సహాయ మంతయు నీయబడుచున్నది.

ఈ శిక్షణమున నొకటి రెండు సంవత్సరములు ఆరితేరిన బాలికలు బాలికాసంఘము నకేకాక తమతల్లిదండ్రులకు, అన్నదమ్ములకు, అక్కచెల్లెండ్రకు, బంధుమిత్రాదులకు-వీరువారననేల?-సకలజనులకు నెంతయు సహాయపడుచు కృతార్థురాండ్రు కాగలరు.

తమ స్వధర్మములను బాగుగ తెలిసికొనగలరు. తమదేహారోగ్యమును కాపాడుకొనగలరు. తమఇండ్లను సుందరముగా నుంచగలరు. ఇతరుల కనారోగ్యముగ నున్న ఒకనిమిషమైనను ఊరకొనజాలరు. ఏసహాయము ఇతరులకు కావలయునన్నను అతినిపుణురాండ్రై ఆసహాయమును శుభప్రదముగా నిర్వహింపగలరు.

అంత యననేల! ప్రతివిషయమునను నిపుణలై దానిని నిర్విఘ్నముగను, సంతోషపూర్వకముగను, స్వార్థత్యాగము తోడను ముందు అడుగు పెట్టి సేవ చేయగలరు.

ముందు మన దేశమునకు ఇట్టివారే లక్షలకొలది కావలయును. అట్టివారివలననే లోకమున శాంతి సమకూరగలదు. కావున మన బాలికలు, అందు ముఖ్యముగ పెద్దలగు బాలికలతల్లిదండ్రులు, సోదరులు ఈ విషయమున శ్రద్ధతీసికొని, ఈబాలికాభటోద్యమము ఇచ్చు అవకాశములను గైకొందురుగాత. పెద్దలసహాయము లేకపోయిన బాలికల ఈకోరికలు, ఆశలు నెరవేరజాలవు. దైవము ఈ మహోద్యమము ద్వారా బాలికలను సేవామార్గమున నడపుచు ధన్యురాండ్రనుగ చేయుటకు వారికి, వారిపెద్దలకు తోడ్పడుగాత!

కీ. శే. ఆచార్య పప్పు పార్వతీశంగారి స్మృతిపద్యములు

ముడుంబ నరసింహాచార్యులుగారు

వబంధమ్ములు వీడి, మోక్షపదవిం బ్రాపించునాసక్తి, సం
భవపూ లీలల మానవాత్మలను మార్పం దంత్రముల్ పన్ను, లో
కవిభుం, డాహరి తన్ను జేరుటకు వీకన్ వచ్చు మాంపార్వతీ
శు, విశుద్ధాత్మకు శాంతి సేకుర నోనర్పంగావుతం బేదిమిన్.

మ. పరదేశాటనపాటవమ్మున, కళాప్రావీణ్యలక్ష్మీధురం
ధరతన్, విజ్ఞుడవైన నీక తగు దథ్యం బెన్న నాచార్య స
ద్బిరుదం; బయ్యది గాంచి దేశహితబుద్ధిం గాంధివిద్యాలయాం
తరసంస్థన్ మనినట్టి నిన్ను మరువందన్ శక్యమే మాకికన్.

మ. "పతనంబంచు నెఱింగియుండియు విధిప్రాబల్యసంఘర్షణో
న్నతి మి మ్మందఱి వీడిపోయెడ జూడీ నర్సాపురీశైలరో
న్నతవిద్యాలయమందు జేర" నని దైన్యం బార నీవన్నమా
ట తలంపారిన బారు గాల్వలయి కంటన్ మాకు దుఃఖాశ్రువుల్.

శా. జాతీయోద్యమముం ద్యజించి చనునిన్ సన్మానముల్ సేత, వి
ఖ్యాతిన్ విన్నపపత్రమిచ్చుట పొసంగన్నేర కావేళ, సం
కేతప్రక్రియ నొక్కయుంగరము భక్తిన్ నీకు నర్పింపగా
బ్రీతిం గైకొని పల్కు నీనుడి తరంబే విస్మృతిం జెందగన్.

శా. ఆజన్మాంతము బాయజాలనిది నాకాహ్లోధసంధాయియై
పూజార్హంబయి మాతృదేవతవలెం బొల్పారు నెవ్వేళ; గాం
ధీజాతీయకళాస్థలిన్ హృదయపీఠింజొన్పు; నుగ్రంబె న
న్నోజన్ మీఁదెస లాగుమంత్రమని మమ్మారార్చుచుం బల్కవే.

శా. విద్యాసంస్థల కి లెఱింగి, మగుడన్ విచ్చేతు విం కెప్పుడో;
హృద్యంబైన కళాప్రణాళిక ప్రవర్తింపింతు, జాతీయసం
వేద్యాంశంబుల; నంచు మేము మది నువ్విళ్ళూరుచుండంగ, ని
న్నాద్యంతమ్ములు లేనిదైన మెడబాయంజేసె నెట్లోర్తుమో!

గీ. చేరి, తనయదగ్గునిన్ను గృశింపజేయ-ప్రభవవత్సరవైశాఖ బహుళతదియ
శుక్రవారము కీర్తిశేషుడవయితివె! పవ్వకులసింధుతారేశ, పార్వతీశ!

మ. మనవిద్యాలయ మెట్టు లున్నదను సంప్రశ్నమ్ములున్, ఖద్ద రే
ననయమ్మున్ ధరియించుచుంటి నను నెయ్యంబారు వాక్యమ్ములుం
గని, నీలేఖలు సారెసారె చదువంగా మాకుమోదమ్ము గ
ల్గెను మున్; న్నెడ్డెద నీవు వోవ, గలచెన్ లేఖల్ త్రిశూలమ్ములై.

మ. తనువు న్వీడెడు వేళ జీవున కెడంద న్నల్చి, పోజాల, కే
వున వర్తించెడి వాంఛ లంకురములై పొందించు మార్పుట్లు; నీ
ఘనసంకల్పము రిత్తవోవునె? మహాకల్యాణ మీభారతా
వనికిం గూర్చు బ్రు మ్ముసంగి మగుడం బంచు న్ననున్ ధాత్రికిన్.

ఉ. పంచినశాంత మానసము పై విలసిల్లగ, నాదరప్రశ
స్తంబయి పొల్చుచూడ్కియు, హితమ్మగు సూక్తియు నొప్ప నీనిరా
డంబరజీవిత మ్మది యెడందను నాటెను; పవ్వ పార్వతీ
శంబ! గుణాఢ్య! నిన్ మఱువ శక్యమె మాకిక నెన్నినాళ్లకున్!

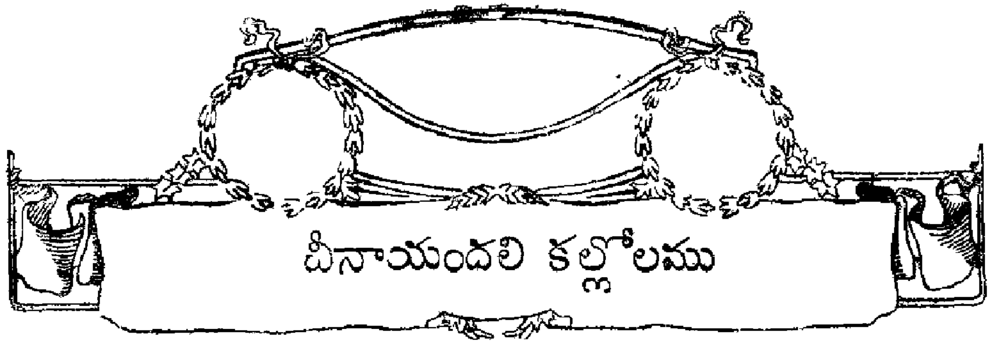

యశోద-విశ్వప్రదర్శనము

భమిడి ఉమామహేశ్వరావధాని గారు

కలయో, భ్రమయో, మతిచం-చలమో, మాయో, మహేంద్రజాలంబో యా
నిం:గంటిమి వింటిమి విం-తలు కుక్షిని జగములున్న తనయులు గలరే!

చిఱుతపాప: డటంచు: జింతించునే కాని-యఖిలలోకాధ్యు:డం చరయలేదు
వెన్నయే కడుపార నున్నది యనుకొంటి-విశ్వంబు లుండుట వినఁగలేదు
బాలకృష్ణుఁ డటంచుఁ గేలుఁగట్టితి గాని-యాదివిష్ణు వటంచు నరయలేదు
భువిఁ బావనము సేయఁ బుట్టినశిశువని-కలనైన నేఁ జూడఁ గాంచలేదు
ఇట్టి మహిమలుగల ముద్దు పట్టిఁ గన్న-ననలతోఁ గూడి పొల్పాగు నారకెటులు
వాస నబ్బునో యటులు నావంశ మిపుడు-పావనం బయ్యె నహహా! గోపాలబాల!

చీనాయందలి కల్లోలము

(జాతీయోద్యమమునకు గల ప్రతిబంధకములు)

జయంతి వెంకటకిరీటిరావుగారు

నూట డెబ్బది రెండు యుద్ధనౌకలు విని మీఁది విదేశీయధ్వజములను ఎగురవేయుచు, చీనా పరిసరసముద్రముపై సంచరించుచున్నవి. అమెరికావారు ముగ్గురు నౌకాదళనాయకులను, ఇంగ్లాండు ముగ్గురను, ఫ్రాన్సు జపానులు చెరి ఒకరిని చీనాకుఁ బంపియున్నవి. 35,000 విదేశీయ సేనలు షాంగేయందు విడిసియున్నవి. ఇదంతయు నెవరికొరకు? చీనాలో నున్న తమతమ దేశీయుల సంరక్షించుకొనుటకే యన్నచో నెవరు నమ్మగలరు? సైన్యములను పంపక పూర్వ మీమాట జెప్పిన నమ్ముటకు కొంత వీలుండెను. కాని యిటీవల యీ సైన్యములయొక్క చర్యల విన్నపిదప నీమాట నమ్ముటకు వీలులేకున్నది. ఈహడావిడియంతయు బ్రిటను రషియాదేశము లొండొరులపై గల పగసాధించుకొనుట కుద్దేశింపబడినది. పరిశ్రమాధికారుల తరఫునే కాక, సామ్రాజ్యమంతటి తరఫున ఇంగ్లాండును, కమ్యూనిజము (సాంఘికసమానత్వము) నెలకొల్పుటకే కాక జాతీయస్వాతంత్ర్యమును నెలకొల్పునుద్దేశముతో పరాధీనరాజ్యముల తరఫున రషియాయును పోరాడుచున్నవని యీదిగువ విషయములబట్టి తెలియగలదు. పెకింగునందున్న రషియాకార్యాలయపు ముట్టడి, నాంకింగ దుర్ణయములు, కుమింగుటాంగు (జాతీయ) పక్షమునందలి చీలిక మున్నగువిషయములే యిందుకు నిదర్శనములు.

శ్రీ. శే. డా. సన్‌యాట్‌సేనుగారు

దక్షిణచీనాకు స్వాతంత్ర్యము చేకూర్చి కాంటనుప్రభుత్వమును స్థాపించిన విప్లవనాయకుడు.

ఐరోపాయుద్ధానంతరము జరిగిన వాషింగుటనుసంధి షరతులకు విరుద్ధముగను, జాతిసమితి నిబంధనలకు విరుద్ధముగను అమెరికా ఇంగ్లాండు ప్రభుత్వములు చీనాలో తమసేనలను దింపినవిషయ మిదివరకుసూచింపబడెను. ఈసేనలు జాతీయోద్యమమునకు ప్రతికూలురగు ఉత్తరచీనానాయకులకు లోలోపల సహాయముచేయుచుండినను, కాంటను జాతీయ ప్రభుత్వపుసేనలు చియాంగ్ కాయిషేకుగారి సేనాధిపత్యమున హాంకోనగరమును ముట్టడిచేసి బ్రిటీషువారి స్వాధీనమునుండి తప్పించి తాము వశపరచుకొనిరి. కడచిన మార్చిమాసమున ఇంకను ఉత్తరమునకు దండెత్తిపోయి ముందుగ షాంగేనగరమును (ప్రతికూలదేశీయపక్షమువారి వశమందున్న భాగమును), పిదప నాంకింగునగరమును ఆక్రమించుకొనిరి. విదేశీయవర్తకవ్యాపారములకు కేంద్రస్థానమును, ముఖ్యమగు రేవుస్థలమును నగు షాంగేకు మోసము రాకుండుటకై ఉత్తరభాగము నాయకులగు చాంగ్ ట్సొలిను మున్నగువారు తమసేనలను నాంకింగువైపునకు దెచ్చి, షాంగేపై బోవుచున్న చియాంగ్ కైషేకుగారికి వేరొకవైపున ఒత్తిడికలిగింప జూచిరి. కాని కాంటను జాతీయప్రభుత్వమునకు కార్మికుల సహాయముండుటచేతను షాంగేనగరమున విజయముగాంచి, నాంకింగునగరమును గూడ నాక్రమింపగలిగిరి. రత్నములవంటి షాంగే నాంకింగు నగరములు లభించినపిదప ఇంక పెకింగు, తదితరనగరములు చేకూరుటెంత?

కాంటనుప్రభుత్వమునకు గురుపీఠముగనున్న స్త్రీరత్నము,
దక్షిణచీనాకు స్వాతంత్ర్యము సంపాదించిన
డా. సన్ యట్ సేనుగారి భార్య.

సన్ ఫూ గారు.
విప్లవనాయకులగు కీ. శే. సన్ యట్ సేనుగారి కుమారులు

త్వరలోనే చీనాయంతయు జాతీయపక్షము వారి వశము కాగలదని విదేశీయవర్తకులకు భయమగుచున్నది.

నాంకింగు ముట్టడిసమయమున ఉత్తరపు సేనలు, కాంటను సేనలుగూడ నగరమునం దుండెను. ఉభయులు కలియబడి పోరాడుచున్నపుడు అచ్చటనున్న విదేశీయులకు దెబ్బతగిలెను. అమెరికా ప్రతినిధి కార్యాలయము కొల్లగొట్టబడెను. జపానుయుద్ధనౌకలపై తుపాకులు కాల్చబడెను. ఈసంపడిలో ముగ్గురు మాత్రమే తెల్లవారు చనిపోయిరి. దక్షిణపు సేనలచే వెంటాడబడి పారిపోవుచున్న ఉత్తర దిక్కు సైనికులు తమకడ్డుదగిలిన పాశ్చాత్య సేనలకు గొంత హింస గావించిరి. ఇదికారణముగగొని అమెరికా బ్రిటిషు యుద్ధనౌకలు నాంకింగునగరముపై ఫిరంగులు గాల్చిరి. అనేకమంది చైనీయులకు హాని కలిగెను. ఇదియిట్లుండ తమకు గలిగిన నష్టమునకు కాంటనుప్రభుత్వమువారు పరిహార మొసంగవలసియుండునని బ్రిటీషువా రనుచున్నారు. అంతకు ముందు షాంగేలో ఉత్తరభాగపుసేనలపై విదేశీయులు తుపాకులు గాల్చుటచే వారిపై పగ సాధించుటకు ఉత్తరదిక్కు సేనలే యీదుర్ణయముల గావించియుండునని విదేశీయులు తలంపరైరి.

మార్షల్ సన్‌చాను ఫాంగుగారు.
షాంగేనగరమును కాపాడుచుండగా జనవరిలో కాంటనుప్రభుత్వమువారు వీరిని ఓడగొట్టిరి.

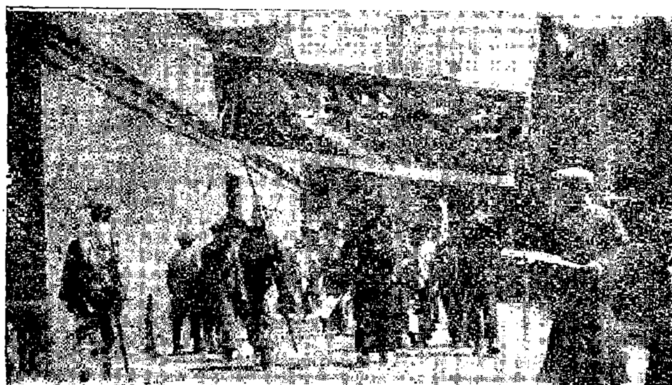

ఫెంగ్ యుసి-హాంగ్ గారు, జాతీయపక్షనాయకుడు.
ప్రస్తుతము షెన్సిరాష్ట్రము వీరి స్వాధీనమునం దున్నది

బ్రిటీషువారి యెత్తు

నాంకింగు దుర్ణయములు కారణముగజేసి, అమెరికా, బ్రిటను, ఫ్రాంసు, ఇటలీ, జపాను-ఐదు ప్రభుత్వములుగలసి నష్టపరిహారము గోరుచు కాంటనుప్రభుత్వమునకు అంత్యసందేశము నంపి యుద్ధమునకు గడంగవలెనని ఇంగ్లాండు యత్నించెను. కాని యీయత్నము

సాగలేదు. ఇదివర కొకసారి హాంకోం ఒడంబడి
కకు పూర్వము ఇట్లే బ్రిటీషువారు సూచిం
చియుండిరి. కాని అప్పుడును అమెరికా జపాను
లంగీకరింపలేదు; ఇప్పుడును అంగీకరింపలేదు.
అవసరమున్నచో తానే కాంటను ప్రభుత్వ
ముతో ఉత్తరప్రత్యుత్తరముల నడుపుకొనగల
నని అమెరికా చెప్పెను. జపాను ప్రస్తుత
మెక్కువ చొరవజేసికొనక బ్రిటీషువారు
పోయినచో యాంగ్ట్సిలోయయందు తన
వర్తకమును స్థాపించు నుద్దేశముతో నున్నట్లు
తెలియుచున్నది. చివరకు విదేశప్రభుత్వ
ములు వేరువేరుగనే సందేశము లంపినవి. ఇన్నిం
టికిని కాంటను ప్రభుత్వము తరఫున యుజను

షాంగే ముట్టడియందు పాల్గొనిన కార్మికులు బాల్షివికుల ప్రేరేపణవలన
ఆయుధసహితులై ఊరేగుచున్నారు.

చేనుగారు ప్రత్యుత్తరమిచ్చుచు నాంకింగు
దుర్ణయములకు తమసేనలు కారణముగావ
నియు, అంతర్జాతీయసంఘము నొకదానిని
నియమించి విచారించినచో తమకేమియు
అభ్యంతరము లేదనియు, విచారించునపుడు
నాంకింగుపై ఫిరంగులు కాల్చుటవలన గలిగిన
ముప్పునుగూర్చి కూడ విచారింపవలెననియు,
దోషము రూఢిగానిది శిక్షింపవీలులేదనియు,
ఎవరిచే జరిగినను చీనాభూమిపైనున్న అమె
రికా ప్రతినిధి కార్యాలయమునకు నష్టముకలిగి
నందున తాము నష్టపరిహారము నిచ్చుకొందు
మనియు జెప్పిరి. ఇట్టి న్యాయ్యమగు ప్రత్యుత్త
రమునకు గూడ విదేశీయులు సంతృప్తిజెందక,
మూలకారణముల గూర్చి విచారించుట
కిష్టములేనివా రగుటచే చేనుగారి జవాబు
నకు అసమ్మతి దెలిపి యూరకొనిరి.

సోవియటు భవనము ముట్టడి

కాంటను ప్రభుత్వమువారు బ్రిటీషువా
రిపై జరుపు ప్రతికూలచర్యయంతయు రషియా
వారి ప్రోద్బలమున జేయుచున్నా రనియు, రషి
యాలోని కమ్యూనిస్టుపక్షము
వారే యంతకు కారకులనియు
బ్రిటిషువారి తలంపు. అందుల
కనుగుణ్యముగ వారు చీనా రషి
యాలకు ప్రతికూలముగ చాల ప్ర
చారము జేయుచున్నారు. అనేక
పత్రికలు, వార్తాప్రచారకసంస్థ
లు వీరిచేత నుండుటచే చీనా
వారిలోపములను గోరంతలు
కొండంతలుచేసి, సోవియటు
(రషియా)పై అనవసరముగ
అపవాదములువేసి, వార్తలను
వివిధ దేశముల కంపుచున్నారు.
కాని యింత మాత్రమున ప్రజలందరు మోస
పోజాలరు. ఇట్టి ప్రచారమువలన వీరు వారింప
దలచిన జాతీయోద్యమము ఘనతయే యెక్కు
వ ప్రకటనయగును. ఏప్రిలు మొదటివారము
లో పెకింగునగరమునందున్న సోవియటు

ప్రభుత్వభవనమును కొల్లగొట్టుటకు ఛాంగ్ ట్సోలినుగారికి అంతర్జాతీయసంఘమువారు (డిప్లమాటిక్ కోరు) అనుమతి నిచ్చిరి. ఛాంగ్ ట్సోలినుగారి సేనలు చూచిరమ్మన్న కాల్చి వచ్చినట్లు చేసినవి. 72 చైనీయులను, 22 రష్యనులను అరెస్టు చేసిరి. అనేక కాగితములను, కరపత్రములను బయటికి దీసి, రష్యావారు చీనాలో జేయుచున్న ప్రచారపు గుట్టంతయు బయటపెట్టితిమని యుప్పొంగిరి. చీనాజాతీయవాదులకు రష్యానుండి ధనము, ఆయుధములు వచ్చుచున్నవనియు, విదేశీయులనుచంపి వారిభవనముల లూటీ చేయుమని రష్యావారు ప్రోత్సహించుచున్నారనియు, ఆకాగితములవలన తెలిసినట్లు చెప్పి రష్యాపై నిందలు మోపిరి. ఇవి యెంతవరకు నిజమో తెలియదుగాని నిజమేయని అంగీకరించినను, జాతీయపక్షీయులకు బ్రిటిషువారు, అమెరికనులు ఇంతకన్న నెక్కుడు సహాయము చేయుచున్నపుడు ఇందు వింతేమున్నది. జాతీయపక్షపుసేనలు ఉత్తరదిక్కు సేనలతో పోరాడుచున్నపుడు, అంతఃకలహములందు పాల్గొనరాదను బ్రిటీషు అధికారులు షాంగైనగరములో 2000 మంది షాంటుంగు (ఉత్తర) సేనలకు ఆశ్రయమిచ్చి, జాతీయపక్షపు సేనలకు పట్టుపడకుండ కాపాడి రహస్యముగ ట్సింగ్టూ నగరమున కంపినట్లు నేటి న్యూసుఏజన్సీ వార్త దెలుపుచున్నది. ఐరోపియనులు మాత్రము తమ కనుకూలముగ ప్రచారము చేసికొనుటలేదా? వారిచే స్థాపింపబడిన క్రైస్తవసంస్థలు, విద్యాసంస్థలు మున్నగునవన్నియు అందులకు తోడ్పడుచున్నవి. కాని పరాధీనులైయున్న చైనీయులకు, ముఖ్యముగ కార్మికులకు, సామ్రాజ్యకాంక్షగల బ్రిటను అమెరికా జపాను ప్రభుత్వముల ప్రచారము నచ్చక జాతీయాభివృద్ధి కనుకూలముగు ప్రచారమే చెవినిబడుచున్నది. అందువల్లనే జాతీయపక్షమునకు విజయము చేకూరుచున్నది.

ప్రస్తుత స్థితి

జాతీయసేనలు ప్రస్తుతము దక్షిణభాగమంతయు వశపరచుకొని, యాంగ్ట్సీలోయ

పెకింగునందు చాంగుట్సోలినుగారి ఉత్తరువుప్రకారము ముట్టడి చేయబడిన సోవియటుభవనమునందు పట్టుబడిన బాల్షివికు ఖైదీ.

నాక్రమించుకొని ఉత్తరమున పెకింగువైపు దారి జూచుచున్నవి. హోననురాష్ట్రమప్పుడే వారిచేతిలో బడినది. పశ్చిమమున నున్న షెన్సి రాష్ట్రము జాతీయవాదియగు ఫెంగుయుశియాంగుగారి స్వాధీనమునందున్నది. కాని యీవిజయము స్థిరమగుట కింకెంత కాలము పట్టునో తెలియదు. ఈలోపుగ జాతీయపక్ష

మునందే చీలిక గలిగినది. అసలు జాతీయ పక్షమునందు గమనింపదగ్గ నాయకబృందములు మూడు గలవు. కాంటనునందు గల డా॥ సనుయటుసేనుగారి బంధువర్గము, భార్య, కుమారుడగు సనుఫూగార్ల ననుసరించువారు. వీరు పక్కా జాతీయవాదులు. తరువాత చియాంగ్ కాయిషేకు సేనావర్గము. జాతీయ పక్షమునందు ఎన్ని సేనలు చేరినను వీరి యధికారము ఇనుమడించుచునే యున్నది. మూడవవర్గము హ్వాన్చెలన్‌గారి నాయకత్వము క్రిందనున్న అతివాదవర్గము. వీరు కేవలము కమ్యూనిస్టుపద్ధతుల ననుసరించువారు. ఈ పక్షమువారు కమ్యూనిస్టునాయకుడగు బరోడినుగారి ననుసరించుటచేతను, వారి ప్రచారమునం దన్నియంశములతో తాను ఏకీభవింపకుండుటచేతను, చాంగ్ కాయిషేకు సేనాని, జాతీయప్రభుత్వమేర్పడినదో డా॥ సనుయటు సేనుగారు చెప్పిన సూత్రముల ననుసరించి స్థాపింపబడవలెనుగాని విదేశీయ రషియా విధానము ననుసరింపరాదను నుద్దేశముతో ఈ యతివాదపక్షమునుండి చీలిపోయి, నాంకింగునం దొక స్వతంత్రప్రభుత్వము నేర్పరచిరి. సి. సి. వూగారు ఈ ప్రభుత్వమునకు విదేశాంగమంత్రిగ నియమింపబడిరి. చియాంగ్ కాయిషేకుగారు హాంకో నగరమును మరల స్వాధీనపరచుకొన జూచుచున్నారు. హాంకో నగరమున విషమ పరిస్థితులు సంభవించినవి. చీనా ఉత్తరభాగపు అధికారమునకై హాంకోలోనున్న కమ్యూనిస్టు ప్రభుత్వమువారు, చియాంగ్ కాయిషేకుగారి నాంకింగు ప్రభుత్వము, ఉపేఫూగారి నాయకత్వమున నున్న ఉత్తరదిక్కు సేనలు పోరాడుకొనుచున్నవి. పెద్ద యెత్తుబడి మీద తీవ్రమగు యుద్ధము జరుగుచున్నది. దీని ఫలితముగ దేశీయులలో వ్యాపారమంతయు నిలిచి

చీనా రక్షకసంఘమువారు రెడ్ క్రాసు జెండా నెత్తి బ్రిటిషు సరిహద్దులయొద్ద యుద్ధమునందు చనిపోయినవారి శవములను గొంపోవుట.

పోయినది. వర్తకమునకు భంగము కలిగినదని వేరుగ జెప్పనవసరము లేదు. పెకింగులోనున్న బ్రిటిషుమంత్రి సర్ మైల్సులాంప్సనుగారు, తదితర పాశ్చాత్యసేనానాయకులు, ప్రతినిధులు షాంగేలోగూడి కర్తవ్యముగూర్చి ఆలోచించుచున్నారు.

జపానుప్రభుత్వమువారు షాంగేనగరమును ఆక్రమించిన పిమ్మట ఇండ్లలోనున్న వారిపై ఆక్రమాలు జరుపు వీరి సేనలు వీధులలో నిలిచి తుపాకుల ప్రేల్చుట జనరలు ?గారు| సోవియటులకు ప్రతికూలముగు "వైటు" (శ్వేత) పక్షమువారు.

తమవలెనే పరాధీనులైయున్న చీనాప్రజలయెడల సానుభూతి జూపుచు అచ్చట జాతీయోద్యమము నణచివేయ తమదేశపు సేనలనే ప్రభుత్వము వారు చీనా కంపుచుండ వారింపలేక పోయినను, భారతీయులు చీనావారికి సహాయము చేయుటకై కొందరువైద్యులను, నర్సులను, సేవకదళమును కంపుటకు మొన్న బొంబాయిలో జరిగిన కాంగ్రెసుసభయందు తీర్మానించిరి. ఇది యెంతవరకు నెరవేరునో తెలియదు. ప్రభుత్వమువా రనుమతించినాగదా పంపుట?

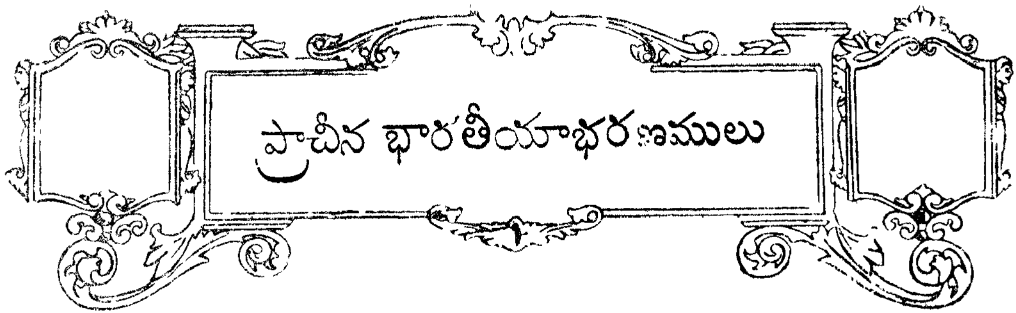

భారతీయ మహిళామండలి

కన్యా శ్యామకుమారి నెహ్రూ

పండిత శ్యామలాలు నెహ్రూగారి దుహిత.

అలహాబాదు విశ్వవిద్యాలయము యం. ఏ. పరీక్షయందు ఉత్తీర్ణులయినవారిలో ప్రప్రథమురాలుగా వచ్చెను.

[బొంబాయి మధ్యరాష్ట్రములకు, ఇతరరాష్ట్రములకు జెందినవి.]

చిత్రము. ౭౪—౪౯౧. హస్తభూషణము, వెండిది. వెండిమలాముపూసిన తీగపనిగలది. వెడల్పు ౧¾ అం., అడ్డుకొలత ౩ అం. ఒకజత వెల ఆరుపౌనులు. అబిసీనియాదేశపుది. ౪౯౨. బంగారుకంకణము; మొగ్గలవంటిగుబ్బలు, గుండ్లు దారముతో కట్టి కూర్పబడినవి. సం. ఇది ౧౮౯౭ లో అరేబియాదేశములోని మస్కాటు నగరమున నొక అరబ్బీ చేసినది. అడ్డుకొలత ౩ అం., వెడల్పు ౧ అ. ౪౯౩. హస్తకంకణము; వెండిది. జాంజిబారులో చేసినది. వెల అయిదు పౌనులు. ౪౯౪. భుజత్రాణము; వెండిది. వెండితీగపనిగలది; రాళ్లుచెక్కబడినది. అబిసీనియారాజగు థియోడరు హోర్ముజ్దు రస్సాము అను నాతనికి బారితోషికముగా నొసగినది. ఎత్తు ౬ అం. నడిమికొలత ౪ అం. అబిసీనియాదేశపుది.

చిత్రము. ౭౯—౪౯౫. పుష్పకలశము. వెండిది. తీగపనిగలది. ఒకజత వెల పౌ. ౧౭, షి. ౧౨.

చిత్రము. ౮౦—భారతదేశపు పాటకజనము తాల్చు ఆభరణములు. మట్టికపులోహముతో చేసినవి. ౪౯౬. చెవిపోగు. బెంగాలురాష్ట్రముది. ౪౯౭. (ఎ. బి. సి.) మూడును లక్కతో చేసిన చెవిపోగులు. సంయుక్తరాష్ట్రములలోని మిర్జాపురమువి. ౪౯౮. కమ్మితో నల్లిన చెవిపోగు. సంయుక్తరాష్ట్రములది. ౪౯౯, ౫౦౧. కాలిచుట్లు (పిల్లాండ్లు). మధ్యరాష్ట్రములలోని సాగరపట్టణముది. ౫౦౦. దక్కనులోని పారాభిల్లులు ధరించు కర్ణాభరణముల జత. ౫౦౨, ౫౦౩, ౫౦౪, ౫౦౯. క్రమముగ అజిమీరు, బెంగాలు, పాట్నా, కలకత్తా నగరములకు జెందిన హస్తాభరణములు. కాని ౫౦౪, ౫౦౯ సాధారణముగా ఉత్తరహిందూస్థానమున నంతటను ధరింతురు. ౫౦౫. చెవిగొలుసుల జత, ౫౦౭. గజ్జె; ఇవి పారాభిల్లులు ధరించునవి. ౫౦౮. గుబ్బగల చెవిగొట్టాలు. చెన్నపురివి. ౫౦౬. కర్ణాభరణము. భారతదేశమంతటను సాధారణముగ వాడుకలో నుండునది ౫౧౧. ముక్కుపోగు. సంయుక్తరాష్ట్రములలోని సహారాణ్పురముది. ౫౧౨. పారాభిల్లుల ముక్కుపోగు. ౫౧౩. కమ్మవంటినగ. సాధారణముగ భారతదేశమంతటను వాడుచున్నను, సంయుక్తరాష్ట్రములలో ఎక్కువ ఉపయోగించెదరు. ౫౧౮. తెల్లలోహముతో చేసిన కాలికడియము. బెంగాలులోని 'సారన్' లో నుపయోగింతురు. ౫౧౪ బెంగాలులో ధరించు కాలికడియము.

చిత్రము. ౮౧—౫౧౩—౫౩౫. మట్టిమైనలోహముతో చేసినవి. సాధారణముగ మధ్యహిందూస్థానమున వాడుకలోనున్నవి. ఇందలివి చేతికి, కాళ్లకు పెట్టుకొను గొలుసులు, కడియములు. ౫౨౪, ౫౩౧, ౫౩౩. వీనిని దారములోగాని, తీగలోగాని కూర్చి కాళ్లకు చేతులకు ఆభరణములు చేసికొనుట కుపయోగించునవి.

చిత్రము. ౮౨—౫౩౬మొ. ౫౬౩. మట్టికపులోహముతో చేసినవి. ౫౪౨, ౫౪౯. చెవిపోగులు. ౫౪౩, ౫౪౫, ౫౪౬, ౫౫౦. చేతివ్రేలి ఉంగరములు. ౫౫౩, ౫౫౪, ౫౫౫, ౫౫౭, ౫౫౯, ౫౬౦, ౫౬౧, ౫౬౨ కాలివ్రేలిచుట్లు. తక్కినవి కాళ్లను చేతులను ధరించుకడియములు.

చిత్రము. ౮౩—వెండినగలు. ౫౬౪, ౫౬౫ సంఖ్యగల కాలివ్రేలిచుట్టు యొక్క వెనుకవైపు. ౫౬౫. కాలివ్రేలను ధరించునది. ఉంగరములు కడ్డీతుండ్లుచేర్చి చేసినది. ద్రాక్షపండ్లవంటి సన్నని గుండ్లు అతుకబడినవి. ఒకజతవెల రు. ౧౬. ౫౬౬. చేతిగుండ్లు. ౬ పలకలుగా

తీర్చిన బోలుగుండ్లతో కూర్పబడినవి. ఒకజతవెల రు. ౧౬. ౫౬౪. పైదానివంటిదే. భిన్నవిధములనున్న గుండ్లతో కూర్పబడినది. ఒకజతవెల రు. ౧౬. ౫౬౭. చేతిగొలుసులు, గుండ్రని చిన్నగజ్జెలు కట్టినవి. ౫౬౯. గట్టి కాలికడియము. గుండ్రని చిన్నగజ్జెలు కట్టినది. ఒకజత వెల. రు. ౪౦. ౫౭౦. హారము. పెక్కుసరములు గలది. పూవులు, బిళ్లలు, గుండ్లు, గజ్జెలుకలిపి గొలుసు కట్టడముగా కట్టినది. ఈనగల నన్నిటిని జయపురాస్థానమున నగలు చేయుచుండిన కాశీనాథుడను నాతడు వెండిలోను బంగారములోను చేసినాడు.

చిత్రము. ౧౪—వెండినగలు. ఇందుగల ౫౭౩ వ సంఖ్యతప్ప తక్కినవన్నియు జయపురపు కాశీనాథుడను నాతడు చేసినవి. ౫౭౧. కాలిగొలుసు; గజ్జెలుకట్టినది. వెల రు. ౨౧. ౫౭౨. ఉంగరములు, దిమ్మలు కూర్చి చేసినహారము. గజ్జెలుకట్టియున్నది. వెల రు. ౧౧. ౫౭౩. వజ్రములవలె చెక్కియున్న ఉంగరములతో కట్టినహారము. పతకమున్నది. ఈరకపు పతకములను అయిదు సంధ్లతో జేర్చి చేయుచుందురు. ఈహారమును బంగారుతోను, వెండితోను జేయుదురు. పడమటి సింధుస్థానము నందలి స్త్రీలందఱు దీనిని ధరింతురు. జయపుర జైలులో చేయబడినది. దీనికి మొదటి బహుమానము లభించినది. ౫౭౪. బాజుబందు. నంకీకడ్డీలతో దారమున కూర్పబడినది. వెల రు. ౧౩. ౫౭౫, ౫౭౬. కాలిగొలుసుల జత. వెల రు. ౬.

చిత్రము. ౧౫—వెండి ఆభరణములు. ఇవియు జయపురపు కాశీనాథుడను నాతడు చేసినవే. ౫౭౭. తలపైనుండి చెవులవఱకు ధరించు ఆభరణము. (పూరాఝుంకా) వెల రు. ౨౦. ౫౭౮, ౫౭౯. కర్ణాభరణములు. దీని పైభాగము పక్షివలెనుండును. గజ్జెలుకూర్చిన గొలుసులు వ్రేలాడుచుండును. క్రింద అందమైన మొగ్గవంటి యొకపతకము వ్రేలాడుచున్నది.—ఇవి కొంతవరకు గొలుసును దిమ్మలు-చిన్నగుండ్లుకలిపి చేయబడినది. ఒకజత వెల రు. ౧౬. ౫౮౦. ఉంగరాలగొలుసుతో చేసిన కంఠహారము. ద్రాక్షగుత్తులవలె గజ్జెలతో కట్టిన యొకగుత్తి పతకమువలె దీనికి కూర్పబడినది. ౫౮౧. హస్తకంకణము. చుట్టును చిన్నగజ్జెగుత్తులు కట్టబడినవి. ౫౮౨. చేతికడియము. ఒకగజ్జెగుత్తి కట్టబడినది. ౫౮౩. ఉంగరములతో కూర్చిన గొలుసు (కంఠహారము). చుట్టునుగజ్జెగుత్తులుకూర్చిన చతురస్రమగు పతకముకలదు. పతకమునడుమ నొకబిళ్లపై కుతుబ్ మినారుస్తంభపు త్రోవలో నున్న సఫదర్ జంగు గోరీయొక్క చిత్రము చెక్కబడియున్నది. విలువ రు. ౪౦. ౫౮౪, ౫౮౫. గజ్జెలుకట్టిన గుండ్లతో చేసిన హస్తాభరణము. ౫౮౬. చెక్కడపుపనిగల బోలుకడియము. చేతిదాల్పునది. ఈనగలన్నియు బంగారముతో చేయించి రాజపుటానా, మధ్యపరగణాదేశములయందుండు సంపన్నులు ధరింతురు. అక్కడనుండి ఆచుట్టుపట్టులనుండు రాష్ట్రములను వ్యాపించియున్నవి. వీని విలువబరువును బట్టి, పనితనమునుబట్టి విభిన్నముగ నుండును. ఒకతులము లేక ఒకరూపాయిబరువుగల వెండివెలరెండణాలమొదలు ఎనిమిదణాలవఱకును, బంగారము వెల నాల్గణాలమొదలు రెండురూపాయలవఱకును నుండును. ఒకరూపాయి లేక ఒకతులముబరువు అవున్సులో రెండింట నైదుభాగములకు (౨/౫) సమానము.

["జర్నల్ ఆఫ్ ఇండియన్ ఆర్ట్సు అండ్ ఇండస్ట్రీ" అనుమాస పత్రికనుండి]

వందనము

(రవీంద్రకవిచంద్రుని గీతమున కాంధ్రము)

కోపల్లి వేంకటరమణరావు గారు

వందనం బిదె యర్పింతు నందుకొనుమ!
కటికిచీఁకటి కడుపు చెక్కలగుభంగి
నవ్వినాఁడవు కావున నమ్రుఁడనయి
వందనం బిదె యర్పింతు నందుకొనుమ!!

* * * *

ఈ నిరుత్సాహపూరిత హా సభంబు
నుండి, యింక నగాధమై యుండు నింగి
నుండి, నిర్మలాకాశమందుండి నీకు
వందనం బిదె యర్పింతు నందుకొనుమ!!

* * * *

మందగతులు విజృంభించు మలయమారు
తమునఁ జిక్కియొక్కెడ క్షితితలము నమరు
పూరిహాస్యనఁ బవళించి మోదమలర
వందనం బిదె యర్పింతు నందుకొనుమ!!

* * * *

అనిశ మాకాశవీథియం దవతరించి
మెఱుఁగుఁబఁగుల వరుసను మించు తీవి
వెలయు నక్షత్రపంక్తిఁ దవిలియు నీకు
వందనం బిదె యర్పింతు నందుకొనుమ!!

* * * *

శ్రమనివారణానంతరంబమునౌఖ్య
కీలకంబగువిశ్రాంతి గృహామునందు
వేడ్కమైశయనించి నీవింత లరసి
వందనం బిదె యర్పింతు నందుకొనుమ!!

అభిసారిక

పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

"ఈగభీరనిశీథిని నేటి కబల [నురుక?"
సాహసము చేసెదు తమిస్రజలధి
"అద్భుతగులకు మమ్మ నాయనుగురాయ
డాత్రపడుచుండు నందు నన్నరసికొనుచు"
"ఈవసంతనిశీథిని నెందు చనునో
నీవు మేమమ్మ? దక్షిణనేత యతడు"
"పొల్లుమాటలు నను నిల్పబోకు మింక
విసిగివేసారి నారాజు వెడలిపోవు"
"ఈప్రశాంతనిశీథిని నిందు నందు
వసతు లెన్నేని కల; వేల బైట చనగ?"
"అద విసింనదీపులినాంతికమ్ము
పూవ్రటీరమ్ము, పాపురములకు నెలవు"
"ఈదురంతనిశీథిని నెచట నేమి
కలదొ? మంచిది కాదమ్మ కాలినడక"
"పూలబెట్టినయట్లు కొంపోనమంచ
పంచబాణుడు, నాకేమి భయము చెలియ?"
"ఈకరాళనిశీథిని నీవ యోం
చనగ, చెలి నంపి రప్పించుకొనగరాదొ?"
"సుందరీ, పల దటు శ్రమయందు వాలె
ఘంము నందును పాలీయవలెనొ యేమొ?"

శ్రీ శివాజీమహారాజు

జాతీయత లోకమున బలముగొనుచున్న యీ కాలమున జనులదృష్టి జాతీయతకొఱకును, జాతికొఱకును జీవితముల ధారవోసిన వీరవరుల చరిత్రములవంకకు మఱలుట సహజము. అట్టి శాశ్వతజీవను లగు వీరాగ్రగణ్యులలో శ్రీ శివాజీమహారా జొకఁడు.

ఈర్ష్యాపరులు కొందఱతని నొకయల్పునిగ జనులకుఁ బ్రదర్శింప యత్నించినను, అతనిచరిత్రమును బరికించినచో, వారివ్యాఖ్యానములం దాఁగియుండు హృదయమాలిన్యము పొడసూపక మానదు. కేవల మొకమోటు మానిసియగు బందిపోటు స్వతంత్రరాజ్యమును సంస్థాపింపఁజాలఁడు. అది యొకప్రతిభాశాలియగు రాజ్యతంత్రజ్ఞుని పని.

సరియగు రాజ్యతంత్రజ్ఞుఁ డెన్నఁడును దన పరిస్థితులఁ జూచి భయమందఁడు; అనుకూల్యము లేదని వెనుకంజ యిడఁడు. ఎట్టి దేశకాలపరిస్థితుల నైనను లోఁగఁదీసికొని, వాని ననుకూలము గావించుకొని, తన పూనినకార్యము నీడేర్చుకొనును. అందును, శివాజీ యెట్టిపరిస్థితులందుఁ దనరాజ్యమును స్థాపించెనో పరికించిన నతనిప్రతిభాపరిమాణము గోచరింపఁ గలదు.

పృథ్వీరాజు పతనము నొందినది (౧౧౯౩) మొదలు ఐదుశతాబ్దము లెడతెగక విదేశీయులదాడులు భారతవర్షమును కలఁచివైచినవి. సురక్షితము దక్షిణ హిందూదేశమునఁగూడ తాళికోటయుద్ధము (౧౫౬౫) మొదలుకొని స్వతంత్రరాజ్యము గలిగి, మసల్మానుల దాడుల లెక్కగొనక తలయెత్తి నిలువఁగలిగిన భారతీయ భూపతి యెవ్వఁడును లేకుండెను. నాఁటనుండి ఏపర దేశీయప్రభువుక్రిందనో ఉన్నతపదవియందు వర్తించు ధనాఢ్యుఁడు భారతీయులలో నగ్రగణ్యుఁడుగ నుండెను.

ఇట్లు తరములు గడచిన కొలఁది స్వాతంత్ర్య సంపాదన మనునది దూరదూరమునకుఁ బోవుచు, తుద కొకయప్రాప్యమగు నాదర్శమైపోయెనని చెప్పవచ్చును. అట్టిపరిస్థితులందు ఒకయొన్నిక లేని కుటుంబమున జన్మించి సాహాయ్యసంపత్తులు లేని యొక సామాన్యయువకుఁడు ౧౬౫౯ సం. న, అఖండవైభవముతో శత్రుదుర్నిరీక్ష్యముగ వెలుఁగుచుండిన మొగల్ సామ్రాజ్యము నెదుటను, ఒకశతాబ్దమునుండి దక్కనునకు శిరోభూషణమై యలరారుచుండిన బీజపూరురాజ్యము నెదుటను కత్తిగట్టి నిలిచెననిన కడుంగడు వింతగను, హాస్యాస్పదముగను గన్పట్టును. కాని ఆరాజ్యముల భావిపతనము నాతఁ డెట్లూహింపఁగల్గెనో యెవ్వ రెఱుఁగుదురు? ఆస్థితియందుఁ దనయత్నము నారంభించినచో సఫలమయి తీరునని నిశ్చయించుట కతఁడు దేశకాలములం దెట్టి చిహ్నముల గుఱుతించెనో యెవరు చెప్పఁగలరు? ఇదియే అతనిప్రతిభను జాటును!

ఎట్టివేళలం దైనను దెగువరియై నిలుచుట బందిపోటునకును లక్షణము గావచ్చును. కాని భావ్యభ్యుదయాదుల నూహించి యాత్మవిశ్వాసమున వర్తించుట వానిపనిగాదు. అథవా, ప్రతిభాశాలియగు బందిపోటే రాజ్యతంత్రజ్ఞుఁ డనుఁడు.

అపజయము వాటిల్లినచో సాయమొనర్చుటకు శివాజీకి హిందువులుగాని, మసల్మానులుగాని యెవ్వరు బాసటయై లేరు. అతనితండ్రియు నతనికి సాయ మొసంగుట లేదు, అతనిసోదరుఁ డతనితో యుద్ధమే కావిం

చేను. ప్రజలా, సుంతయు మెచ్చుట లేదు, వారియం దైకమత్యమును లేదు. ఇన్ని లోపము లున్నను దనకు జయము చేకూరునని దూరదృష్టివలన గ్రహించి కార్యరంగమున దుమికినాఁడు. నవనవోన్మేషశాలినియగు నతని బుద్ధి యతనికి జయపథములందు మార్గదర్శిని యైనది. తన తపమునకై వలసినంత బలియొసంగినాఁడు; తుద కఖండ సిద్ధి చేకొనినాఁడు. దేశమున నలజడి ఘటించినను, స్వాతంత్ర్యవైభవమును జేకూర్చినాఁడు. దేశీయులజీవనముల నాహుతిగానొనర్చినను, దేశీయుల కొకస్వతంత్ర జాతిని సంఘటించినాఁడు!

నెల్లూరునకు చేరువనున్న బుచ్చిరెడ్డిపాళెం అను గ్రామమున శ్రీశిల్పి నూతులపాటి నరసింహాచారి గారిచే త్రిశతాబ్దవర్ధంత్యుత్సవమునకుగాను నిర్మింపబడిన ఛత్రపతి శివాజీమహారాజు గారి విగ్రహముయొక్క ఛాయాచిత్రము.

ముగలులు, బీజపూరులు, పోర్చుగీసులు అను నీ మూడుమహాశక్తులను బ్రతిఘటించి తనస్వతంత్రజాతీయ దుర్గమును నెలకొల్పెను. ఎంతటి రాజ్యతంత్రజ్ఞత! ఎట్టి యపూర్వ ప్రతిభ! ఎట్టివింత!

రాజ్యస్థాపనమునఁ గాని, రాజ్యపాలనమునఁగాని యతనికి జాతీయత, దేశభక్తి, స్వాతంత్ర్యాభిమానము నాదర్శములు కాని పరమతద్వేషము, అపహననము, కౌటిల్యము నెంతమాత్రము నుగావు. తనరాజ్యమున నతఁడు మహమ్మదీయులనుఁ గూడ నుద్యోగపదవుల నొసఁగి సత్కరించెను, తనమతగ్రంథముల కొసఁగిన గౌరవము ఖురానునకుఁ గూడ నొసఁగెను. అతనిహృదయము విశాలమైనది. సమర్థరామదాసస్వామికిఁ దనరాజ్యము నర్పించుట యతనిహృదయ మహత్త్వమున కుత్కృష్టమగు తార్కాణము. స్వలాభాపేక్ష యించుకయు నతనికి లేదు. కేవలము కర్తవ్యమున నాతఁడు తన జీవనమును లగ్నము గావించెను.

శివాజీ యథార్థవీరుఁడు: మహాత్ముఁడగు మానవుఁడు. అతనిచరిత్ర మహాత్మ్యము. అతనిఁ గాంచిన భారతమాత ధన్యురాలు!

తామ్రలిప్తి

ఇటీవలి బెంగాల్ నాగపూర్ రైల్వే మేగజీనులో నిట్లున్నది:

కోలఘట్టుస్టేషనునకు నైరృతిదిశను పదిమైళ్లదూరమున, బొంబాయి రైలుమార్గమున రూపనారాయణనదీతీరమునందున్న పాంచ్‌కూరస్టేషనునకు ౧౮ మైళ్లదూరమునందు ప్రాచీనపు టోడరేవుపట్టణమగు తామ్రలిప్తి ప్రస్తుతము 'తామ్‌లుక్' అను పేరనున్నది.

ఏనాఁడీపట్టణమోడరేవుపట్టణమయ్యెనో తెలియ కుండెను. కాని ఆచెంతను త్రవ్వితీసిన నాణెములపై జస్టి నియను చక్రవర్తి శిరస్సు ముద్రితమై యుండుటచే రోము నుచక్రవర్తులకాలమునాటికే యిది యోడరేవుగనుండెనని యూహింపఁబడియున్నది. దీనిని బట్టి తామ్రలిప్తి ప్రాచ్య దేశములకు ప్రయాణముచేయుచుండిన ఫోనీషియనుల కొకానొక రేవుపట్టణముగానుండెనని స్పష్టమగుచున్నది. ఈపట్టణము భారతదేశమున నతి ప్రాచీనములగు ఓడ రేవులలో నొకటి అగుటయే కాక వంగాలాదేశములో వర్తకవ్యాపారములు నడుచుట కొక్కటియే రేవుపట్టణ ముగనుండెను. ఇందుమించు దీనికాలమును నిశ్చయించు టకుజైన బౌద్ధబ్రాహ్మణసంస్కృతగ్రంథములను బరిశీలిం చుటావశ్యకము. ఆగ్రంథములయందు ఈపేరు, రేవుపట్ట ణమునకును, ఈపేరుననున్న రాజ్యముయొక్క రాజధాని కిని, ఆరాజ్యపుప్రజలకును గూడ గలిగినట్లు తరుచుగ నుదాహరింపబడినది. ఈగ్రంథములను బట్టియే యీపట్ట ణము క్రీస్తునకు పూర్వమునుండి రేవుపట్టణముగనుండిన ట్లూహింపబడినది.

టాలెమి క్రీ. శ. ౧౫౦ వ సంవత్సరమున వ్రాసిన భూగోళమున దీనిని 'టామలిటస్' అనుపేర నుదాహరించి యున్నాఁడు. అందలి భూగోళచిత్రమున నీపట్టణము గంగానదిగొడ్డున కాన్పించుచున్నది.

సింహళము మొదలయినచోట్లకు బోవువర్తకుల కును, ఇతరులకును నిది రేవుపట్టణముగ నుండెనని మధ్య కాలపు బౌద్ధులు పలుమాఱు పేర్కొనియున్నారు. ఈ పట్టణము సముద్రపుటొడ్డుననే యున్నట్లు ఫాహియాను (క్రీ. శ. ౪౦౫-౧౧) పేర్కొనియున్నాఁడు. సముద్ర మున కెనిమిదిమైళ్లదూరమున నున్నట్లు ప్రాచీనభారతేతి హాసములు తెలుపుచున్నవి. ప్రస్తుత మిది సముద్రమున కరువదిమైళ్లదూరముననున్నది. ఫాహియాను నచ్చట నొక బౌద్ధమఠమున రెండేండ్లు నివాసము చేసెనట. తరువాత మరల హుయ్యాన్‌త్సాంగు అను నొక చైనాయాత్రికుఁడు (క్రీ.శ. 7 వ శతాబ్దము) ఈపట్టణమొక సింధుశాఖచెంత నున్నదనియు, అచ్చట ౧౦ బౌద్ధమఠములుండినవనియు, వానియందు వేగురుసన్యాసు లుండిరనియు, రెండువం దల అడుగుల యెత్తుగల అశోకనిర్మితస్తంభమొకటియా చేరువనున్నదనియు నీలిమందు, పట్టు, రాగి (తామ్రము) ఈవస్తువు లిటనుండి ఎగుమతియగుచుండెడివనియు, తామ్ర మెగుమతియగుటచే దీనికి తామ్రలిప్తియనుపేరు వచ్చెననియు వ్రాసియున్నాఁడు. ఇట్సింగ్ అను మతి యొక చైనాయాత్రికుఁడు దాశతాబ్దాంతమునసే చైనా నుండివచ్చి యచ్చట దిగినాఁడు. 'హ్వీలును' అను నొక కొరియను (యాత్రికుఁడు) 'చైనాకుపోవుట కిది రేవుపట్ట ణము సముద్రమునకు దగ్గర నున్నది.' అని వ్రాసి యున్నాఁడు. మిత్రగుప్తుఁడు వ్రాసిన 'దశరాజపుత్ర చరిత్ర' (Story of the Ten Princes) యందీపట్ట ణము గంగానదీ సమీపమున నున్నదనియు, సముద్ర ప్రయాణముచేయు యవనులు మొదలయినవారల పడవ లిచటికి మాటిమాటికి వచ్చుచు పోవుచు నుండెననియు, అప్పు డీపట్టణ మభివృద్ధిదశయందుండెననియు గలదు.

మఱియు క్రీ. ౮, ౯ శతాబ్దములకు పూర్వపుదగు సుసూనియా కొండలపైనున్న శాసనమునను ఈయోడ రేవుపట్టణ ముదాహృతమైనది. తరువాత నెచ్చటను దీని ముచ్చటయే కాన్పింపదు.

ప్రాచీనమహారాణుల చిత్రములు

మూఁడవచిత్రము

షేబారాజ్యపురాణి సాలమనుప్రభువుల సంభాషణము

అరేబియాదేశమునందలి ప్రాచీనతరమగు షేబా రాజ్యముయొక్క మహారాణి దుకూలాంబరములను, వింత కాంతుల వెదచల్లు ననర్ఘమణిమయ భూషణములను ధరించి 'వివేకి' యని ప్రఖ్యాతిగాంచిన సాలమను ప్రభువు నాస్థానమునకు వచ్చెను. 'సాలమనుచక్రవర్తి దైవజ్ఞానసంపన్ను'డను ప్రఖ్యాతిని విని యామహారాణి యాతనిని గఠినవిషయముల గురించి ప్రశ్నించి పరీక్షిం చుటకై, సుగంధద్రవ్యములను, సువర్ణరత్నభారములను అపారముగ నొంటెలపై నెక్కించుకొని గొప్పపరివారము వెంటరా నతివైభవముతో నచ్చట కేతెంచెను. ఆతఁ డామె ప్రశ్నముల కన్నిటికిని సరియైన సమాధానములనొసగి యామెను సంతుష్టిపరచెను. ఆతని యద్భుతజ్ఞానమును, సుందరధామమును, సంపద్వైభవమును గాంచి యాశ్చర్య

నక్షత్రయై యామె సగ్గిలెను. పింఛతాళ్ళుల నెపనిల్లు పిల్లగాలుల నీనుచున్న నెమలి పింఛముల వీవనల క్రింద, తళతళ మెఱయుచున్నట్లు నునుపెక్కించినరాళ్లు తాపిన దివ్యభవనమున, క్రూరవనమృగములవలె సునిపుణముగ నిర్మితమైన సువర్ణసింహాసనముపై నాసీనయై యామె సాలమును చక్రవర్తితో ముచ్చటించుచున్నది.

[ఇ. మజేనియాగారు చిత్రించిన త్రివర్ణచిత్రమునుండి. ౧౯౨౭ సం. ఏప్రిల్ ౩౦ వ తేది స్ఫియరుపత్రిక.]

అజంతాచిత్రములు

చిత్రము. ౧

పట్టాభిషేకము

ఈచిత్రము మొదటిగుహాలయమునందలి వెనుకటి గోడపైన ఎడమప్రక్కనున్నది. ఇందలి పైయర్ధభాగమున కుడిప్రక్కనుండునది యొక అభిషేకశాల. ఒక సింహాసనమున కూర్చుండి అధిపుడొకడు ఒకస్త్రీ పళ్లెరమున గొనితెచ్చిన శుభవస్తువులను స్పృశించుచున్నాడు. ఆయన వెనుక ధవళశిరోంబరమును ధరించి ఇద్దరు రెండుకుంభములనుండి జలమును అభిషేకించుచున్నారు. కుంభములపై ననేకచిత్రవిచిత్రాలంకారరేఖనములు కలవు. అధిపతికి వెనుక నిరుపార్శ్వములందును చామరధరులు కలరు. కుడిపైపుననుండుచామరధారికి ముందుండునది బృహస్పతియై యుండనోపును. దీనికెడమవైపు నొకస్త్రీ యొకకుబ్జ తెచ్చిన పళ్లెమును అందుకొనుచున్నది. వీరివెనుక మఱియొకయువతి పళ్లెరమున ఫలాదుల నుంచుకొని నిలువంబడియున్నది. ఒకపురుషుడు తెల్లనిచొక్కాను, టోపిని ధరించి, తనచేతి కర్రనూనుకొని నిలిచి ప్రభునభిషేకమును జూచుచున్నాడు. వానివెనుక నొకడు అభిషేకార్థము సాధారణకుంభమునందు జలమును తెచ్చియున్నాడు. ఇంకను ఎడమప్రక్కను కొందరుభిక్షులు రాజుపట్టాభిషేకసమయమున సన్మానమును బడయ నిరీక్షించుచున్నారు.

చిత్రమునందు క్రిందిసగభాగమున నిద్దరుయువతులు ఒకపళ్లెరమునందు నాలుగు శిశుశిరముల నుంచుకొని యొకభిక్షునికి సమర్పించుచున్నారు. భిక్షువు చేత నొక నల్లనిప్రూసలమాలనుంచుకొని మంత్రముల బఠించుచున్నాడు. క్రింద నిద్దరు అంజలిబద్ధులై నిలచియున్నారు. భిక్షునికి వెనుక నొకడు తెల్లనియుడుపును ధరించినవాడు కలడు. పూర్వమున రాజసూయాదిక్రతుసంపర్భములయందు మృగబలికిమారు నరబలులుకూడ నిచ్చువాడుక యుండెనట.

చిత్రము. ౨

సమస్య

ఇది పదునాఱవ గుహాలయమున దక్షిణపార్శ్వకుడ్యముపై చిత్రింపబడియున్నది. రాజాంతఃపురమున నొకవర్తులాకారమంటపమునందు గౌతమయశోధరాసతులు చెరియొకపర్యంకమున తివాసీల నానుకొని కూర్చుండియున్నారు. వారిపాదములక్రింద పీఠములు కలవు. గౌతముడు తనపురవిహారము ముగియగనే స్వగృహమునకేతెంచి తాను మార్గమున గాంచిన దుఃఖకరములగు దృశ్యములగురించి యశోధరాసతితో చర్చించుచున్నాడు. రాజకుమారుని మనసున విరాగోత్పత్తికి యశోధరాసతియు పరివేష్టించియుండు సఖీజనంబులును ఖిన్నులైనట్లు కన్పట్టుచున్నారు. క్రింద నిరువురు బాలురు ఒండొరుల గౌగలించుకొని కూర్చుండియున్నారు. అంగొకనిభుజమున నొకచిన్నికత్తి వ్రేలుచున్నది.

భారతమ్మ కొకజాబు

[శ్రీమతి బొడ్డపాటి సీతాబాయిగారు]

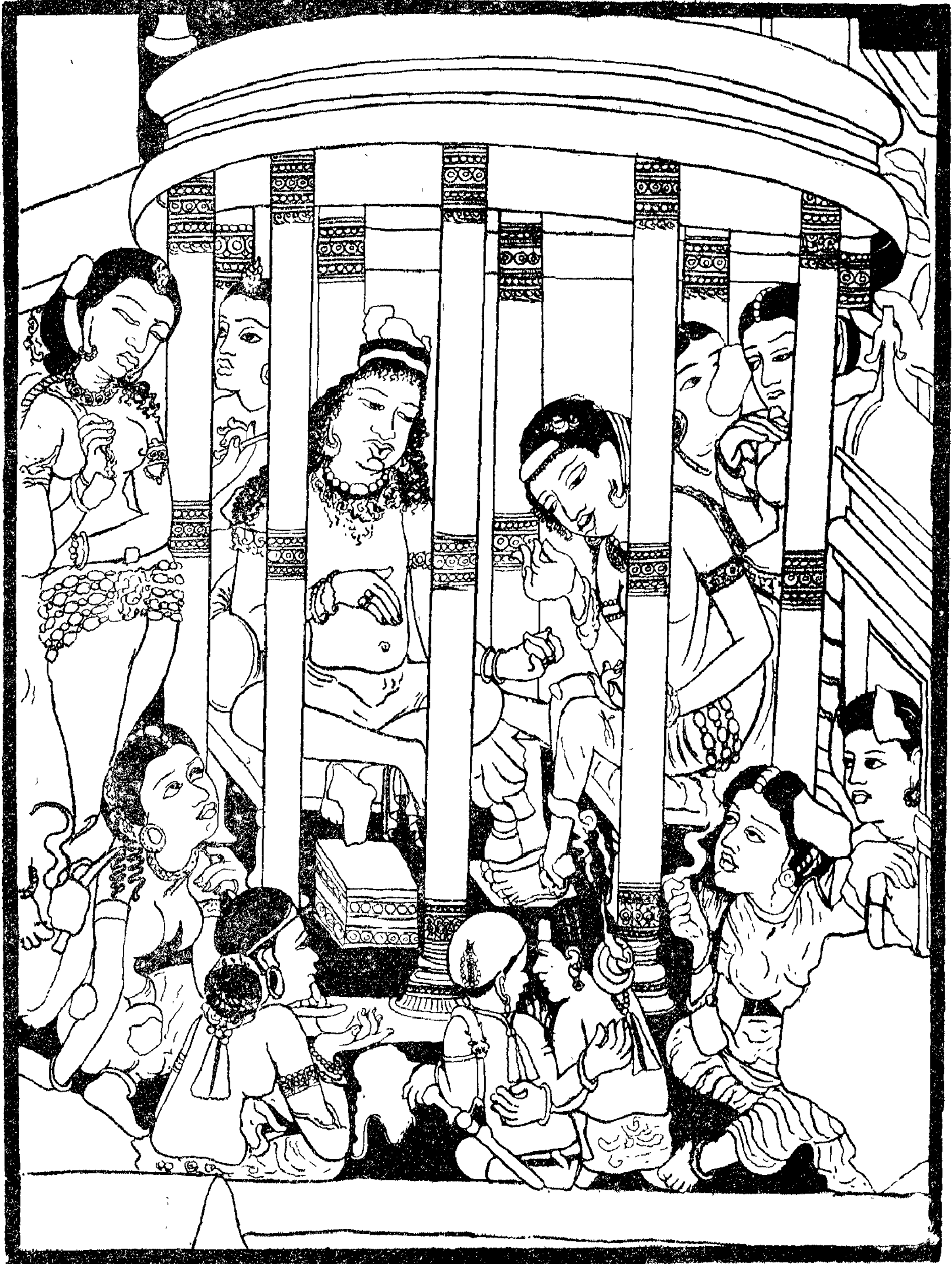
చిరంజీవి సౌభాగ్యవతియగు భారతికి,

నీ ప్రియసోదరి, నీకు చిరాయువు జ్ఞానాభివృద్ధి, ధనసమృద్ధి, సోదరివాత్సల్యము గలుగునట్లుగను, దేశోపకారిణి వగునట్లుగను ఆశీర్వదించి వ్రాయునదేమనగా:

నీ మూడవపుట్టినదినము జరిగినట్లు విని చాలా సంతోషించితిని. నేను సంక్రాంతికి ముందు బెజవాడలో మా పుట్టినింటికి వెళ్లియుండగా, నా శ్రేయోభిలాషులొకరు నీవు పుట్టినకొద్దిరోజులకే నిన్ను చూడుమని నాకిచ్చిరి. ఆడపిల్లవౌట కొంత అలక్ష్యము చేసితినిగాని దేశోద్ధారకులకు నీవు రెండవసంతానమగుటచే నీవున్నావృద్ధిగాంచి, దేశమున కుపకరించెదవని అనుకొనుచు, నీలోని పేజీలను తిరుగవేసితిని. సంక్రాంతిపండుగ కాగానే

అజంతా చిత్రము ౧

అజంతా చిత్రము ౨

బెజవాడనుండి పట్నము వెళ్లి, నాభర్తగారికి నిన్ను గురించి చెప్పి, నిన్ను మా యింటికి రప్పించగోరితిని. నా కోరికె నెరవేర్చుటయే వారియుద్దేశ్యమగుటచే, నీగుణాగుణములను ఎంచక నీరెండవనెలలో ప్రథమసంచికాసహితముగా నిన్ను మా ఇంటికి రప్పించిరి. అప్పటినుండియూ, నీకూ నాకూ స్నేహము పదరి దినదినాభివృద్ధినది. ప్రథమవత్సరమంతయూ నీముఖసౌందర్యము చూచియూ, నీలోనిచిత్తరువులు చూచియూ, నీవుచెప్పెడి కథలు వినియూ నీతో ఆనుకొనుచూ జరిపితిని. నీరెండవయేట మేము చెన్నపట్టణమునుండి షోలాపూరువెళ్లితిమి. నీవింట పెరుగుచుండుటచే విడువలేక నిన్నునూ అచ్చటికి తీసుకు వెళ్లితిని. ఇక్కడనే నీరూపు కొంతమారెను. నీ కథలు శ్రద్ధగా వినసాగితిని. నీపాటలు పాడుచుంటిని. నీమాటలు నాకిష్టమయ్యెను. నీచేతలు నాకు నచ్చెను. నామనసు నీకు వశమయ్యెను. నేనున్నూ నీవలె నుండుటకు ఆలోచించెడిదానను. ఈ యాలోచనలతోనే నీరెండవయేడు అక్కడ జరిపితిని. నీమూడవయేట షోలాపూరునుండి ఇక్కడికి (లాహోరుకు) వచ్చితిమి. నీస్నేహబలము నిన్నిక్కడికిని తీసుకురాగలిగెను. ఈసంవత్సరము నీలో చాలామార్పులు గలిగినది. తోడి బాలికలవలె నీవు బాలారిష్టములకు లోనుగాక దృఢశరీరవై, అన్ని విషయములలోనూ ముందంజవేసితివి. సమస్తవిషయములూ నీవు గ్రహించితివి. నీవల్ల నాలోకూడా చాలా మార్పులు గలిగినవి. ఆరు నెలలసహవాసమునకే వారు వీరగుదు రందురు. అటువంటిది మూడేండ్లసహవాసమగుటచే నీనుండి చాలాసంగతులు గ్రహించితిని. నీవు నాలో నణగియున్న నాశక్తిని నాకు స్ఫురింపజేసితివి. నీవు నాకంటెవయసున చిన్నదానవైననూ, గుణమున పెద్దదానవు. నిన్నుగురించి వ్రాసినదంతయూ అతిశయోక్తి అనిగాని, నిన్ను పొగడితినని గాని ఎంచవద్దు. ఉన్న సంగతిని వ్రాసితిని. నీ కింకొకవిషయము వ్రాయుచున్నాను. పాశ్చాత్యమాసపత్రికలందునూ, వారపత్రికలందునూ, స్త్రీలకొరకు కొన్ని పేజీలను ప్రత్యేకముగనుంచెదరు. దానిలో స్త్రీలదుస్తులు, వారుచేయవలసిన పనులు, వారు నేర్చుకొనవలసిన శిశుసంరక్షణ, కుట్టుపని, గృహవైద్యము, గృహనిర్వాహణము, పాకవిశేషములు మొదలయినవి ముఖ్యముగా ఆడువారే వ్రాసెదరు. అటులే నీలోకూడా కొంతస్థలమిచ్చి, నీసోదరీమణులచే వ్రాయు స్త్రీ జనోపయోగకరములగు నట్టి చిన్నవ్యాసము లందు ముద్రించిన బాగుగానుండును. ఈసంగతి మీజనకులకు వ్రాయవలచి వారేమందురో యని యూరకుంటిని. నేను వారికి తెలుపుటకంటె నీవు తెలిపిన నీయందలిపుత్రికావాత్సల్యముచేత తప్పక వారంగీకరించి నీసోదరీమణులకు తావొసగెదరని, నీపేర వ్రాసితిని. గనుక కొన్ని పేజీలు స్త్రీలకొరకు ప్రత్యేకించునటులు మీతండ్రిగారితో చెప్పి, నీసోదరీమణుల కుపకారము చేసెదవని నమ్ముచున్నాను. ఇది నీ ధర్మము. మూడేండ్లపసిపాపకింతజాబేమి టని నాసోదరసోదరీమణు లనుకోవచ్చును. నీవువయస్సున పసిపాపవౌదువుగాని, బుద్ధిని బృహస్పతికి సమానురాలవని వారికి విన్నవించుచున్నాను. నీకాయురారోగ్యైశ్వర్యములు భగవంతుడు ప్రసాదించుగాక!

[లాహూరు.]　　　　ఇట్లు నీ ప్రియసోదరి సీతాబాయి.

ఉద్యోగుల విందులు

వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు గారు ౧౯౨౭ మే ౨౧ వ తేది కృష్ణాపత్రికయందు ఇట్లు వ్రాయుచున్నారు:

వచ్చే పోయే యుద్యోగులకు వారి తాబేదారులు విందు లొసంగుట ఒక యాచారమైపోయినది. ప్రతి యుద్యోగియు కొందరికి మంచివాడుగను, కొందరకు చెడ్డవాడుగను నుండును గాని, తాబేదారులలో కొందరాయనకు విందుచేసినపుడు, తక్కినవారుకూడ తమ యందనిష్టము కలిగి తరువాత వచ్చు ఉద్యోగి అపకార మేమైన చేయునేమో యని ఆవిందులకు పోవుచుందురు. ఈ విందులు, వెళ్లే యుద్యోగికి చేయుచున్నట్లు పైకి కనబడినను, రాబోవు ఉద్యోగి యీ సంగతి విని తమకేమో లాభము చేయునని యీ తాబేదారులు ఎంచుచుందురు. ఏ యుద్యోగియైనను తన క్రిందివారిని రొష్టుపెట్టక తనవిధాయకకృత్యమును సరిగా నెరవేర్చుకొన్నంతమాత్రమునసే మనవాండ్రు ఆయనకు బ్రహ్మరథముపట్టుట ఆచారముగచున్నది. ఇట్టి విందులు, టీపార్టీలు, ఫోటోలు ప్రతిఆఫీసులోను,

కోర్టులోను, పాఠశాలలోను మిక్కిలి చవుక యైపోయినవి. ఎట్టి విచక్షణయు లేకుండ మంచివాడనిపించుకొను ప్రతియుద్యోగికి ఆయన వెళ్లేటప్పుడు ఎక్కడలేని గౌరవము నిచ్చెదరు. ఆయనగండా రాబోవువారి దయ సంపాదించుకొనుట, వెళ్లేవాడు తమ్ము బాధలు పెట్ట లేదను కారణము ఈ తాబేదారుల నిట్టి పనులకు పురికొలుపుచున్నవి. ఇది బానిసబుద్ధితప్ప వేరు కాదు.

ఇట్టి బానిసబుద్ధి ప్లీడర్లలోకూడ వ్యాపించుచున్నది. మునసబు మంచివాడు గనుక విందులు చేయుచున్నామని వీరు చెప్పెదరు. మంచియనగ నేమి? ఈ ప్లీడర్లందరు మంచివారు కారా! దొంగతనము, లంజతనము, దౌర్జన్యము, త్రాగుడు మొదలైన యవినీతికరమైన పనులు చేయుచున్నారా? ఇతరులను హింసింపక తనపనిని తాను చేసికొన్నందుకు ప్రతివాడును మంచివాడనిపించుకొనవచ్చును. ఇట్టి మంచికేనా యీప్లీడర్లు ఒకని తరువాత నొకరు వరుసగా తమ మునసబుగారికి విందులు కావించుట? ఒకే ప్లీడరుగారు తాను ఇరువదియిద్దరు మునసబులను చూచితిననిన్నీ వారిలో ప్రతివారును యేప్లీడరునో తిట్టుచుండెననియు, ఈ ప్రస్తుతము మునసబుగారు తానిక్కడనున్న సంవత్సరములో ఎవరిని తిట్టలేదు గనుక తా నాయనకు విందుచేసితిననియు చెప్పినారు. ఇట్టి బానిసస్వభావము స్వతంత్ర వృత్తి నవలంబించు నీప్లీడర్లకే యలవడినపుడు యిక తాబేదార్ల విషయమై చెప్పనేల?

ప్లీడర్లకును మునసబుగారికిని మధ్య హిందూమతానుసారమైన భార్యాభర్తల న్యాయమేర్పడి వారు రెండవవారికి వంగి వంగి సలాములు చేయుచు, వారికి కోపము వచ్చిన తమ జీవనోపాధికి భంగము కలుగునని యెంచుచు తాము ఎంతధనము సంపాదించినను తమ క్రింది ప్లీడర్లకుకూడ ఈ బానిసత్వమునే నేర్పెడి మార్గదర్శకు లగుచున్నారు. న్యాయాధికారియు, న్యాయవాదియు న్యాయాన్యాయవిచారణకు సమాన గౌరవములకే పాత్రులగుదురని వీరు ఎంచరు. యజమానుని యెడల నొకరు ప్రవర్తించునట్లు వీరు న్యాయాధికారుల యెదుట మెలగుచుందురు. తమయింటి కెన్నడును మునసబుగారు తన గడువుకాలములో రాకపోయినను సరే, తమతో నెన్నడును మనసిచ్చి మాట్లాడకపోయినను సరే, కేసులు తగులబెట్టినను సరే, గ్రామజీవనములో నెవ్విధము గాను ఆయన పాల్గొనకపోయినను సరే, తమ్మును తన యింటి కెప్పుడును విందుకు పిలువకపోయినను సరే, ఆమునసబు వెళ్లేటప్పుడు యీప్లీడర్లు విందులు చేయుచు తమమీద వారి కాధిక్యమున్నదని ఒప్పుకొనుచున్నారు. దీనికితోడు మునసబుల, సబుజడ్జీల జీతములు వృద్ధియగుట, ప్లీడర్ల సంఖ్య యెక్కువై వీరి అయివజు తగ్గుచుండుట కూడ తటస్థించినది. వీరిలో ఐకమత్యము నశించి, గవర్నమెంటు నౌకర్లకంటెకూడ అధోగతికి దిగిపోయిరి. ఇటు పార్టీలకును, అటు న్యాయాధికార్లకునుకూడ బానిసలై స్వగౌరవమును చెడగొట్టుకొనుచున్నారు. ఒక యుద్యోగి తన విధ్యుక్త కార్యములను సరిగా నెరవేర్చుకొనుటయేకాక ప్రజలతోకలసి ఆయాపట్టణములలోని సాంఘిక ఆర్థిక విద్యావిషయిక పారిశ్రామిక విషయములలో నేనియందైనను పాల్గొనినయెడల అతనికి విందు చేయుటలో కొంత అంశము దండ మున్నది. ఏవిషయములోను ప్రజాహితైక జీవనములో పాల్గొనక తన జీతము నంతయు మూటగట్టుకొని, తనబొజ్జ తాను నింపుకొనుచు స్వార్థపరుడైన యుద్యోగికి విందులుచేసి గౌరవింపజూచుట మన యాత్మగౌరవమును పోగొట్టి ప్రజాసామాన్యములో హాస్యాస్పదుల మగునట్లు చేయును.

శ్రీ సుభాషచంద్రబోసు

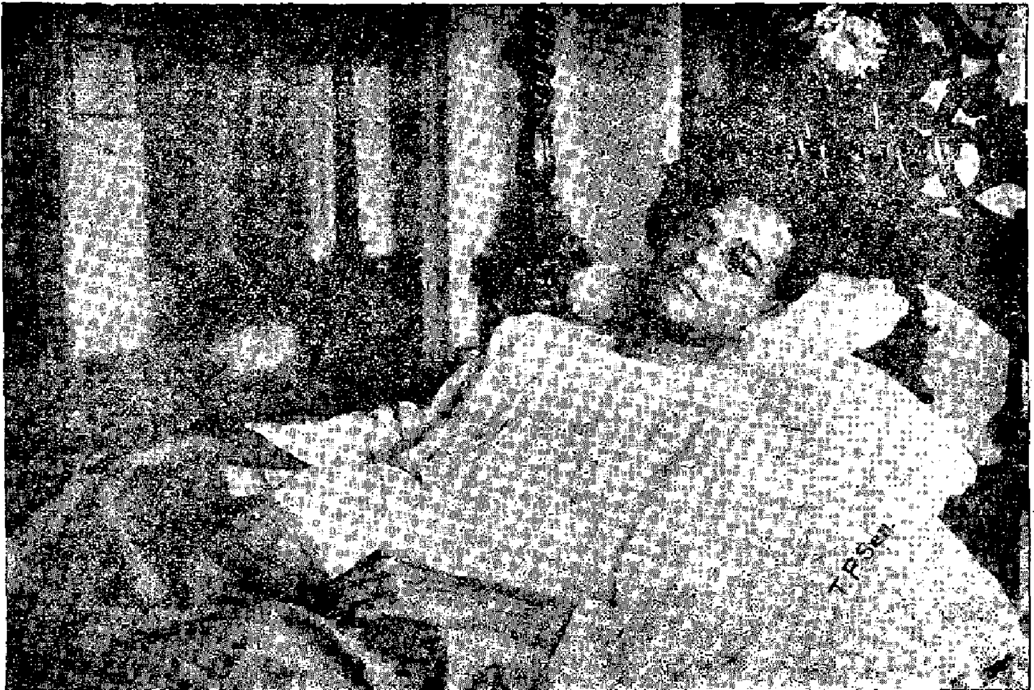
౧౯౨౪ సంవత్సరము ఏప్రిల్ మాసమున బెంగాలు ఆర్డినన్సు శాసనము ననుసరించి నిర్బంధితులయి రెండు సంవత్సరములు, ఏడుమాసములు జెయిలులో పెక్కు యిక్కట్టులకు లోనయి తుదకు క్షయరోగపీడితులై ప్రాణాంతస్థితికిరాగా బోసుగారిని ప్రభుత్వమువారు ౧౯౨౭ సం॥ మే ౧౬ వ తేదీనా డెట్టి షరతులను గోరక విడుదలచేసిరి. బోసుగారు తమ గృహమున విశ్రమించియుండగ దీసిన ఛాయాచిత్రమిది.

వీరి విడుదలనుగూర్చి ౧౯౨౭ వ సంవత్సరము మే నెల ౨౧ వ తేది కృష్ణాపత్రిక

"వీరి విడుదల ప్రజాందోళనముయొక్క ఫలితమని కొందరు, వంగరాష్ట్రము యొక్క క్రొత్త గవర్నరు

గారి యాచార్యసూచక మని మరి కొందరును వ్రాయుచున్నారు. ఈ విడుదలకు సంబంధించిన సంగతి సందర్భములను గొంచెము లోతుగఁ దరచి చూచితి మేని, ఇయ్యది ప్రజాందోళనము చేగాని, అధికారవర్గమునందలి మార్పు వలన గాని, కాదని బోధపడగలదు."

బోసుగారు తిరిగి కర్మక్షేత్రమునకు రాజాలరు. వారి నిప్పుడు విడుదలచేసినంత మాత్రమున, వారింతలో తిరిగి కార్యరంగమునకు దుముకగలరని గవర్నమెంటువారు నమ్మజాలరు. ఈ కారణముచేత బోసుగారిని విడుదల చేసిరే కాని రాజకీయ కారణము చేత గాదని నిస్సంశ

శ్రీ సుభాషచంద్రబోసు.

... అని చెప్పి అందుకు గల కారణములను జర్చించుచు తుదకు బోసుగారి అనారోగ్యమే వారి విడుదలకు కారణ మగునని యిట్లు వ్రాయుచున్నది.

"బోసుగారి తీవ్రవ్యాధియే యీవిడుదలకు కారణ మనుట నిస్సంశయము. వెనుకను గాంధిగారినిగూడ నిట్లే విడుదలచేసిరి. వ్యాధి జైళ్లలో గల చికిత్సోపాయముల నుదాటినదని తలంచినప్పుడు, వారిని విడుదలచేయుటతప్ప గవర్నమెంటు వారికి గత్యంతరము లేదు. బోసుగారి వ్యాధి యపాయకరమైనదని గవర్నరుగారి స్వంతడాక్టర్లే యభిప్రాయ మిచ్చినప్పుడు గవర్నమెంటు వారి కింకొక మార్గము లేక పోయినది. ఈవ్యాధి కుదురుట కధమ మే రెండు మూడు సంవత్సరములో పట్టును. అంతవఱకును

యముగ జెప్పవచ్చును. బోసుగారి యారోగ్యమైన సంతర్వరలో చక్కబడుట కవకాశము కల్పింపబడిన దను కారణము తప్ప గవర్నమెంటువారు తుదకు తమ యక్రమమును నుత్తరించి న్యాయపథమును త్రొక్కుదు రని సంతసించుటకు అవకాశము లేదు."

హిందూస్త్రీ

"సుజాత" ౧-వ సంపుటము ౫-వ సంచిక యందు శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు ఇట్లు నుడివిరి:

పురుషు డెంతమంది స్త్రీలనైన పెండ్లాడవచ్చును. భార్య చనిపోతే వెంటనే యింకొక తెను కట్టుకొన

వచ్చును. అట్లు చేయకపోయినా ఐహిక సుఖములను బడయవచ్చును. ఒక భార్యను విడిచిపెట్టి, అంతే ఆమె జీవితమును ధ్వంసముచేసి, మరియొకతెను పెండ్లాడ వచ్చును. స్త్రీ యట్లుకాదు! భర్త పోతే స్త్రీసహగమనముచేయవలెను. లేకున్న వికృతరూపిణియై ఐహిక ప్రవృత్తిని విడిచి ముండమోపియై యుండవలెను. నిర్దయుడై భర్త విడిచిపెట్టినచో కిక్కురుమనకుండ మోడై యుండవలెను. ఈ దౌర్జన్యముతో ప్రేమయొక్క యాధిపత్యము తుడిచిపెట్టుకొని పోయినది. దీనితో దాంపత్యధర్మమునకు విఘాతము కలిగినది.

మనకు మరల స్వేచ్ఛ లభించుట కనేక లనేకవిషములు ప్రయత్నించుచున్నారు. గాని స్త్రీల విషయమున శ్రద్ధచేయుట లేదు. సత్యము లింకను గమనింపబడలేదు. స్త్రీని బాగుచేసితిమేని మన మిప్పుడు కొనసాగింపలేకున్న అనేకోద్యమముల నామె చక్కగ నిర్వహించి పురుషుని శ్రమను తగ్గింపగలదు.

మీరు నిర్బంధవిద్యను ప్రారంభింపుడు; బాల్యవివాహములను రద్దుచేయుడు; వితంతు వివాహములను శాసింపుడు; అస్పృశ్యతను తొలగింపుడు; రాటమును విసరుడు; హిందీని నెత్తికెక్కించుకొనుడు; గర్భాధాన వయస్సును హెచ్చింపుడు; వేశ్యలను తగ్గించి నృత్యగానాభినయములను చంపివేయుడు; గ్రామ పునర్నిర్మాణ మనబడు దానిని సాగింపుడు; హిందూ మహమ్మదీయ సఖ్యమును సాధింపుడు; రాటపుజెండా నెగురవేయుడు; శాసనసభల నాక్రమింపుడు; లేకున్న వానిని నాశనము చేయుడు; ఏమయిన చేయుడు జాతి బాగుపడుట కివి మార్గములు కావు. జాతీయ నిర్మాణము పురుషుని పని గాదు. పురుషుని హృదయము నిర్మలము కావలెనన్న అది మాతృస్తన్యమువలన గాని కాదు. పురుషుని శక్తి నిశ్చితముకావలెనన్న అదిమాతృలాలనము వలన గాని కాదు. హిందూ స్త్రీ హృదయము సంస్కరింప బడునంతవరకును హిందూజాతి యున్నతి రాదు; హిందూ స్త్రీకి బంధనముక్తి యగునంతవరకు హిందూదేశమునకు మోక్షము లేదు.

తథాస్తు

(మార్కండేయపురాణము అధ్యా. ౪౮)

గంజాం మండలమునందలి లక్ష్మీనరసుపేట నివాసులగు పారనంది సర్వేశ్వరశాస్త్రిగారిట్లు వ్రాయుచున్నారు.

పూర్వము తమోగుణప్రధానుఁడగు 'దుస్సహుఁడు' అను యక్షుఁడు బ్రహ్మచే సృజింపఁబడెను. బహుకాలంబున చండాలదర్శనమువలన కలిభార్యయందు పుట్టిన 'నిర్మాష్టి' యనునది వీనిభార్య.

ఈదంపతులకు నెనమండ్రు పుత్రులును, పుత్రులతో సమానసంఖ్యగల పుత్రికలును గలిగిరి. అందు, 1. దంతాకృష్టి, 2. తథోక్తి (తథాస్తు), 3. పరివర్తి, 4. అంగధుక్కు, 5. శకుని, 6. గండప్రాన్తరతుడు, 7. గర్భఘ్నుడు, 8. సస్యఘ్నుడు అనువారు పుత్రులు.

1. నియోజిక, 2. విరోధిని, 3. స్వయంహారకరి, 4. భ్రామణి, 5. ఋతుహారిక, 6. స్మృతిహారిణి, 7. బీజహారిణి, 8. విద్వేషిణియను వీరు పుత్రికలు.

వీరిలో ద్వితీయ సుపుత్రుడగు 'తథోక్తి' అను నాతఁడు ప్రతిగృహమునందుండి యేయింటివారు మంచిమాటనుగాని చెడ్డమాటనుగాని పలికినపుడెల్ల 'తథాస్తు' అని యనుచుండును. వానిపలుకు వ్యర్థము కాదు. (అమోఘాశీర్వచనము) గాన ప్రతివారును సర్వకాలములయందు శుభవాక్యములనే పలుకుచుండవలెను. ఒకవేళ నమంగళ వాక్యముల నుచ్చరించినచో వెంటనే శ్రీభగవన్నామ స్మరణముఁ జేయవలయును.

శ్లో. తిష్ఠత్యన్యః కుమారస్తు తథోక్తిర్యస్సకృద్వదన్;
శుభాశుభే నృణాం యుంక్తే తథోక్తి స్తస్య నాన్యథా.
తస్మాద దృష్టం మంగళ్యం వక్తవ్యం పండితైస్సదా;
దృష్టే శ్రుతే తథైవోక్తే కీర్తనీయో జనార్దనః.

అని యున్నది.

'తథాస్తు దేవతలు కలరు' అని మనప్రాచీనులు చెప్పుట కీపురాణగాథ కొంతయాధారమై యుండవచ్చును. తథోక్తికిఁ గల తక్కిన సోదరీసోదరుల కృత్యములు అతిక్రూరములుగఁ జెప్పఁబడియున్నవి. వీరితండ్రియగు

దేశ్వరునకు ముప్పదియొనమండ్రుడు పౌత్రులును దౌహిత్రులును కల్గిరి. అందులో 'తనప్త్రికి పుట్టిన 'కాలజిహ్వుఁ' డనువాఁడొకడుస్సహపౌత్రుఁడు. ఈసంతతివారందఱును బాంధవ్యముచేతనేకాక స్వభావకృత్యములచేఁగూడ మిగుల సన్నిహితులు.

టైపురైటింగు యంత్రముతో చిత్రించిన చిత్రములు

(15-5-27 టైమ్సు ఆఫ్ ఇండియానుండి.)

ఈరెండు చిత్రములను ఫోటోచిత్రములను జూచి, టైపురైటింగు యంత్రముతో విజయనగరనివాసు లగు శ్రీ యం. వి. సుబ్బారావుగారు చిత్రించిరి. కేవలము ఉత్తరములు వ్రాయుట కుపయోగించుచుండిన టైపురైటింగు యంత్రముచే చిత్రములనుగూడ చిత్రించు శ్రీ సుబ్బారావుగారి యద్భుతకౌశల్యము ప్రశంసార్హము.

౨. మండి రాణి సాహెబ గారు

౧. ఇర్విన్ ప్రభువు రాజప్రతినిధి

హృదయస్పందము.

['మాధురీ' పత్రిక వైశాఖ సంచికనుండి]

కాయ మెంతస్థూలముగ నున్న, హృదయ మంత మందముగ గొట్టుకొనును. ఏనుగుగుండె నిమిషమునకు ౨౫ మారులు కొట్టుకొనును; గాడిదగుండె ౫౦ మారులు కొట్టుకొనును. సామాన్యముగా పురుషుని హృదయము ౭౦ మారులును, స్త్రీహృదయము ౮౦ మారులును, యువకుని హృదయము ౯౦ మారులును, అప్పుడే పుట్టిన శిశువు హృదయము ౧౪౦ మారులును స్పందించును. కుందేలుగుండెలు ౧౫౦ పర్యాయము లును, ఎలుకగుండెలు ౧౭౫ పర్యాయములును అదరును. ఏపనియైన చేసినచో హృదయస్పందము హెచ్చును. ఏపనియు లేక దినమెల్ల పండుకొనియుండినచో హృదయస్పందము ౨౦,౦౦౦ మారులు తగ్గును. పుట్టుటకు నాల్గుమాసముల పూర్వమునుండి మరణపర్యంతమును హృదయ మెడతెగక సాలునకు ౪౦,౦౦,౦౦,౦౦౦ పర్యాయముల వంతున స్పందించును. శరీరమునుండి వేఱుపరిచిన హృదయమును ఉప్పుకలిపిన నీటిలోనుంచి,

నడుము నడుము పంపడాగ నీటిలో వేయుచుండిన గో అది కొన్నాళ్ళవఱకు స్పందించుచుండును. మరణింపనున్న మనుష్యుని హృదయమును మఱికొంతకాలమువరకు నడచు చుండునట్లు చేసి వైజ్ఞానికులు మనుష్యు లమరత్వము నొందుటకు మొదటిమెట్టు సాధించినారు. కాని నిజముగ మనము అమరత్వము నొందగలమో, లేమో చూడవల యును.

గ్రామములు-విశ్వవిద్యాలయములు

[శ్రీ యస్. వి. రామమూర్తి ఐ.సి.ఎస్. గారు జనవరి ౧౯౩౭ హిందుస్థాన్ రివ్యూ' పత్రికయందు "భారతవర్షమున గ్రామసంచా యతులు" అను వ్యాసమున నీ క్రింది విష యములు వ్రాసిరి.]

వేల కొలది భారతీయయువకులు విశ్వవిద్యాలయ ములందు విద్యగఱచుచున్నారు. డిగ్రీలుపడసి వీరు తమ తమ యుద్యోగముల బడుదురు. వారు పట్టణములందే యుండవలెను గాని పల్లెటూళ్ళయందు వసింపజాలరు. వారి విద్యవలన పల్లెటూళ్ళ కేమియు లాభములేదు. కాని మనవిశ్వవిద్యాలయములు కేవలము పట్టణవాసుల ధనమువలననే సాగుటలేదు. అందులకు చాలవఱకు గ్రామములే సాయపడుచున్నవి. గ్రామస్థుల ధనమువల ననే సర్కారు ఖజానాలు చాల భాగము నిండుచున్నవి. గ్రామస్థుల ధనమువలననే విశ్వవిద్యాలయములకు పునాది యేర్పడినది. గ్రామస్థుల ధనమువలననే యవి నడచు చున్నవి. అట్టియెడ నీ విద్యాలయములలో నుత్తీర్ణులైన విద్యార్థులను గ్రామములందు విద్యాప్రచారము గా వించుటకేల ప్రోత్సహింపరాదు? అట్లయిన, డబ్బిచ్చినం దులకు గ్రామములకు గూడ కొంత లాభము చేకూరును. ఉపాధి లాసించు విద్యార్థులకు, వారొక కొన్ని గ్రామ ములందు సంచారముచేయుచు విద్యాప్రచారముగావించు పద్ధతిపయినే బి.ఏ.,యం.ఏ. మొదలగు బిరుదములనొసగు నేర్పాటు గావింపవలెను. దీనివలన విద్యాభివృద్ధి గలిగి, గ్రామములారోగ్యవంతములై యెక్కువపాటుపడు శక్తి గలిగి దేశమున కార్థికవృద్ధినిగూడ సమకూర్చును. నేడు గ్రామములు చాలనీచస్థితియందున్నవి. ఈస్థితికి కారణము కేవలము దారిద్ర్యము కాదు; జ్ఞానాభావమే ముఖ్య హేతువు.

ఒక్కొక గ్రామమునం దొకరిద్దఱు యువకులు విద్యాలయములయందు విద్యనేర్చినవా రున్నను, సమూహ ములవలన గ్రామములకు గలుగు ప్రభావము ఒక రిద్దఱువ్యక్తులవలన గలుగజాలదు. పురములందలి యువ కులకు గ్రామములందు సంచారముచేయుట శ్రమదాయ కమే యయినను,దానివలన గలుగు నైతికవికాసము చాలగ నుండును. గ్రామముల కిదియొక మహోపకారముగాను. ఇది నాగరిక జనులకు గ్రామములయెడ గల చిరవిస్మృతి మగుకర్తవ్యము.

పాడాంగు స్త్రీలు-బర్మాదేశము

(ఆడువాండ్ర అలంకారముల ఆగడములు)

[౧౯౩౭ సంవత్సరము మేనెల ౧౫వ తేది టైమ్సు ఆఫ్ ఇండియా పత్రికనుండి]

బర్మాదేశమున 'పాడాంగు' లను నొక జాతివారు గలరు. వీరిది ౧౫౦ చదరపుమైళ్ళ వైశాల్యముగల పర్వత మయదేశము. దక్షిణ 'షాన్' సంస్థానములలోని 'మాంగ్ పెయి' సంస్థానమునుండి దక్షిణమున 'కార న్ని' లోని 'బాలేక్' సంస్థానమువఱ కాదేశము వ్యా పించియున్నది. వీరిస్వరూపము చాలవఱకు చైనావారిని బోలియుండును. వీరిభాషకును, చైనావారిభాషకును సంబంధముగలదు. ౧౯౩౧వ సంవత్సరపు జనాభాప్రకా రము ఈభాషను మాట్లాడువారు ౩౩,౨౫౯ మంది యున్నను ఈ 'పాడాంగు' జాతికి జెందినవారు ౧౩, ౭౫౫ మందిమాత్రము కలరు. వీరిలో స్త్రీలు పురు షులు సమానముగ నుందురు.

పాడాంగులు గడుసరులు. వీరు ఇరుగు పొరుగు జాతులవారికంటె యినుమడిగ ఆహారమును గైకొందురు; ఇనుమడిగ పనిచేయుదురు. వీరికి వేటాడుటయందు నేర్పును ఆసక్తియును గలదు. వీరు నిర్దయులై చిన్న చిన్న పక్షులను సైతము వేటాడుదురు.

వీరినాయకుడు వీరిజాతివాడు కాడు. వీరాతని వేఱొకజాతినుండి సొమ్మునిచ్చి కొనెదరు. ఇట్లు వీ రిప్పటికి రెండుమాఱులు తమనాయకుని కొనిరి. మొదటి యాతడు ఇప్పటినాయకునికి తాతయో, బంధువో అగు ను. ఆతడు 'షాన్' జాతికి జెందినవాడు. తమ యభి ప్రాయమునకు విరుద్ధముగ నాతడు ప్రవర్తించుటచే వారాతని జంపివైచిరి. తత్పాపఫలముగ నా దేశపు పొలములు ఫలశూన్యము లయ్యెను. ఎల్లపైరులును చక్క గా పెరుగును. గాని, ఫలముమాత్రము లేకుండెడివి. తరువాత మఱియొకనిని అధికముగ సొమ్మునిచ్చి కొనిరి. కొనుటకుబూర్వ మాతని సామర్థ్యమును, బలమును నీ క్రిందివిధముగ బరీక్షించిరి; ఒకగొప్ప కారుపందిని పిడి కిట గ్రుద్దికాని, బల్లెముతో బొడిచికాని చంపి మంటపై దానిని తానొకడే కాల్చి పక్వముచేయవలెను. తిన్నగా పెరిగిన యున్నతవృక్షము నెక్కవలెను. మఱియు మూడేండ్లవయసుగల కోడిపుంజుకాలినుండి మాంసము

౧. పాడాంగుస్త్రీలు. వీరు ధరించిన ఇత్తడిచుట్టలు పొడవయిన యిత్తడికమ్మితో చేసినవి. వీరికి అలంకారమునందు గల అభిమానము వీరిముఖములయం దుట్టిపడుచున్నది

నంతయు నొక్కమాఱూడదీయవలెను.

వీరు కొంత జంకులు లేక కలసి మెలసి చెలిమి చేయ దగియుందురు. ఈజాతివారిలో స్త్రీలయెడ గౌ రవ మధికము. ఆడువారు అలంకారప్రియులు. వీరుధరించు జాకెట్లు చాలవఱకు తెలుపు, ఎరుపు రంగుగలిగి పొడ వుగ నుండును. వానియంచులు నీలిరంగు గలిగి యుండు ను. వీరు అలంకారముగ కంఠమునందును, కాళ్లయందు ధరించు ఇత్తడి కమ్మిచుట్టలు మిలమిల మెరయుచు మిగుల వింతను గొలుపుచుండును ఈ యలంకారమువలన వీరికంగవైకల్యము గలుగును. మెడయందలి చుట్టలవలన

౨. ఇటీవల నవీనపద్ధతి నలంకరించుకొని యున్న 'పాడాంగు' సుందరి

3. పక్కగా అలంకరించుకొనియున్న పాడాంగు స్త్రీ (పిఱుందవైపు). కాళ్లయందును, కంఠమునందును ఇరువదిపౌనులకు మించిన బరువుగల ఇత్తడిచుట్టలను ధరించియున్నది.

మెడ కొన్ని యంగుళముల పొడవు నధికముగ పెరుగును ఇత్తడిచుట్టలుగల మెడలు, వాలుభుజములు గల యీ స్త్రీలు 'పాంపేను'పారాయిబుష్టవలెనుండి నవ్వుపుట్టించుచుందురు చిన్నపిల్లలకుగూడ నీచుట్టలు తగిలించిక్రమముగ కంఠము సాగునట్లు చేయుదురు. ఎంతపొడవుగ కంఠము పెరిగిన నంతేయందమనివీరియభిప్రాయము. వీరొక్కొక్కరు ధరించు నిత్తడిచుట్టలు ఇరువదిపౌనులకు మించిన బరువు గలిగియుండును.

ఆభరణములయందలి పిచ్చిచే నిట్టింగనలు తమ సహజసౌందర్యమును గోలుపోయి వికారరూపములను పొందుచుండుట ఆశ్చర్యమును గలిగింపక మానదు.

కరేనసింగాయి మనకు మరియొక గర్వితులైయున్న పాడాంగు యువతి కంఠమునందలి చుట్టలలో పైవలయము ఆరువేసులకన్న నెక్కుడు బరువుగలిగియుండును. ఈచుట్టలవలన వీరు క్రిందికి జూడ జాలరు. ఒక శతాబ్దమునకు పూర్వము పురుషులు సైతము నిట్లే యలంకరించుకొనుచుండిరట

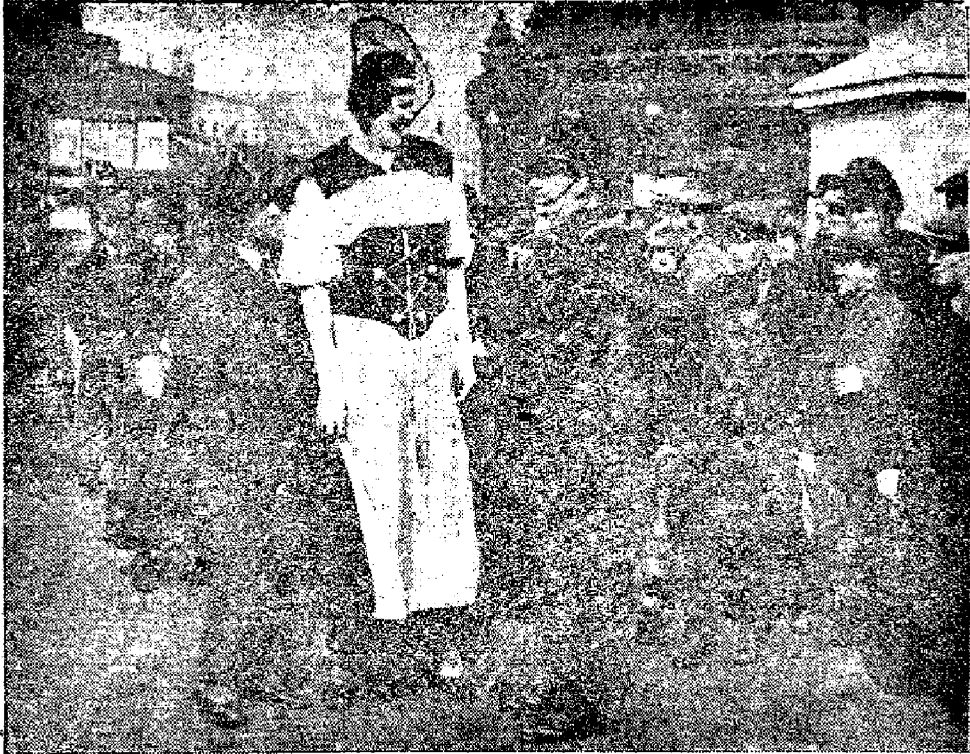
భారతీయ చిత్రకళలో నూతనశక్తి

(ఆంధ్రుల చిత్రకళావికాసము.)

మిథిక్ సొసైటీ త్రైమాసికపత్రిక ఏప్రిల్ సంచికకు భావచిత్రలేఖనశిరోమణి బిరుదాంకితులైన శ్రీయుత యస్. వ్యాసారావు గారు 'భారతీయ చిత్రకళలో నూతనశక్తి' అను వ్యాసమొకటి వ్రాసియున్నారు. వారు చిత్రకళ దాని పరమార్థము, పాశ్చాత్యచిత్రకళకు ప్రాచ్యదేశచిత్రకళకు గల భేదము, కడచిన శతాబ్దికడపటి భాగమునుండి హిందూదేశమున చిత్రకళపై కలిగిన అభిమానాదరములు—ఈ మొదలగు విషయములను గురించి వివరించుచు నడుమ రవివర్మ చిత్రములు, అందలి కళాసంప్రదాయములు, నేటిసుప్రసిద్ధ వంగదేశ చిత్రకారులు, వారి కళాకౌశలము, వారిలో ఒక్కొక్కరి చిత్రరచనలలో నుండు భేదములు, రవివర్మచిత్రములకు వంగీయచిత్రములకు సంప్రదాయములలోగల భేదము—ఇవి యన్నియు తీవ్రముగను, సూక్ష్మముగను వివరించిరి. ఈసందర్భమున ఆంధ్రుల చిత్రకళా పునరుద్ధరణప్రయత్నములను గురించి యిట్లు వ్రాసిరి:

"బంగాళాదేశమున కళావిషయమున గలిగిన పునర్వికాసము మూలమున ఆంధ్రదేశమునను కళావిషయమై యభిమానము కలిగి దానిని పునరుద్ధరింప ప్రయత్నములు జరిగెను దక్షిణహిందూదేశమునందలి యేయితరప్రదేశములందుకంటెను ఆంధ్రదేశమున దేశాభిమానము నిజముగా ఒకజీవశక్తియే. ఆంధ్రులలో కళాభివృద్ధివిషయమై కలిగిన యభిమానము బూటకము కాదనుటకు వారిలోని సుప్రసిద్ధ చిత్రకారుడగు డి రామారావు గతించిన పిదప అతనికి స్మారకచిహ్నముగ నుండుటకై స్థిరమైన యొక చిత్రకళాభ్యాసమందిరమును నెలకొల్పుటయే తార్కాణము. ఇప్పటి చిత్రకారులలో శ్రీ అడవి బాపిరాజు ముందుముందు చాలఅభివృద్ధిలోనికి రాగలడనితోచుచున్నది నూతనోత్సాహపూరితులైన యీయాంధ్రచిత్రకారులును అజంతానే యాదర్శముగగైకొందురు అజంతాను లక్ష్యముగగైకొన్నప్పటికి వారు జీవితములోని ఆంధ్రాపన్యమును, దేశీయములైన వారి యాచారవ్యవహారములను తమ చిత్రరచనలలో ప్రతిఫలించునట్లు చేయుటకై ప్రయత్నించుచున్నారు, ఆంధ్రచిత్రకళ యింకను శైశవావస్థయందే యుండుటచేత దాని భావిస్థితినిగురించి యూహాలు చేయుట యనుచితము అయినను, వారుతమ కళను పునరుద్ధరించుట యత్యంతావశ్యకమని యెంచి, వారియూహాను కార్యరూపమునకు దెచ్చుటకై మనస్ఫూర్తిగ తీవ్రముగ పనిచేయుచున్నందులకు వారినభినందింపదగియున్నది"

పొడవైన యాడుది

మిస్ డొరైస్ డువాల్ అను పేరుగల యీమె లండనునగర నివాసిని ఈమెపొడవు ఎనిమిదిఅడుగులు, ఒక అంగుళము. ఈమె విహారమునకై వీధివెంట బయలు వెడలెను. కొంతవడికి వెంటనంటిన గుంపునకు దాళ జాలక తిరిగి యింటికి జేరుకొనవలసిన దయ్యెను. ఈమె తలిదండ్రులు, పదునారేండ్లవయసుగలసోదరియు నంపజీవలెనే మితమగు పొడవుగలిగి యుందురు ప్రపంచమున నీమెకన్న పొడవయిన యాడుది వేఱొక్కతెయు లేదు. (టైమ్సు ఆఫ్ ఇండియా 8-5-1927)

నూతన ఢిల్లీనగరము

౧౯-౨౭, మేనెల ఇండియను రివ్యూపత్రిక ఇట్లు వ్రాయుచున్నది.

నూతనఢిల్లీ నగరమున డెబ్బదివేలు ప్రజలు త్వరలో చేరనున్నారు ౭౨ మైళ్లు పొడవుగల రోడ్లు అచ్చట నున్నవి ౨౦౦ మైళ్లు పొడవుగల విద్యుత్తంత్రులు పఱచబడినవి ఇప్పటికి నగరనిర్మాణమునకు ౯,౭౫౦,౦౦౦ పౌనులు వ్యయమైనవి.

సంపూర్ణనగర నిర్మాణమునకు మదింపు ఇట్లు వేయబడినది.

	పౌనులు
పార్లమెంటు కార్యాలయము	౫౬౨,౫౦౦
సెక్రిటేరియటు (మంత్రివర్గ) కార్యాలయము	౮౧,౩౧౨,౫౦౦
రాజప్రతినిధి భవనము	౧,౯౩౬,౫౦౦
ఇతర భవనములు	౧,౧౨౫,౦౦౦

నగరనిర్మాణమునకు నికరవ్యయము ౧౦,౫౦౦,౦౦౦ పౌనులనియు, తోటలు, ఉద్యానములు మొదలయిన వానియొక్క నిర్మాణమునకు ౩,౭౫౦౦౦ పౌనులనియు మదింపు వేయబడెను.

శ్రీ రోమెయిను రోలెండుగారు
(నోబెల్ సారస్వతబహుమానమునుగాంచినవారు)
మాడరన్‌రివ్యూ పత్రికాసంపాదకులు శ్రీ రామానంద చటర్జీ గారు
౧౯౨౬ సెప్టెంబరుమాసమున చటర్జీగారు జినీవానుండి రోలెండుగారిని సందర్శింప వెళ్లినపుడు తీసిన ఛాయాచిత్రము.

చైనా కత్తికట్టువలెను

డాక్టరు ఛారల్సు ఇ. జెఫర్సనుగారు (అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రములకు జెందినవారు) 'ది క్రిశ్చియను రిజిస్టరు'లో నుదాహరించిన రీతిని ఇట్లు వ్రాయుచున్నాడు:

'నేను చైనాలోనుండగా నాకు దెలిసిన విషాదకరములగు విషయములలో ఒకవిషాదవిషయమును నాకు సందర్శన భాగ్యము లభించిన గొప్ప మనుష్యులలో నొకడగు ఆమాయి విశ్వవిద్యాలయాధ్యక్షుడు చెప్పినాడు. మే మిరువురమును హాంకాంగునకువెళ్లుచు నోడ పైతట్టున గూర్చుండి

ప్రభుత్వోద్యోగుల ప్రజాహితకార్యములు

౧౯౨౭ మేనెల మాడర్న్ రివ్యూపత్రిక ఇట్లు హెచ్చరించుచున్నది:

నాలుగేండ్లక్రిందట ఒరిస్సా బీహారు రాష్ట్రముల మంత్రులలో నొకరయిన శ్రీ గణేశదత్తసింగుగారు తమ జీతమున మూడువంతులు ప్రజాహితకార్యమున కర్పింప వాగ్దత్తముచేసిరి. దానిననుసరించి వారు పాట్నాలో నొక యనాథశిశురక్షణాలయమును స్థాపించి దానికొక లక్షరూప్యముల నొసగిరి. అట్లే సామ్రాజ్యశాసనసభాధ్యక్షులు శ్రీ పటేలుగారును తమజీతమునుండి నిర్దిష్ట భాగమును ప్రజోపయోగముకొఱకు వినియోగింప మహాత్మునికి పంపుటకు వాగ్దత్తముచేసి యట్లేపంపుచున్నారు.

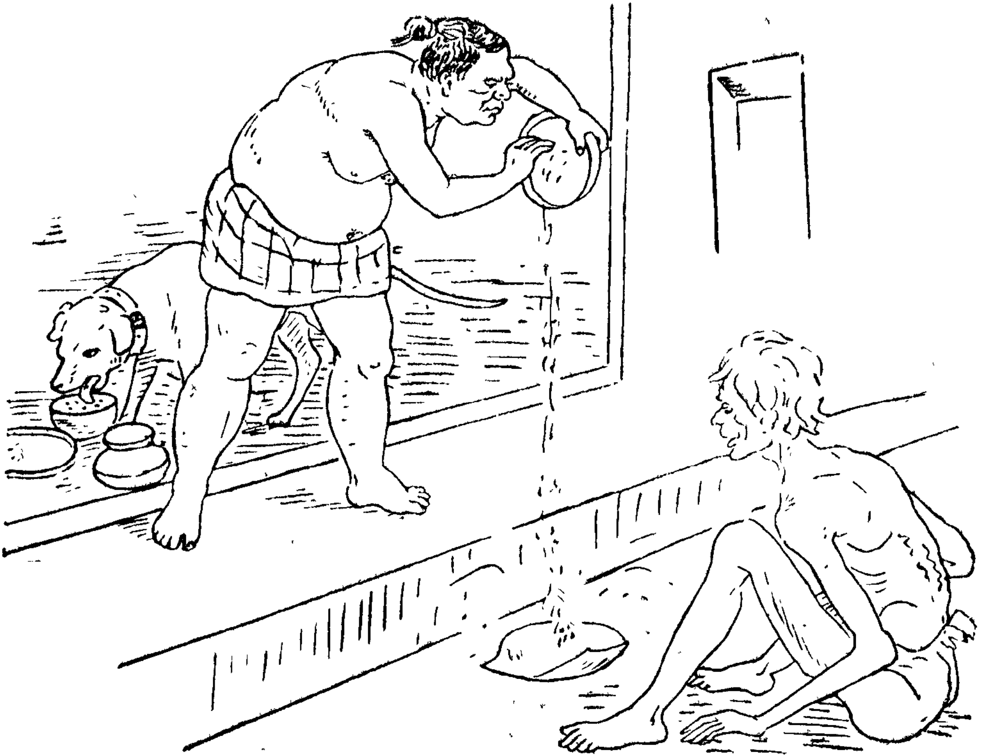
ఇట్టి శ్లాఘ్యకార్యములు యితరప్రభుత్వోద్యోగులకు సైతము సర్వదా అనుసరణయోగ్యములు.

సంకెల లూడినవి
చీనా: "ఇప్పుడు నాకు స్వేచ్ఛ. నా యిష్టము వచ్చినట్లు చేయగలను"
ఇంగ్లాండు: "నా కనిష్టమయినదానిని తప్ప."
"హెందీపంచినమండి,"

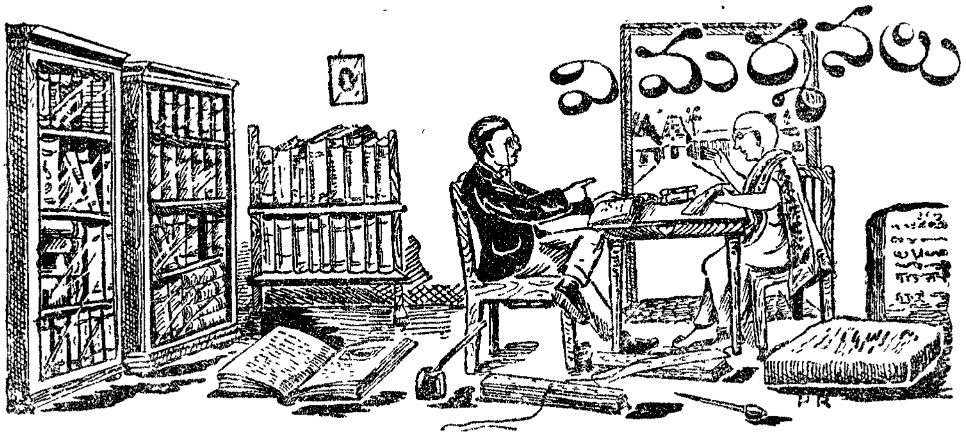
చైనాదేశపు వర్తమాన భవిష్యత్పరిస్థితులను గూర్చి చర్చించుచుంటిమి. అప్పుడాతడు "చైనా కత్తికట్ట వలెను. ఏప్రాచ్యజాతిపట్లగాని, కత్తికట్టనిదే పాశ్చాత్య క్రైస్తవజాతులకు గౌరవము గల్గదు. ఏప్రాచ్యజాతిగాని కత్తికట్టనిది పాశ్చాత్యక్రైస్తవజాతినుండి న్యాయమును బడయజాలదు. కావున, కత్తికట్టుట తప్ప వేఱుగతి లేదు. పాశ్చాత్యజాతులవలన న్యాయమును బడయుటకయి మేము, మా పెద్దలద్రుతిహ్యానులకును, జ్ఞానఘనులగు మా మహాత్ముల సిద్ధాంతములకును విరుద్ధముగ ప్రవర్తింపక తప్పనిదయ్యెను" అని చెప్పెను. అతడట్లు చెప్పుచుండ నేనాతనియెదుట సిగ్గుచే తెల్లబోయి నోరు తెఱువజాలక కూర్చుంటిని.

"మానవుడు కుక్క-కంటె నీచుడు!!!"

[మాధురీపత్రికనుండి]

గ్రంథములు

౧. సర్వలక్షణసారసంగ్రహము

గ్రంథకర్త: శ్రీ శేషులూరు కుప్పన్నయ్యంగారు. క్రౌనుసైజు ౫౫ పుటలు. వెల ౪ అణాలు.

ఇంగ్లాండు పద్ధతులపై నాంధ్రవ్యాకరణాలంకార లక్షణాదులు వివరింపఁబడియున్నవి. విద్యార్థుల కిది బాగుగ నుపయోగపడును. దీనికి శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు విపులమగు పీఠికను వ్రాసిరి. పుస్తకము వలయువారు 'వెంకటరత్నం అండ్ కో., బెజవాడ' అని వ్రాయవలెను.

౨. వేంకటేశ్వరశతకము

కర్త: అవధానుల కామేశ్వరరావుగారు. క్రౌనుసైజు ౨౦ పుటలు. ౧ అణా పోస్టుబిళ్ల పంపువారి కుచితముగ పంపబడునఁట. మృదుశైలిగల నూఱువృత్తము లిందుఁగలవు. వలయువారు గ్రంథకర్తగారి పేర 'ఫొటోగ్రాఫరు, తణుకు' పశ్చిగోదావరి, అని వ్రాయవలయును.

౩. వేంకటేశ్వరశతకము

కర్త: నల్లా చినరెడ్డినాయఁడుగారు. డెమ్మీసైజు ౨౯ పుటలు. వెల ౩ అణాలు. 'వేంకటేశ! యనంతర విప్రకాశ!' అను మకుటముతో ౧౦౨ చక్కని సీసపద్యము లిందుఁ గలవు. వలయువారు గ్రంథకర్తగారి పేర 'అమలాపురము, తూర్పుగోదావరి' అని వ్రాయవలెను.

౪. అభిమన్యునాటకము

గ్రంథకర్త: సూరపనేని వెంకటాద్రిగారు. క్రౌనుసైజు ౮౫ పుటలు. వెల రు. ౧. ఇది 'పండితరాధేశ్యామ కవిరత్న' కృత హిందీనాటకమునకు భావానువాదము. శైలిబాగున్నది. సందర్భానుసారముగ భారతములోని రసవంతములగు పద్యములు చొప్పింపఁబడినవి. సరసమగు పాత్రపోషణాదికము కలిగి, నాటకము వేగముగ నడచిపోవుచున్నది. కాని కొన్నిచోట్ల రసపుష్టికిఁ గూడ వ్యవధియొసఁగని వేగమైయున్నది. వలయువారు 'మద్దుల లక్ష్మీనారాయణగుప్త, బుక్కుసెల్లర్సు, మచిలీపట్టణము' అని వ్రాసినఁ బడయఁగలరు.

౫. సరోజముఖి

గ్రంథకర్త: బిట్రా ఆంజనేయులుగారు. డెమ్మీసైజు ౧౧౪ పుటలు. వెల రు. ౧. ఇది ఆరంకముల నాటకము. బ్రహ్మశ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి 'మణిమంజరి' యను నవలయందలి కథయే యీ నాటకమున కితివృత్తము. వలయువారు 'దొంతరాజు వెంకట్రామయ్యగారు, తాడికొండ (గుంటూరుజిల్లా)' అని వ్రాసినఁ బడయఁగలరు.

౬. స్వరాజ్యవాస్తవోపాయద్విశతీ

కర్త: శతావధాని శ్రీ వేమూరి నృసింహశాస్త్రిలుగారు. క్రౌనుసైజు ౩౯ పుటలు. వెల ౪ అణాలు. ఇందు ౨౦౩ సంస్కృతశ్లోకములు తెలుఁగు తాత్పర్యముతో నున్నవి. వలయువారు 'విజయ ముద్రాక్షరశాల, బాపట్ల' అని వ్రాయవలెను.

౭. త్రిదోషతత్త్వము

గ్రంథకర్త: కిళాంబి వేంకటవరదాచార్యులవారు. డెమ్మీసైజు ౭౩ పుటలు. వెల రు. ౧. ఇది వైద్యవిద్యార్థులకును, వైద్యులకును జాల నుపకరించు గ్రంథము.

వలయువారు గ్రంథకర్తగారి పేర 'తాళ్లపుడుమూరు పోస్టు, తాడేపల్లిగూడెం తాలూకా, పశ్చిమగోదావరి జిల్లా' అని వ్రాయవలెను.

౮. శారీరకధర్మబోధిని

గ్రంథకర్త: చివుకుల లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రి గారు. క్రౌనుసైజు ౭౨ పుటలు. వెల ౧౦ అణాలు.

ఇందు శౌచస్నానాహారనిహారాది ముఖ్యవిషయములు బాగుగఁ జర్చింపఁబడినవి. వలయువారు గ్రంథకర్త గారి పేర 'మారీసుపేట, తెనాలి, గంటూరు జిల్లా' అని వ్రాయవలెను.

౯. నాడీజ్ఞానబోధిని

గ్రంథకర్త: డా॥ యస్. సి. నంబిగారు. క్రౌనుసైజు ౨౧౯ పుటలు. (వెల వేయ లేదు). హఠాదియోగములనేగూడ నాడీపరీక్షగావించి గ్రంథకర్త యీగ్రంథము నన్వర్థముగ రచించినారు. వీరు వివిధగతుల నాయుర్వేదమునకుఁ గావించుచున్న యుపకారములలో నీగ్రంథ మొకటి. అక్కడక్కడ వీరు చిత్రపటములనుగూడనిచ్చి, చెప్పెడి విషయములను సుబోధ్యములఁ గావించియున్నారు. వలయువారు గ్రంథకర్తగారి పేర 'ఆర్య వైశ్య ఆయుర్వేద డిస్పెన్స్ ఫ్రీ వైద్యశాల, ౨౬, హంటర్స్ రోడ్, వేపేరి, మద్రాసు' అని వ్రాయవలెను.

౧౦. ఆంధ్రవీరులు (మొదటిభాగము)

గ్రంథకర్తలు: శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు. క్రౌనుసైజు ౧౨౦ పుటలు. వెల ౮ అణాలు. ఇందు చరిత్రాత్మకములగు పదికథ లున్నవి. వలయువారు 'వేంకటరామ్ అండ్ కో., బెజవాడ' అని వ్రాయవలెను.

౧౧. యోగేశ్వరినవల (మొదటి సంపుటము)

గ్రంథకర్త్రి: పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబ గారు. డెమ్మీసైజు ౨౧౩ పుటలు. వెల రు. ౧-౮-౦. ఇది శ్రీ దామోదర ముఖోపాధ్యాయుని వంగనవలకు తెలుగుసేత. మృదుమధురమగు శైలి. వలయువారు 'మేనేజరు, ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథనిలయము, పిఠాపురము, తూర్పుగోదావరి' అని వ్రాయవలయును.

౧౨. వసిష్ఠజనక సంవాదము

యామిజాల శేషయకవి ప్రణీతము. డెమ్మీసైజు ౭౮ పుటలు. వెల ౧౨ అణాలు. ఇదియొక వేదాంత ప్రబంధము. వలయువారు 'సుసర్తి మార్కండేయశర్మగారు, స్వధర్మప్రకాశినీ కార్యాలయము, బృందావనము, కిల్పాకుపోస్టు, మదరాసు' అని వ్రాయవలయును.

౧౩. ఈశ్వరశతకము

గ్రంథకర్త: గుళ్లపల్లి నారాయణమూర్తి గారు. క్రౌను ౧౬ సైజు ౫౪ పుటలు. వెల తెలియదు. వలయువారు గ్రంథకర్త పేర రాయవరము, తూర్పుగోదావరిజిల్లా అని వ్రాయవలెను.

౧౪. వీరకాంతలు (మొదటిభాగము)

రచయిత: నడ్లమూడి వేంకటరత్నముగారు. క్రౌనుసైజు ౯౦ పుటలు. వెల ౬ అణాలు. ఇందు తొమ్మండుగురు వీరవనితలకథలున్నవి. గ్రంథము దొరకు చోటు: కృష్ణా ఫాన్సీ స్టోర్సు, తెనాలి.

పత్రికలు

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్పత్రిక

సంపుటము ౧౫, సంచికలు ౫, ౬. కాకినాడ

ముఖ్యవ్యాసములు:

దేవేంద్రవర్మ చీడివలసశాసనము—శ్రీ కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు. గాంగవంశీయుఁడగు భూపేంద్రవర్మ కుమారుఁడు దేవేంద్రవర్మ గాంగశకము ౩౯౪-వ యేట (క్రీ. శ. ౬౬౪) సూర్యగ్రహణకాలమున కోలువర్తని యందలి కందలివాడ గ్రామవాస్తవ్యులగు ఆదిత్యభట్ట, యజ్ఞభట్టప్రముఖులకు దానముచేసిన 'సిపిది'యను గ్రామ శాసనమిది. శాసనమున పేర్కొనబడిన గాంగులరాజధాని 'విజయకళింగనగరము' గంజాముజిల్లాలోని ముఖలింగమునకు జేరువనున్న కళింగనగరమని శాస్త్రిగారూహించుచున్నారు. దానమిచ్చిన 'సిపిది' అను ప్రదేశము ప్రస్తుతము నరసన్నపేటకు దూర్పుగా రెండుమైళ్ల దూరముననున్న 'చీడివలస' యను నగ్రహారముగా యిందూహింపబడినది. వీరిందు గావించిన కాలనిర్ణయమునకు సరియైన ఆధారము కాన్పింపదు.

బాలవ్యాకరణ హరికారికల పౌర్వాపర్య విమర్శనము—విద్వాన్ సుబ్బారి వేంకటరమణశాస్త్రిగారు. ఇందు శిష్టు కృష్ణమూర్తి కవికృతమగు హరికారికలను జూచి చిన్నయసూరి బాలవ్యాకరణమును రచియించిరని కల్లూరు వేంకటరామశాస్త్రి గారు గుప్తార్థప్రకాశిక యను బాలవ్యాకరణవివరణగ్రంథాంతమున గావించిన

సిద్ధాంతమును ఖండించుచు ఉభయగ్రంథస్థవిషయములను, ఇతరాధారములను గైకొని సుదీర్ఘముగ విమర్శించి బాలవ్యాకరణమే హరికారికలకు మూలమని సిద్ధాంతము కావింపబడినది.

అరవమునందలి వింతయక్షరము తెలుగునగలదా?— కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు. అఱవయుచ్చారణము కంటె భిన్నమైన యుచ్చారణముగల యొక వింత యక్షరము 'ఴ' (ழ) యొకటి ఆంధ్రమున గలదని శాసనప్రమాణముల నాధారముగా గొని కొందఱంగీకరించిన దానిని ఖండించుచు నట్టియక్షర మాంధ్రమున లేదని శాస్త్రిగా రిందు నుడువుచున్నారు. వ్యాసము ముఖ్యముగా నీపత్రికయొక్క పూర్వసంచికలో శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు ప్రకటించిన వ్యాసమునకు ఖండనరూపమైనది.

మఱియు, శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు వ్రాసిన సూర్యనారాయణీయాంధ్రభాషానుశాసనప్రామాణ్యవిచారము, బండారు తమ్మయ్యగారు వ్రాసిన 'పాలకురికి సోమనాథకవి — గద్యకృతులు' మొదలయినవి కొన్ని గలవు.

ఈపత్రికకు ఇందు ప్రకటించిన క్షయసంవత్సరపు టాయవ్యయ పట్టిక ననుసరించి ఆయము రు ౧౦,౪౫౦ను, వ్యయము రు ౩,౩౦౦ను అని తెలియవచ్చుచున్నది. ఇట్టొరికలోపము లేకున్నను రెండు మూడు సంచికలుకలిపి ఏ మూడు నాల్గునెలలకో ఒకమారు పత్రికప్రకటితమగుచున్నది. ఆంధ్రసాహిత్యోద్ధరణమునకు కంకణము కట్టి గట్టిగ పాటుపడవలసిన యీపత్రికను మున్ముందు సకాలమున నుచితరీతిని ప్రకటించుట పరిషత్తువారికి విధియని చెప్పక తప్పదు.

వజ్రాయుధము, రెండవసంపుటము, నాల్గవసంచిక.

ప్రధానవ్యాసములు:—

'ప్రౌఢవ్యాకరణప్రశంస.' ఇది ప్రశంసకాదు; నిరాసము.

'సాహిత్యము—నూతనయుగము.' వ్యాసరచయిత మున్ముందు ప్రకటింపనున్న 'అభినవాంధ్రసాహిత్యవిమర్శనావ్యాసావళికిది యుపోద్ఘాతమట. ఈయుపోద్ఘాతమభినవాంధ్రసాహిత్యముపై నెత్తిన దండయాత్ర.

'మచ్చుపదముల ముచ్చటలు.'

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు ప్రకటింపనున్న సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువుయొక్క 'మచ్చుపదములు' అను చిన్ని పొత్తముపై విమర్శనమిది. సశేషము.

ఇందొక్కచో వ్యాసరచయిత "ఏతన్నిఘంటు సంపాదకులు ఏతన్మహాకోశపరిశోధనమునకుఁ దగిన యవకాశము నాకొసంగియుండిరయేని, ఇఁకముందొసంగుదురయేని గ్రంథక్లుప్తతావిషయమునను, పదముల యర్థలక్ష్యసమన్వయతావిషయమునను తగిన శ్రమచేసి గ్రంథమాక్షేపణదూరగమగుటకుఁ దోడ్పడ గలుగుదును." అని వ్రాసియున్నారు. ఇట్లయాచితముగ సారస్వతసేవకు కంకణము కట్టుకొన సిద్ధపడియుండు వీరి కట్టియవకాశమును గలిగించి నిఘంటుకార్యాలయమువారెల్లవిధముల వీరి సాహాయ్యమును బడయుట కడుంగడు సముచితమేకాని వీరు మఱియొక్కచో "'అపశబ్దభయం నాస్తి అప్పలాచార్యసన్నిధౌ' యన్నట్లు మచ్చుపదముల యచ్చుపాటమిని నేనే యొచ్చమును బొచ్చెమును మచ్చునకేనియు నిచ్చగింపనియచ్చుకుప్పలను నచ్చికపుఁబుచ్చికల ముచ్చట కొండ్రు తమకెట్లునచ్చిన నట్లచ్చుకొన వచ్చుఁగాక. అచ్చముగ భాషాస్వచ్ఛతనెమెచ్చుపనికిఁ దచ్చువారలందలి పొరపొచ్చెములఁ గప్పిపుచ్చరాదను నిచ్చను మచ్చునకుఁ గొన్ని యాక్షేపణల నిచ్చట కచ్చిగ నేను నొచ్చుట మచ్చరమునకుఁ గాక యొచ్చరమునకె యనియు, నెచ్చగు నీయచ్చుపటనమున కొకమచ్చయేని వాటిల్లకుండఁ జూడ నిచ్చగాక మఱియొండు కుచ్చితముగాదనియు మచ్చుపదములవారచ్చుకొనుదురు గాక!" అని వ్రాసినట్లు తమ రచనాచాతుర్యమును నిఘంటువునందు జొప్పింపకుండ మాత్రము చూచుకొనుట శ్రేయము.

'ఆంధ్రభాషానుశాసన ఖండనము.' వెనుకటి సంచికలో ప్రారంభమైనది. ఇంకను సశేషము.

సుజాత

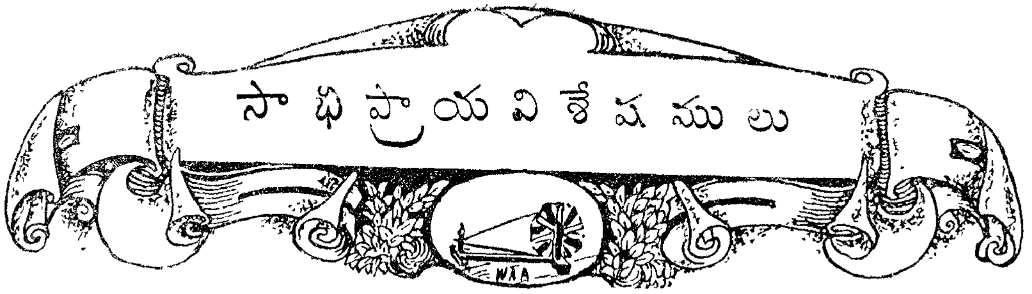
సంపుటము ౧, సంచిక ౫. ట్రూపుబజారు, హైదరాబాదు.

ఇందు 'శాసనములు' అను శీర్షికక్రింద, హైదరాబాదు ఆంధ్రపరిశోధకసంఘమువారు రేచర్లవారికి సంబంధించిన దోసపాటిశాసనముయొక్కయు సోమపురశాసనముయొక్కయు మూలమును ప్రకటించియున్నారు.

ఆంధ్రభారతి

రెండవ సంపుటము, రెండవ సంచిక, మచిలీపట్టణము.

యథాప్రకారము కథలు,పద్యాలు, ఒకటి రెండు చరిత్రవ్యాసాలు ఇందు ఉన్నవి.

శ్లో. వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి రేకే హ కురునందన! బహుశాఖా హ్యనంతాశ్చ బుద్ధయో వ్యవసాయినామ్.

వేదాధ్యయనమును 'హరిః ఓమ్' అని ఉపక్రమించి 'ఓమ్ శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః' అని ముగించుట శిష్టసాంప్రదాయము. అధ్యయనమునందువలె నియత కర్మలయందును భగవన్నామస్మరణతో కార్యోపక్రమణమును జేయుటయును, శాంతిహోమముతో కర్మలను ముగించుటయును సనాతనధర్మము. ప్రవృత్తి వాయువేగ మనోవేగములతో పరుగులిడుచున్నను శాంతిని గోరుచున్నది. గ్రీష్మము వర్షాగమనమును గోరుచున్నది. మహాప్రళయము వటపత్రశయనమునందు పరిణమించుచున్నది. సంరంభము ప్రవృత్తియందు తాత్కాలికముగను ప్రబలినను శాంతి ప్రపంచస్థితికి సహజావస్థయై యున్నది. గాంధిమహాత్ముడు సనాతనమైన శాంతి సందేశమును లోకమునకు నిరంతరము చాటుచున్నను సంరంభమున కలవాటుపడిన ప్రపంచమునకు శాంతిసందేశము దుర్గ్రాహ్యముగ నున్నది. త్రికరణశుద్ధిగ శాంతి నారాధించుట వర్తమాన పరిస్థితులందు దుస్తరముగనున్నది. శ్రీ హరిస్థానమును ధనాధికారములును, శాంతిస్థానమును సంరంభమును నాక్రమించి శాంతిసందేశమును నిరర్థకము చేయుచున్నవి. రాజ్యనీతిజ్ఞులు, శ్రీమంతులు, నాయకులు శాంతిధర్మములను ఘోషించుచు సంరంభబీజములను పోషించుచున్నారు. సిద్ధాంతములందు స్వాతంత్ర్యము, ప్రజాస్వామ్యము గోచరించుచున్నను ఆచరణమునందు నిరంకుశత్వము, పరాధీనత్వము, ప్రత్యక్షముగ నున్నవి. ఈవిపరీతసంరంభము సాంఘికవ్యవస్థలందును, ఆర్థికపరిస్థితులందును గోచరంబగుచున్నది. ధనస్వాములకును కార్మికులకును, శిష్టులకును సామాన్యులకును, పరాధీనరాజ్యములకును స్వాతంత్ర్యరాజ్యములకును, వివిధమతస్థులకును దినదినప్రవర్ధమానం బగుచున్న మహాసంరంభమునకు ఫలము దైవాయత్తమైనను వర్తమాన సంధిసమయము దుర్భరముగనున్నది. వర్తమానసంధిసమయమునందు ధర్మాధికారమును నిర్వహించుటకు విశేషావకాశములుగల గ్రేటుబ్రిటను ధర్మమార్గమునకు ప్రతికూలభావమును వహించుట సంతాపకరముగనున్నది. కన్సర్వేటివు ప్రభుత్వము విదేశవ్యవహారములందును, స్వదేశవ్యవహారములందును నవలంబించుచున్న రాజనీతి పరమార్థములకు సాధనము గాగలదని కాలము విశదము చేయగలదు. ఐరోపా మహాసంగ్రామము ముగిసి పదేండ్లు గాకపోయినను బ్రిటిషురాజ్యాధికారుల రాజనీతి సంగ్రామమునకు సాధనంబుగనున్నది. బ్రిటిషు రాజ్యాధికారు

లవలంబించుచున్న రాజనీతి ఏతద్విషయ ముకు నిర్ధారణచేయుచున్నది.

*   *   *   *

విదేశవ్యవహారములు

బ్రిటిషు మంత్రివర్గము రుష్యా సామ్రాజ్యముపట్ల నవలంబించిన రాజనీతి యనాలోచితముగ నున్నది. లండనునందలి రుష్యాభవనమును ధ్వంసముచేయుటయును, రుష్యావర్తకసంబంధమునువిచ్ఛేదముచేయుటయును అనుచితకార్యములని ప్రాజ్ఞులు గ్రహింప గలరు. బర్కెనుహెడు ప్రభువు రుష్యాచేయుచున్న కుతంత్రముల నద్భుతముగ వర్ణించిరి. సోవిట్టుప్రభుత్వము పన్నుచున్న యెత్తులు నింద్యములైనను బ్రిటిషుప్రభుత్వము పన్నుచున్న గూఢచర్యలు నింద్యతరములుగ నున్నవని రైకోఫుగారు ప్రకటించుచున్నారు. బ్రిటిషు ప్రభుత్వ మవలంబించుచున్న రాజ్యతంత్రము మహాసంగ్రామమునకు బీజాంకురములను నాటుచున్నదని రైకోఫుగారు తెలిపినభావము చిరకాలముననే సార్థకముగాగలదని బ్రిటిషు రాజ్యాంగవాతావరణము వ్యక్తముచేయుచున్నది. బ్రిటిషుప్రభుత్వము చీనా, ఈజిప్టు, పారసీకము, భరతవర్షము దేశములం దవలంబించుచున్న నిర్బంధప్రస్థానము సంగ్రామ సంస్కారమును సూచించుచున్నది. చీనా దేశమునకు సైన్యనివహము లింకను పోవుచున్నవి. ఈజిప్టునకు దండయాత్ర వెడలినది. భరతఖండమునకు నిర్బంధవిధానము పరిపాటియైనది. బ్రిటిషుప్రభుత్వము సామ్రాజ్యమునందలి శ్వేతజాతుల కభయమును, శ్వేతేతరజాతులకు నిర్బంధములను నొసంగుచు సంక్షోభమును గలుగజేయుచున్నది. శ్వేతరాజ్యములకు స్వాతంత్ర్యము నొసంగుటయును, శ్వేతేతరజాతులను నిర్బంధించుటయును వర్తమాన బ్రిటిషు రాజ్యాధికారులకు పరమలక్ష్యముగ నున్నది. మూడువంతులు శ్వేతేతర ప్రజలుగల బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునకు వర్తమానరాజనీతి క్షేమకరము గాదు.

బ్రిటిషు ప్రభుత్వముపట్ల ప్రపంచమునందంతటను ప్రతిఘటనము బయలుదేరుచున్నది. బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునకు మర్మస్థానములైన ఈజిప్టు, ఇండియా మొదలగు దేశములం దశాంతి పెరుగుచున్నది. నిర్బంధితులపట్లను, రాజ్యాంగ సంస్కరణములపట్లను వింటర్టనుప్రభువు వ్యక్తము చేయుచున్న నిర్లక్ష్యభావము భారతీయుల హృదయములందు నిరాశను గలుగజేయుచున్నది. దేశమునందు కుట్రలులేవని వింటర్టనుప్రభు వంగీకరించియును నిర్బంధితులను విడిచిపెట్టకుండుట రాజనీతిగాని, న్యాయాచరణముగాని కాజాలదు. భయము భక్తి లేని ప్రభుత్వమునకు న్యాయముతో నిమిత్తముండదుగదా! సుభాసుచంద్రబోసుగారిని విడుదల జేయుటవలన గలుగని రాజ్యవిప్లవము శేషించినవారిని విడుచుటవలన గలుగజాలదు. రాజ్యాంగ సంస్కరణముల విచారణ విషయమై తనకేమియును తెలియదని నటించిన మంత్రి ప్రజ్ఞను వర్ణించుటకు వేయినోళ్లుగల శేషునికైనను సాధ్యముగాదు. భారతప్రభుత్వమును ప్రాణములేని బొమ్మనువలె నాడించుచున్న బర్కెనుహెడు

వింటరుటను ప్రభువులకు లోకమునకంతకును వెల్లడియైన విషయము తెలియదని యెవరు నమ్మగలరు? వేలకొలది వేతనములను గైకొనెడి మంత్రు లేదేశమునందును నిట్టి దౌర్భాగ్యస్థితి యం దుండజాలరు. అంతఃకలహములు కాలవాలమై శాపగ్రస్తమైన భరతవర్షమున కీదౌర్భాగ్యస్థితి సహజావస్థగ నున్నది. బ్రిటిషు రాజ్యాధికారులు పరాధీన రాజ్యములకు చూపుచున్న నిర్లక్ష్యభావమునే స్వదేశమునందు కార్మికపక్షమునకును జూపుట ఆత్మ వినాశమునకు గారణము గాగలదు.

* * * *

వర్తకసంఘ శాసనము

యూరపురాజ్యములందు గ్రేటుబ్రిటను యోగక్షేమములు పరిశ్రమలమీద సాధారపడియున్నవి. బొగ్గు, ఇనుము, బట్టలు, యంత్రములు, నౌకలు మొదలగు పరిశ్రమలు బ్రిటిషుప్రజల యోగక్షేమములకు మూలాధారములై బ్రిటిషుద్వీపముల సంపన్నత్వమునకు దోడ్పడినవి. ఈ పరిశ్రమలందు ధనస్వాములకును కార్మికులకును నిరంతరము సంరంభము గలుగుచున్నది. ఈసంరంభమునందు ధనస్వాములకుగల ప్రభుత్వాదరణము, కార్మికులకు లేకపోయినను కార్మికుల సంయోగబలము ధనస్వాములకు భయభ్రాంతులను గలుగ జేసినది. ఏబదేండ్లనుండియును కార్మికసంఘములు పనివాండ్రకు గడించిన ప్రయోజనములను నిర్మూలము చేయుటకు బాల్డువిను ప్రభుత్వము వర్తకసంఘశాసనమును నిర్మించుచున్నది. కన్సర్వేటివు ప్రభుత్వము శాసననిర్మాణవిషయమునను చూపుచున్న పట్టుదల యసహ్యమై మహాసంరంభమునకు సాధనము గాగలదు. కార్మికసంఘశాసనము, రుష్యా సంధివిచ్ఛేదము, చీనా దండయాత్ర, పరాధీన రాజ్యములందు నిర్బంధములు ప్రపంచమునకు సంప్రాప్తముగానున్న మహా సంక్షోభమునకు సూచనలుగ నున్నవి. బాల్డువిను ప్రభుత్వము నిర్బంధసాధనముల మూలమునను బ్రిటిషుసామ్రాజ్య ప్రతిభ నుద్ధరించుటకు బూనుకొనుట స్వాతంత్ర్యయుగమునందు నిరర్థకముగాని సార్థకముగాదు. మహాసంగ్రామము ముగిసి పదేండ్లు గడువకమునుపే సంగ్రామ ప్రయత్నములకు బూనుకొనుట మహాసంక్షోభమునకు గారణము గాగలదు. ప్రపంచమునకు 1929వ సంవత్సర ప్రాంతములందు గలుగనున్న మహాసంక్షోభమును నివారించుటకు పరమేశ్వరుడు బ్రిటిషురాజ్యాధికారులకు జ్ఞానోదయమును గలుగజేయుగాత!

* * * *

భారత రాజ్యాంగములు

భారతరాజ్యాంగములస్థితి అయోమయముగనున్న విధమును దినదిన ప్రవర్ధమానం బగుచున్నయంతఃకలహములును, నిస్సహాయస్థితియును, నిర్బంధములును విశదము చేయుచున్నవి. శాసనసభలకు గలిగిన విరామము కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘసమావేశమున కుద్వేగమును గలుగజేసినది. బొంబయియందు గూడిన స్థాయిసంఘసమావేశమునందు స్వరాజ్యవాదులకు యథోచితసహకారవాదులకు, బహిష్కారవాదులకు రోషావేశ పూరితములైన వాగ్వి

వాదములు పెరిగినవి. స్వరాజ్యపక్షమునకును, బహిష్కారపక్షమునకును గౌహాతి తీర్మాన విషయమునను చెలరేగిన భేదాభిప్రాయములు సిద్ధాంతఖండనమునందు గాక వ్యక్తిదూషణమునందు పరిణమించుట దేశమునకు సంప్రాప్తమైన దుర్దశను విశదము చేయుచున్నది. నాయకులం దాత్మవిశ్వాసమును, పరస్పరవిశ్వాసమును సంకుచిత రూపమును దాల్చినవి. నాయకులకును, అనుచరులకును ప్రతిపక్షులందు రంధ్రాన్వేషణము జేయుటయును, దోషారోపణము జేయుటయును పరిపాటియైనది. అసహాయోద్యమారంభమునం దుచ్చస్థానము నధిష్ఠించిన దేశధర్మలక్ష్యము సంకుచిత రూపమును దాల్చి వ్యక్తిదూషణలందును, సాంఘికకలహములందును పరిణమించినది. ఇపుడు 1920 న సంవత్సరపుస్థితి లేదని వగచుట గతజలసేతుబంధనముగ నున్నది.

గయాకాంగ్రెసువరకును నడచిన కాలప్రవాహమును నాయకులును, అనుచరులును గమనించుట యవసరము. స్వరాజ్యపక్ష నాయకుడు దేశబంధుదాసు ప్రతిపాదించిన ప్రతిష్టంభనము గోహాతి కాంగ్రెసునందు దాల్చినది యథోచిత సహకారరూపమును. గోహాతి కాంగ్రెసు చేసిన తీర్మానము పరస్పరవిరుద్ధభావములతో సమ్మిళితమై యున్నను శాసనసభా ప్రయోజనముల నాశించుచున్నది. గోహాతి తీర్మానము స్వరాజ్యవాదులకు శాసనసభలయందు గలుగజేసిన యవకాశములను బహిష్కారవాదు లొకవిధమునను, స్వరాజ్యవాదులు వేరొక విధమునను సమన్వయము చేయుట కవకాశములు గలిగినవి. భిన్నలక్ష్యములు గలపక్షము లొక విషయమును సమానదృష్టితో జూడజాలవు. ఒక పక్షమునకు శాసనసభలు నిర్బంధాలయములు: రెండవపక్షమునకు శాసనసభలు దేశప్రయోజనములకు సాధనాలయములు. బరంపురంము, బెజవాడ, నెల్లూరు, రాజమహేంద్రవరము మొదలగు మ్యునిసిపలు సంఘములం దసహాయవాదు లధ్యక్షులుగనున్నారు. శాసనసభలయందు స్వరాజ్యవాదులు సహకారధర్మము నవలంబించుచున్నారు. అధఃపతనమునకు హద్దులను నిర్ణయించుట సాధ్యము గాదు. వర్తమానదుర్దశ కొకరిని బాధ్యులనుజేయుట న్యాయము గాదు. భిన్నపక్షముల నాయకు లొండొరులను నిందించుకొనుట ధర్మచ్యుతికి సాధనంబగుచున్నది గాని ధర్మసంరక్షణమునకు సాధనంబు గా కున్నది. కార్యనిర్వాహక సంఘము చేసిన తీర్మానమువిషయమై పత్రికలందును సభావేదికల యందును బయలుదేరిన నిందారోపణములు ప్రజాహృదయమునం దసహ్యతను గలుగజేయుచున్నవి. నాయకులు చూపుచున్న కోపావేశములు పరమానర్థములకు గారణంబులగుచున్నవి. ప్రజావిశ్వాసమును బడయుటకు నిగ్రహానుగ్రహముల వలెను కోపోద్రేకములు సాధనములు గావని నాయకులును వారియనుచరులును గ్రహించి ధర్మారాధనమును జేయుదురుగాత!

బొంబయి స్థాయిసంఘమునం దంకురించిన భేదాభిప్రాయములు వ్యక్తి దూషణములందు బరిణమించుట సంతాపకరము. శ్రీని

వాసయ్యంగారు, ప్రకాశముగారు, హార్నిమను గారు వారి శక్తికొలది దేశసేవను జేయుచు ప్రజల మన్ననలను బడయుచున్నారు. దురభిమానమును పెంచి దేశమును దురాగ్రహపూరితము చేయుట యనర్థదాయకము గాని ప్రయోజనకరము గాదు. ఈ నిందారోపణలు గాంధిమహాత్ముని మీదను సయితము ప్రసరింపజేయుట దేశమునకు సంప్రాప్తమైన యధోగతికి నిదర్శనముగ నున్నది. కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసంఘము తెలిపిన యభిప్రాయమును స్థాయిసంఘము మార్చుట కవకాశములు గలవు. ప్రత్యేకముగ గూడనున్న కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘ మేమి తీర్మానమును జేసినను భిన్నపక్షములవారును వారివృష్టిని అభిశంసనవిధానము నుండి కార్యనిర్మాణమునకు బూనుకొనుట శ్రేయస్కరము.

* * * *

హిందూమహమ్మదీయ సంయోగము

సాంఘిక ప్రయోజనములును, సాంఘిక ద్వేషములును దేశమును కీలంభీలము జేయుచున్న సమయమునందు వివిధసంఘములకు సంయోగమును గలుగజేయుట స్వరాజ్యపక్షమునకు మొదటిమెట్టుగ నున్నది. సంయోగములేని స్వరాజ్యము స్వప్నదృశ్యముగ నుండగలదు. గాంధిమహాత్ముడు స్వరాజ్యమునకు హిందూమహమ్మదీయ సంయోగము ముఖ్యావసరమని చేసిన నిర్ధారణకు గతసంవత్సరానుభవము మహావ్యాఖ్యానముగ నున్నది. హిందూమహమ్మదీయనాయకులు భిన్నపక్షములందు జేరి గలుగజేసిన సంక్షోభము హృదయవేదనను గలుగజేసినది. బొంబయియందు స్థాయిసంఘ మామోదించినతీర్మానము ప్రశస్తము గాకపోయినను హర్షింపదగియున్నది. ప్రత్యేకనియోజకవర్గము నేర్పాటుచేయుట భారతజాతీయ నిర్మాణమున కొకమెట్టుగ నేర్పడగలదు. వర్తమాన సందిగ్ధస్థితియందు, సంయుక్తనియోజనములందు స్థానములను నిర్ణయించుట రెండుసంఘములకును సాహచర్యమును విశ్వాసమును గలుగజేయుటకు సాధనము గాగలదు. బొంబయి తీర్మానము వెంటనే హిందూమహమ్మదీయ సంయోగమును పరిపక్వము చేయజాలకపోయినను సంయోగమునకు తోడ్పడునని యందరును నంగీకరింపవలయును. హిందూమహమ్మదీయులకు రాజ్యాంగములందు సంయోగ మేర్పడునపుడు మేళతాళాదులసమస్యలను నిర్ణయించుట కవకాశము లేర్పడగలవు. హిందూమహమ్మదీయసంయోగము స్థిరపడుటకు రాగల కాంగ్రెసునకు డాక్టరు అన్సారిగారి నధ్యక్షునిగ నెన్నుకొనుట ధర్మము. పత్రికలయందును, సభావేదికలయందును నిర్మాణకార్య విధానము ప్రత్యక్ష మగుచున్నను ఆచరణమునందపరూపముగనున్న విధమును దేశపరిస్థితులు విశదము చేయుచున్నవి. నాయకానుచరులకు వాగ్వాదములందు గలయుత్సాహము కార్యాచరణమునందు గనుపడకున్నది. ఈ సందిగ్ధ సమయమునందు గాంధిమహాత్ముడనారోగ్యస్థితియం దుండుటయును దేశదౌర్భాగ్యము.

* * * *

గాంధిమహాత్ముడు – శాంతి సందేశము

ప్రపంచశాంతికిని, స్వారాజ్యసిద్ధికిని గాంధిమహాత్ము డుపదేశించిన సత్యాగ్రహము రూపాంతరమును పొందుచున్న విధమును ప్రపంచపరిస్థితులును, భారత దేశ వ్యవహారములును విశదము చేయుచున్నవి. గాంధిమహాత్ము డుపదేశించిన సత్యాగ్రహమున కాత్మనిగ్రహము, త్యాగము బీజములు. దౌర్జన్యరహితమైన సహాయనిరాకరణము సత్యాగ్రహానుష్ఠానమునకు సాధనముగ నున్నది. మనోవాక్కాయకర్మలను దౌర్జన్యమును విసర్జించిన మహానుభావులు సత్యాగ్రహవ్రతము ననుష్ఠించుట కధికారులు. ఈయధికారమును బడయుట కవసరమైన శిక్షణవిధానమును మహాత్ముని సత్యాన్వేషణచరిత్రము విశదము చేయుచున్నది. ఇపుడు దేశవ్యవహారములందు సత్యాగ్రహానుష్ఠానమునందు సత్యము లుప్తమై ఆగ్రహము మిగిలినది. అసహాయోద్యమము పేరునకు నిలిచియున్నను సహాయరూపమును దాల్చి రాగ ద్వేషపూరితమై యొప్పుచున్నది. మహాత్ముని యస్వస్థత సత్యాగ్రహమునకు సాధనభూతమైన నిర్మాణకార్యవిధానమున కాటంకమునుగలుగ జేయుచున్నది. నిర్మాణకార్యవిధానమున కవసరమైన సాధన సంపత్తి దుర్లభముగ నున్నది. ధనము లేదు; కార్యనిర్వాహకులు లేరు; శాంతివాతావరణము లేదు. మహాత్ముడు తంతుకారసంఘాధిపత్యమును శ్రీయుత జమ్నాలాలుబజాజుగారి వశముచేసి విశ్రాంతిని గైకొనుచున్నాడు. సత్యాగ్రహపీఠాధిపతులు, సహాయనిరాకరణమంత్రోపాసకులు యథేచ్ఛముగ ధర్మోపదేశములను జేయుచు ప్రజలయందు సంశయభావములను వ్యాపింపజేయుచున్నారు. నాయకులయందును, సంఘములందును ప్రబలుచున్న భేదాభిప్రాయములు, వాగ్వివాదములు ప్రజలయందుత్సాహమును సంకుచితముచేయుచుండ, కార్యపరాఙ్ముఖత్వ మేర్పడుచున్నది. భారతీయులకు దుఃఖానుభవము పరిపక్వము గానంతవరకును జ్ఞానోదయము దుర్లభముగ నున్నది. నిరంకుశప్రభుత్వమునకు భారతీయుల యంతఃకలహములు పరమానందమును గలుగ జేయుచు స్వారాజ్యాశయమును నిర్లక్ష్యము చేయుట కవకాశము లేర్పడుచున్నవి. వర్తమానసంధిసమయమునందు స్వాతంత్ర్యోదయమునకుగలుగుచున్న యాటంకము లన్నియును కాలాంతరముననుపోయి,స్వాతంత్ర్యవికాసము గలుగుటకు భారతీయులు వ్యవసాయపరాయణులై భగవదనుగ్రహమునకు పాత్రులగుదురు గాత !

Edited and Published by K. NAGESWARA RAO, at the Andhra Patrika Press, No.7, Thumbu Chetty Street, G.T., Madras